

gib. mihăescu

383

gib. mihăescu
noaptea focurilor

72 DE ANI DE LA APARIȚIA «BIBLIOTECII PENTRU TOȚI»

S-au împlinit anul acesta 72 de ani de la apariția primului număr al «Bibliotecii pentru toți». Inițiativa tipăririi unei colecții de largă popularizare, care să contribuie la răspîndirea literaturii în rîndurile marilor mase de cititori, aparținut editorului Carol Müller, direcția literară revenindu-i folcloristului Dumitru Stăncescu (1866—1899). În librăria lui Carol Müller, situată pe Calea Victoriei colț cu Pasajul Român, se întâlneau în fața cărților nou apărute sau de curînd sosite din străinătate scriitori de seamă ai vremii: Caragiale, Delavrancea, Vlahuță, ș.a. Din discuțiile purtate privind problemele de literatură s-a desprins ideea alcătuirii unei colecții populare, ieftine. Primul număr (*Povești alese de Andersen*) avea să vadă lumina tiparului la sfîrșitul lunii martie 1895.

În nota de prezentare a colecției, publicată de editor în fruntea volumului cu nr. 1, se menționa: «Cînd am întreprins această publicare m-am gîndit la două lucruri: întîi să dau pe mîna tinerimii și a tuturor cititorilor cărți bune, bine alese, frumoase, interesante și bine traduse, culesse din toate produsele spiritului omnesc, și al doilea: să le dau pe un preț cît voi putea mai modest».

Numărul, cuprinzînd circa 100 de pagini, format mic, se vindea cu cîte 30 de bani (un ziar costa 10 bani) și apariția era — la început — bilunară.

Primul editor, Carol Müller, a dat curînd faliment, dar «Biblioteca pentru toți» a fost preluată în toamna anului 1900 de către editura Alcalay, director literar fiind, din 1923 — timp de aproape 20 de ani — scriitorul Vasile Demetrius. În 1918 avea să apară numărul 1000, «Biblioteca pentru toți» ajungînd, în 1949, la numere mai mari de 1550 și la un tiraj total de peste 25 000 000 de exemplare.

În condițiile noi, create de socialism în țara noastră, «Biblioteca pentru toți», una dintre cele mai vechi colecții de popularizare a literaturii din Europa, și-a intensificat activitatea. Ea a fost reluată de către editurile de stat în martie 1950; la 9 ianuarie 1960 a fost inaugurată seria a III-a, numerotată, tirajul total ajungînd, la sfîrșitul a șapte ani de apariție, la 21 215 000 exemplare.

gib. mihăescu

editura pentru literatură

Vol. I și II lei 10

Ilustrația copertei : *Marcela Cordescu*

gib. I. mihăescu

noaptea focurilor

NUVELE, II

1967

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

DIN VOLUME
(*continuare*)

SCUARUL

Orășelul se preschimbă. Fosta piață e acum maidan dărăpănat : pavajul smuls, gropi și măhui provizorii ; urme de copaci scoși din rădăcină, căscate jalnic ca niște alveole abia văduvite de dinți ; grămezi de pietre și lespezi sfărâmate de asfalt ; convoi automat de căruțe, ce vin și pleacă fără curmare ; roabe căinându-și soarta monoton și supărător în bocet de roți ; strigăte de vrednicie și de osteneală ; comenzi scurte ; sudălmi lungi și complicate. Oamenii edilității croiesc, potrivesc, aliniază. Domnul „inginer“ Rărunc, cu trup înalt și mătăhălos pe două trunchiuri de picioare strâmbe, cu cap de zimbru pe grumaz inexistent, țipă ordinele pițigăiat și-și vîntură mîinile spre cele patru puncte de zare cu repeziciunea spetezelor unei mori de vînt. Uneori se așează cruce în mijlocul harababurii, răstignit în gol pe-o golgotă mărunță de humă proaspătă. Se chiorăște spre stînga, se chiorăște spre dreapta și de multe ori înainte, cu brațul întins, de parcă ar vrea să împuște cu un pistol.

Opinia publică e de părere că d. inginer *exagerează* ; mai ales ajutorul de judecător, unul din puținii *titrați* ai orașului.

— Picherul ăsta prea își dă aere de inginer sadea...

— Cum, nu e inginer, domnule ?

— Păh... școala de conductori, școala de conductori...

Și surîde cu atîta dispreț, de parcă școala de conductori ar fi ceva foarte de rușine.

Mai ales cînd se servește de alidadă, d. inginer capătă o înfățișare misterioasă, devine nervos, gonește lumea din fața ocheanului cu vorbe de ocară și-n cap îi aleargă atunci calcule prea grele ca fruntea — ce înfige adînc două colțuri lucii în părul tuns perie — să nu încline spre pămînt.

Apoi deodată dă din bărbie aprobător, stă puțin și mai dă de cîteva ori. A aflat ! Lumea se întreabă cam ce-ar putea să mai afle, căci planul „scurului“ a fost întocmit o dată. Însă ce se pricepe lumea, și mai ales acest pipernicit de „ajutor“, care merge pînă acolo cu îndrăzneala, încît privește totdeauna pe doamna Rărunc drept în ochi, fie că d. inginer e sau nu de față, fie că observă, fie că se prefacă pe gînduri, nehotărît a reprima obrăznicia, ce pe nesimțite ia proporții de scandal !

Mai mult chiar, Constandache, ajutorul, împinge într-atîta nerușinarea, că salută numai cînd Rărunc e cu doamna — vai ! și cu ce grație salută atunci ! Cînd Rărunc e singur, nu numai că nu salută, dar nici nu-și dă măcar osteneala să întoarcă ochii într-o parte sau să pară distrat. Dimpotrivă : îl privește drept în miezul ochilor, rînjește și vîră mîna și mai adînc în buzunare. Și doar cu un pumn ai putea să-l turtești ! Iar cînd iese pe piață, n-are altceva de făcut decît să „critice“ șanțurile : că sunt prea multe și prea complicate, cînd nu era nevoie nici de sfert ; că nivelul grădinii se ridică tocmai spre Olt, oprind scurgerea normală a apelor de ploaie ; că, dimpotrivă, se apleacă spre centrul orașului, așa că o să se producă adevărate inundații.

Întîia oară cînd ajutorul făcu aceste observații la masa de berărie, într-o frumoasă după-amiază de duminică, tot orașelul „ieșise“. Mesele, umplînd colțul de piață, cruțat de tîrnăcoapele întreprinderii, erau înțesate. Constandache, avînd la dreapta pe doamna Rărunc, începuse chiar cu oarecare elogii pentru „distinsul nostru geometru“. Vorbele curgeau fără grabă, coborînd din apreciere în apreciere ca pe-o scară cu trepte regulate, iar ochii îi rămîneau cînd și cînd pironiți în obrazul prea alb și prea străveziu al doamnei Rărunc, sub pudra căruia pometul ușor ridicat și îmbibat de sînge trezea instincte ancestrale. Șuvițe crețe și blonde cădeau de sub pălărioara țuguiață ; iar gîtul și bustul — cît mai rămînea neacoperit de bluză — erau de-o albeață atît de orbitoare, că-n depărtarea unde conveniențele o aruncau de dînsul, îi păreau un cer de zăpadă, în care nori trandafirii se nășteau din infinitul candid și se topeau pe îndelete, pentru a răsări alături, acum mai palizi, acum mai aprinși. La un moment dat, Constandache observă că norii aceștia apăreau chiar în punctele în care ochiul lui se înfigea lacom și arzător ca o trompă de muscă. Și cum ochiul devenea tot mai ager și mai îndrăzneț, nimic nu mai rămase alb pe superbul grumaz ; doamna Rărunc roșise de parcă se prăjea în miez de iarnă, la ușa larg deschisă a sobei.

Constandache tocmai terminase al cincilea țap. O rumoare, la început vagă, părea apoi că se întetește, dînd ocol mesei comune, încîndu-i cuvintele de laudă, ce curgeau neturburat și neconținut, cumpănind în măsura dreaptă frumusețea grădinii domnului inginer cu a soției sale : „Cel ce trăiește în preajma frumosului nu poate să vadă, să conceapă, să înfăptuiască decît tot frumos...“

Dar potrivirea aceasta de cuvinte din urmă, găsită în trupul țapului al șaselea, trezi cîteva începuturi de

tuse strivită, surde ca niște mîrîituri. Urechea lui Constandache le prinse și le desluși direcția ; în capul celălalt al mesci, figura inginerului se congestionase într-atîta, că doctorul, asemenea de față, se învîrți îngrijorat pe scaunul scîrțîitor. Ciulind mai temeinic urechea, Constandache putu să audă chiar și unele cuvinte complet articulate, distonînd mult cu superba lui dispoziție sufletească, scăpate printre dinți, desigur, și atît de comprimate, că păreau scrișnete. Atît de comprimate, că expresia „lichea“, urmată aproape îndată de cuvîntul „derbedeu“, rostite ceva mai tare și deci trebuind neapărat atunci să întîlnească obrazul ajutorului, s-ar fi spart cu zgomot de mare explozie.

Constandache ocoli abil fatalitatea, privind, cu un surîs straniu, cum urechiușele fine ale doamnei Rărunc tremurau ușor, adulmecînd neliniștea din aer, și cum buzele i se încondeiaseră într-un zîmbet imprecis, pe cînd pe sub pleoapele plecate de-a lungul genelor grele păreau că se scurg repezi lumini rîzătoare.

El începu să vorbească deodată politică, și întorsătura neașteptată a limbuției lui smulse feței împurpurate un suspin de plăcere parcă ; pleoapele deschise larg căutară mulțumitoare la dînsul, în vreme ce figura inginerului se înnegură cu desăvîrșire. Un colț al gurii i se lăsă în jos, și el declară lui Constandache că nu se pricepe la nimic și că în politică e tot așa de slab ca și în ingineria în care se bagă așa, razna. Dacă o fi tot așa la judecătorie...

Spre marea mirare a comesenilor, în loc să se supere, Constandache mărturisi că „geometrul“ poate să aibă dreptate. Căci tot la fel i-a mai strigat deunăzi și un prieten comun — numele nu se spune — care îi demonstra cu „mare lux de amănunte“ că înainte de scuar piața înclina spre Olt, cum era și normal ; pe cînd acum înclină spre centrul orașului, pe care, la întîia ploaie, o să-l prefacă într-o băltoacă murdară.

Întrucît îl privește, Constandache a combătut cu toată tăria o astfel de presupunere absurdă. Însă dacă și inginerul *confirmă*, se prea poate să fie adevărat că n-are habar și că se amestecă halandala în chestiuni care nu-l privesc și pentru care, de altminteri, nu are nici o pregătire, o recunoaște singur.

Toți ochii se îndreptară atunci spre grădina desfundată, și toate fețele zîmbiră. Numai ochii domnului inginer rămaseră întîi nemișcați, apoi se întoarseră și ei, greoi, atingînd în treacăt cu disprețul lor pe calomniator ; cînd dădură însă de grădină, se căscară deodată brusc, de parcă i-ar fi înfipt cineva pe neașteptate un pumnal în grumaz. Rîsul general care izbucni îndată atunci îi aduse însă repede la dimensiunile normale.

— Prietenul dumitale e un tîmpit, asigură el, în graiul lui vulgar, pe judecător, atît de tare, că la mesele vecine se făcu tăcere, iar chelnerul, care trecea cu un rînd de halbe, se opri încremenit. Nu vedeți că lucrările sunt neterminate ?

Într-adevăr, de a doua zi lucrările parcă începură din nou, așa fu răscolit tot ce se făcuse pînă acum. Lucru curios însă, cu cît săpăturile înaintau, cu atît piața se înclina și mai mult la deal. Opinia publică era vădit contrariată de neașteptatul rezultat, dar domnul inginer, în cele din urmă, deveni furios :

— Ce vă amestecați unde nu vă fierbe oala ?... Las', că am să *aranjez* eu pe palavragiul ăla...

— Ba ne cam fierbe, gemu din greu domnul primar, regretînd că n-a început pe cont propriu lucrările și după pricepere personală. Am ordonat pînă acum patru sute de mii...

Domnul Rărunc a asudat încă mult și bine sub pălăria de paie cît o roată de plug ; în cele din urmă,

Însă, tot a izbutit să aplece grădina spre Olt. E drept, limbile subțiri tot mai țacăneau în clopotul gurilor de cumetre că schimbarea clinului este o iluzie, că terenul slăbit de atîta săpătură o să se lase de la sine spre centru, că e chiar cu puțință ca rondurile să crape la secetă, sau chiar să se năruiască de tot, că... dar cîte de toate, fără nici cea mai mică legătură cu adevărata inginerie, au circulau pe seama bietului scuar ! Însă domnul inginer nici nu vrea să mai audă :

— Se vede și cu ochii, frate, nici nu mai e nevoie de calcul și de măsurătoare...

Și, liniștit despre partea asta, domnia-sa rîdea cu voce bună de temerile primarului și părea că nu-i pasă de bîrfelile nepricepuților.

Căci alți nouri întunecau acum seninul domnului inginer. Doamna Rărunc pornise mai demult la rude, la București, și chiar a doua zi după plecare, hai și ajutorul după dînsa. Iar peste cîteva zile, iată-i, se întorc împreună în același tren și-n același compartiment.

Și orașul urla. Nimeni n-a îndrăznit, desigur, să aducă vorba despre asta în fața domnului inginer, dar orașul urla. Rărunc auzea zvonul huietului țiuindu-i în urechi : și-l auzea atît de într-adevăr și atît de încontinuu, că i se păreau urechile fantastic de învoalte, ca doi ghioci de mare.

Înalt și bleg sub căldura moleșitoare a după-amiezii de iulie, proptit în picioarele-i groase pe măhuia de unde conducea munca grădinii, domnul inginer nu mai putea gîndi la altceva. Afurisite urechi !

„Adică nu s-au întîlnit ei la București ? Haida-de ! Asta s-o creadă ea !“

„Ea“, adică doamna Rărunc, care-i jura tocmă contrariul. Dar în tren împreună, și-n același compartiment, pe linia asta pustie !

— Dar lumea asta crezi că e proastă, madam !... Dar avansurile ce ți le făcea neisprăvitul ăla și la care nu-i tăiai scurt... Dar acum... pardon, că mi-am adus aminte... mă rog, ca să vedem că într-adevăr *n-a fost*, asta e... să i-o tai scurt la prima ocazie. Asta e ! Ne-am înțeles cred...

Pe marginile pieței, din străzile lăturalnice apăreau rarii umblători ai după-amiezei. Domnul inginer — cu ochii țintă în vârtejul unui noruleț de gîngănii — asculta un sunet lung, născîndu-se de astă dată chiar în urechile lui, ca țipătul slab al unei bășici de bîlci ce se dezumflă. Gîngăniile pieriră brusc, dar în văzduhul de cuptor păreau că se dau acum de-a tumba chiar moleculele aerului. Fierbea totul și tremura ; chiar și grădina cu roabele, hîrlețele și lucrătorii ei, de parcă ar fi fost bucăți în fundul unui imens cazan de ciorbă.

Domnului inginer i se părea că el însuși a început să joace. O sete amarnică îi uscaseră cerul gurii ; întoarse ochii spre cafenea și văzu cîțiva răzleți, cu picioarele întinse pe cîte trei scaune și unii chiar dezbrăcați de haină.

Sorbeau alene, la umbră, halbele reci și pahare lungi de sirop. Piața tocmai începea să se populeze. Domnul inginer se urni agale din vîrful măgurii.

Pășea domol, dar cînd vroi să ocolească o tabără de roabe, se opri : de pe strada din deal apăruse nevastă-sa. Bun, o s-o trateze și pe ea cu un țap ! Dar asta ce-o mai fi ? Un efect al aerului provocator de miragii ? De unde a ieșit numaidecît Constandache ? Din primărie, din prăvălia vecină, din pămînt ? Dar ăsta e dracu gol !

Și uite ce întins se îndreaptă spre doamna Rărunc !

„Domnule, parcă-ar fi nevastă-sa. Uite ce sigur, ce rîzător, ce îndrăzneț, cu brațele forfota, de parcă s-o cuprindă ! Ei bine, dar asta trebuie să, să... să...”

„A... învoiala !... Ea trebuie să i-o taie scurt, cum a fost învoiala ! S-o vedem...”

Și el îndepărtă și mai mult unul de altul cei doi butuci acoperiți cu bocanci, jambiere și piele de drac, parcă să se așeze mai bine, pentru a legumi în voie satisfacția pe care trebuia să i-o dea nevastă-sa.

„...Să vedem, cam ce-ar putea să facă ?... O întoarcere cu spatele ar fi cea mai nimerită... Cum, de-o pildă, el vine așa... ea...”

Dar deodată gândul domnului inginer se poticni brusc, ca de-o piedică neașteptată. Uite-o c-a stat ! Ea ! Nu el ! Și-i întinde mâinile ! Ea ! Nu el ! Și el i le sărută ! Una după alta ! Pe-a doua de două ori, de trei, de pa...

„E... dar asta... aaaa... întrece...”

Butucii se urniră și porniră, hotărâți și greoi. Dar ce ? Lașul fuge... Poltronul... iată, i-o mai sărută o dată, de două...

Doamna Rărunc s-a despărțit de celălalt și s-apropie de domnul inginer, care înjură, necăjit de-atâtea întortocheturi câte mai are și grădina asta și atâtea roabe și hîrlețe câte-i stau în drum ! Și cu ce seninătate înaintează spre dînsul !

Rărunc clocotește, ca atmosfera din juru-i. Urechile îi vîjîie ca două scoici năprasnice : el *simte* că la berărie se rîde. Poftim ! Iată un hohot triumfal care primește pe Constandache.

— Dar bine, nerușinato, nu ți-am spus *s-o tai...*

Vorbește roșu și-ndesat. Și se oprește repede, nemai-găsind cuvinte. De furie și-n lipsă de elocință, degetele scurte și groase i se agită nervos și încontinuu, ca două echinoderme înstelate. Din ochii îi țîșnesc roiuri de mînii. Ar vrea să urle tare, dar se face de rîs.

— Nu pot, nu pot, se dezvinovățește doamna Rărunc.

— Ce spui ? gemu sfârșit domnul inginer.

— Cum să-i zic așa, tam-nesam ; asta e datoria dumitale de bărbat !

Atît. Degeaba doamna Rărunc a mai adăugat : „Dacă dumneata, *ca soț*, n-ai curajul...” Rărunc s-a învîrtit pe loc, enorm, ca un fus de motor, și butucii s-au pus iarăși în mișcare, mecanic, măsurînd spații largi, egale, amenințător de egale. Deasupra mașinii acesteia întăritate și fierbînd de otrăvuri, capul rotund părea gata să plesnească sub presiunea turbării. Se umflase atît de puternic sub arșița ucigătoare, că sudoarea îi izvora din obrajii largi ca dintr-un smîrc ; cu ochii sticloși și fixați spre același punct, către care se îndrepta galben și redutabil, părea un cap de cadavru gros în descompunere : un strigoi mergînd să se răzbune. Nu lipsea nici alaiul mușculițelor care descriau în juru-i elipse, parabole și iperbole ca într-un complicat sistem cosmic în mișcare eternă. Căci în nerăbdarea miniei, era o veșnicie și un infinit pînă la punctul acela atrăgător în mijlocul meselor cafelelei, către care se rostogolea cu cortegiul de mușculițe, atrase de unsoare.

Cu cît îl vedea mai rîzător, cu atît ochii îi orbeau de durere și de apoplexie. Gîfîia năprasnic, și cînd să pună piciorul pe estrada de ciment din fața localului, un val de sînge îi acoperi vederile. Se rezemă într-o mîină de masa cea mai apropiată. Cînd ochii i se limpeziră, Constandache dispăruse.

Consumatorii îl priveau neliniștiți.

— Dar ce-i, nene inginerule ?

El bîigui drept răspuns silabe desperecheate ; în gîndul lui bolboroseala avea totuși un sens : „A intrat în cafenea... n-are pe unde să iese...”

Și vru îndată s-o ia după dînsul. Dar își dădu seama că celălalt putea ieși pe-alături, prin gang. Prin urmare, cel mai bun lucru e să aștepte aci... Și se așeză

pe-un scaun, cu spatele spre grădină ; acum și ușa și intrarea gangului erau sub privirile lui, întunecate de cele mai crâncene hotărâri.

— Începe acum !... spuse cineva.

Domnul Rărunc își făcea acum vînt cu batista de zăpuc și gonea inconștient musculițele care se apropiau veninoase, lipindu-și piciorușele în sudoarea cleioasă. Clocotind de furie și îndîrjire, el nu simțise în spate-i acel stîlp uriaș de nor care se înălțase deodată din dosul primăriei, ca un bot de dirijabil, planînd mîndru și înfricoșător, și acum se desfăcea ca un sul în scutece negre-alburii, înfășurînd toată bolta dinspre miază-noapte și răsărit. Licurici fantastici scînteiau în trențele alergătoare, și un huruit sinistru se făcea tot mai auzit, în vreme ce o suflare șuierătoare începuse să curgă ca un rîu de răcoare de după case, pe uliți la vale.

— E piatră, ne-a prăpădit ! asigură o voce destul de încet, dar destul de lămurit, în tăcerea respectuoasă ce se lăsase.

Se stîrneau acum vîrtejuri de praf, ca zburdălniciile nevăzuților copii de nimfe, precedînd tumultuosul cortegiu de elemente dezlănțuite ce se apropia. Cu țite frînte de lumină violetă străpungeau zarea în toate părțile, și huruitul carelor cerești te făcea să le închi-pui pe-un pod de bîrne săritoare, suspendat în nevăzut. Cu un țipăt unanim de spaimă, legiunile de ciori ale coperișului primăriei se lăsă în grozite spre miazăzi. Apoi, deodată, tună atît de puternic, că sări și domnul inginer din gîndurile lui. Estrada se golise, chelnării ridicau grăbiți fețele de mese, consumatorii ajunseseră în ușile deschise la părete, cu țapii, goi pe jumătate, în mînă, cu ochii magnetizați de grozăvia priveliștii.

Domnul inginer privi în urmă și se sperie. Dintr-un bloc enorm de catran, despicat de fulgere, curgeau

șuroaie groase de fumărăi alburii ; apoi totul se co-
peri brusc într-o mantie de-o culoare atît de rară, că
ochii tuturor clipiră amețiți de frumusețe, și-n aceeași
secundă trăsnetul asurzi tot cerul și pămîntul.

Încurcat de mese, domnul Rărunc abia ajunsese la
ușa larg deschisă, din care grămada privitorilor dispă-
ruse ca la un semn. Dar se întorceau unul cîte unul,
făcîndu-și cruce. Însuși domnul Rărunc, ajuns la
adăpost, făcu trei cruci mari, bolborosind ceva. Își
văzu atunci grădina *lui* („grădina mea“, cum îi zicea,
în pofida clevetitorilor), golită de lucrători, cu unel-
tele și roabele părăsite alandala, într-o apoteoză vio-
lacee. În priveliștea din alte lumi, copacii bătrîni,
cruțați de planurile sale matematice, precum și co-
păceii înfipți de dînsul, toate plantațiile mici și mari
se zbuciumau sălbatec, răsucindu-se în loc, parcă să
se smulgă din rădăcină, s-o ia înnebunite pe drum în
fruntea alaiului de urgii din urmă. Un nou trăsnet
zguduitor mai lăasă o clipă părerea unui imens in-
cendiu liliachiu, cu limbi de flăcări țîșnind prin crăpă-
turile catranului de deasupra, și ploaia se porni gă-
leți. Boabe mari de grindină acoperiră totul în două
minute, ca de-un strat de zăpadă, apoi zăpada se duse,
și numai apa rămase să alerge de colo pînă colo, ză-
natec, în șuvoaie groase, murdare, răscolită parcă
de-un tîrn uriaș.

Mîini parcă smulse din umeri înaintau zîcnind și
gesticulînd furios spre domnul inginer, îngrămădit în-
tr-un colț al cafenelei.

— M-ai ucis, m-ai omorît de tot, se tînguia, din
dosul lor, domnul primar.

— O jumătate de milion aruncat pe gîrlă ! strigă răsunător un membru marcant al poziției.

— Cu neputință de ieșit... apa abia scade...

— S-a scurs toată încoace...

— Grădina s-a prăbușit !

Exagerarea creștea o dată cu indignarea. Domnul inginer înțălegea că totul nu-i adevărat decît pe jumătate. Dacă n-ar fi fost nemernicul de ajutor, cu prevestirile lui neghioabe, lumea ar fi găsit foarte natural ca furtuna să facă atîtea pozne.

— Îmi dați voie, îmi dați voie... Încerca să lămu-rească Rărunc.

— Nu mai poate nimeni să se apropie de cafenea, urla cafegiul. *Scarul* ăsta mi-a mîncat toată averea. Luță, Luță, începu apoi să țipe deodată spre chelnerul cu un singur ochi, care aprindea lămpile în fund, deasupra bufetelor orizontale, cu geamurile căscate la diferite înălțimi.

— Vine ! răspunse prompt Luță, fără să se ur-nească, înjurînd chibriturile, care nu mai luau foc pe cutia umezită.

— Luță, pune o scîndură deasupra băltoacei... Spi-rule, Mache, unde s-au băgat netrebnicii ăștia ? !

Domnul inginer își încerca vocea pe tonuri cînd mai joase, cînd mai ridicate, pentru a stăpîni tumultul. Dar era în zadar. Fețele și mai sălbatece în umbra puțin gonită de lămpile cu petrol, ce-ncununau bu-fetul într-o ghirlandă sărăcăcioasă, se apropiau, înă-crite și feroase :

— Unde-ai vîrît atîția bani ?...

— A fost în înțelegere cu primarul.

— Luță, scîndurile de la nr. 8... de la pat, dobi-tocule...

— Auzi ce-mi strigă, domnule ?... Ai fost în în-țelegere cu mine, hai ?

— Luță... ia uite cum se uită, boul...

— Conturile, conturile, să se verifice tot...

— Auzi, domnule, mugea domnul primar, care răzbise pînă la Rărunc și acum se vîra într-însul. Auzi ce-mi strigă, cum că eu... și nu imbecilitatea dumatăle...

Și-n furia lui nestăpînită, domnul primar apucase pe domnul inginer de gulerul haincii și încerca zadarnic să-l zguduie.

— Ha, ha... se răfuiesc hoții...

Aproape înnăbușit de această grămadă, ferindu-și ochii de vîrfurile bastoanelor, domnul inginer își pierdu răbdarea.

— E, da' ascultați odată ! tună el așa de puternic din pieptu-i uriaș, că întreaga grămadă, cu domnul primar cu tot, se azvîrli înapoi din aceeași mișcare.

— Nu mă scoateți din sărite... mai răcni el, strîngîndu-și pumnii vînjoși.

Dar îi răspunse numaidecît un potop de strigăte și injurii :

— Aha, amenință...

— Un'te trezești, mă, aci, veneticule ?...

— Tîlharule !

— Ne-ai furat avutul...

— Dă-i la cap...

Cu toată rezistența celor din față, care priveau cu respect uriașele brațe ale inginerului întăritat, cei din fund împingeau cu atîta putere, că toată ceata amenința să se prăvale dintr-un moment într-altul peste dînsul. Bastoanele se agitau vehement pe deasupra capetelor, unul mai lungan amenința cu o halbă goală, iar alții, nevăzuți, strigau, împingînd : „Înainte, înainte !...”

Domnul inginer înțălese că nu e d-a glumă. Cu toată puterea lui, atîți nebuni nu erau de răzbit. Și mai aveau și bastoane !

Încercă s-o ia pe altă strună, răcnind totuși, ca să fie auzit :

— Da' ce v-a găsit, fraților ?...

Această milogeală îndârji de tot mulțimea. Atunci hotărî să se apere, fie ce-o fi ! Însă ochii i se împăienjeniră, și amintirea Fifiței, fetița lui de doi ani, îl lovi cea dintâi în cap, luînd-o înaintea bastoanelor amenințătoare.

Iu numai o scurtă șovăială. Căci îndată apoi, chipul copilei îi suflă parcă, în frunte, curaj ; deschise larg ochii și-și rotunji pumnii ; mușchii se strînseseră de la sine, umflîndu-i piepții hainei.

Și cu toate astea, tot îi mai rămînea puțină teamă în priviri. Erau mulți al dracului... În orice caz, pentru că întîrziiau încă să se repeadă, își făcu puțin socotelile : o să mănînce o bătaie zdravănă, și atît. Grăsimimea o să-l ferească de lovituri prea usturătoare. Însă vai de tine, Constandache, gemu el în gîtlej, văzînd capul ajutorului apărînd, ca viezurile, în dosul grămezii zburlite și agitate.

Constandache, cocoșat pe-o masă, începu să răcnească și să dea din mîini :

— Vă somez în numele legii... Asta e sălbăticiie... La o parte... Comisar, fă o listă de toți...

„Listă“ fu cuvîntul miraculos. Rîndurile se slăbiră. Cei din urmă începură s-o zbughească unul după altul ; vreo doi făcură pe curioșii, întrebînd pe comisar, care își și muiase creionul în gură.

— Dar ce s-a întîmplat, frate ?

Ușurați de presiune, cei din față dădură înapoi. Primarul chiar își pierdu puțin echilibrul.

Muiat în lumina galbenă-pămîntie a lămpilor aprinse acum pe tejghea, pe poliți, pe rafturi, Constandache lămură mulțimii năucite că săvîrșea un fapt ilegal.

Rărunc rămăsese cu gura căscată ; el nu-și credea nici ochilor, nici mai ales urechilor. Nici nu știa ce să gîndească.

De pe masă, Constandache scoborî pe scaun, pentru a mai lua o dată cuvîntul :

— Și pe urmă, n-aveți dreptate de loc. Ce-aveți cu omul ? De unde știți dumneavoastră c-a greșit ? Ce vă amestecați unde nu vă pricepeți ? Dînsul e inginer...

— Conductor, întrerupse unul.

— Nu știi dumneata ce-i aia ! E inginer, și dumneavoastră n-aveți nici în clin, nici în *mîneacă* (ați înțeles ?) cu dînsul... Aș vrea să vă văd în locu-i... Apoi scoborî pe podea : Scurarul e nu se poate mai bine construit. Pe unde am umblat eu, n-am mai văzut unul la fel.

Rărunc asculta încremenit : să fi înnebunit judecătorul ?... Nu părea de loc... Să fi vorbit cu un înțăles pentru el și cu alt înțăles pentru lumea cealaltă, cum îi e obiceiul ?... Iar nu se arăta să fie... Hm, nu mai înțelegea nimic, dar absolut nimic... Sau, mai bine, parcă începea să înțeleagă ceva... dar puțin, căci n-apuca să se-nfiripe și zbura...

Numai cînd ajutorul începu cu laudele, un gînd ascuțit și statornic i se înfipse în cuget.

„Astea-s pentru...”

Și deodată îngălbeni.

„Astea-s de la București... asta-i răsplata...”

Dar ajutorul se aprinsese :

— ...grădina este meșteșugit înclinată încoace, pentru ca apele, negăsindu-și scurgerea lor normală, să...

— Să ne înece...

— ...să rămîină mai multă vreme, vreau să zic să se evaporeze mai pe îndelete... să păstreze în continuu umezeala, pentru ca plantațiile, domnilor, să aibe umezeala necesară mai multă vreme...

Se auzi un murmur, parcă de destindere, printre ascultători. Cineva, numai, obiectă : „Dar noi prin noroi o să ne plimbăm seara ?”, însă ajutorul nu-i

răspunse, iar ceilalți socotiră atunci lucrul prea neînsemnat ca să-i dea vreo luare-aminte. Numai Rărunc, orbit de furia ce-o răscolise și mai mult această stranie intervenție, fu gata să strige : „Foarte bine a zis !“ Dar furia crescuse fără margini cînd își dădu de tot seama că nu poate face altceva decît să tacă.

— ...aș putea, prin urmare, spune că această concepție a domnului Rărunc, departe, departe de a fi greșită, dar e de-o îndrăzneală uimitoare, de-o originalitate...

Începură aprobările. Însă în trupul domnului inginer, dîrzenia, care sta înfiptă ca un jalon, se frînsese și continua să se frîngă înainte, ca un biet covrag de porumb, pe care acest netrebnic îl prefăcea în bucăți tot mai mărunte, ca să-l arunce vitelor din juru-i, nutreț ieftin pentru glumele și batjocurile lor viitoare.

— ...cît privește inundația din fața cafenelei...

Aci domnul ajutor se înecă puțin ; ascultătorii înținseră gîturile. Însuși Rărunc, fără să vrea, își ciuli și mai mult urechile.

— Cît privește inundația, lucrările sunt încă nesfîrșite. Dar potrivit planului său... mai ales în urma acestei experiențe, un dig de-a lungul gardului de vest...

„...S-a terminat... a avut-o, ticălosul !...“

— ...un dig mic, domnilor, sau nu, și mai bine, un șanț mai adînc, cu ramificații spre centrul și celelalte laturi ale grădinii, ramificație de canaluri, domnilor, cu podețe mici, canaluri de irigație care să absoarbă toată apa de ploaie, ca-n Olanda, ba nu, ca-n... în Sicilia, sau nu.. adică da, în Sicilia, Sardinia și Corsica... și care va încununa opera măreață a domnului Rărunc, căruia trebuie nu insultele, dar laudele admirației noastre să-i aducem...

O clipă, în mintea înecată în neguri a domnului Rărunc se luminează : ideea era într-adevăr ingenioasă

și-n orice caz punea odată capăt păcătoasei ăsteia de grădini, pe care n-o mai nimerea cu dat năibei. Aplauzele izbucniră din toate părțile, și mâini întinse, zeci de mâini întinse, mâini de prietenie, de frăție, de dragoste călduroasă îi strîngeau mîna lui, pe care o lăsa moale în voia acestei mulțimi, gata, cu cîteva minute înainte, să-l sfîșie.

Lui Rărunc îi venea să plîngă. Un refren îndărătnic îi cînta neconținut în adîncul urechilor, ca o musculiță, rătăcită acolo și zbătîndu-se cu moartea :

„A avut-o... a avut-o...”

În fața lui se înălța acum statura firavă și nervoasă a ajutorului. Figura-i rîdea ca de obicei de triumf și șiretenie. Iar în ochii verzi și clipitori, Rărunc ceti lămurit :

„Vezi, babacule, cum știu să răsplătesc ? Și te mai superi...”

— Bere, bere, să vie bere ! strigară cîțiva emoționați.

Iar altul zbieră în zăflemea :

— Șampanie !

Ochii i se umeziră cînd mîna fu scuturată de a lui Constandache. Dar deodată, o roșeață vie îi aprinse obraji, căci ochii ajutorului păreau că spun acum : „Avea niște sîni madam Rărunc... și niște șolduri...” Și imaginea doamnei Rărunc, goală dinaintea acestui slăbănog la fel de gol, îi clăti deodată mintea din loc. Un fior îl străbătu pe de-a-ntregul, ca o energică scuturătură electrică.

Mîna i se ridică greoaie, și două palme pocniră ca două dopuri de șampanie în tăcerea solemnă ce se lăsase.

EXAMENUL

Copiii veniseră mai de dimineață ca de obicei, dar soarele de mult se ridicase deasupra Oltului, și Doinaru Gheorghe vedea aieva cum îmbracă tot râul în solzi de argint, în minunați solzi de argint, cât era de mare și de mișcător, de parcă ar fi început să se trezească din somnul morții balaurul sfântului Gheorghe. Și îndată închipuirea îl îmbracă la rîndu-i în zalele patronului din calendar, îi puse în mînă o sulită cît raza aceea ce țîșnea din soare ca dintr-o baltă de foc în care-ai dat cu praștia și venea să-l împungă drept în ochi ; îl punea apoi călare pe Corbul boieresc, al cărui bot de culoarea murii e tot o spumă cînd îi vîrî zăbala între dinți ; și așa, dichisit ca-n icoană, se vedea pornind din curtea școlii, pe drum la vale, spre râul ascuns între zăvoaiele depărtării.

Copilul făcu un salt și, smucind din picioare, se prefăcu deopotrivă cal și călăreț. Zvîrlind neconținut din copita închipuită, dădu ocol unui rotogol de prichindei zgomotoși, nechezînd cu glasul lui tineresc în aerul proaspăt. Pumnii strînși, unul în dreptul altuia, se apropiau sau se îndepărtau de pîntec, după cum ar fi dat sau ar fi înstrunit hățul năvășului.

Atunci, un ștregar mai răsărit prinse și el să necheze, se alipi de Doinaru și-i păli din latură o copită.

O clipă, cei doi cai se priviră semeți și focoși, din profil ; numaidecât apoi se repeziră unul într-altul. umăr în umăr, oferindu-și reciproc spatele, izbind cu piciorul numai înapoi sau într-o parte, păstrînd pînă în amănunt normele unei veritabile lupte cavalline.

— Eu sînt Corbul de la curte, proclamă mîndru agresorul.

— Eu sînt Ducipal al lui *Alisandru Machidon*, ripostă și mai mîndru Doinaru... Și după un pic de reflecție : Ba nu, bă... eu sînt harmăsarul lui sfîntu Gheorghe...

Un răspuns atît de savant aminti celui dintîi că azi e zi de examen, și avîntul i se potoli pe loc. Prima zi a celui din urmă examen ; cea mai cumplită zi din toată școala asta ! Se feri deci precaut de zburda vi-jelioasă a lui Ducipal și se așeză pe iarbă, sub vișinul de lîngă gard, la capătul șiragului de omuleți, cu aer îngrijat, cu trăiștile golite alături, cu *Cetirea* deschisă pe genunchi, răsfoind filă cu filă, sau descîntînd din buze ca popa Elefterie de la Sf. Ilie, cu degetul între pagini, cu ochii pierduți în gol.

Din capătul celălalt al rîndului de mici momii descîntătoare, ochii lui Ispășoiu se opriră melancolici în mijlocul aprigului vîrtej ce se iscase deodată la nechezatul triumfal al lui Doinaru. *Sentinela română* se frînse atunci în două, și amintirea abătută din firul ritmului dibui înfricoșată și zădarnic versurile ce aveau să urmeze. Poticnitul își simți deodată șira spinării rece de sudoare, cu tot viul soarelui ce-i bătea spatele ; mintea răscolită de frică începu să facă desperate salturi în golul cadenței rupte, spre a găsi în cele din urmă statornic punct de razim doar versul începutului și chiar mai sus : titlul.

De-abia de acolo pietroiul lui Sisif pornește iar de-a prestegala. Copilul închide ochii ca să nu mai vadă încaierul ademenitor al puilor de centaur. Și-n capul plin de versuri vitejești și huiet, mijește mic, ca flăcărușa unei candelă în noaptea bisericii, conștiința unei nedreptăți mai mari decât a putut el să vadă pe moșia boierească. Într-adevăr ! Cum în mintea lui Doinaru stau cocoțate toate lecțiile din carte ca minunățiile la panorama cu loterie din bîlci ? Iei una, ori de unde, rămîn toate celelalte ; cînd pe el, biet necăjit, îl răstignește taică-său ceasuri întregi pe scaun cu *Cetirea* sau cu *Geografia* între coatele înfipite în dunga mesei, pentru ca rînd cu rînd învățat să i se așeze ca brabetele lîngă brabete, pe gard ; cum ai ochit unul, fug toți ceilalți...

Dar gîndul lăaturalnic și fără nădejde a frînt din nou poezia : Ispășoiu își simte neputința topindu-i ochii în lacrimi. Și munca lui Sisif reîncepe zadarnic...

Monitorul clasei — băiatul vechilului boieresc — Ștefănescu Ștefan, cu care Doinaru împarte premiul cel mare în fiecare an, se ține ca de obicei răzleț și de iureșul cumplit din largul curții, și de răzleții de sub vișin. Cu hăinuțele lui negre, el pîndește ca un pui de corb acolo, pe banca aceea șubredă, aruncată în umbra bucătăriei, mic și neînduplecat tiran, neconținut cu creionul și cu hîrtioara lîngă el (teribilul „raport“, la cetitul căruia vergile *domnului* cad cu nemiluita la palmă sau pe șezutul delicvenților mititei). În mintea celor de dincolo de marginea tîrgului, creionul se lungeste în mîinile fiului, luînd proporțiile harapnicului părintesc, care umple de vaier moșia ; pentru tîrgoveți, acest simbol al nedreptăților acumulate an cu an

și abuzului în găoace nu trece mai mult de dimensiunea vergii „domnului“...

De ieri, în mintea lui e neconținut prezentă figura posomorâtă a vechilului, pătrunzând cu călcătură rară și apăsată pragul odăii...

— Hm... Mi se pare mie... păcătosu ăsta de dascăl a băgat în capu boierului că loaza aia a tinichigiului e mai tare ca tine la *arimetică*. Bagă de samă să nu mă faci mîne de rîs...

Apoi, plimbîndu-se cu pașii lui largi și grei între patul cu macat galben, cusut cu paseri colorate de arnici, și vechiul scrin lăcuit, mormăind ca pentru sine :

— He, afurisită cutră... Parcă-l aud mironosindu-se (imitînd un glas străin și pițigăiat) : „Nu m-amestec eu între copii, nene *aministratorule*... fiecare cu învățătura lui...” (Revenind la vocea proprie.) Las', că te potrivesc eu la bănicior, boier Mladinescule...

Drept răspuns (și scena asta familiară, care nu-i mai iese din minte și-i dă încredere și curaj înzecit, Ștefănescu Ștefan o re trăiește întreagă în amănunt) se vede întinzînd *Cetirea* tatălui său :

— Deschide-o unde vrei...

— Zi la *Tudor Vladimirescu*...

Băiatul se repede fără nici cea mai mică șovăire : „Pe lîngă turcii care ne împilau țara și ne jefuiau cu biruri grele, de la o vreme căzuseră și grecii pe biata moșie. Ajuțați de domnii fanarioți“...

Părintele urmărea uimit rîndurile rostite rar și semeț, și la fiecare frază nouă obrazii i se înroșeau de fericire.

— Ia vină-ncoa', Lină, să auzi cum știe băiatul nostru...

De dincolo, zgomotul mașinii de cusut, ce venea prin fereastra deschisă dintre odăi ca ropotul ploii tinere de vară, încetă brusc...

— Ba l-am auzit și eu, mânca-l-ar mama de flăcău...

Strașnic lucru ! Cu toată scena aceasta neconținut prezentă în minte, poeziile nu se frîng în bucăți în capul dolofan al monitorului, ca-n bietul cap al lui Ispășoiu. Favoritul ăsta al norocului trece prin lecțiile din carte cu gîndul aiurea, ca un cal învățat pe-un întortocheat drum de noapte !

Acum, el nu vrea să piardă nici măcar jumătatea de ceas care-a mai rămas pînă la sunarea clopoțelului. Ochii devorează cu iuteală pagini peste pagini și mintea-i simte lămurit cum fiecare foaie întoarsă i se așază sub frunte, așa cum straturi-straturi stau așezate hîrțile vechi în dulapul cu contabilități al tatălui său. Din cînd cînd în cînd, numai colțul cîte unui ochi i se ridică de pe cartea ce, spre uimirea lui Ispășoiu, își păstrează și acum, la examen, scoarțele tari, îmbrăcate în roșu, cu etichetă mare, iscălită caligrafic ; și cînd vede pe Doinaru, cu obrajii umflați și aprinși, cu capul gol, cu fruntea bombată sub părul blond, scurt tăiat, tot un rîs, tot corpul într-un spasm de rîs, învîrtindu-se înainte, amețit de beția jocului, ochii i se aruncă din nou cu sete hoțască asupra cărții, ca asupra unui lucru scump, de la care adevăratul stăpîn și-a întors nebăgător de samă privirile.

Jocul s-a spart.

Copiii, obosiți, s-au lăsat roată pe iarbă, cu obrajii roșii, cu pieptul zvîcnind. Fiecare își reclamă voinicia în timpul vraștei atît de tare, că nici unul n-aude pe celălalt. În cele din urmă tac cu toții, amuzați de nenorocul lui Pătruș Grigore. Căci pe bietul Pătruș nimeni nu l-a văzut punînd jos pe Constantin F. Constantin, iar Constantin F. Constantin neagă la început sfios, apoi cu nerușinare :

— Când m-ai pus, *domn'e*, ce tot minți pe-aici ?...

Lui Pătruț îi vine să plîngă. El știe că unicul mijloc de convingere ar fi să-l provoace din nou pe adversarul de rea-credință ; însă dacă proba se întoarce împotriva-i de astă dată ? Și oftează amarnic de cruda nedreptate, el, care credea că azi a tras cu buretele peste toate rușinile trecute...

*

În colțul cel mai ferit al curții s-au aciuat acum patru figuri întunecate și groaznice. Sînt Budurăscu, țiganul, și ceilalți trei din clasă siguri de repetenție, atît de siguri, că-n timpul jocului Ispășoiu îi privise cu o ușoară umbră de invidie : ei doar știau ce-i așteaptă ! Îl recunoșteau de căpetenie pe Budurăscu, ca unul ce urma să rămîna acum pentru a treia oară ; iar țiganul își lua în serios rolul de vătaf.

Șoaptele lor subversive îi aprindeau și mai mult de dorința faptei. Planul era stabilit. Răfuiala avea să se petreacă în adîncul zăvoaielor, cînd băiatul vechilului va veni la scăldat. Stănoagă îl va atrage acolo, departe de orice vază omenesc, ademenindu-l cu un cuib de pasere moțată, cum nu s-a mai văzut alta pe lume. Pe urmă rămînea pe sama lui Budurăscu și-a celorlalți doi...

— Tu doar atîta ai de făcut... Să-l aduci acolo... Și chiar poți să te faci că-i ții apărarea dacă ți-i așa frică să nu trîntească tat-său pe tat-tău, rostește Budurăscu. Așa-i, băieți ?

— Da, da, așa e, încuviințează ceilalți.

— Așa e, se hotărăște Stănoagă după încă o ezitare. Vă faceți că mă cîrpiți și pe mine... Și eu plec plîngînd, cerînd ajutor...

— Da, dar dacă te-o lua martor ? își dă unul cu bănatul.

— M... face o mișcare de eroică nepăsare țiganul. Să puneți toți pe mine...

De după latrine apare, băgător de samă și gata să se tragă înapoi, capul lui Ștefănescu Ștefan. Conspiratorii au prins mișcarea din zbor și au plecat întunecatele priviri în pământ. Budurăscu însă nu se întimidează :

— Și cum, mă Stănoagă, zici că e moțată rău ? rîde el. Hai mă, să ne-o arăți și nouă...

*

La fel cu copiii, clasa e și ea gătită de sărbătoare. Podeaua măturată din proaspăt păstrează încă vagi urme de gunoi dispuse geometric. Pare stropită de azi-dimineață, căci de pretutindeni se ridică plăcuta răcoare pe care o ai cînd intri în prăvălia cu miros de cafea pisată și cornuri proaspete cu nuci a lui „domnu Petcu“. Copiii pășesc cu cuviință, în vârful picioarelor, pe-o astfel de podea, cu care nu par de loc obișnuiți.

— Pentru că vine boierul, își lămuresc ei, privind cu respect ghirlănzile de frunze încingînd pe sus părății albi și încercuind deasupra catedrei cele două portrete regale aduse special din cancelarie.

Pe sufletele mici, emoția se așterne ușor ca praful, care, ceva-ceva, tot mai plutește în aer ; le acopere ca un învăliș ce se petrifică într-una, contractîndu-le încet și persistent, clipă cu clipă de așteptare. Și deodată, ca șuietul înainte mergător furtunii, foșnetul filelor întoarse umple odaia largă și pătrată de neputșă înfrigurare.

Ștefănescu Ștefan și-a luat locul de onoare pe catedră. Ar vrea ca boierul să poștească de la început

chiar, ca să-l găsească în mână cu nuiaua scrijilită de coajă în formă de șarpe, a lui domnu.

Dar „clasa” se ridică în picioare. Domnu a intrat singur. Le face semn să se așeze. N-are de gând să rămână ; stă în ușă, și ochii îi fug neconținut înapoi, în sală, spre intrarea principală. El vestește pe băieți că va veni, ca de obicei, la ultimul examen și boierul, și-i îndeamnă să răspundă cu curaj și vrednicie ; le amintește, în sfârșit, că, mai în fiecare an, pe băiatul care răspunde mai bine la examen boierul îl trimete pe socoteala lui la școli, mai departe.

Toți ochii, chiar și ai domnului, alunecă spre figura, care s-a roșit toată, a lui Doinaru ; el pleacă în pământ ochii mari de fată. Ștefănescu Ștefan strânge buzele. Domnu e gata să iasă, și el e gata să reocupe catedra ; barem să-l vadă boierul că de patru ani el conduce clasa, așa cum tată-său conduce moșia. Dar domnu îl oprește ; astăzi nu mai este nevoie ! Ștefănescu se întoarce vînat spre băncile care parcă au început să se-nvîrtească, în juru-i...

Domnu a ieșit. Iar vocea lui Budurăscu răsună baritonat, imitînd pe a lui domnu :

— Stai jos, băiete... nota trei...

Clasa dîrdîie și rîde, și Ștefănescu, galben, privește sfidător toate aceste danturi care clănțănesc spre dînsul de veselie și de frica judecății celei mari, ce va să înceapă peste cîteva momente.

Are să dea el și raportul acesta... lui tăticu, și tot are să-l dea... he, și cel dintăi de pe listă va fi chiar domnu...

Clasa trece printr-o emoție fără seamăn. Problema s-a încurcat de tot. Ștefănescu Ștefan face fețe-rețe ; înnegrește, învinețește, apoi iar înnegrește. Însuși

domnu e puțin cam nedumerit. El face repede o mică ecuație algebrică pe colțul catalogului. Aritmeticește, însă, e foarte greu de ieșit la capăt. Fruntea boierului parcă s-a umflat și-a devenit de două ori mai mare; ochii i s-au bulbucat, și mâna grăsună și albă trece des batista peste obrazul umed...

— Să vedem, mormăie el pentru sine... Prin urmare, dacă tatăl are cu treizeci de ani mai mult ca fiul... Stai, pardon !... care va să zică, tatăl are cu treizeci de ani mai mult ca fiul... Peste patru ani... adică atunci când tatăl va fi cu treizeci și patru de ani mai mare... pardon, că și fiul se mărește cu patru... a-ha, bun... deci, peste patru ani... vârsta tatălui va fi de patru ori mai mare... care va să zică...

Boierul se opri deodată; își văzuse vechilul rînjind satisfăcut. Ochii șireți grăiau singuri: „Păi dacă înălțimea-sa n-o nimerește, cum o s-o nimerească Ștefănel“...

Boierul fu nevoit atunci să zîmbească:

— Așa-i, bun !... Așaa... E, ia să vedem, Ștefăniță... curaj...

Se înseninase de parcă ar fi găsit misterul. Și rîzînd camaraderește, arătîndu-și jumătatea de dantură ce-i mai rămăsese, el scoase un carnețel din buzunar și începu să aștearnă, privind cu grijă la vechil:

— ...Care va să zică: $x = y + 30$... bun... foarte bine... $x + 4 = 4y + 30$... adică de ce... pardon, pardon... $= 4 + 30 + y$... cam așa ar fi... ba nu... ba da... ia să vedem... deci $x = \dots$

Boierul zîmbește înainte și, după fiecare țifără adăugată pe carnet, dă din cap afirmativ, ca și cînd nici că s-ar mai fi pomenit o socoteală mai nimerită ca aceea care-i ieșea acolo...

Dascălul surîde șiret. Algebricește îi ieșise. Și simte lămurit cum ascuțișul minții prinde ca un fin picioruș

de paianjen ultima iță a rezolvării aritmetice.
A prins-o...

— Ei, hai, Ștefănescule, ce mai aștepti ? Dă acum zor.

Copilul vechilului s-a înnegrit la față, de parcă atingerea tablei l-ar fi carbonizat de-a-n picioare. Ochii caută lacomi spre dascăl, spre boier, înapoi în bănci, și clipitul lor des și umilit pare clămpănit sec de cîne flămînd sub masă. Îi trebuie doar firul... doar prima bucată s-o apuce, apoi să vadă boierul cum știe el să facă înmulțirile și împărțirile...

Domnu se sfătuiește cu înălțimea-sa. Problema e prea grea pentru mințile lor...

— E grea de tot... intervine, rîzînd reținut și lingușitor, vechilul. Uite, eu... om bătrîn ce mă aflu...

— Pe vremea mea, se mîndrește boierul fără să-l asculte, o problemă ca asta era moft. Și mîngîindu-și între degete o mustață după alta, își amintește, clătînînd capul sur, cu regret : Aveam pe bietul popa Mihalache, Dumnezeu să-l ierte...

— Cum, ați urmat și înălțimea-voastră la școala asta ? se repede uimit Ștefănescu.

— Da' de ce să nu urmez ?... face grăbit și parcă mirat de întrebare boierul.

Conversația ar continua tot astfel dacă domnu nu și-ar aminti că mai are atîția de examinat. Problema este într-adevăr peste puterile lor, însă trebuie să arate neapărat că el, dascălul, știe s-o dezlege. Mai ales că se vede bine după chipul boierului că înălțimea-sa nu i-a dat încă de capăt.

— Problema nu-i de voi !... ridică domnu piatra cea grea după micile inimi. Ascultați aici, să vă arăt eu cum ar veni...

Dar boierul se opune.

— Să vedem care-i mai tare în clasă, care o să biruie, propune el, ca să țină în loc pe dascăl. Căci

unde va, în gîndu-i, un puișor de ambiție îl încearcă și pe dînsul — așa ca pentru sine, barem, dacă nu pentru dascăl și vechil — să nu se lase mai prejos. Premianții, numai premianții, să iasă toți, să-i vedem ! continuă boierul. Bunăoară, băiatul lui Mieluță...

— Doinaru, corectează domnu.

Doinaru se ridică în picioare. Ochii mari și umezi, începe să înțeleagă, la îndemnul boieresc se lumină deodată. Și, fără să mai aștepte altă poftă, porni spre tablă, raționînd cu voce tare :

— ...dacă are cu treizeci de ani mai mult ca fiul, iar peste patru ani...

Domnu îl opri la mijlocul drumului. Îi părea rău de vechil, pe fața căruia se întinsese culoarea macabră de pe obrazul fiului său...

— Întoarce-te în bancă ! spuse domnu lui Doinaru după ce șopti ceva boierului. Treci și tu în bancă, Ștefănescule... Scoateți tăblițele ! Scriți și voi : Diaconescu și Mălureanu. Toți premianții. Aveți o jumătate de ceas. Gîndiți-vă bine ; acum să vă vedem...

Doinaru apucă vitejește condeiul de piatră. Înșiră cîteva cifre și pe urmă se opri. Își lăsă capul într-o mîină. Și cu mulțumire crescîndă văzu cît de bine făcuse domnu că-l trecuse la loc. Totuși, condeiul zgîria ca de la sine cîte-un semn bizar, vreun început de număr, care îndată apoi era nimicit doar dintr-o lovitură de deget. Pe urmă tăblița fu părăsită de tot ; căci în capul lui Doinaru se așternea, cu cît fruntea se încrețea mai mult, negrul unei tăblii enorme și boltite ca și cerul nopții sure de iarnă. Nu vedea nimic, doar nouri parcă veneau peste nouri, negri ca noaptea, îi simțea venind, încăleciîndu-se unii pe alții, destrămîndu-se ; dar totul se petrecea acolo în ascuns, nici o mărturie n-ar fi putut fi de valma atîtor limbi negre, decît numai o vagă bănuială. La urma urmei, ce-i păsa lui de tatăl și de fiul și de vîrsta lor și de

boierul, care acum socotea de zor pe carnețelul lui. Închise ochii și-i propti în pumnii strînși, parcă înșurubați de bancă. Și-i făcea o plăcere grozavă să ghicească norii aceia de neghicit, vînzolindu-se în noaptea de iarnă. O clipă îi veni să rîdă de Ștefănescu Ștefan ; cum se bulbuca la tablă, săracul... Hm, cum trebuie să fie, într-o noapte ca asta, acolo, în curtea internatului cu garduri uriașe de zid, cu paznic la poartă, cu „monitori“ bătrîni și răi, care te trezesc cu clopoțelul din visul nopții... cum povestea feciorul babii Maranda, peste care căzuse acum doi ani norocul boieresc... Un tată este cu treizeci de ani mai mare ca fiul, iar peste patru ani...

Acolo, în bezna fără sfîrșit unde se încrucișau neconținut norii cei grei, se încolăci deodată o cifră de foc... apoi alta... un trei, un zero... ceva mai încolo un patru. Lui Doinaru i se păru întăi un licurici dîndu-se tumba în aer, lăsînd urme de țifre... el zîmbi fermecat de priveliștea asta, și așa, într-o doară, îi veni să facă socoteala părăsită... Va să zică, peste patru ani tatăl acesta va avea o vîrstă de patru ori mai mare ca a fiului... Ceea ce-l amuză acum era că pe imensul cer nocturn de iarnă, la orice număr ar fi gîndit, acela apărea îndată, de parcă l-ăr fi scris cu un chibrit umed pe o placă muiată în fosfor... Dar el făcea socoteala alene, numai de dragul jocurilor acestora luminoase ; numai că o dată, două țifre se încîlciră, se împletiră și se despletiră, spre a se împleti iarăși ca doi șerpi înfuriați care s-ar lua la harță... Pe urmă veniră și alte țifre și semne aritmetice, o harababură întreagă... Doinaru privea uimit, din ce în ce mai uimit în cuibul de șerpi luminoși... ridică ușor capul de pe pumnii strînși... și îndată țifrele deveniră negre pe un fond de ziuă și încremeniră astfel. Trase tăblița și așternu... Nu mai făcu nici o altă socoteală... Scrise doar un 36, apoi un 6 și dedesubt un 40 și un

10... Peste patru ani tatăl va avea patruzeci de ani și vârsta lui va fi de patru ori mai mare ca a fiului său. Iar acum are treizeci și șase și e cu treizeci de ani mai mare ca fiul, care n-are decât șase.

Se simți deodată ușor și i se păru că plutește cu un centimetru deasupra scaunului de scîndură ; și se apucă zdrăvăn de bancă, să nu se ridice și mai mult. Se simțea atît de ușor !

Un fior de mîndrie îi coloră obraji ; și plecă ochii în pămînt ca o fată, deși nimeni nu se uita la el în momentul acela. Nici chiar ai lui ; maică-sa parcă găsisese ceva în tavan și rămăsese cu ochii acolo, iar tată-său privea uimit în ochii lui domnu, minunîndu-se de întrebările lui meșteșugite. Un domn bătrînor, din tîrg, rîdea fericit de răspunsurile nepoțelului de la tablă, un altul parcă ațipise cu ochii cășcați în gol ; cucoanele, zîmbind, fără să privească nicăieri, își făceau necurmat vînt cu batista.

Doinaru surîse de pe-acum de uluiala tuturor cînd va trînti cu creta problema pe tabla răsunătoare de lemn și începu să împungă cu ochii provocători pe domnu și pe înălțimea-sa, doar i-o prinde vreunul privirea să-l întrebe : „Ai terminat, Doinaru ?“ Iar el să răspundă tare și semeț, privind la fiul vechilului (care se vede de departe, numai cum socotește de zor și șterge și iar socotește, cum s-a rătăcit de rezultat) : „Da domn'e, am terminat și mi-a ieșit !“

Dar boierul încă nu-și ridicase capul din propriile lui socoteli, iar domnu se necăjea acum cu Ispășoiu, căruia îi venise rîndul :

— Buun, care va să zică, ne-ai înșelat un an întreg, boier Ispășoiule, care va să zică...

Lui Doinaru, o clipă, îi fu milă de Ispășoiu ; îndată apoi simpatia lui trecu însă alături de domnu, căci se simțea tare și nepăsător ca domnu. Iar bietul Ște-

fănescu, plecat peste caiet, avea un chip de-ți făcea mai multă milă decât chiar Ispășoiu...

Atunci o privighetoare se așează în vișinul de lângă fereastra deschisă. Se așează și-și încercă de două-trei ori glasul... Apoi se porni deodată într-o arie lungă, fără sfârșit. Notele picurau lin și rar în tăcerea desăvârșită a clasei, căci Ispășoiu amuțise de tot ; pe urmă se legară într-un arpeggiu prelung, sfîșietor de dulce. Parcă fu un chiot de bucurie, un chiot nesfîrșit, pe care l-ai țipa în desișul pădurii, aruncîndu-l neștiut de nimeni, doar arborilor și ecourilor, să-l ducă mai departe. Doinaru se cutremură ; așa ceva, o atît de nouă și neasămuită plăcere, ciudat lucru, parcă a mai avut el cîndva — ciudat, foarte ciudat — demult de tot, foarte demult, poate mai demult chiar de cînd este el. Dar mintea lui de bun despicător de probleme înstrunește repede în loc această amintire, scăpată din batierele înțeleșului : Cum mai demult decât este el ?... Hm... poate în vis... desigur...

...O, ba nu, de curînd, foarte de curînd, cînd a fost singur în pădure. Era departe de școală, de copii, de domnu acesta care-l iubea în ascuns de frica vechilului, departe de Ștefănescu Ștefan, departe de tot. Era singur, singur, singur. Și plămîinii i se umpleau de aer, de-un aer atît de curat și de umbros, că parcă din toate tufișurile ar fi țîșnit izvoare de vin tare și ar fi băut cu pumnii plini. Era singur, și era un mușchi atît de fraged și de fin printre arbori, că nici nu mai știa : să se trîntească pe loc, cu fața în jos, cu brațele desfăcute ; să se cocoteze pe-un tufan spre ochiurile de cer ce adiau ușor la mîngîierea vîntului, sau să sară, să salte, să cînte...

Și-a mai fost cîndva... O... o... Atunci și mai și...

Atunci cînd s-a suit cu tată-său pe acoperișul casei boierești... Era atît de înalt acolo, că toți copiii din

curtea școlii păreau biete ouă de furnici, pe care iuți și vrednice lucrătoare le plimbau de colo pînă colo.

În preajma lui veneau doar paserile în zbor, îl ocoleau puțin, de parcă i-ar fi adus salutul lor, și pe urmă se pierdeau iarăși în adîncimile de nepătruns. Și-a plecat puțin capul pe spate, și cerul, atunci, pentru întâia oară, i s-a părut că se năruie pe el nămeți, nămeți albaștri. Dintr-o parte se auzea ciocanul de lemn întinzînd fierul și cîntecul voios al tinichiului. Atunci a sunat clopoțelul școalei. Suna atît de subțire acolo, jos ! O, dacă nu-l deștepta taică-său, căci parcă l-a deșteptat dintr-un somn... de atunci nu se mai cobora în lumea asta mititică...

Atît de sus, nici privighetoarea, cu tot vaietul ce picură din gușulița cea mică, nu se înalță... Numai ciocîrlia...

— Ei, ce-ați făcut cu problema ? Întrebă acum boierul, după ce și-a pus carnețelul în buzunar și-și freacă mîinile mulțumit, ca domnu Mieluță, tinichiul, după o afacere bună.

Ștefănescu se scoală îndoit din șale, și roșul figurii începe să-i capete iarăși palori negre. El bîguie un rezultat, dar domnu și boierul dau nemulțumiți din cap. Atunci toate privirile se întorc asupra lui Doinaru ; a lui Ștefănescu mai repede și mai aprigă decît a tuturor.

— Dar tu, Doinarule... mi se pare că de mult ai sfîrșit...

Doinaru simte din spate pe Budurăscu agităndu-se. Îi simte rînjetul cald adiindu-i obrazul și-l închipuie bucurîndu-se dinainte de necazul neamului de vechili. Însă mîna lui e ceva mai repede, și buretele uscat și prăfos preface într-o mîzgîleală albicioasă și informă țifrele născute din foc.

Ca printr-o unghie de ac văzu Doinaru capul lui dom' Mieluță și-al coanei Smărăndița privind cu

frică mare și totuși cu ochii înrouați de nădejde spre dînsul ; ah, coana Smărăndița îl încurca rău, se uita la el așa cum se uita la icoană cînd se închina pentru toți, seara...

Doar boierul mai căta la el binevoitor ; dascălul parcă se încruntase puțin, iar toți ceilalți ochi îl înfruntau aprig, ca pe-un făcător de rele, pe sub tot felul de sprîncene.

De sticlișul atîtor priviri se încețoșă iar în juru-i ; la dreapta-i și la stînga, înainte-i și înapoi se întinse deodată orașul mare și îndepărtat unde învață feciorul Marandei. E acum sus, pe-un acoperiș și mai mare decît al curții, și paserile cerului vin să i se închine, iar de jos, zeci și sute și mii de Ștefănești mici și răi azvîrl cu pietre spre dînsul. Dar pietrele n-ajung atît de sus, și el rîde de neputința lor ; însă brațe viguroase îl apucă. El se întoarce îngrozit : boierul, domnu și tatăl său îl strîng burduf, îl iau pe sus, pe schelea amețitoare ; îl duc, nepăsători la țipele lui, într-o curte că'un fund de hrubă întunecoasă și umedă, între ziduri mari și drepte, în care stau înfipite sulii împletite în sîrmă cu ghimpi, așa cum povestea feciorul babei. Ștefăneștii cei mici îl înconjuraseră și scoteau limba la dînsul, în timp ce el își simțea inima lui mică ticăind, cît pumnul lui de copil, acolo, între străini, zbătîndu-se ca o pasăre de-abia prinsă în colivie, departe de zăvoaiele Oltului, departe de coperișurile înSORITE, de unde cîntecul tinichigiuului pornește atît de puternic în aerul proaspăt al dimineților de vară, departe de turlele bisericilor, unde te duc ipitropi cu chimirul plin și din înaltul cărora oamenii cei mari sînt doar biete ouă de furnici.

...Departe de orice cîntec de privighetoare... de ciocîrliei, de soare...

— E, haide, băiete, răspunde odată, ce te uiți așa ? Ai făcut, sau n-ai făcut ?

Dar Doinaru Gheorghe se „uită“ înainte „aşa“ şi nu răspunde. Îi cercetează pe toţi pe rînd, pe domnu, pe musafiri, pe părinţii care schimbau feţe-feţe, pe boierul acesta prea milos, căruia nu i-a cerut nici o milă, pe Budurăscu şi pe toţi ceilalţi din faţă sau din spate, aşteptînd cu toţii cuvîntul care-i atîrna pe buze. Îi simte pe toţi parcă strîns uniţi în aşteptarea asta care-l înspăimîntă ca o ceată de tîlhari, aşteptîndu-i la marginea pădurii. I-i frică de neştiut şi de depărtare. Şi-i frîng sufletul chipurile părinteşti lărgite, zgîite şi nemişcate în grămada care pîndeşte...

— N-am făcut, domnule...

— Ei, şi pentru ca să ne spui asta trebuie să ne ţii atîta ? zbiară domnu, scos din fire.

— Cum, nici n-ai încercat ? intervine însă boierul, mai împăciuitor. Nu ţi-a dat nici un rezultat ?

— Ba da... n... nu... nu mi-a dat... am făcut proba şi n-a ieşit.

De undeva se aude distinct un şuiet de uşurare, urmat îndată de un pufnet scurt de rîs.

— Şezi jos ! porunceşte domnu, neîmpăcat. Altă dată să ai bunătatea şi să răspunzi îndată ce eşti întrebat...

— Eh, copil, lămureşte boierul cu îngăduinţă lucrurile ; se vede că avea el ceva-ceva în gînd, dar pesemne nu era sigur...

Doinaru s-a așezat ferindu-și fața, căci simte cum îl podidesc lacrimile de mînie şi necaz. Niciodată domnu nu i-a vorbit așa dușmănește ca acum. Îi vine să strige în nasul tuturor : „Ba am făcut, dar nu vreau să spun !...“ şi durerea lui crește însutit cînd își închipuie acolo, aproape, lîngă tablă, pe maică-sa, plecînd, îmbujorată de rușine, ochii care licăriseră cîteva clipe de nădejde şi mîndri ; de bună samă, ea tot timpul s-a rugat lui Dumnezeu, căci Dumnezeu

i-a trimes țifrele de foc ; altfel, cum au putut ele veni din noaptea cea sură ?...

În murmur confuz, musafirii se îndreaptă spre ieșire îngrămădindu-se în jurul boierului, care le arată cheia problemei.

Prea grea, prea grea pentru mințile lor ! sînt cu toții de acord.

Iar privirea lui Doinaru îi petrece cu lumina ei și-reată, căci ciuda i-a trecut. De-acuma cîmpii și zăvoaiele, și toamnele, și iernile, și primăverile sînt ale lui. Și întreaga moșie boierească e mai mult a lui decît a boierului acestuia, care nu vine pe-aici decît în preajma secerișului !

Clasa s-a ridicat acum pentru rugăciune ; iar afară, privighetoarea, care se oprise din cîntec, dădu un tipăt speriat și fugi. În fîlfîitul grăbit, Doinaru ghici parcă un rîs ce se îndepărtează... rîsul fonf al mătușii din poveste, care se ospătează cu copii...

Degeaba : tot cerul și toată zarea asta erau acum ale lui !

Viața românească, Iași, an. XVIII,
nr. 12, decembrie 1926, pp. 311—324.

FRIGUL

Ea privește soarele cum se îneacă în propriul lui sânge ; ceva grozav și sfîșietor parcă se petrece la hotarul amurgului. O luptă crîncenă între titani, mută și încordată, iar sângele țîșnește pretutindeni pînă-n mari depărtări, pînă jos sub fereastră, pe toată întinderea de omăt. Tot zidul trebuie să fie împrôșcat cu sânge, și chiar pe fața ei trebuie să lucească reflexul roșu.

Sângele sfîrșitului sfîrșiturilor.

Un soare răpus, zburătăcind ca un vultur, rănit, înălțîndu-se doar ca să mînjească de sânge pînă-n fantastice depărtări, dezolate peisagii de zăpadă eternă, pe care nici un vînt de primăvară n-o va mai sufla înapoi spre norduri ; iar duhul înghețului biruitor coborînd mut și întunecat aproape, tot mai aproape... Straniu și tragic amurg, încremenit peste veci de veci.

Azi-dimineată, cînd a primit scrisoarea *porunci-toare*, a ieșit afară ; avea nevoie de aerul rece și limpede. Oameni de-ai curții, adunați într-un loc, rîdeau tare ; la apropierea ei, s-au îndepărtat cuviincioși, ducînd o pasăre tăiată în mijlocul glumelor. În urmă-le a rămas sufletul roșu al orăteniei întins pe zăpadă. Întîi s-a gîndit că poate fi doar o întîmplare, dar mai apoi a avut multe clipe în minte ideea că sângele fiecărei ființe ucise ia forma celui mort. Umbra cea din urmă.

Însă nici aceasta și nici culoarea de cireășă a omă-
tului stropit cu licoarea vieții n-au înspăimîntat-o ;
numai cînd colțul plicului din buznarul paltonului i-a
întepat degetul, atunci ochii i s-au zgîit deodată, căci
au văzut, într-o urmă de ciuboată, o pojghiță mică
de sînge înghețat. A simțit atunci în obraji toată as-
primea iernii și s-a întors în casă, hotărîtă să tri-
meată înapoi ștafeta : „Nu se poate. Pentru nimic în
lume...”

O, de-ar fi fost vorba de oricît sînge vărsat, de
oricît sînge proaspăt și cald, puțin i-ar fi păsat... dar
pojghița aceea... înghețul... frigul. Frigul. Dihania asta
mare și nevăzută ca zarea, cuprinzîndu-te pe nesim-
țite, strîngîndu-te în aripele de gheață...

Ea o cunoaște de mult... își aduce aminte... odată...
ningea... pe atunci n-avea șoșoni... era în vremuri de
război și trebuia să aștepte la șir dinaintea unei bru-
tării. Ghetetele subțiri se scofîlciseră, iar vîrfurile apu-
caseră în sus... degetele de la picioare parcă nu erau
ale ei și parcă se înfipseseră în picioare ca niște cuțite...

A fost totul parcă un vis ; un basm. Însăși venirea
lui Mircea, puternicul, bogatul, pînă și cu numele de
poveste, a fost parcă tot ceva de poveste, parcă n-ar
fi fost de loc...

Dar senzația aceea a contractării lente și persis-
tente a oaselor înfipite ca niște corpuri străine în corp
a rămas...

Iar mai apoi, într-o gară, bătrîna aceea văie-
tîndu-se în gerul dimineții și tropăind greoi din
bocancii de fier i-a amintit brutal că o simplă învîr-
tătură mai înainte sau mai înapoi a norocului, și po-
vestea n-ar mai fi fost într-adevăr. Bătrîna pesemne
aștepta un tren mai sărăcăcios, care avea să treacă
mult mai tîrziu, iar acum privea cu jînd la aburul
cald ce ieșea de sub vagoanele lungi și vopsite proas-
păt. Uneori norul de aburi o cuprindea, și ea-și scotea

mîinile încrucișate prin mînecile largi ale zeghei, ca să primească larga răsuflare a căldurii vagonului de bogați. Pe urmă trenul s-a urnit, gara cu bătrîna a rămas în urmă și trenul s-a înfundat sub bolta joasă și sură a unui cer aspru și fioros. Pe cîmp, arbori zgribuliți erau strînși cobză în lanțurile albe și înflorate ale gerului; era un întreg convoi de copaci cocoșați și striviți de cătușele zeității sălbatice — păreau mînați din urmă de nevăzuții oșteni ai aerului, cu cnuturi grele de vînt, amarnic și necăjit pohod.

Pe urmă, imaginea dusă spre fundul compartimentului de ochii fericiți brusc se strîngea; aerul se cobora și mai mult, orizontul se strîmta, văzduhul îmbîcsit de alba funingine a gerului se făcea totuși cu atît mai întunecos, trenul pierdut în sinistrul tunel de gheață alerga acum cu ultimele puteri ale căldurii din căldare spre fundul peșterii cu aspre și răcoroase reflexe, unde trona zeitatea înghețului, suveranul nemărginitelor puteri care mînau încoace, răzvrătită sau resemnată, toată suflarea luminilor.

Ea se cutremurase atît de tare, că bărbatu-său începuse s-o cerceteze cu ochi curioși. Dar de sub canapea, susurul lin și înviorător al caloriferului o readuse la realitatea apropiată. Privise cu mulțumire semicercul cu indicații, pe care regulatorul era așezat la punctul „cald”. Apoi ridicase ochii spre cele trei becuri din tavan care arseseră toată noaptea, se simțise în mijloc de confort și civilizație, iar auzul i se desfăta de rîsul călătorilor din compartimentul vecin, care izbucniseră într-un haz strașnic, cu gînd departe de îngheț și de sfîrșitul lumii...

O, acum, cînd își amintea toate acestea, se simțea atît de bine în iatacul mare, cu geamuri spre apus și miazăzi. În soba de teracotă, înaltă cît un monument, trozneau sălbatec crecile pădurii, pe care o știa imensă dincolo de curți, spre miazănoapte. Divanele

mari și moi păreau, între sulurile de la capete, poale de gospodină întinse îmbietor de mâini gigantice. E într-adevăr atât de cald și de bine aci, în semiobscuritatea asta dulce, fulgerată ades de jocul flăcărilor din gura de Moloch a căminului, că răspunsul nu poate fi decât unul.

Oho, s-a făcut târziu și trebuie într-un fel să răspundă : „Nu“. Atît. Un „nu“ mare scris pe o pagină întreagă... Ba nu, să scrie lămurit, așa cum e de fapt. Mircea poate și-a modificat, cum se întîmplă adesea, cursul călătoriei. Iar noaptea — doar e știut — în fiecare noapte se dă drumul din lanțuri la cei patruzeți de cîini, care nu-și cunosc nici măcar stăpînii...

Trebuie, trebuie neapărat să răspundă. Iacă, uitase de cei patruzeți de dulăi, care pînă spre ziuă mișună în jurul conacului ! Numai slujitorul care n-are decât grija lor îi mai poate stăpîni... Doamne, cum a putut să uite tocmai un lucru așa de important... Dar se miră cum el a putut să nu-și aducă aminte, doar a venit de atîtea ori la Mircea, iar Mircea niciodată nu aduce vorba despre bogățiile lui fără să nu pomenască de ferocitatea jivinelor sale.

...I-a văzut și ea în mai multe rînduri, pe toți grămadă, la lumina lunii. Mircea ținea mult să-i conțemple alături de dînsa și să rîdă de năzdrăvăniile lor. Erau toți mari ca vițeei și stăteau ca lupii pe șezut. Se jucau mușcîndu-se prietenește, dar gemetele lor de plăcere erau adevărate urlete lugubre. Iar cîteodată răzbăteau din mijlocul haitei lătrături seci, clănțăniri fioroase. Îndată, atunci, săreau toți în picioare și se priveau mîrîitori.

Într-o noapte Mircea a ieșit cu un bici enorm în mînă ; l-a troznit cu putere, și toată haita a sărit ca arșă. Ea urmărea de pe fereastră ; și întreaga haită s-a prăbușit asupra îndrăznețului. Zadarnic vocea lui

cutremura temeliile nopții, zadarnic biciul plesnea ca bubuiturile de armă. L-a văzut lipindu-se poltron de zid ; mîna, mecanic, împărțea lovituri în dreapta și-n stînga, dar răgetul lui a răgușit și s-a transformat în dureroase strigăte de ajutor. Au sărit oamenii curții, a fost un vuiet mare... L-a văzut apoi intrînd galben, de parcă, în locul capului, îi pusese cineva un cap de ceară. Zadarnic încerca să-și țină dreaptă șira spinării și zadarnic vrea ca pasul să nu mai dîrdăie ca la paralizici.

Slujitorii au intrat la porunci, dar el a păstrat multă vreme tăcerea, pentru ca să-și adune vorbele, care pesemne îi fugiseră din gît ca albinele din stup. Au răsunat atunci două feluri de pedepse : cincizeci de bice de fiecare fiară și cinci condamnări la moarte. Execuția avea să aibe loc a doua zi în faptul dimineții, iar osîndeale capitale aveau să fie suferite de cei cinci dulăi bătrîni, pe care-i știa bine că-l cunosc și totuși au sărit la dînsul. Se plimba furios, cu mîinile la spate, rostind sentințele și dînd amănunte asupra felului executării...

Apoi deodată... o, cum și-l aduce aminte... se opri se cu ochii țintă la ea. Și atît de puternici erau, că ea a trebuit să și-i plece pe ai ei.

— Nu, să nu se împuște nimic, a zis.

Și după o tăcere :

— Mîine să se îndoiască porția de mîncare la toți cîinii ; carnea să nu se mai frigă de acum înainte, iar celor cinci bătrîni chiar să li se întreprindă porția...

Cînd ea și-a ridicat privirile, nu se mai uita la dînsa. Fixa un colț al iatacului și părea că din nou a început să dîrdăie ; ochii și figura și corpul lui întreg păreau că rîd... rîdeau într-adevăr și dîrdăia tot...

...Haide, trebuie să scrie, e foarte cu putință ca el să fi uitat. Sau să pună prea puțin preț pe furia javrelor. Sau să nu fi dat crezare lăudăroșeniei lui

Mircea. Trebuia neapărat prevenit de pericolul ce-l aştepta. Mai ales că lipsa răspunsului ar fi putut-o socoti ca o încuviinţare ; poate chiar îşi închipuie că măsuri au fost luate ca intrarea să-i fie apărată.

Biata minte nestatornică a lui Dinu ! Neconţinut vârtej de gânduri, fantasme, planuri şi iluzii...

Ea se dezlipeşte alene de soba monumentală, şi pasul o duce fără grabă şi legănat spre măsuţa înkrustată cu flori de ivory ; şi simte cum o adiere de tristeţe se revarsă din ungherul ei ascuns spre celelalte ascunzişuri ale sufletului. Oare de ce ? E limpede aşa... Doară niciodată nu va putea să se întîmple...

Scoate pe gânduri globul lămpii. Niciodată. Şi se lasă pe scaun fără să aprindă. Niciodată. Iar *totdeauna* frigul va rămîne numai acolo, afară, dincolo de ziduri. Gîndul cel nou o scutură din toropeală, şi flacăra chibritului izbucneşte. Ştafeta va porni chiar acum călare ; într-o jumătate de ceas va fi în oraş, la prietena cea bună, tainicul regizor.

Şi totuşi... micul parc din faţă e unit cu restul curţilor doar prin poarta din dreptul terasei. Încolo, toate celelalte sunt închise... iar dacă şi aceasta...

Ea totuşi a terminat scrisoarea. Trebuie să fie înţeles că niciodată nu va fi cu putinţă să se împlinească un plan atît de îndrăzneţ şi absurd... Şi apoi ea iubeşte mult pe Mircea... ceea ce nu-i place la el este doar grija asta de a o închide atît de straşnic... Numai atît doar... Şi nici atît... căci dacă ar înch... dacă ar... dacă ar fi închisă şi cea din dreptul terasei, jivinelor nu le-ar rămîne decît restul curţilor... parcul ar fi liber de teroarea lor...

De ce-a stins lampa atît de grabnic ? Ca să vadă lucrurile astea care se potrivesc atît de minunat în rosturile gîndului. Slugile trebuie să fie acum la masă... iar abia mai tîrziu se dă drumul haitei...

Ea se înfășură în șalul mare și gros de mătase și iese afară. Negurile înghețate sunt încremenite în luciul lor straniu, copacii înalți sunt rotunzi, și tufele de zmeură și agriș susură tainic, lovindu-și roada bogată de chiciuri ; parcul e o dumbravă de argint, peste care a început să se întetească adierea ce va face să cînte frunzele. Acum nu se aud decît slabe atingeri de foi zimțate și troznetul de atlas al zăpezii sub pașii grăbiți și mărunți. Basmul nopții abia se pregătește...

A ajuns la poarta larg căscată ; o smucește din gheața care i-a cuprins balamalele și o împinge în cadrul ei. Nu știe dacă trebuie să se mai necăjească și cu drugul ; s-a ruginit într-atît, încît e cu neputință să-l mai cîntească din întepeneală. Dar nu e nevoie ; poarta s-a cuprins prea bine în cadru și, uite, parcă s-a umflat deodată, că nu mai vrea să se deschidă... Oho, cîinii în nici un caz n-o vor putea urni...

Și se puse pe fugă înapoi înspre casă, iar șalul care-i flutură în urmă-i pare o pasăre neagră ce s-a luat după dînsa. Pe verandă se gîndește la dîra pantofilor ; de la ultima treaptă și pînă unde noaptea nu mai lasă vederea, pe violetul zăpezii, urmele de pași par mai albe, mai luminoase, un covoraș alb întins pe pardoseala de mister. Sunt prea multe, prea amestecate ca să se distingă ale ei.

Intră, și căldura o cuprinse în îmbrățișarea ei dulce. „De amant“, șoptește ea și clatină din cap cu tristețe ; e doar singurul amant care a îmbrățișat-o și de despărțirea căruia se cutremură. Singurul amant : căldura — o femeie... Însă așa trebuie să fie și îmbrățișările *lui* dulci, delicate, să pătrundă în corp prin toți porii, pe nesimțite, așa cum le întrevedea, de departe, ca în ceață, în tumultul îmbrățișărilor sălbatice ale celui plecat.

Sufletul i-era ușor după fapta ce îndeplinise, încît corpul i se părea la fel și avea senzația că plutește

mergînd de la un scaun la altul, căci un neastîmpăr, căruia nu-i găsea rost, o făcea să-și schimbe locul necontenit. Îl vedea necurmat pe Dinu, subțirel, cu înmîlădieri de șopîrlă, atît de asemănător cu o șopîrlă, încît avea într-una toane de rîs, prevăzînd cum se va strecura de nebăgat în seamă, cum totul avea să se întîmple simplu, nu se poate mai simplu, că a doua zi va fi aceeași liniște și aceeași odaie caldă, iar spre seară, același soare de sfîrșit de lume va arunca inutile și decorative palori de bronz pe zăpada cîmpului. Totul va fi ca înainte, gîndea ea, căci uita sau poate că nu-și da seama că dincolo de noaptea aceasta se cască lungul lanț de prăpăstii ale nopților viitoare — șirag de priveliști din ce în ce mai amețitor de frumoase...

Ea nu făcea acum decît să-și rîdă de temerile ei de mai înainte ; e o copilărie să-ți închipui că viața are cotituri brusce ca în romane... O, altă dată, cine știe... dar acum el e atît de departe...

Acum era de tot întunerec în casă. Însă ea știa și cele mai mici obiecte unde sunt așezate, încît vedea totul ca ziua. Luna avea să iasă mult mai tîrziu, și desigur el ținuse socoteală de răsăritul lunii ; el trebuia s-o ia înaintea lunii. Iar stelele răzbiseră cu atîta profunzime, că te așteptai să acopere toată bolta într-o mantie de diamant topit. Fantoma stinsă a Vărsătorului se scufundase mai demult în oceanul suborizontului ; iar acum, pe locul unde soarele își dusesese agonia, cei doi pești ai zodiacului căutau lacomi urma dispărutului. Ea le desfăcea obișnuită conturul din volbura pulberii de foc, căci singurătatea și iatacul ei cu ferestre spre miazăzi și apus o învățaseră să citească bine la semnele fără clintire ale cercului.

Dar un zgomot brusc, care deveni pe urmă prelung și tumultuos, o făcu să plece ochii din priveliștea de aur ; ochii întîi se loviră de duritatea cumplitului întuneric și se închiseră parcă de durere. Pleoapele

bătură ca aripi ce vor să-și ia zborul și înfruntă din nou puterea nopții ; zăpada strălucea viclean dedesubt, dar cînd ridică și dintr-însa ochii, ei se lovira din nou de întunericul acela grozav. Atunci văzu închegîndu-se în beznă bulgări și mai compacți de beznă. Unul după altul veneau prin cer ca duhurile vrăjitoarești. Se prăvăliră într-un iureș nebun spre poarta din dreptul terasei, parcă ar fi știut că acolo se petrecuse ceva. Ea se mută repede la fereastra de la miazăzi.

Cele patruzeci de fiare nocturne se abătuseră în crîncen asalt asupra porții închise. Lemnul umflat rezista însă bine în cadrul gardului. Ei își dădură atunci tîrcoale unul altuia, schelălăind prietenește. Îi vedea bine acum pe luciul zăpezii. Erau enormi, și licărul ochilor li se aprindea și se stingea ca licuricii ; smalțul cel alb al pămîntului le ședea de minune, îi prindea ca propriile lor blăni. Iar fiorul friceii, care i se prelinse lung și cutremurător de-a lungul șirei, semăna atît de bine cu fiorul frigului, că amîndouă se confundară într-un tremur puternic, nepotolit. Eternul frig licărea în ochii jivinelor, în bizarele jocuri fosforice ale zăpezii, în luciul tern al planeteilor morți de pe cer, în văpaia rece de diamant a stelelor zbătîndu-se de prisos, în înghețul întunericului fără fund și zare. Din tot infinitul ăsta covîrșitor, numai aici, lîngă soba a cărei înfățișare i se părea acum mică și umilă, era căldura și viața. Iar ceea ce trebuia să se întîmple i se păru atît de apropiat, că scosese un geamăt de spaimă. N-ar mai fi vrut să se întîmple nimic. Ar fi vrut să se întindă pe divanul ei și s-adoarmă, să se ferească în somn, ca în cel mai bun ascunziș, de orice întîmplare ar fi putut să survină. Să se trezească a doua zi în zori, în lumina soarelui *alb*, liberă de toate grijile și de toate fricile.

Atunci veni de departe un lătrat de alarmă, furios și tenace ; și îndată un huruit sinistru îi urmă, și

Întreaga haită, cu clămpănituri seci, cu colți mai albi ca zăpada, se năpusti de năprasună spre miazănoaptea curții, după zvon, pesemne, acolo unde încep hotarele pădurii. Ea aștepta cu suflet strâns zgomotul care avea să urmeze și care izbucni formidabil și fioros, se dezlănțui fără chip de curmare. Ceva extrem de grav trebuia să se petreacă acolo, căci acum se auzi cornul de alarmă al slujitorilor.

În vaietul teribil care se stîrni, pietricelele ce plouară în geam fură ca sunetele clopoțelului de argint în tumultul liturghiei. Soarta începea să se împlinească. Pentru că, fără voia ei, se văzu răsărind ca o fantomă, cît era de înaltă și albă, în apa de plumb a oglinzii. La început crezu chiar că stă încă pe loc și numai imaginea ei din oglindă, scăpată din legăturile firei, pornise spre ea s-o ia de mîna, s-o ducă ; dar cînd trecu de oglindă, își simți corpul mlădios, ducîndu-i voința în foșnetul capotului de mătase albă.

Trecu antreiașul. Deschise.

Și el se înălță pe treptele verandei, înfășurat în blana cenușie, de culoarea nopții însăși.

— Du-te, du-te, șopti ea frîngîndu-și mîinile. Pentru Dumnezeu, du-te...

Și mîinile se răsuciră nervos și fantastic, îmbrățișînd aerul rece :

— Du-te, șopti din nou, plîngător. Nu înțelegi... nu vezi... *Frigul...*

Dar el rîse nepăsător :

— Acolo sunt oamenii mei ! arătă el spre fundul nopții. Ei au pornit toată larma, ca să-i atragă pe-ai voștri într-acolo. O, e un plan minunat... Haidem, să ți-l spun...

Și-o cuprinse de mijloc, ușoară și albă ca o fantomă.

Ea își lăsă atunci capul în jos și chiar îl scutură, ca să i se desfacă părul. Acum, pentru că el venise, ritualul trebuia îndeplinit pînă în cele mai mici amănunte.

Din noapte, deasupra, frigul, care-o mîngîia cu degete reci prin haina subțire, o privi rîzător și sticlos prin mihi lui de ochi.

★

Huietul de departe continuă tot timpul nebuniei. Cînd părea că se sfîrșește într-un colț al hotarului, răbufnea îndată tocmai în colțul cel mai opus. El rîdea atunci, și-n noapte, dinții lui străluceau asigurator și brațele ei se întindeau atunci lacome.

De două ori încercară să se despartă la ușa cea mare a antreiașului, pentru a se înlănțui iarăși și a se înturna în sanctuarul păcatului. Ea fu aceea care i se anină de gît a doua oară, acum nu atît din iubire, cît dintr-o sfidare aruncată Neprevăzutului și Frigului.

Cînd, în cele din urmă, el porni de-a binelea, ca numără, bătînd ușor din vîrfurile picioarelor în covor : „Una, două, trei, patru... el trebuie să fi și ajuns departe... cinci, șase, șapte... o-ho, el e demult pe drumul gol și e cu neputință de văzut cu haina lui de culoarea straniei lumini a zăpezii în noapte... opt... nouă... asta e tot... o clipă... cîteva... și totul e repus în starea de mai înainte...” Și iată, neprevăzutul ăsta, cu gravitatea lui tragică și cu sloii lui imenși învîrtindu-se de-a surda în nepătruns, păcălit cum ai păcăli un copil... din nouă bătăi de picior...

Dar de unde poate să vină frigul ăsta ? Pesemne că ușa de la antreu s-a deschis singură... poate că într-adevăr el a uitat-o neîncuiată...

— Prea tîrziu, amice, prea tîrziu fîți vîri nasul înăuntru, rîse ea frigului, pe care-l simțea curgînd pe sub canaturile ușii cesteilalte în iatac ; o izbea atît de tare în fluieri și-n gleznele calde, că avu impresia curentului de munte, pe care-l treci vara cu picioarele goale.

— Afară, dragul meu, afară ! N-ai ce căuta în buduarul unei femei cu aventuri, îi spuse rîzînd din

nou și ieși în antreiaș, să încuie ușa cea mare și să pună dedesubt sulul călduros de lână.

Și, într-adevăr, în antreu ușa cea mare era deschisă și într-adevăr în deschizătura ei stătea nedecis Frigul, cu căciula țuguiață, cu haina verde îmblănită a isprăvnicelului, cu cizme înalte, rășfrînte peste genunchi. Da, era însuși *Frigul*, căci mustățile mari umpleau obrazii cu flori de promoroacă și, răzbătînd peste umerile-i solide, asprul duh al nopții ghețoase o privea cu milioanele de ochi.

Ea se dădu înapoi, amuțită de groază, și apariția o ajunsese în iatacul în care încă plutea mireasma caldă a dragostei. Curajul îi reveni o dată cu lumina lămpii, care se proiectă ironic pe înfățișarea de vechil. Căci nu era decît vechilul. Pe figură îi trecu atunci, ca umbra unui vîslit de aripă, tresărirea *așteptatei* dezamăgiri. Și ascunsă de rigiditatea care deveni de piatră a chipului, surîse în adînc înșelăriei de-o clipă, ce-i surîdea la rîndu-i, zburînd acum departe, ca un drăcușor șugubeț.

— Cum ai îndrăznit să pătrunzi aici?... și-n tot timpul cît pronunță aceste cuvinte, se strădui ca vocea să păstreze aceeași asprime biruitoare din ochii și din trăsăturile ei.

Iar cînd sfîrși, auzi atît de firesc, că i se păru ca un ecou, răspunsul, din care n-o surprindea decît vulgaritatea exprimării.

— He, he... eu ca eu, că sunt de-ai casei, da' boier Dinu cum s-a rătăcit el tocmai de la oraș în odaia cocoanei și cum a nimerit-o el tocmai cînd a izbucnit tîmbălăul?...

— Ieși...

Aștepta cu capul plecat ca el să execute, iar vîrfurile piciorului, care o dată cu strigătul ei, lovise atît de drastic în podea, se porni imperceptibil să puncteze iar clipele... una... două... trei... „Și din atîtea poți

păcăli destinul !” Își spuse iar, privind cu un fel de ironică melancolie, scrisoarea de adineaori, pe care o uitase pe măsută.

Dar vechilul întârzia. Când îl privi din nou, el își răsucea zîmbitor mustățile roșcovane și searbede, de pe care gerul își luase masca rece, mută, cu tăiușuri de sticlă. În locu-i, o figură josnică rînjea.

— Să n-aibe grijă cucoana, n-o să știe nimic boierul... nu suntem nici noi așa proști să pîrîm frumusețe de cucoană...

— Ieși odată...

De astă dată a țipat atît de tare, că namila a făcut involuntar cîțiva pași de-a-ndăratelea. La ușă s-a oprit, ca să adauge amenințător :

— Așa ți-i vorba ?

Apoi a ieșit, tropăind din cizmele grele.

Mireasma care plutea încă în aerul iatacului era acum acră, respingătoare. Sanctuarul fusese profanat. Toate obiectele de pe mese, de pe etajere, de pe gueridoane, toate perinele divanului, mototolite de spasmul dragostei, ofereau acum o priveliște anostă, dezgustătoare. Pretutindeni se încuibasè mirosul de cojoc umed și de iuft. Și pentru totdeauna.

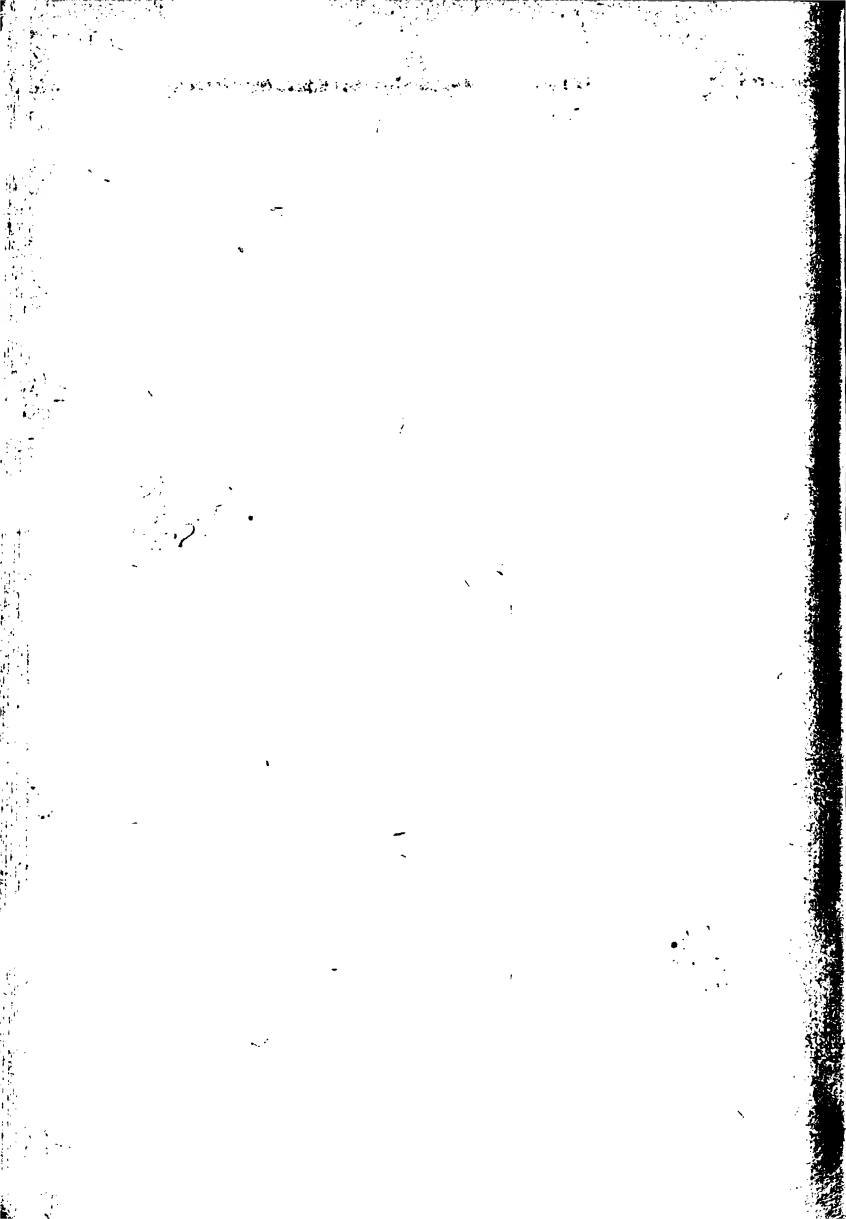
Înfiorată, ea-și îmbrăcă paltonul îmblănit din dulapul în care mirosul impur nu putuse să pătrundă. Își acoperi capul cu șalul și porni zorită spre ieșire.

Căci afară o aștepta Frigul tare, limpede, curat de orice duhoare, de orice josnicie. Ea se codi puțin la ușa antreiașului, dar numai o clipă ! Deschise apoi larg și păși, iar Frigul o cuprinse îndată și o sărută pe buze. Ea surise biruită amantului infinit, care o aștepta de-atîta amar de vreme. Și cu un avînt fără seamăn i se aruncă în brațele nevăzute.

Și toți ochii de diamant ai cerului clipiră atunci de fericire.

Gîndirea, București, an. VII, nr. 5,
mai 1927, pp. 171—176.

DIN PERIODICE

CEI DIN URMĂ

Mergea agale, cu picioarele rășchirate, zdrobit de greutatea puștii care-i căzuse pe braț, de greutatea raniței și-a sacului cu munițiuni. Ranița îl cocoșase de tot; curelele îi răniseră de-a binelea umerii, ca hățurile neridicate cu zilele de pe mârtoagele săracilor. Din dreptul șoldului stîng, pe care-l izbea într-una sacul cu granate îl trăgea cu putere la pămîntul negru și momitor.

La ultimul popas se răzlețise de compania sa, de dezvățata adunătură de momii istovite care fusese la început compania sa. Adormise sub un mărăciniș, pe preșul moale de frunze gălbui, și camarazii îl uitaseră acolo. Acum zadarnic scruta zarea nelămurită a drumului, pierdut în nesfîrșit. Nu era nici urmă de companie. O clipă a crezut că a greșit drumul și că, fără să vrea, a luat-o înapoi spre ei — spre cei care veneau din urmă, puhoiul amenințător al dușmanului, care înainta, înainta grăbit, îl simțea cum înaintează, nevăzut în adîncimea liniștii din urmă. S-a uitat la soare și a socotit că e pe drum bun ; dar cînd te rătăcești, parcă soarele poate să-ți spună pe unde trebuie să apuci !

Dar mergea înainte, șovăind, pe drumul ce se deschidea ca o pîrtie printre tarlalele de pămînt negru

și înțelenit, pătate ici-colo de petecele galben-verzui ale vegetațiilor părăginite. Simțea că într-acolo trebuie să fie Moldova aceea, către care porniseră. Între soare răsare și miazănoapte.

De trei ceasuri de când se trezise singur după somnul popasului, și de trei zile de când avuseseră cea din urmă vraiste cu dușmanul ! Înainta fără să crînească, cătînd a ghici în mersul îndărăt al țărînei, de sub picioarele care parcă stătuseră pe loc, puterea grozavă, care-i trăgea granatele, din fundul pămîntului. Îi simțea pe ei, din spate, vînători nenumărați, cît frunză și iarbă, înarmați pînă-n dinți, după el, biet vînat singuratic și ogărit.

Ideea aceasta îl făcu să rînjească prostit. Atîți pe unul ! Hî ! Oare dacă l-ar prinde, ce i-ar face ?... Ce-ar putea să-i facă ? Vor striga : „Stai !“ „Ei, iacă, stau !“ Ce vor putea să-i facă atunci ?

Se poticni pe un bolovan și șovăi o clipă : stătu să-și recapete cumpătul...

... Și ! Să se sature ! Dar ce l-au lăsat acolo, în mărăciniș ? Doar își cătase și el un loc pentru odihnă...

Își aminti însă de alt popas și de toate popasurile, cînd cădea zdrobit de oboseală chiar în huietul tunurilor. Și ochiul scăpărător al plutonierului Bîrneață îi răsări deodată, ca o lumină bruscă, supărătoare, drept în mijlocul creierului.

„Nu mint, trăiți dom' plutonier.“

De altminteri, îl văzuse și domnul căpitan cînd o luase spre tufișuri, și nu-i zbierase, ca de obicei, cu glasul lui de haraba spartă : „Mocanu Ion ! Un' te dosești pe-acolo, hoțule ? Să te răzlețești de noi ? Hai ?“

În zare, într-un mănunchi schilav de copaci, străpuns de o cumpănă de fîntînă, luciul unui coperiș îi răscoli orbitor adîncul ochilor.

„Trebuie să fie canton...“

...Hm. Toate sunt pustii. Dar tot s-o mai găsi o găleată de apă... Apa au lăsat-o...

Picioarele îi cătau tot mai în lături. Bocancii cădeau greu pe pământ, stîrnind pietricelele.

De undeva, poate de la canton, se auzi un lătrat stins de depărtări. O pasăre țîșni speriată dintr-o brazdă și porni săgeată în scăpătat.

„Se duce la ei... și nimeni n-o întreabă...”

Urmări în gînd pasărea trecînd ca un glonț în revărsarea apusului, peste coifurile lucitoare ale nemților. Nici unul nu-i dă aminte... Și păsărica zboară înainte, ca vîntul care-o duce. Și poate mîine îi cîntă de pe șură bună dimineața nevestii...

Icoana casei bătrînești în lumina firavă a dimineții îi făcu parcă un gol în inimă. De cînd nu mai văzuse el casa bătrînească? Oare o fi rămas ea tot așa, cu ei acolo? S-o fi schimbat ceva dintr-însa, din sat, din văzduh, din lunca Oltului? S-o fi făcut toată țara nemțească? Vrabiele s-or sfădi tot cu atîta aprindere pe miriștile pustii? Și vîntul toamnei o cînta tot cu glasul răgușit al părintelui Năstase prin ogeagurile largi? Ce s-ar putea schimba? Lucrurile rămîn totdeauna aceleași. Și totuși parcă nu-i venea a crede. Se trezi oftînd:

„Cum nu m-ai făcut, Doamne, o păsărică...”

„...of, of, maică, măicuță, ce ți-am greșit eu ție?...“

— ...te-ai ascuns, nemernicule, să fugi! Hoțule, hoților! Trădătorilor! Toți ați fugit! Toți. M-ați lăsat singur. Singur. Să mă prindă și pe mine. Hoților! Cum să nu mă prindă dacă m-ați lăsat singur?

— Că nu fugim, domnule căpitan.

— Taci, nemernicule! Toți o să fugiți. Vă cunosc eu. Vă știu cine-mi sunteți. Dezertorilor. Azi unul, mîine altul. Pînă o să mă prindă și pe mine. Voi o să răspundeți de prinderea mea. Să știți! Hai? Ră-

mîneți unu cîte unu în urmă. Cîți au rămas, Bîr-neată, ieri ?

— Nici unu, domn căpitan.

— Cum nici unul ? Da' alaltăieri ?

— Nici unu, dom' căpitan. De cînd n-am mai avut lupte, de-atunci sunt cu toții la apel.

— Minți, mințiți, nu mai ești bun de nimic ; o să te degradez, să știi. De ce n-a fugit ? Vreți să scăpați de răspundere dacă m-o prinde cumva pe mine ? De-acum vă plănuiți ! Ha ? Tîlharilor ! V-aduc pe toți la Curtea Marțială după război...

Cînd ajunse la canton, soarele scăpătase. Nourii viorii aninau pete de cerneală turbure pe copacii schilavi. Cîinele, care lătrase adineaori, se ridică greoi de după un ciot de copac și se apropie gudurîndu-se de soldat. Cantonul rămînea mut și oblonit.

— Ce, mă cuciule, măi, mă Corbea, mă, cum te cheamă pe tine, mă Corbea, măi ? Te-au lăsat să le păzești casa... hai...

Se gîndi să-i arunce o bucată de pîne din codrul uscat, pe care-l mai avea în sac. Dar se temu c-o să-i ducă doru mai tîrziu. Se mulțumi deci să mîngîie cîinele și se apropie de fîntînă. Își potoli setea cu o găleată întreagă. Apoi, rezemîndu-se de ghizduri, strîmbă nedumerit din buze :

— ...ce-o fi avînd domn căpitan cu răspunderea aia ?

Se lăasă greoi pe o buturugă de alături. Cîinele i se lipi gudurător pe piciorul stîng. Simți cum se revarsă oboseala din trup ca frigul iernii la dogoarea jăratecului din vatră. O simțea cum se destramă, pale-pale, din împletitura mușchilor zdrobiți, din șalele zdruncinate, din umerii încovoiați. Privi drumul pe care ajunsese. Calea pornea înapoi fășie încă limpede, învinețea încetul cu încetul, pierea în roiuri de neguri, dispărea cu totul în domnia mogîldețelor în-

tunecate din fund. Acolo, în împărăția acea a întunecului, ochii lui se opriră plini de teamă și nedumerire.

...de ce l-au lăsat singur ? Doar domnu căpitan l-a văzut...

— ...Lașilor, nemernicilor ! Ați fugit cu toții și m-ați lăsat singur. Ați aflat ce bine e la ei, acolo. Nu mai credeți în... în minciuni... cum spuneți voi... Vă trebuie acum odihnă și pat bun, cafea cu lapte și rufe curate... cum n-ați trăit voi nici în vreme de pace. Tîlharilor ! Și acum vreți să mă lăsați singur... „...odihnă și pat bun... cum n-ați mai...”

Potolit din răsufletul aspru și îndesit, cîinele își potrivea privirea după căutătura omului. Și se înghețu deodată într-însul. Înfiorat de atîta liniște necuprinsă, începu să scîncească ca un copil ; apoi se porni într-un urlet prelung și dureros. Întoarse ochii la cîine ; se priviră amîndoi muți un răstimp. Dar parcă, încurajat de muțenia omului, animalul se porni iarăși în același plîns etîlnic, lugubru, sfîșietor.

Soldatul își făcu cruce. Vroi să-l mîngîie, dar ochii îi rămaseră pironiți la botul cîinelui, care se descleșta într-un fel anumit, într-un chip cum mai văzuse el undeva, de curînd.

La Boița. Urletul ungarului, același urlet de surprindere și durere al singurului om pe care știa că l-a răpus, care-și proptise pîntecele în ascuțișul baionetei lui. Și-și aduse acum bine aminte de ungarul acela care rămăsese trei zile neîngropat, în marginea tranșeei, la care se întorcea aproape zilnic să-i vadă ochii înspăimîntați și urletul încremenit.

Își făcu din nou cruce și întoarse privirea. O lumină se aprinse în fundul negurilor, pîlpîi o clipă, crescă și se stinsă. În mintea omului însă rămase. Parcă suflată de urletele cîinelui, ca de un duh necurat, începu să ia proporții. Fu mai întîi o învol-

burare ciudată de icoane fără sens, un amestec curios de flăcări și sînge și ochi de mort. În urmă apărură unгурul de la Boița ; ochii erau ai lui. Dar ca norii alburii mînați de vînt, pe fondul senin al cerului, în creierul soldatului imaginile se desfăceau și se alcătuiau cu o mare repeziciune. Ungurul era acum parcă îmbrăcat femeiește ; ba era chiar o femeie cîntînd și surîzînd ; o figură stranie, dezmățată și fixă. Dar femeia aducea tot mai mult cu Ioana, cu nevastă-sa, și acum ea juca de foc și rîdea tot mai sălbatecă, iar unгурul cel mort cînta, pe ladă, din armonică. Ea chicotea ca o nebună și săruta neamțul, ce rîdea cu aceeași ochi sticloși, cu aceeași gură încremenită pe vecie.

Soldatul tresări. Se ridică speriat de pe buturugă. Cîinele sări și el, înveselit deodată, dîndu-i tîrcoale prietenești. Omul îl privi spăimîntat și începu să-și facă cruce, stupind spre animal și bolborosind cu vînte de descîntec.

Ajunse la drum de-a-nderetelea, întorcîndu-se cu fața spre cîine la fiecare tîrcoală. Apoi, simțînd pămîntul tare al șoselei, o luă tot înainte, în pas gimnastic, aproape fugind. Cîinele îi sărea în față, rămînea în urmă, îl ajungea în salturi bune. El continua să se închine, scuipînd spre animal ; uneori îndrăznea să-l cheme pe nume, ca și cînd ar fi vrut să-i descopere prefăcătoră.

— Mă, Corbea, mă...

Dobitocul devenea îndată și mai sprinten. În bucuria lui, însă, i se părea că rîde ca un om. Întețea atunci crucile și îndesea pașii.

Deodată băgă de seamă că-n juru-i s-a făcut lumină — o lumină palidă, sîngerie...

„...Ei, sunt ei...”

I se păru că toate pădurile lăsate de mult în urmă au izbucnit în flăcări. Zarea se încinge neconținut de

sîngele vălvătăii, ca și roșul ei reflex, care i se întinde tot mai pronunțat dinaintea ochilor.

Căci el nu îndrăznea să se uite în urmă.

Dar acolo, în rumeneala focului din spate, el năzărea umbre fioroase de oșteni înzăuați, aruncînd în marș neoprit picături de flăcări din torțele aprinse. Și dincolo, tot mai în urmă, prin perdeaua de fulgere și fum, vedea alți oșteni, cît fir și iarbă, înzorzonați ca-n basme, cîntînd de beția triumfului, scotocind bogățiile ascunse, ciocnind cupe spumoase, tîrînd după ei nevestele și fetele țării; și fetele și nevestele și Ioana lui rîdeau prostește, rîdeau la lumina paloșurilor, rîdeau vesele, rîdeau din toată inima de neputința goniților...

Era luna. Abia acum o văzuse. Cînd se ridicase ea tocmai acolo? Și Corbea, care de la un timp mergea atît de liniștit alături, cu limba scoasă și cu privirea cuminte!

Întoarse ochii tot cu fereală. Dar în urmă stăpînea aceeași tăcere deplină și același întunec de necuprins...

*

— Oamenii abia se mai țin, șopti plutonierul Bîrneată la urechea domnului căpitan.

Dar domnul căpitan părea că n-aude nimic. Și cînd Bîrneată rămase iar în urmă, ridicînd din umeri, ca omul care nu mai înțelege nimic, domnul căpitan zîmbi satisfăcut, iuțind și mai mult pașii.

Soldații nu mai țineau nici un fel de rînd, nici un fel de ordine. Unii rămăseseră în urmă de tot; doar cîtiva se mai tîrau năuciți în spatele domnului căpitan, privind cu mare nedumerire la repeziciunea crescîndă cu care-și muta picioarele.

Din cînd în cînd se oprea cîte unul, trăgînd de curelele raniței pentru ca s-o așeze mai bine pe ieși-

turile spinării ; alții o lăsau să atîrne de umăr, alții născoceau tot felul de potriveli, pentru ca să le găsească — armă, saci și raniță — o cumpăneală mai convenabilă pentru corp.

Dar foloasele echilibrului găsit durau se vede puțin, căci aproape numai decît născocitorii aceștia, care se întreceau între ei, găseau un plan și mai nimerit pentru a împăca mersul amețitor al domnului căpitan cu pofta pămîntului de a-i covîrși sub greutatea din sapte ! Și izbuteau. Căci nici unul nu cădea. Mergeau înainte, cocoșați, aduși într-o parte, clătînîndu-se ca niște beți.

O ceată dezmetică de bețivi, frînți de vin, părea frîntura de companie a domnului căpitan.

Dar el nu lua seama la ¹ asta, cum nu lua seamă la gemetele și la scrișnetul blestemelor care-l urmau. El mergea înainte, grăbindu-se tot mai mult și zîmbind tot mai fericit.

— A căzut Neacșu... se apropie din nou, timid și gîfîind, plutonierul Bîrneăță.

— Aha, a căzut...

Domnul căpitan mai făcu cîțiva pași, apoi se întoarse brusc în fața uimită a plutonierului.

— Înțelegem noi șiretlicuri de astea ! strigă el. Șiretlicuri d-astea de bătărași proști. Vreți să rămîneți, hai ? Vreți să rămîneți cu orice preț...

— Dom' le căpitan, toată lumea e ruptă de obo-seală...

Domnul căpitan desfăcu doi ochi mari, parcă beți de fericire.

— Aha, toată lumea... Și dădu de mai multe ori din cap înțelegător. Aha, toată lumea, toată lumea... Înțelegem, înțelegem !... Să se strîngă rîndurile ! răsună cu putere glasul lui de haraba.

¹ În textul de bază : *de*.

Soldații se strînseră. Gîfîiau cu toții și ochii li se dilataseră înspăimîntător. Unii mîrîiau printre buze sunete neînțelese. Era însă ceva amenințător în privirile și-n mîrîielile acestei frînturi de companie.

Dar domnul căpitan nu le dădea nici un fel de atenție. Examina pe toți cu aceeași privire luminoasă și-l cîntărea pe fiecare cu aceleași clătinări semnificative din cap.

— Înțeleg, înțeleg... spunea dumnealui. Care va să zică, v-ați hotărît cu toții... să-mi rămîneți...

Un murmur îi răspunse :

— Nu mai putem, domn'e căpitan.

— Noi avem ranițe.

Dar domnului căpitan îi sări țandăra :

— Taci, mocofane ! Aveți ranițe... a ? Dar eu n-am purtat raniță ? Ați găsit pretextul, ha, tîlhari-lor ? V-ați înțeles cu toții... Bine, bine... lașilor...

— Noi vrem dor să ne odihnim.

— Suntem morți, domnule căpitan !

— Mă rog, mă rog, rupse scurt domnul căpitan. Eu nu mă împotrivesc. Rămîneți. Vă privește. Dar eu nu pot să-mi părăsesc compania. Rămîneți, poftim ! Rupeți rîndurile, poftim. Dar așa să povestiți lucrurile atunci, cînd o fi să ne dăm seama... așa... cum a fost...

Soldații nu mai ascultau. Nici nu mai puteau să audă. Săriră cu toții șanțul, căzînd unul cîte unul pe pajiștea moale de alături.

Înserarea cobora rece și solemnă. Un vîntișor adia agale, susurînd frunzele. Plutonierul Bîrneață făcu apelul. Neacșu venise. Dar lipsea Mocanu Ion.

— Unde e Mocanu ? Întrebă numaidecît domnul căpitan, lărgindu-și din nou gura a zîmbet.

— A rămas, trăiți, domn căpitan. S-a răzlețit de la popasul de la prînz.

— S-a răzlețit, ha-ha, s-a răzlețit. Și dumneavoastră îmi rămâneți pe drum. Bun-bun, dușmanul e în spate, și dumnealor au gust de odihnă...

— Ne odihnim puțin, domn'e căpitan.

— Nu rămânem mult.

— Nu ne lăsăm prizonieri, domn'e căpitan.

— Mai bine murim...

Domnul căpitan păru că se gîndește profund.

— Eu mi-am făcut datoria, spuse el la urmă. Dacă n-ați vrut, se schimbă socoteala. Nu mai ascultați de ordine, de nimic... Și, privindu-le fețele cu nespusă luare-aminte, scăpă printre dinți, într-o doară : Am să plec singur...

— Mergem cu toții, domn'e căpitan.

Domnul căpitan făcu o mișcare bruscă și reținu cu greu un strigăt de satisfacție.

— Știam, știam că n-o să mă lăsați. Vreți să mă țineți cu voi, să mă dați peșcheș neamțului...

— Nu ne dăm, domn'e căpitan.

— Murim cu toții.

— Murim pînă la unu !...

— Știm noi, știm noi basme d-ăștia... Aci domnul căpitan oftă : Bine, băieți, fie voia voastră. Dar veți da seama... veți da seama... se va termina și războiul ăsta. Să nu fugiți de răspundere. Eu vă iau pe toți mărturie să spuneți cum s-a întîmplat. Eu mă spal pe mîini. Eu n-am vrut... dar dacă a fost peste puterile mele... Am făcut tot posibilul...

— Să ne odihnim puțin, domn'e căpitan. Ș-atît...

— Eu aş pleca singur, dar știu că m-ați împușca...

— Cine să vă împuște, domn'e căpitan ? sări speariat plutonierul Bîrnează.

— Va să zică, nu mă lăsați să plec. Ca să nu povestesc acolo... Bine, băieți, foarte bine. Asta așteptam. Să nu-mi ascultați ordinul. Atîta așteptam. Adică tocmai la asta nu mă așteptam. Dacă vreți

să vă predați, predați-vă. Dar de ce nu mă lăsați pe mine să plec...

— Cum să vă lăsăm, domn'e căpitan ? Cine să vă lase ? Plecăm cu toții...

— Știam, știam... Și dădu neputincios din umeri : Eu nu mai am nici o putere !

...Soldații dormeau de mult, trîntiți pe ranite, răsuflînd zgomotos, transfigurați de lumina searbădă a lunii. Plantonul, de pe marginea șanțului, anunță clar în tăcerea umedă a nopții :

— Pe șosea un soldat... și-un cîine...

— Și-un cîine, aici ? sări domnul căpitan, care nu închisese ochii de loc. Țăla e neamț...

— Lasă-i să înainteze mai bine și ia-l la ochi, opină plutonierul Bîrneată.

— Aha, tu comanzi aici, Bîrneată ? rîse amar domnul căpitan. Uitasem că sunt prizonierul vostru.

— Nu, domn'e căpitan...

— Bine-bine, faceți cum vreți. Dar să vedem cine este... Poate ne dă deslășiri. Poate îl facem prizonier. Poate e o avangardă...

Domnul căpitan se sculase, alergase la șanțul din marginea drumului și acum privea cu încordare casca lucitoare a soldatului, care înainta singuratec prin funigeala razelor de lună. Zîmbetul domnului căpitan creștea din nou pe figura sa lungăreață. Dar în ochii lui plutea nelămurit parcă o teamă.

— Poate că e o avangardă. Mai mult ca sigur. Și e de prisos, ce vă mai prefaceți ? Ce să-l împușcăm ? Ca să ne împuște și pe noi cei care-l urmează. Prea tîrziu acum, v-ați văzut visul cu ochii. V-au prins. M-ați dat legat neamțului de mîini și de picioare.

— Ce facem, domn'e căpitan ?

— Treaba voastră... ce mă întrebați ? Eu zic să-l așteptăm să se apropie și să-l luăm cu binișorul...

Acum e prea târziu să mai facem pe eroii. Așa ați vrut-o... așa...

Soldatul de pe drum se apropiase de tot. El nu băgase încă de seamă pe cei trei care-l priveau. Dar cîinele se oprise în loc mîrîind. Deodată plantonul strigă :

— Asta e Mocanu...

La strigătul plantonului, Mocanu se opri scurt. Stătu un moment în cumpănă, apoi întinse brațele și se năpusti spre șanț.

— Stanciule, domn'e căpitan...

Sări șanțul ca o minge.

Pocni călcîile în fața comandantului, așa cum nu le mai pocnise niciodată, nici cînd era recrut.

— M-am întors, domnule căpitan ! strigă el cu bucuria senină a celui care se știe de mult așteptat.

Cîinele ajunsese din trei salturi soldatul, și-acum mirosea picioarele celor patru inși. Apoi puse etichete pe galoanele ofițerului, întinzînd capul, parcă să-l sărute...

— V-am ajuns, domn'e căpitan, se bucură soldatul, răsufliînd grăbit, ca scăpat de o mare primejdie. Pînă acum nu se vede nimic în urmă... Dar vor veni, domn'e căpitan. Să mergem, să mergem, să nu ne ajungă, domn'e căpitan, se ruga el tînguitor. Să nu-i vedem necinstindu-ne femeile...

Unul cîte unul, cu căscături grozave, întinzîndu-și brațele ca la un supliciu, soldații se trezeau, deșteptați de larma lui Mocanu. Alții cădeau iarăși numai-decît pe iarbă. Dar cîțiva rămăseseră treji, cu urechile țintă.

— Să mergem, domn'e căpitan, îndrăzni o voce ascunsă în întunec.

— Să mergem, să mergem, se auzi din mai multe părți.

Zîmbetul domnului căpitan pieri. Dar apăru iarăși îndată.

— Hm, hm, bine, bine, să mergem, hotărî el la urmă. Eu de cînd vă spun. Faceți cum vreți. Dar e prea tîrziu. Prea v-a venit tîrziu gîndul... Haideți, la rînd, dar degeaba... Și după un timp : Ha, ha, ați adus-o bine... Ați așteptat pînă acum, și acum faceți pe grăbiții...

— Nu ne dăm, domn'e căpitan.

— Mai bine moartea, complectă Mocanu...

Soldații erau acum cu toții în picioare.

Săreau șanțul rînd pe rînd și se așezau în linie de grupe pe șosea. Plutonierul Bîrneată îi potrivea cu mîna. Iar domnul căpitan bodogonea înainte.

— Ați auzit că e mai bine acolo. Minciuni toate. Nici nu mai știi pe care s-o mai crezi. Din toate trebuie să iei cîte ceva. Dar eu mi-am făcut datoria și v-am spus ; e o minciună. Prizonierul e prizonier. Oriunde, amar de el. Nu v-am spus ?

Soldații se așezaseră. Bîrneată comandă :

— În coloană de marș, la dreapta !

Bocancii bătură patru lovituri surde și sacadate. Coloana era gata. Dar domnul căpitan crezu că trebuie să țină un mic discurs de îmbărbătare.

— Să trăiți, copii ! Cu Dumnezeu înainte ! Acum am văzut. Voi sunteți adevărați ostași. Ce vă pasă vouă că acolo puteți trăi bine ? Lăfăiți pe saltele moi și cu cafea cu lapte ? Pe loc repaos !

În executarea comandei, treizeci de pași fură ca unul.

— Să trăiți ! Așa soldați mai zic și eu. Voi știți că aveți să muriți, c-aveți să vă rupeți mîinile și picioarele, că nici unul n-o să vă mai întoarceți așa cum sunteți, dacă v-oți mai întoarce. Voi știți c-o să muriți tot în noroiul șanțurilor, pe glodurile tranșeelor, în călduri de cuptor, și-n frig, de-o să crape

bolovanii sub voi. Voi știți că n-oți mai cunoaște
mîncare, somn bun, băutură, femeie. Doamne,
Doamne, cine știe cît ! Poate ani de-a rîndul. Zece-
cinsprezece, Dumnezeu cum o vrea și cu noi ! Și to-
tuși mergeți înainte, nu vreți să știți de nimic. Așa
soldați v-am vroit. Ascultă : înainte... marș !

Dar parcă primul pas nu fu tot așa de energic ca
și comanda mai războinică decît oricînd a domnului
căpitan. Ba de la cîtiva metri de drum, ritmul căl-
căturilor se¹ amestecă, și detașamentul odihnit părea
tot așa de zdrobit ca înainte de repaos. Soldații
înașteau pe gînduri.

Dar domnului căpitan nu-i mai ardea de muștră.
Nici nu se mai grăbea de zor, ca înainte. Din cînd
în cînd, privea tot mai pătrunzător în negura adîncă
din fund.

De-acolo însă nu răzbătea nici cel mai mic zgo-
mot, nici cea mai neînsemnată lumină. Luna, care
ajunsese acum în creștetul cerurilor, își vedea de
drum, rece și nepăsătoare, prin mărăcișul albicios
și fugar al norilor zdrențuiți. Iar soldatul Mocanu
Ion, care închidea coloana, se străduia să ghicească
cum ar putea fi o cafea cu lapte ; și-și închipuia o
licoare galbenă-alburie, în care pluteau, ademenitori,
bulgărași alburii de mămăligă... Și o furie nebună îl
cuprinsese gîndind că Ioana lui ar putea mîncă acum
așa ceva, în tovărășia vreunui neamț gros, cu luleaua
de-un metru în colțul gurii.

Gîndirea, Cluj, an. I, nr. 2, 15 mai 1921,
pp. 24—28.

¹ În textul de bază : și.

RETRAGEREA

Sub cerul mohorât de toamnă, trei zile în șir se scurseră armate nesfârșite și sure. Grămezi mari și neregulate, pîlcuri răzlețe, oșteni singurateci, călări, pe jos, pe furgoane sau pe tunuri, treceau rînd pe rînd într-o harababură desăvîrșită. Turme omenеști, fără formă și fără conducători ; zadarnic ar fi ghicit vreunul într-atîta împestrită încurcală. O singură putere îi mîna numai pe toți deopotrivă ; același țel neclintit, o stea călăuzitoare, pierdută în zările răsăritului, pe care numai ochii lor de fugari păreau că o văd.

De la geamul ei aburit și soios, trei zile întregi Antița îi privise trecînd. Dar omul ei se vede că apucase pe alte drumuri, dacă nu-și va fi lăsat cumva oasele prin stîncile munților.

A patra zi nimeni nu mai trecu. Către amurgit, Antița gîndi că de-acum trebuie să vie rîndul celorlalți. Și-și simți inima apăsată de-o strîngere neînțeleasă și supărătoare. Ce va fi acum oare ? Aci, la marginea satului, la o bună bucată de drum de celelalte gospodării, i se păru că toată lumea a plecat o dată cu armatele. Se simți atît de singură, că un fior rece și tăios îi străbătu măduarele. Tăcerea neînteruptă o birui ; simți o sfîrșeală la glezne și se abătu ca doborâtă de-o mare oboseală pe lăvicer.

Ce-avea să fie de-acuma ?

Abia întru târziu gîndi să aprindă lampa. Dar, pînă să se hotărăscă de tot, mai stătu o jumătate de ceas tînută locului. Trebuia să îmbuce oleacă, și pe urmă — cine știe — să vegheze. La bună seamă, noaptea asta, și de-o fi să ațipească cumva, doar pe lăvicer și îmbrăcată, dacă o închide ochii !

Antița aprinse lampa și o anină în cui. Dar abia se îndepărtă cîțiva pași, că urechile îi prinseră un zvon îndepărtat de ropot. Își încordă auzul. Nu se înșelase. Era treapăt îndesit de copite. Stătu puțin pe loc, nehotărîtă. Apoi făcu o mișcare spre lampă, ca s-o stingă.

„Dar poate că e mai bine așa ! gîndi în urmă și rămase nemișcată. Poate că o trece !“

Tropotul se apropiase de tot. Trecu ca o grindină pe dinaintea casei. Aproape îndată, însă, se opri brusc. Antița își făcu cruce. Gîndul îi fugi iar la lampă. Dar rămase tot nemișcată în mijlocul odăii.

De-afară se auzi boncănind pe podeț pași grei de om și poticneală de cal, în urmă bubuiri puternice de pumn răsunară în ușa de la tindă. Antița încă se precupețea cu gîndul. Dar loviturile cădeau tot mai repezi, tot mai poruncitoare.

În cele din urmă aleargă, lăsînd ușa de la odaie deschisă, ca să pătrundă lumina în tindă. Întrebă cu glas pe jumătate :

— Cine-i acolo ?

Dar pumnul greoi de-afară se pusese să spargă ușa. O voce amenințătoare porunca răgușit cuvinte pe care în teama ei nu le putea înțelege.

Apucă drugul și trase. Și se feri cîțiva pași îndărăt.

În prag apăru o umbră de om, mijlocie și arătoasă. După carabina din spate, Antița cunoscă că e oștean. De altminteri, ce-ar fi putut să fie altceva ?

— Bună vreme, spuse umbra.

— Bună vreme ! Îngăimă femeia, mirată că i se rostește pe limba ei.

— Ne rugăm de iertare, spuse iar oșteanul. N-aveți cumva vreo bucată de mămăligă ? De dimineață gonesc flămînd, ca să-mi ajung escadronul...

— Ba cum nu, este, răspunse femeia mai înzdrăvenită. Așteaptă nițel...

— Ba, de nu ț-o fi cu supărare, m-ai lăsa să mă încălzesc oleacă înăuntru ! Pînă rumegă calul ceva...

— Cum nu, poftim.

Soldatul rămase puțin să-și priponească animalul de stîlpul pridvorului și să-i lege sacul cu grăunțe după urechi. Intră apoi în urma femeii.

— Bună vreme, rosti iar.

Antița tocmai făcuse lampa mai mare și acum stătea chinchită la sobă, ațîțind focul care se stinsese.

Soldatul se lăsă cu un oftat de ușurare pe lăvicer, privind cu mulțumire în juru-i. Se sculă însă îndată și rezemă carabina într-un colț și-și scoase pe îndelete mantaua.

— De cînd n-am mai scos-o după mine, oftă el din nou.

Se lăsă iarăși pe lăvicer. Își șterse fruntea cu o năframă, apoi își apăsă tîmplele în mîini. Pe urmă prinse să cerceteze cu amăruntul împrejur, începu să clătine cu tristețe din cap la fiecare mișcare a ochilor, care se odihneau cînd pe macatele patului, cînd pe preșul din părete, cînd pe iconițele afumate, încununate de busuioc, cînd pe măsuța mică cu trei picioare din mijlocul odăii, cu scăunașele ei scunde, rudărești.

Antița îl surprinse ștergînd o lacrimă pe furiș, și neîncrederea îi dispăru cu totul. Îi puse pe masă o bucată de slănină, un codru de pîine și doi castraveți acri. Soldatul n-așteptă să fie poftit a doua oară. Începu să înghită cu lăcomie, cioflecînd zgomotos și

apăsînd cu degetele gogoloaie de pîine. Antița se așezase în locu-i, pe lăvicer, și-l privea tăcînd. El se sculă într-un rînd, se apropie de lăița unde-și trîntise mantaua, cotrobăi puțin și scoase un bidon. Îl întinse femeii.

— Poate guști nițel rachiu ?

Ea dădu din cap că nu vrea. Soldatul își reluă locul și începu să înfulice înainte, ducînd din cînd în cînd bidonul la gură.

De la o vreme prinse gust de vorbă. Începu să-i povestească isprăvile lui. Femeia-l asculta parcă cu gîndul dus.

— Vai de păcatele noastre, gemu el în cele din urmă. Vai de țărișoara noastră ! Ne-o înghițiră căp-căunii...

— Da... ei sunt departe ? îndrăzni să întrebe Antița.

— Ei... hm... peste vreo trei zile o să-i vezi și pe ei.

— Peste vreo trei zile ?

— Păi nu vin ei așa curînd-curînd ; abia s-au scurs ai noștri. Și tot mai sunt...

Tăcură un timp. Dar rachiul îi cam da ghes la pă-lăvreală.

Începu să-i spună de satul lui, de nevastă-sa. Îi povesti cum s-au despărțit și ce sfaturi i-a dat la plecare.

— Acum, pe-acolo or fi intrat tîlharii...

— Vai de bietele fomei, se cutremură ea.

Omul încrunță deodată din sprîncene și o privi cu asprime. Antița însă nu-l vedea. Cu ochii pierduți într-un ungher, urmărea în minte-i desfășurarea unui gînd mohorît. Se cunoștea asta după trăsăturile încredinate ale feței, care parcă împietrise.

Soldatul mai sorbi o înghițitură. Începu să se lege pe scăunaș cu mișcări largi, apoi lasă capul în piept, proptindu-și pumnul în masă.

— Îhm, da... mormăi printre dinți.

Stătu cîțva timp nemișcat. Duse în urmă iarăși bidonul la gură și sorbi de mai multe ori.

— Adică ce vrei să spui ? Și după o tăcere : I-am spus să se mute la tatăl său. Acolo sunt mulți în casă... Dumneata, dacă zici că ții la bărbatu-tău, cum îmi stai singură aci, la margine de sat ?...

Antița nu răspunse. Încruntă și mai mult fața și boți buzele, strîngîndu-le cu tărie, ca și cînd s-ar fi temut să nu-i scape vreun cuvînt.

— O omor dac-aș afla că nu m-a ascultat... Dar fața i se luminează deodată și începu să rîdă idioțeste : Și dacă m-oi mai întoarce...

Bătu cu pumnul în masă, scoțînd un icnet de nepăsare din gîtlej. Apoi dădu bidonul peste cap, golindu-l pînă la fund.

— Bun rachiul... Țsta ne mai ține.

Întoarse privirile spre ea și prinse s-o cerceteze cu atenție. Antița privea neconținut în același ungher, cu un cot rezemat într-o palmă și cu bărbia în cealaltă. Soldatul strîmbă nedumerit din gură, apoi clătină din cap de cîteva ori și dădu din umeri.

În urmă rămase și el pe gînduri.

Rachiul îi aducea icoane aprinse și supărătoare. Gîndul îi fugea de la Antița la Catrina lui. Dar el îl întorcea necăjit înapoi, alungîndu-și nevasta din minte cu tresături bruște din cap.

Căci închipuirea-i atîțată de alcool începuse să vadă lucruri îngrozitoare. Vedea o femeie zbătîndu-se în mijlocul unei întregi căprării. Dar ei erau mulți, aveau arme și rînjeau ca fiarele. În mintea simplă a soldatului procesul imaginilor se perinda scurt. Ea trebuia să cedeze, înfrîntă de puterea brațelor, care o țintuiau, biruitoare, de pămînt.

Soldatul mugi de indignare și de furie. Și ochii căutară la Antița, care-l privea îngrozită. Căci fe-

meia, pe care el o văzuse biruită, siluită de atâtea fiare hămesite, era Catrina lui. Și el îmbrățișa cu ochiri lacome picioarele, pieptul, capul Antiței, ca gândul cel negru să nu-i mai înfățișeze pe cea dintâi.

Antița își trase picioarele sub dînsa, înghemuindu-se în sine pe lăvicer, cătînd cu ochii căscați de spaimă la cel care o pironise sub aprigele-i priviri.

Dar pe neașteptate mișcările ei zvelte treziră în sîngele încropit de rachiu al soldatului aprinderi molatice. Revăzu de astă dată mai limpede, aproape aievea, în amănunțimi lubrice, corpul acesta de femeie zvîrcolindu-se, sub arsura plăcerilor, în brațele răcanilor ahtiați și brutali, perindîndu-se unul după altul, obosind-o, istovind-o pînă la amorțire. Omul simți alergîndu-i prin vine șuvoaie de căldură. Creierul i se împînzi deodată și ochii îi luciră.

— Adică de ce ei și nu noi !

Se sculă greoi și scăunașul cu trei picioare se rostogoli în urmă-i. Se apropie de ea călcînd ca într-un tact de dans și, rînjind curtenitor, îi întinse mîna pe după gît.

Antița îl respinse cu putere.

— Și tu, și voi, păcătoșilor, cîinilor ! urla ea, scoasă din minți.

— Stai, puică, stai, că nu-s neamț.

Antița sări sprintenă de pe lăvicer în pat și de acolo în colțul dimpotrivă al odăii ; apucă un topor și-l ridică amenințătoare cu amîndouă mîinile.

Soldatul șovăi. Se retrase cîțiva pași înapoi. Ochii îi sticliră de furie.

— Numai cu ei, hai ?

Privirile se rostogoleau feroce în juru-i. Degetele i se crispau în căutarea unei arme, unui ajutor...

Și deodată căutătura întunecată i se luminează. De sub manta, țeava carabinei ieșea lucitoare în lumina dulceagă a lămpii.

Porni într-acolo cu pași apăsați.

— Stai tu, cătea...

Ea îi urmări mișcarea înnebunită de groază. Auzi țăcănitul metalic și scurt al încărcătorului. Îl văzu apoi răsucind închizătorul.

Fiori de gheață i se scurseră de-a lungul șirei spinării. Își simți brațele, care țineau barda ridicată, tremurând neputincioase.

Înainte de a duce arma la ochi ca s-o amenințe, el avu o ezitare. Un moment îi străfulgeră prin minte chipul Catrinei, cu securea ridicată, gata să omoare decît să-și dea cinstea. Și mîna i se lăsă moale în jos, în vreme ce ochii îi cătară nehotărîți, dar cu îngăduință, spre femeia din față.

Dar Antița cumpănise repede primejdia, și acum tocmai lăsa să-i cadă toporul. O văzu apoi stecurîndu-se spre pat, acoperindu-și ochii cu mîinile, așteptîndu-l.

Mînia începea să se întoarcă năpraznică și oarbă în cugetul contrariat al bărbatului. Dar ea tocmai făcea o mișcare de nerăbdare. Și fusta îi dezgoli un picior pînă la genunchi.

Soldatul simți în piept un clocot. Valuri de căldură îi înăbușea[u] sufletul. Privirile i se plimbau nehotărîte de la carabină la pulpa femeii. În cele din urmă izbucni într-un rîs spasmodic, nevoit, de care nu-și da sama nici el. Aruncă arma și pași spre pat, tremurînd de poftă, hohotind tot mai tare, mai sinistru.

Iar buzele îi îngînau fără rost :

— Catrino, Catrino... mai dăm noi ochi...

Gîndirea, Cluj, an. I, nr. 4, 15 iunie
1921, pp. 86—89.

UN CALĂTOR

Prin fereastra larg deschisă a compartimentului, plesniturele roților pe șine năvăleau necurmat o dată cu aerul rece al nopții de primăvară, umplându-i plămînii de răcoare și zdrobindu-i timpanele sub lovături de ciocane. Siluete carbonizate de copaci stingheri apăreau fugar în cadrul cercevelor ; uneori se desfăceau cu totul din beznă, apropiindu-se amenințător și scuturînd în aer sute de brațe înspăimîntate, dar monstrul de fier, în goana-i dezmățată, le aluneca zglobiu printre ghearele fantastice și negre și se pierdea zăbatec în adîncimi tot mai necuprinse de întunec.

De pe bancheta pe care încremenise cu ochii țintă la geamul vagonului, înghemuit în pardesiul subțire și friguros, privea uimit la acești hecotohiri¹ reînviați parcă din adîncimile vremurilor ; ar fi vrut, poate, ca unul din brațele lor schiloade și informe să prăvăle gonașul de foc din făgașul lui fieruit ; să-l rostogolească deodată într-o prăpastie neprevăzută, groaznică, fără fund.

Apropia pleoapele și întrevedea printre gene scena formidabilă a catastrofei. Detunăturile roților îi creș-

¹ Probabil *hecatonhiri*, în limba elină, epitet acordat unui monstru.

teau atunci haotic în pavilioanele urechilor, îi dădeau senzația exagerată a unui tumult înspăimântător, brăzdat de-o serie discontinuă de trăsnete cutremurătoare, sfîșiat de țipete dureroase și vaiер omenesc. Se simțea tîrît în abis și strîngea ochii de groază și de mulțumire abia îndrăznită. Ce nu era în stare să facă singur, ar fi voit să săvîrșească neprevăzutul.

Dar trenul zbura înainte prin bezna de tăcere, cu ropot și detunări de avalanșe. Și el se înghemuia și mai mult pe bancheta îngustă, se încovriga în sine ca un pui în ghearele unui uliu, neputincios și în voia forței care-l ducea năpraznic și nepotolit.

Acolo, la capătul călătoriei, îl aștepta, pentru firea lui, ceva deopotrivă morții. Cea mai teribilă umilință. Îl aștepta[u] ochii severi și trufași, a căror mîndrie o înfruntase odată, o batjocorise, o strivise sub disprețul său tăios și obraznic și a căror îndurare trebuia să o ceară acum ; doi ochi, sute, mii de ochi ; îi vedea scînteind în noaptea de afară, necruțători, ironici, vicleni, amenințători. Doi dintre ei se apropiiau chiar, încruntați, sălbatici, corosivi ; îi simțea arzîndu-i vederile, străpungîndu-i țesăturile feței ; încetul cu încetul se înconjurau în conturul unei figuri cunoscute și țepene. Începea să tremure. Simțea învăluindu-l suflarea părintească cu suflul rece, umed, de cavou. Și auzea pentru a nu știu cîtea oară cuvintele care-l șfichiuiiau ca plesnituri de foc :

„Ce mai cauți acum ? Du-te...”

Acest „du-te” îl sfredelea ca un burghiu, îi da toți fiorii sfîrșitului. Își simțea sufletul micșorîndu-se, strîngîndu-se, topindu-se, strivit sub o greutate covîrșitoare.

Dar tresărea îndată, înfricoșat, ca un bolnav furat de începuturile agoniei ; se scutura din frigurile delirului ; își simțea sudoarea care-i prelingea fruntea

răcindu-se și răcorîndu-i zvîcnelile tîmplelor ; iar fața de lămîie se schimonosea într-un zîmbet fără curaj.

Privea atunci năuc la ceilalți călători, care sforăiau pierduți, diafanizați în lumina searbădă, fumegîndă a lampionului. Le cerceta în expresiile înlemnite ale fețelor dacă nu cumva i-au urmărit pe sub ascuns vreun gest nepotrivit, involuntar.

Dar mirarea, îngrijorarea, groaza care se ceteau pe aceste figuri de panoptic erau ceva cu totul strein de viață. Ușurat, se așeza atunci mai bine între răzemătoarele locului îngust.

De bună seamă, aiurelile acestea proveneau din oboseala călătoriei. De aproape două săptămîni pe drum ! Din țara aceea streină, depărtată și posomorîtă și pînă aci, în apropierea orașului părintesc ! Doar singur observase, cu cît drumul se prelungea, cu atît se îngroșa în minte-i negura, încîlcindu-i gîndurile.

Nu-l va alunga, fără îndoială, nu va avea tăria să fie atît de crud.

Îl va ruga, îl va implora, îi va cere iertare, chiar în genunchi, de va fi nevoie. Și bătrînul e prea mîndru ca să nu fie înduioșat de atîta umilință.

Îi va povesti toate ororile foamei care-l gonea din urmă.

Toate rătăcirile prin orașele acelea sure ale străinătății, în așteptarea unui succes imprecis, care n-avea să vină niciodată. Îi va spune cum a risipit astfel tot ce-i rămăsese de pe urma mame-si ; cum decăzuse apoi încetul cu încetul, fugind din loc în loc, urmărit de creditori, de portărei și de tot felul de agenți roșii sau negri, ca de un nor sinistru de păsări răpitoare ; cum ocupase rînd pe rînd cele mai josnice slujbe ; cum își vînduse pînă și hainele și rufele, cum vînduse și cea din urmă podoabă, pe care o mai păstra de la mamă-sa, pentru a putea lua drumul

țării natale ; o relicvă scumpă, la care ținea ca la un idol — aducătorul lui de noroc — și pe care o ferise cu cea mai mare îndârjire de toate avînturile necurate ale slabului său suflet.

Toată această mizerie progresivă va încînta pe bătrîn ; îl va ferici ; îl va face să sară în sus de mulțumire că i se împlinise profețiile.

„Nu-ți spuneam eu ? îi va zice. Nu-ți spuneam ? Mărturisește singur.“

Îl va aproba atunci, și bătrînul va fi tare mulțumit. De atîta mulțumire, îl va ierta. Mai ales înfrîngerea finală, hotărîrea de a se întoarce și a pleca genunchiul dinainte-i, îl va încînta cu desăvîrșire.

Fără îndoială, albit de bătrînețe, va fi pierdut mult din îndărătnicia trecută ; va avea cuvinte mai bune pentru el ; îl va primi ca pe un fiu rătăcit, va tăia vițelul cel gras. Amintirea morții, pe care o jicnise atîta în viață, îi va fi sădit în suflet sămînța omeniei. Cu neputință să nu-l ierte și să nu-l primească !

Aromit de somn și de blîndețea celor din urmă închipuiri, ochii i se lăsau de plumb ; dar la prima atingere, pleoapele se respingeau iar, speriate. Gîndul alungării se reîntorcea neconținut, tiran și ucigător, cu tot cortegiul de groaznice închipuiri aievea, de catastrofe imagine, de coșmaruri cu ochii deschiși. Conștiința distanței care se micșora la fiecare plesnitură a roților îi aducea tot mai dese tresăriri de friguri.

Tot timpul călătoriei această rotire de senzații îl zdrobise sub contrastul aspectelor ei opuse, care se perindau cu o regularitate matematică. Dar niciodată ele nu-i apărură decît într-o formă neclară, nesigură, învăluită de mister și de groază.

Acum, însă, în apropierea imediată, scena primirii i se prezenta în spirit cu o luciditate care-l uimi ; îl

prinse cu totul în țesătura ei de amănunt ; îl covârși sub puterea de adevăr a viziunii.

O, nu-l va alunga. Dar îl va umili cu toată bucuria acea pe care o avea să umilească oricînd și pe oricine. Cu bucuria cu care dusesse la mormînt, umilind-o pînă dincolo de viață, pînă-n ultima clipă, pe mocnita-i tovarășe de zile.

Învinsul închise ochii. Amintirea mamei muribunde îi făcu sufletul în bucăți. Cum nu gîndise în tot timpul drumului la cea mai de seamă cauză a plecării !

Revăzu patul celei pe moarte și-i auzi sughițurile agoniei. Resimți indignarea străveche împotriva călăului tenace și metodic. Și-aminti de răzbunarea pe care o făgăduise întinsei în cosciug, în șoapta celui din urmă sărut. Își aminti de toată nobila-i mînie de revoltat romantic.

Cea mai teribilă răzbunare ! Îi veni să surîdă de oroare și dezgust. Se va duce tremurînd în fața atotputernicului criminal, cum îi striga odinioară în certurile lor grozave ; și-i va implora mila ! Va rîde poate, de va fi nevoie, de amenințările de odată și, vai, de scumpa moartă.

Și văzu în gîndu-i mutra sarcastică a obedului, plecîndu-se asupra-i, roșie, înstelată de fibre vinete ; îi simți mirosul acru, abia perceptibil, de vin și apă de gură și-i auzi vocea găunoasă și rîsul poznaș :

„Zi, asta ți-a fost răzbunarea ? Într-adevăr, teribilă... Ha, ha... m-ai făcut de rîs, iubitul ; ai îndrăznit să te întorci în halul ăsta, cu zdrențele ăștia, cu mutra asta ! Vai, teribil te-ai răzbunat ! De rîs m-ai făcut, de rîs. Ha, ha, ha, ha... maică-ta te privește satisfăcută de-acolo de unde o fi... În sfîrșit, ai împlînzit-o... Am un loc de intendent... ți-l pot oferi... Nu-i așa c-ai răzbunat-o ? De ce nu vorbești ? Ai venit aici să-mi taci ?“

El va trebui să răspundă și să rîdă afirmativ. Frate-său, căruia la plecare îi strigase „laș și sclav“ și care, fără îndoială, va fi de față acum, la întoarcere, va surîde cu ironică compătimire.

Va geme atunci de durere și rușine ; dar gemetele se vor topi în gît, într-un rîs voios și lingușitor ; un rîs care va trebui să fie cît se poate de sincer.

Vor veni și orășenii, obișnuieți casei. Va veni și ea, aceea pe care, în mîndria-i exagerată, în încrederea oarbă pe care o avea în forțele sale, o refuzase pur și simplu, în ciuda „atotputernicului“ ; pentru că, în doi ani de dragoste tinerească și sfioasă, o găsisese fără sufletul de care el credea că are nevoie. Va veni tot orașul ; toți ochii aceia care-i răsăriseră pe neașteptate din puterea nopții.

Și auzi iarăși rîsul uscat al obedului.

„Îl cunoașteți, ha, ha ! E noul meu intendent. Înainte îmi era fiu, înainte de a-l dezmoșteni... conform, conform, mă iertați, conform articolului... iertați... din cauză de insulte grave. Îl cunoașteți ? E cel de care vă plîngeați că nu vă salută, că vă face proști în discuții și vă întoarce spatele pe stradă. E cel care-mi striga că am omorît pe mămă-sa, ha, ha, parcă-mi făcuse ceva, biată bătrînă ! Nu cu otravă, domnilor, nu cu cuțit, domnilor, nu cu revolver, domnilor, ci cu ce credeți ? Cu, domnilor, cu umilință, domnilor... așa mi-a strigat dumnealui, în față, și în dos, la toată lumea... fostul meu fiu ; mi-a strigat răzbunare ! ca în romane ; să mori de rîs, nu altceva ; că mă va da el gata, așa cum i-am dat eu pe mămă-sa.

...Este el, dragă vecine, cel care ți-a strigat că nu te-ar lua nici de servitor ; acum mi-este intendent ; dacă vrei, îți poate aduce un pahar de vin bun sau chiar poate să-ți toarne, ca să te speli. Pentru că...

ha, ha... se răzbună teribil... iubite vecine... după cum vezi..."

Îi reveneau astfel în minte frânturi de fraze pe care le mai auzise cândva, atunci. Acum le întregea, le potrivea, una lângă alta, le grada în discurs.

Vocea bătrînului îi răsuna clar în ureche ; figura lui îi plutea limpede dinaintea ochilor ; figurile tuturor îi apăreau iscoditoare, surîzătoare, vesele, gata, ca de obicei, să pufnească în rîs de poznele acestui bufon senil, bogat și puternic, stăpînul tuturoara, cu imensa-i avere și cu binefacerile-i mari și mici ; să rîdă cu hohot de prostiile lui, prefăcîndu-se că-i apreciază humorul. Șleahta întreagă de provinciali abrutizați și prefăcuți, atît de rudimentar prefăcuți ; turma pe care o disprețuisese din tot sufletul, pe față, pe care o batjocorisese fără nici o cruțare, pe care o umilise la rîndu-i cu toată cruzimea ori de cîte ori i se oferise prilejul ; așa cum umilise și pe tatăl său !

Bătrînul nu se va lăsa pînă nu-l va jieni din nou dinaintea acestei mulțimi. Cum va putea să-i suporte murmurul și sarcasmul nerod ?

...Trenul părăsea tocmai penultima stație, făcîndu-și loc printre macazurile zvîcnitoare care se răreau din ce în ce. Încetul cu încetul își lua tot mai mult avînt spre limanul de groază. Prin cadrul geamului, din ceața sură, se năzăreau în depărtări imense mogîldețe antedeluviene.

...Va fi și ea de față și va zîmbi, pudică și roșie de plăcere, de satisfacție...

...Cu neputință ! Nu va coborî. Va merge înainte, tot înainte ; se va da jos în gară numai pentru a-și prelungi biletul de drum. Da, așa va face. Intendent ? Dar va putea găsi locuri mai bune aiurea în țara aceasta, unde venea la atîtea cunoștințe, pe care, fără să-și dea seama, trebuie să le fi căpătat acolo, printre streini, desigur.

Ideea aceasta, care-i veni pe neașteptate, îl umplu de lumină și bucurie. O lespede păru că i se ridică de pe suflet. Îi veni să zburde de fericire ; și, neputînd face altceva, își mută picioarele unul deasupra celui-lalt. Cum nu gîndise oare mai demult ?

Ba nu. Va rămîne o zi în oraș. Va merge să vadă mormîntul martirei. Va căuta să se întîlnească cu bătrînul ; și-l va sfida. Îl va lăsa să rînjească de bucurie văzîndu-l că se întoarce învins și jerpelit ; și-i va întoarce spatele cu același dispreț elegant de acum cincisprezece ani. Și-l va lăsa uluit de mirare și de ciudă ; va lăsa un întreg oraș nedumerit. Îl va vedea și ea, și la început va zîmbi miloasă, jicnitor de miloasă, de trista-i înfățișare. Dar o va înfrunta cu privirea și-o va amuți și pe dînsa cu tenacitatea-i de fier. La fel, la fel ca acum cincisprezece ani. Un oraș întreg va rămîne uimit și nu va ști, nu va putea să înțaleagă de unde atîta trufie, atîta putere de voință. O, de va fi stăpîn pe sine pînă la capăt ! De-l va ajuta sfînta moartă cu amintirea-i mîntuitoare ; de-i va călăuzi pașii și-i va întări cugetul cu surîsul ei de dincolo de moarte !

Așa va face, așa va face !

Își frecă mîinile buimac de norocul care-l lovise pe negîndite. Ochii îi clipeau strălucitori. Și rostogolișul roților nu-l mai înspăimînta ; îl întărea, dimpotrivă ; părea a lua parte la bucuria lui, era chiar cîntecu-i de triumf în drum către izbîndă.

Va pleca apoi în ziua următoare. Ei vor fi și mai mult uimiți. Vor scorni fel de fel de închipuiri. Imbrăcămintea lui detestabilă va fi motivată indulgent de însăși imbecilitatea presupunerilor care se vor isca. O vor da-o pe seama originalității. Îl vor socoti bogat și puternic ; și atît de tare în cinismul lui, încît să-i păcălească în modul acesta ! Îl vor petrece pe dru-

mu-i, pe care-l vor crede comod și îndepărtat, cu invidia lor. Și a *lui*. Și a *ei*, mai cu seamă !

...Iar el, în vremea asta, va începe din nou urcușul istovitor al neajunsurilor...

Își simți ochii umezindu-se.

Va fi mai norocos în propria lui țară ? Va putea găsi un colț de cămin și o îmbucătură de pâine ? Ori va re trăi tragedia grozavă care-l alungase înapoi de peste mări și țări ?

Îi va fi oare fatală dârzenia din urmă ? Va ști, atunci, să moară cel puțin ca un viteaz ?...

Se cutremură. Ideea morții latente și încete de care fugise atîta cale, ca s-o reîntîlnească la capătul călătoriei, îl făcu să scrișnească din dinți, ca prinsul într-o capcană meșteșugită.

Vai, trebuia să dea ochi cu bătrînul ! Trebuia să cadă în genunchi, să se roage, să-l implore... Dar dacă-l va goni, nu va strica oare totul ?

...Nu-l va alunga, fără îndoială. Nu va avea tăria să fie atît de crud. Sau, mai bine, atît de puțin crud. Îl va opri să-și satisfacă pofta de a înjosi și de a-și arăta învinsul nesățioșilor săi admiratori. Iar el va ști să rîdă de glumele și răutățile părintești.

Strînse pumnii și încleștă fălcile.

...Va ști să-și înfrîngă cerbicia tinereții ; va ști să rîdă zgomotos, să se prăpădească de rîs, să mărturisească ironic cît de caraghios era cînd amenința cu răzbunarea, cît era de fals, de banal, de melodramatic... mai ales cînd jura... va ști să-și cîștige o bucată de pâine cu sudoarea frunții, bufon al unui bufon...

...Doamne, de-ar fi bătrînul tot așa de crud, să-l oprească !...

Trenul își potolise viteza ; roțile izbeau șinele în cadență reținută. Și cadența aceasta se potrivea de minune cu o frîntură de cîntec pe care o amintire năvălește i-o aduse din depărtările copilăriei.

Ascultă cu luare-aminte ; roțile nu cîntau altceva decît un crîmpei de refren, pe care-l fredona deseori mamă-sa în orele ei de scurtă veselie. Aceeași melodie, care revenea într-una, mohorîta, fără sfîrșit.

Luminile orașului apăreau pîlpîitoare din albastrul întunecos al începutului de dimineață. Pe băncile de alături, călătorii ceilalți sforăiau înainte, încremeniți în poziții bizare.

Gîndirea, Cluj, an. I, nr. 9, 1 septembrie 1921, pp. 162—165.

SOARELE

Totul se petrecuse scurt, ca într-o lumină de fulger. Caporalul Robu retrăia în clipele acestea întreaga grozăvie a întâmplării.

Stăteau la taifas în amurg, în dosul micului dîmb în care le erau scobite bordeiele. Stăteau chinciți în jurul ceaunului, în care, la ora asta, își încălzeau fier-tura, ca de obicei.

Tot statul-major al companiei era în păr : cei cinci agenți de legătură, ordonanța domnului căpitan și el, cornistul. Ascunseseră lumina, de atîtea ori trădătoare, a focului de vreascuri chiar aproape de deschizătura cea mare și neagră ce le slujea de intrare în vizuina lor. Păzeau cu grijă văpaia ei plăpîndă, privind neliniștiți la jocu-i năvălaș ; o stăpîneau cu lovituri de rețeveie în tăciuni ori de cîte ori își întindea limbile înțelese cu inamicul. Alături, o gură mai strîmtă, mai înaltă, cu laturile mai drepte, era ușa de la domnul căpitan. Dar era tot așa de neagră, pentru că domnul căpitan era în inspecție pe tranșee.

Afară nu se înnegurase de-a binele. Doar steaua ciobanului prindea să clipească printre crăpăturile norilor roșii, năruți în asfințit. Umbra înserării îngroșa pe nesimțite siluetele copacilor, netezindu-le conturul dantelat. Măgurile prizărite ici-colo creșteau ; păreau

dosuri aspre de mistreți năstrușnici urnindu-se greoi din somn.

Atunci auziră cu toții răsufletul adânc, rar și sacadat al minei filfuitoare. Un horcăit sinistru de balaur care vine nevăzut, vârsînd flacări pe nări. Ca trași de o sfoară, răsăriră cu toții în picioare și se îmbulziră buluc în gura bordeiului. Se îmbrînciră acolo, gîfîind înspăimîntați, într-o scurtă învîlmășeală. Robu se aruncă cu picioarele înainte, împins cu putere din urmă de Stanciu, agentul. Dar tocmai atunci detunătura fără seamăn zgudui ca un cutremur bordeiul, smulgîndu-l aproape din baierile pămîntului. Robu se crezu o clipă cu pluta pe Olt. Clipa asta el nu mai văzu și nu mai auzi nimic altceva decît malurile umbrite ale rîului și clipocitul molcom al apei. Și un început de jale i se topi în piept, ca un făguraș de ceară.

Cînd își reveni, zîmbi cu bunătate umbrelor ome-nești din juru-i, înfășurate în pale de întunerec. Se apropiară cu toții instinctiv de ușa bordeiului, prin care pătrundea acum mirosul acru de artificii. Cineva înflăcăra o brichetă. Pe prag zăcea întinsă, galbenă și pătată de sînge, ca o păpușe mare de la bîlciuri, jumătate din Stanciu, agentul de legătură. Trupul fuse retezat deasupra șalelor, cît apucase omul să se ferească în gaură. Restul zădarnic fu căutat pe-afară, pînă cînd noaptea își așternu de-a binelea pătura de întunerec.

Se strînsără atunci iarăși în jurul rămășiței de spuză, pe care doar o gamelă sfîșiată mai zăcea într-o rînă. Cineva îngăimă o vorbă, și abia acum Robu înțelese că auzul lui e mort. Și zîmbi iarăși, minunîndu-se numai cum de n-a băgat de seamă mai devreme.

Doar el crezuse că a auzit tot ce se sporovoise în juru-i cît timp au cercetat după picioarele lui Stanciu. Și acum vedea bine că, într-adevăr, nimic n-ar putea spune lămurit din tot cît își dăduse cu gîndul c-a pri-ceput...

Trecuse două săptămîni bune de atunci.

Dar și acum, lui Robu scena aceasta nu-i putea ieși din închipuire. Nici măcar nu-și simțea cît de puțin slăbită spaima clipelor de moarte pe care le viețuise. În singurătatea gândurilor lui, cruzimea ei înfricoșătoare îi revenea cumplit de des în minte. Și nu arare își amintea, de asemeni, cum camarazii își băteau joc de el, de surzenia lui.

Cum se trînteau cu toții speriați la pămînt, după ce se prefăceau că ascultă cu înfiorare vreun șuier sinistru ce venea din depărtări. Cum, la rîndu-i, spăimîntat de-a binelea, se prăvălea și el ca dîșii, rupîndu-și măruntaiele și clătîndu-și creierul în cap, în hohotele de rîs ale tuturor. Cîteodată, chiar domnul căpitan asista la aceste scene amuzante, și atunci caporalul Robu nu înjura ca de obicei pe păcălitori, ci zîmbea umilit că putuse să fure un zîmbet întunecatului domn căpitan. Uneori se întîmpla să nu fie de loc glumă, și Robu, care de la un timp șovăia dacă să se arunce sau nu în fundul vreunei gropi, trecea prin temeri grozave. În cele din urmă cerbicia trebui să fie zdrobită de frică. Robu se tupila chiar cînd șaga se întîmpla în aceeași zi pentru a nu știu cîtea oară.

Ar fi stat el toată ziua ascuns în bordei dacă domnul căpitan — care, de cîte ori îl vedea, îl amenința muștrător din cap și din deget — nu l-ar fi pus ba să-i spele vasele, ba cămășile, ba să sape vreo groapă, ba să-i împletească o ușă din răchiți, ba să-i întocmească o masă din scînduri lustruite aduse de la trenul regimentar. Robu lucra tihnit și stăruitor. El înțelegea că domnul căpitan nu-l crede. Că-l păstrează încă să-l mai încerce. Dar de cîte ori domnul căpitan îl lua la încercări, ticluite de dînsul în fel și fel de chipuri, Robu își surîdea în adîncul sufletului. El știa bine că beteșugul lui nu-l va lăsa să facă vreo poznă.

La început îl cam intimidase șiretlicurile doctoricești ale căpitanului. I-era frică să nu se încurce cumva pe nevrute. Și o teamă ațîțătoare îl cuprinsese la gîndul că putea să-l socotească prefăcut, fără să fie. Dar în cele din urmă înțelese că el însuși n-ar putea să-și înșele auzul zdrobit...

În după-amiaza aceasta de octombrie, Robu gîndea la surzenia lui și privea soarele. Privea uimit globul de foc și vedea bine că nu este cel pe care îl cunoștea el toamna, mîngîindu-i obrazii smoliți și mîinile bătorite, cînd rătăcea pe prundurile Oltului după pește. Acesta avea în el ceva străin și prefăcut, ceva meșteșugesc. Era searbăd și mînjea cu galben-pămîntiu fețele camarăzilor. Și aproape puteai privi la el cu ochii plini, fără sfială.

Era poate bulgărul de pară aruncat pe cer de vreun proiector dușmănesc sau o rachetă zvîrlită atît de departe în hău, că îi trebuia o zi întreagă ca să cadă. Pămîntul acesta desfundat de obuze, cu copaci ruși de la mijloc, privind ca o dihanie la pîndă prin mii de ochi speriați de bordeie, presărat cu bucăți de fier și cu țărushi pe care se încîrlițau căpețele de sîrmă ghimpată; văzduhul acesta care mirosea a smoală și a cadavru nu putea să aibe un alt fel de soare...

Pe cerul acesta pe care zburau mașini nu putea domni decît un soare fabricat, nu putea pluti decît adusă cu ocheane drăcești de-ale nemților imaginea celui alt soare, vesel și curat, de culoarea spicului, strălucind departe pe alt cer, în azurul căruia pluteau păsări făcute de Dumnezeu și luminînd zăvoaie cu copacineschilodiți de mînia omului. Acolo văzduhul era curățat de miasme, și vîntul cîntător al începutului de toamnă venea plin de răcoarea Oltului și de mirosul sănătos al răchișilor. Acolo, la lumina lui tomnatică,

brabeți ciripeau neturburați nesfârșitul și gălăgiosul lor sfat. Acolo se culegeau acum viile, și fetele treceau cîntînd cu hîrdaiele încărcate cu struguri printre bolțile de vițe. Acolo, toți ai lui erau strînși în jurul cramei, și mustul șiroia din lin, cum șiroia aici sîngele din trupul înjumătățit al lui Stanciu. Acolo, văile cloco-teau de cîntec pe vremea asta și drumurile gemeau de care cu poloboace răsunătoare.

Acolo... era atît de frumos acolo, că lui Robu îi mi-jiră lăcrămi în colțurile ochilor. Va mai vedea el pe acel acolo, atît de depărtat și atît de deosebit de acest aici, peste care plutea stăpînitoare și neîmblînzită moartea ?

Va mai vedea el soarele viu, orbitor și tînăr al ti-neretii lui însorite ? Soarele de care numai că-și amin-tea, și închidea ochii, fulgerați de lumină !

Sau va muri aci după vreun dîmb, sub priveghiul trist al lămpii ăștia scofălcite, al bulgărului ăștia de ceară încălzită ?

Robu își aminti betșugul lui, de care nu-i păruse rău niciodată și de care acum se bucura din toată inima. De bună seamă, nu-l va mai încerca mult dom-nul căpitan cu șiretlicurile lui doftoricești. Îi va da drumul, și el va putea să aștepte în liniște undeva, de-parte, în dosul frontului, reîntoarcerea.

Se întinse cît era de lung pe iarba arsă și privi cu mulțumire în necuprinsul seninului. „Domnul a dat, Domnul a luat“, își spuse el fericit, gîndind că, în ma-rea lui milostivire, Dumnezeu i-a făcut un atît de mare bine luîndu-i auzul.

Poate, cine știe, acolo, sub soarele cel adevărat, ure-chile se vor tămădui și, închise acum pentru urletele și bubuiturile morții, se vor deschide ca florile în în-ceput de vară pentru cîntecele culesului și pentru cîn-tecele pe nas ale lui Lake lăutarul. Dumnezeu îl în-semnase printre cei pe care nu vrea încă să-i piardă.

De trei zile liniștea stăpînise frontul și de trei zile Robu fugea de camarazii lui. Își scobise un bordei alături de al agenților, și cînd sfîrșea lucrul, se înghemua într-însul, închizînd ochii și căutînd să ghicească în trăsăturile din ajun ale figurii domnului căpitan sentința mult așteptată. Cînd sosea bucătarul cu cazanele, el venea cel dintîi să-și umple gamela. Fără să zică o vorbă, Ilie bucătarul, tăcut și ursuz, apuca lingura cea mare și, dintr-o turnătură, îi împlinea vasul de tinichea cu ciorbă de fasole sau de mazăre. Robu se retrăgea atunci lacom în bîrlogul lui și-și mîncea în tihnă porția.

Acum sfîrșise lucrul și sfîrșise de privit soarele. Arunca priviri nerăbdătoare spre vîgăuna de unde avea să apară Ilie țiganul. Îl aștepta de zor, pentru a-și încărcă gamela și a se pitula în vizuina lui, ca să închidă ochii și să gîndească în voie la soarele de-acolo. Dar era încă mult pînă-n scăpătat, și cornistul gîndi că ar putea să se vîre de acum în groapa strîmtă și să aștepte înlăuntru, în voia amintirilor năvalnice ce-i veneau din vremurile minunate, ca din depărtări fără cuprins.

Era gata să pornească, dar, iată, tocmai atunci se ivi domnul căpitan, urmat de trei dintre agenți și de ordonanță.

Domnul căpitan îi făcu semn să se apropie. Robu păși reglementar și se opri la distanță, salutînd cu dreapta. Cu stînga întinse bastonul la care lucra din ajun, împletit cu șerpi săpați meșteșugit în coaja verde și cu mînerul adus.

— Bravo, Robule ! strigă domnul căpitan. Bun meșter ! Parcă l-aș fi luat de-a dreptul din prăvălia ju-pînului.

Robu rînji de bucurie. Dar zîmbetul îi încremeni îndată pe buze și rămase fix pe fața lui ca rîsul unui

manechin. El auzise distinct, cuvînt cu cuvînt, tot ce-i spusese domnul căpitan. Parcă îi vorbea un glas din pămînt, dar atît de limpede, că se cutremură.

— Bietul Robu, murmură mai departe domnul căpitan către însoțitorii săi. A rămas surd de-a binelea, săracul. Nu mai e nimic de făcut cu el. Mîine îi dau răvaș la doctor, să-l trimată la vreun spital.

— Nu se preface, domnule căpitan, continuă căprarul agenților. Am văzut noi...

— Am văzut și eu, sfîrși căpitanul, bătînd prieteneste pe umărul cornistului. Am să lămuresc eu pe doctor...

Robu deveni pămîntiu. Soarele, care se oprise parcă pe geana dealului din asfințit, își da sfîrșitul ca un rănit într-o baltă de sînge. Lumina lui stinsă punea pe figura năucită a cornistului o paloare de mort.

El auzea totul ce se spunea în juru-i, fiecare vorbă din ce în ce mai clară. Și o teamă fără seamăn i se strecura în corp, parcă prin șira spinării, o dată cu răceala vie a înserării de toamnă.

Să mărturisească, sau nu ?

Dinții i se strîngeau parcă de la sine, oprindu-l să facă nebunia. Cuvîntul venit din adînc se irosea zdrobit de părății gîtlejului ca de niște stînci. Căci în închipuirea lui, bolboroseala care-i creștea năvalnică sub omușor da proporții imense beregății lungi și scorjite, pe care mărul lui Adam se ridica și se lăsa cu iuțeala bulgărașului de unt în putinei. Taina cea nouă și grozavă era o povară atît de doborîtoare pentru sufletul lui, că simțea cum îi va scăpa, cum se va prăbuși pe loc dinaintea celor din față și se va sparge în cioburi la picioarele lor.

I se părea chiar că ei au și descoperit-o și nu îndrăzne să-i privească în ochi. Un tremur nervos și continuu începuse să-i zgâlțîie corpul ca pe-o piftie.

Dar soarele frontului, către care ochii lui stinși cerură ajutor, își vărsase acum tot sîngele și umpluse tot apusul cu roșul lui închegat. În schimb, în mintea cornistului, celalalt soare, de acolo de departe, din țara părăsită, răsărea plin de o strălucire neobișnuită, de o candoare desăvîrșită. În razele lui, orice friguri, orice miasme de amărăciune se topiră. Sufletul lui Robu se așeză înseninat ca straturile de aer după repede furtună a verii.

Domnul căpitan, care în timpul acesta se întreținuse cu agenții, le dăduse drumul, și dîșii intraseră în bordei. Ordonanța plecă cu sufertașele, în vale, la popota batalionului. Și domnul căpitan, după ce mai făcu cîțiva pași înaco' și încolo, cu capul în pămînt, intră la rîndu-i în odăița lui subterană. După puțin reapăru în cadrul dreptunghiular al ușii, tăiat cu meșteșug de Robu, și rămase cu privirea în gol.

Doar Robu singur mai stătea acum pe netedul fund de vîgăună din dosul tranșeelor. O mulțumire fără margini i se revărsase în suflet, și el aștepta cu o nerăbdare și cu o lăcomie din cale afară de mari pe Ilie bucătarul. Pînă una-alta, își făcea de lucru netezind de ramuri o creacă cu briceagul și privind pe furis, cu un fel de bunăvoință umilită, spre domnul căpitan.

Atunci, în tăcerea solemnă și perfectă auzi lămurit dincolo, la dușmanul apropiat, bufnitul tunului de aruncat mine. Mîinile îi căzură de-a lungul trupului și piciorul făcu instinctiv către dreapta primul pas spre groapa salvatoare. Dar în mișcarea-i neterminată el văzu pe domnul căpitan scoțînd puțin capul din ușa adăpostului și ciulind urechile.

Stătu o clipă la îndoială ; piciorul reveni pe nesimțite în poziția de la început. Domnul căpitan îl fixa acum cu o privire curioasă, încordată, fascinatoare. Îi simți ochii în negura crescîndă paralizîndu-l pe loc ; și ochii aceia aveau o putere atît de orbitoare,

că Robu își aminti iarăși minunea luminoasă a soarelui natal. Nu era un bordei acolo, în fața ochilor lui, ci o casă albă, ca o cămașe de țaran, scînteind în arșița jucăușă a după-amiezilor de vară. Era căsuța lui, și-n prag îl aștepta Mărina, cu mîna strășină la ochi : îl văzuse de departe și-l aștepta în prag.

Dar gîfîitul aspru al minei greoaie, care-și atinsese repede apogeul și acum se lăsa în jos, înceată, înfrînată de aripi, în horcăituri treptate, din ce în ce mai stranii, mai adînci, îl urni de-astă dată de-a binelea. Erau horcăiturile morții, care se lasă nevăzută și pustiitoare ; fărîmă căzută din soarele rece, ce-și ducea acum, dincolo de dealuri, spre apus, mai departe pe linia frontului, lumina lui de mort.

Porni spre groapa atrăgătoare cu pasul omului nezonit, pe care nu primejdia cea mai teribilă îl alungă din urmă. Și ochii lui căutau rugător la căpitan : „Fă-mi semn să fug, fă-mi semn să fug, domnule căpitan“. Cum de nu putea înduioșa pe căpitan atîta rugăciune cîtă izvora din ochii lui !

Deasupra căpitanului strălucea însă, neconținut, soarele liniștitor și făgăduielnic, care-i împletise în raze copilăria și tinerețea. Și cu ochii la acest soare, Robu înainta tot cu pasul liniștit de la început. Și era atît de departe pînă la bordeiul acela, atît de departe. Și răsufletul de foale al minei devenea atît de repede, atît [de] apropiat, atît de sălbatec. Și domnul căpitan nu se îndura de loc să facă semnul mîntuirii.

Ce soare adevărat era acolo, departe, ce soare dumnezeiesc și vesel ! Și Robu zîmbi domnului căpitan cu nepăsarea copilului care zîmbește ucigașului plecat peste leagăn. Ba chiar se făcu că culege ceva de jos.

„Hai, domnule căpitan, nici acum nu vezi cît sunt de surd ?“ spuneau ochii blînzi și resemnați ai lui Robu. În sfîrșit ! Căpitanul s-a mișcat. Uite-l cum

dă din mâini ca un nebun. Și Robu se repede ca scos din minți : „Doamne, Dumnezeu !“

Dar o dată cu trăsnetul năprasnic care urmă numaidecât, Robu simți o lumină mare, grozav de mare, grozav de strălucitoare, pâlindu-l drept în frunte. Nu, în moalele capului. Nu, pretutindeni. O lumină intensă, zdrobitoare, cum n-a mai văzut în viața lui. O lumină atît de multă, atît de dulce și atît de orbitoare !

Robu vedea acum, pentru cea din urmă dată, minunea soarelui curat de acolo, de departe.

Gîndirea, Cluj, an. I, nr. 22—23,
15 martie—1 aprilie 1922, pp. 414—417.

SINGURATECII

Deschise ochii doar o clipă ; și strînse numaidecît pleoapele, ca și cînd ar fi vrut să ascundă în dosul lor, cu bucurie hoțască, toată bogăția de lumină pe care o descoperise deasupra-i acum parcă pentru întâia oară.

Apăsă cu pumnii strînși în scobiturile orbitelor. La început o pată vie, roșie, se proiectă pe fondul întunecat al închipuirii. Pata se învîrte sălbatecă în sensuri contrarii și neașteptate. Apoi se liniște, se spă-lăci, se topi în bezna cea mai profundă. Un abis negru, fără margini, părea că s-a deschis în locu-i. Dar din adîncimea lui înfiorătoare, mijiră stropi liliachii, înciorchinați în împerecheri de o maestră regularitate. Ca într-un caleidoscop, picăturile albastre începură să se miște în tact desăvîrșit. Boabe de chihlibar răsăriră deodată din necunoscut. Și aproape numaidecît, ca dintr-o cernere sacadată, stropi de rouă vișinii, verzui, portocalii se iviră, se prinseră în mișcarea lentă a bizarelor constelații. În cele din urmă pieriră cu toate ca la un semn ; picurii albaștri mai stăruiră cîtva, numeroși și scînteitori, pe fondul întunecat ca pe un tapet de iatac fermecat dintr-*O mie și una de nopți* ; dar se mistuiră și ei în

noaptea profundă și nu rămase decît aceeași perdea neagră și înfiorătoare, ca un decor mortuar.

Atunci Moinaru simți pe frunte mîna umedă și neprietenoasă a doctorului. Redeschise ochii cu spaimă. Un om scund și robust îl privea prin două mărgelile alunii, pitite în ovale de carne umflată. Nasul, el însuși, se pierdea în nestăvilita revărsare de grăsime. Deasupra gurii mici și vinete, două mustăți albe, gălbejite de tutun, se sfîrșeau înfundînd colțurile buzelor cu smocuri încîlcite.

— E, cum te simți ? îl întrebă o voce atît de răgușită, că părea o șoaptă. Bine, hai ? Mi-ai scăpat ca prin urechile acului...

De după umerii scunzi ai doctorului, două capete lunguiețe, care ieșeau din halaturile albe ca niște căpățîni stranii de păsări din găoace, lăsară în jos pliscurile cocîrjate, lărgindu-și gurile, ca la comandă, într-un zîmbet identic de supusă veselie.

Strînse cu putere dinții, vroind parcă să strivească de tăria lor orice răspuns involuntar. Și aruncă doctorului o căutătură dușmănoasă.

Dar omul, mic și gras, păru că nici n-așteaptă vreun răspuns. El se legăna acum, ca o rață leșească, pe dinaintea altor paturi, cercetînd termometrele, inscripțiile de pe tăbliile albe, vasele ascunse în dulăpioarele de noapte. Din cînd în cînd, vocea lui șoptită dădea instrucțiuni celor două halate lungi, din care ieșeau capetele lunguiețe. Și cele două capete se plecau exact în același timp. Și tot în același timp, arare, cîrîiau amîndouă spre doctor, cu aceleași mișcări de plisouri, exact aceleași vorbe.

Dar mișcătoarele manechine se îndepărtară, ștergîndu-se ușor, ca într-un nor de aburi. În curînd Moinaru nu mai văzu nimic în juru-i, și toată atenția i se concentrează în micul apartament care i se deschisese în țeasta-i arzătoare, de unde miasmele halu-

cinației nu zburaseră încă. Căci nu era decît un mic apartament conștiința lui acuma ; uite, aidoma parcă, micul lui apartament, cald și prietenos, din strada Aurorii. Prin ușa întredeschisă, el întrevăzuse de mult în semiobscuritatea anticamerei o umbră ome-nească, o palidă formă cunoscută, care se mișca cu potolită nerăbdare în întunec ; din largă și limpe-dea încăpere a înțelegerii, el privea parcă cu sfială și temere pe oaspele bizar, care-și aștepta chemarea la lumină. Cu cît străinul dădea mai multe semne de nerăbdare, cu atît persoana lui părea mai puțin streină și cu atît stîrnea din ce în ce mai multă îngrijorare. Moinaru simțea lămurit că un singur cu-vînt, un singur nume, ar fi fost de ajuns să alunge frica de necunoscut care-i creștea tot mai mult în piept, îi umfla vinele, îi umplea tot capul ; și nu îndrăznea să pronunțe acest nume, că aceeași frică de moarte îl reținea paralizat sub puterea ei grea. Privea astfel pe furiș, cu coada ochiului, pe cel care aștepta în umbră și care, la rîndu-i, fără îndoială, îl spiona cu aceeași atenție din întunec. Dar micul apartament se lărgi pe nesimțite, se umplu cu două șiruri de paturi albe și nemișcate, printre care un doctor rotund și puhav aluneca, parcă o minge, ur-mat într-una de două halaturi din care ieșeau două bizare căpățîni de pasăre.

Moinaru își pipăi fruntea și clipi ochii ; privirea lui se ridică obosită spre patratul larg al ferestrei, tăiată în bucățele de crucișul cercevelor multiple. Albastrul boltit al cerului îi trimete un zîmbet de nădejde. El deschise larg pleoapele, sorbind cu sete licoarea azurie și înzdrăvenitoare a infinitului.

Abia acum silueta vagă a Genetei, care dăinuia încă nedeslușită în anticamera conștiinței, se contură plastică și vie în imaginația năpădită de lumină. Nu se putu să n-o recunoască în strălucirea albastră a

cerului și se cutremură. Era Geneta, sufletul și iubirea lui, totuși apariția ei surîzătoare și molatecă îl cutremură din creștet pînă-n tălpi.

Aruncă o căutătură de spaimă în juru-i ca și cînd s-ar fi temut să nu i se observe descoperirea care-l înfricoșase atîta.

O voce stînsă și blîndă îi atrase auzul spre patul vecin :

— Te-ai făcut sănătos, coconașule. Din mare cum-pănă ai scăpat.

Era glasul bunului Ifrim. De cînd nu mai auzise glasul acesta molcom ca o mîngăiere al bătrînului dascăl de biserică, țintuit pentru totdeauna pe perinile albe de o cruntă și neiertătoare damblă ! Moinaru simți cu nespusă bucurie auzul lui rigid înmuindu-se sub picurarea vorbelor blînde, ca sub curgerea lentă a unor picături de untdelemn cald. Și se bucură și mai mult cînd își dădu seama că de la sine, fără nici o sforțare, amintirea lui putu să cuprindă din trecutul apropiat o frîntură de conversație, care avea loc aproape în fiecare dimineată, în orele de vizită, în jurul căpățiului vecin.

— Moșule, de ce nu ne lași, moșule, patul liber, că afară de moarte nimeni nu va mai putea să te mai scape de betesugul dumitale, șuiera vocea stînsă a doctorului rotund ca o minge. Nu-i mai bine să mori la dumneata acasă ?

— N-am casă, domnule doftor, iertați, răspundea vocea plîngătoare a dascălului. N-am unde să mor, păcatele mele... lăsați-mă aci...

Și mulțumirea lui Moinaru creștea cu atît mai mult cu cît conversațiile acestea între doctor și bolnavul de alături i se amănunțeau și mai mult în minte, îl asigurau că devine tot mai mult stăpîn pe conștiința lui, îl întăreau în credința că grozava criză s-a dus pentru totdeauna, că viața se reîntoarce în el cu

iureș, că e sănătos, fericit și tânăr, că în curînd statul lui în spital va fi o urîță poveste veche, de care n-ai nici o plăcere să-ți mai reamintești vreodată.

Se întoarce spre moșneag și-l privi cu recunoștință, ca și cînd de la el i-ar fi venit sănătatea.

— Ai fost bolnav, cumplit de bolnav, domnișorule, vorbea vocea stinsă a dascălului. Ți-au ținut și lumînarea, trei nopți în șir, infirmierele. Făceau cu rîndul de veghe, și unsprezece zile n-ai deschis ochii. Aiureai într-una și săreai speriat din somn ; și ne priveai pe toți cu ochii așa de tulburați, că se spe-riau pînă și veghetoarele. Ale trei nopți, din urmă, cît ți-au ținut lumînarea, nici nu mai mișcai, nici nu mai gemeai. Erai galben ca lămîia, și pieptul abia ți se ridica. Cu un ciob de sticlă mai putea să știe domnu doftor că trăiești. Și în fiecare dimineată spu-ne-a domnu doftor : „La noapte se duce“. Dar moartea n-a vrut să asculte pe domnul doftor, și, în ciuda lui, te-a lăsat să-i ocupi un pat înainte...

Ifrim bătrînul tăcea un moment, zîmbea trist spre tavan, apoi continua cu vocea lui tărăgănată :

— ...Strașnic de voinic ai fost. Cine ar fi crezut că ai să birui așa o dihanie, ca boala asta ? E-he, tinerețea, săraca... Apoi a venit în timpul ăsta...

O tuse seacă și haină scutură pînă-n adîncul mă-runtaielor pe moșul Ifrim. Moinaru aștepta cu sufle-tul la buze vestea cea mare, vestea cea fericită. A venit, a venit și ea să plîngă la căpătîiul lui, să-l privească cu groază și cu lacrimi ? Asta vroia să știe de la început. De ce-l ținea atîta moșul cu vorba ? Ce-i păsa de rest, de agonie și de tresăririle cu ochii holbați ! Și tusea asta a moșului, care nu se mai sfîrșește și care hîrîie așa de prelung, așa de spart, parcă i-ar veni bucăți de plămîni pînă-n cosul gîtului !

Moșneagul Ifrim se ținea de pînțec și lătra ca un cîine flămînd, stins, prelung și cobitor. Cînd credea că a sfîrșit și-și ștergea ochii de lacrimi, un nou șîșit pornea din pieptul uscat :

— ...a... a venit... a venit și popa și te-a grijit și ți-a cetit la cap... a... și eu țineam isonul popii. M-a întrebat popa :

„ești dascăl ?” „Da, părinte” i-am răspuns...

Moșul vorbea înainte, și vocea lui lua uneori în-tonări declamatorii și sfătoase de cazanie, cetită după liturghie. Și Moinaru asculta cu auzul la pîndă revărsarea de cuvinte fără rost pentru el. I se părea o apă leșiatică, înceată și nesfîrșită, și aștepta pe mal să se desfacă din valurile cleioase o apariție de povești, care să prefacă totul într-o strălucire fără de seamăn. Dar zîna acoperită de șuvoaile întunecate întîrzia să se arate, și Moinaru își aducea aminte cu groază cele trei zile dinainte de căderea lui în ne-simțire, care s-au scurs pustii și monotone ca și firul ne-zorit de vorbe al bătrînului dascăl. Ea nu venise în nici una din aceste zile să-i liniștească ochii care se istoveau pînă la lacrimi pironind ușa înaltă a sălii de spital. Doamne ? Să nu fi venit ea tot timpul agoniei lui, să nu fi urcat, în treacăt măcar, scările spitalului, să-l vadă barem murind ?

Auzul lui Moinaru stătea neconținut la pîndă, cu toate că nădejdea vestei celei mari se sfărămîța tot mai mult în gîndul aprins. Oare moșul păstrează pentru la urmă bucuria cea fără de margini ? Cu ne-putință ; bătrînul e prea bun ca să nu fi început de-a dreptul cu venirea fetei povestea lui smălțată cu atîta mărunțiș de întîmplări.

Dacă l-ar întreba ? Obrajii se îmbujorară de mîndrie rănită numai la acest gînd neașteptat. Simți cum răspunsul negativ al moșneagului și privirea lui com-pătimitoare l-ar plesni peste ochi, ca biciul. Tăcu,

gemînd ușor, și continuă să asculte, și-și aduse aminte anticamera conștiinței, în care Geneta se încăpățîna să întîrzie. Ceva [de]desubtul conștiientului, din lăcașul gîndurilor fără legătură, din lăcașul negrelor prevestiri, al văzului fără ochi și-al auzului fără urechi părea că oprișe pe Geneta dinadins acolo, ascunzînd-o, ca pe o răufăcătoare, în văluri de întunecare și de tăcere. De ce teama fără nume, care simțise că-i vine din același adînc sufletesc, de a o scoate din tainița obscură, o dată cu prima deschidere a ochilor ?

Fără îndoială, acolo, în adîncul acela cenușiu, în subconștiientul întunecat și mut ca o prăpastie, în care luciri fosforice aruncă în răstimpuri smocuri bizare de raze ca fărîmele de putrigai în noaptea cîmpurilor ; acolo ceva grav trebuie să se știe, trebuie să se fi întrevăzut imprecis, dar neîndoielnic, prin jocul misterios al puterilor ascunse și incomplete. Ceva grav s-a petrecut fără îndoială în timpul îndelungului somn, și forțele latente ale sufletului descifraseră prin negura boalei acest ceva și umpluseră tot sufletul cu licoarea neagră și nesigură a presimțirii.

Poate moșul știe. Știe bine, căci el a văzut cu ochii, și oțelul vădit intenționat al vorbirii sale este o dovadă mai mult că a fost martorul unei scene, care se lămurea acum în mintea convalescentului cu o luciditate biciuitor de crudă. Fără îndoială, ea a fost în timpul agoniei, a fost, și o singură dată. A auzit sentința doctorului și s-a grăbit să fugă, urmărită de ochii uimiți ai bolnavilor ca de șerpîi de foc ai muștrării. A închis cu putere ușa mare și sonoră a sălii de spital, trîntind-o cu spaimă, ca pe o ușă de cavou. A coborît în fugă scările de piatră, dornică să ajungă în strada veselă, liniștitoare, plină de viață și de zîmbet. Și trăsăturile răvășite de groază ale figurii frumoase s-au așezat iarăși, corecte și im-

pecabile, sub raza privirii curtenitoare a primului întâlnit.

— ...aşa, domnişorule... asta a fost cu dumneata... dar acum s-au dus toate, ca duhurile bălţilor la suflarea băltăreţului...

— Asta a fost tot, moşule, tot, tot ?

— Tot, d-apoi ce-ai vrea să mai fie ?

Lui Moinaru i se păru c-a surprins pe faţa dascălului o lumină fugară. Un zîmbet strivit repede de o întunecată înfăţişare, compusă la comandă. Sau poate destul de naturală la sufletul ăsta bun, îngrozit de-o amintire atît de urîă.

— Moşule, spune, moşule, te rog, fii bun, moşule...

O tăcere prelungită, grea, decisivă.

— A fost, domnişorule, a fost şi ca.

— A fost, moşule; nu-i aşa ?

— A fost, domnişorule, biata fată, cum să nu fi fost ? Doar te iubea...

Şi moşul surîse trist, clătinînd abia perceptibil din cap.

— Spune, moşule, a fost doar o singură dată... nu-i aşa, moşule ?...

Moşul tresări uimit. Cu inima la buze, Moinaru aştepta dezminţirea mîntuitoare.

— De unde ştii ?

— O singură dată, nu-i aşa, moşule ?

Dascălul îl privea cu ochi turburi, neînţelegători. Şi privirea lui revărsa atîta înduioşare, atîta compătimire, atîta amărăciune, că Moinaru înţelese totul. El aştepta, totuşi, agăţat cu încreştare de fărîma celei din urmă nădejdi, puterea lămuritoare şi definitivă a cuvîntului. Fixa cu lăcomie bolnăvicioasă buzele vinete ale bătrînului, care se străduia în van să găsească o ticluială, cît mai puţin grea, cît mai puţin vătămătoare pentru domnişoru! abia trezit din lăceala morţii.

Dar minciuna liniștitoare întârzia să se zugrăvească în creierul zleit al dascălului. Și-n cotloanele lui învechite el nu găsi decît naiva stratagemă a accesului de tusă, care-l încerca adesea.

Lungi gîtul și începu să șîșîie, simulînd năvășa vătămătură. I-era parcă teamă să nu dea greș copilăreasca lui prefăcătorie. Dar forțarea avu numaidecît resfrîngere în organele scorjite. Flegma se răzvrăti în rezidurile ei adînci, și tusea seacă porni din pieptul uscat, prelungă, chinuitoare, hodorogită, făcîndu-l să se zbată în tresăriri nervoase, puternice, zguduitoare. Păreau că toate măruntaiele s-au desprins din locul lor și înaintează la fiecare smucitură, încetul cu încetul, spre gură. Niciodată moșul nu avusesese un acces mai puternic ca acesta, pe care-l voise el. Speriate, privirile lui căutară ajutor la Moinaru. Dar prin rețeaua lăcrărilor care-i împăiengeniseră ochii zări strîmbătura de ciudă, de plictiseală și nerăbdare a acestuia. Și-n frămîntările amarnice care-i rupeau trupul fără milă, bătrînul se simți atunci atît de singur, atît de nefolositor, atît de fără rost, că jalea pe care o revărsase asupra băiatului de alături se reîntoarse reînnoită și fără putere asupra lui însuși. Lăcrămile slăbiciunii fizice, care mijau în colțul ochilor, se schimbă în boabe mari și necurmăte de tristețe și se rostogoliră pe fața-i răvășită în părăiașe sărate.

Dascălul adună amintire cu amintire, aduse de tresăriturile accesului fără gînd de încetare, toată nepăsarea care-l înconjura — a doctorului, a asistentelor, a veghetoarelor, a tovarășilor de durere, și acum a băiețelului ăstuia, de care întreg sufletul lui se legase ca de propriul său copil. Și începu să plîngă, să plîngă cu tot dinadinsul pe ruina lui omenească, sfredelit tot mai adînc de gîndul că în lumea asta,

afară de dînsul, nu-i nimeni altul care să-i plîngă la căpătîi.

Tusa încetă după îndelungi zvîrcoliri. Pe tîmple și pe pîntece, pe sub subțiori, șivoaie de nădușeală curgeau în voie, scăpate parcă din zăgazurile nevăzute ale pielii. Dar el nu simțea decît amărăciunea tot mai neagră care-l năpădise și simțea alături nerăbdarea crescîndă a celui care-și aștepta egoist duminirea sufletului. Plînsul contenise, dar jalea mută crescuse și mai mare pentru sufletul lui, pe care și-l închipuia acum un biet omuleț, izgonit și hulit de toată lumea, chincit acolo sub furca pieptului, încălzindu-și mîinile înghețate la cele din urmă pîlpîiri de viață care mai tremurau înlăuntru-i. Și dascălul văzu cu groază cum pîlpîirile se potoleau din ce în ce și cum omulețul adăpostit sub slabul înveliș de piele întinsă pe ciolane se strîngea, înfricoșat de frigul morții, tot mai mult în spuza în care sufla cu desperare și care căpăta din ce în ce mai închisă culoarea rece a cenușii.

Și deodată dascălul tresări șfichiuit de-o amintire care-i împietri lacrămile în ochi. De ce de patru zile domnul doctor nu-i mai spunea: „Lasă-ne, moșule, patul: du-te și mori la dumneata acasă!“ De ce de patru zile îl cerceta cu mai multă luare-aminte și schimba înțeles de priviri cu doftorii de ajutor? De ce de patru zile îl întreba parcă cu blîndețe în glas și-l întreba în așa fel, încît de patru zile el nu răspundea decît da? Înainte spusese adesea și cîte un „nu“. Și atunci domnul doctor măsura iarăși fraza lui obișnuită: „De ce nu ne lași, moșule, patul?“ Dar de patru zile domnul doctor ghicise așa de bine ce se petrece într-însul, că...

Dascălul nu îndrăzni să gîndească mai departe. Își aminti numai că astăzi, după „itirogatoriu“ și după cercetarea vînei de la mîină, doctorul îl bătuse

prietenos pe umăr și-i spusese cu vocea lui stinsă : „Curaj, curaj...”

Cum nu înțelesese el mai din vreme vorbele astea ? Cum nu-i dăduseră ele de gândit ? Și cum se lămureau acum atât de luminoase, ca și tot ce se petrecuse de patru zile încoace ? Care va să zică...

Din nou gândul dascălului Ifrim refuză să meargă mai departe. Dar i se păru că patul a dispărut de sub dînsul și că trupul lui e atât de gol și atât de ușor, că plutește parcă în spațiu...

Așadar, va muri, recunosc în cele din urmă. Și asta cît se poate de curînd. Poate peste o săptămînă, poate peste cîteva zile... poate chiar la noapte.

Bătrînul se simți deodată cuprins de-un frig nemilos. Cineva parcă suflase deasupra-i, și toată sudoarea de pe dînsul se schimbase într-o pojghiță de gheață.

De mult se obișnuise el cu ideea morții. Dar astăzi, cînd o presimțea atât de aproape, acolo, în dosul tăbliei patului, nevăzută și neclintită, pîndindu-i mișcările cu atîta siguranță și liniște că nici cel mai vag semn nu o trăda, o groază fără margini îl cuprinsese. Singur, de tot singur, în fața dușmanei acestuia neînduplecate și înfricoșătoare !

— Moșule, moșule, te rog...

Unde mai auzise el vocea asta, cuvintele ăstea care i se strîngeau de cîteva minute în urechea stîngă ?

— Moșule, spune, moșule, te rog...

Domnișorul ! Domnișorul și-a pierdut răbdarea. El vrea să știe, cu un minut mai înainte, cît de mare e fericirea ce-l așteaptă afară, dincolo de zidurile spitalului, în viața cea mare, cea veselă, cea zgomoasă, cea atât de frumoasă, ce lucește acolo, ce se zbate, năvalnică și viguroasă, scăldată în razele rîzătoare ale soarelui de vară.

Și dascălul își aminti agonia îndelungă a domnișorului și singura vizită a prietenei sale în tot acest timp. O văzu apropiindu-se sfioasă de patul bolnavului, privind cu ochii cășcați de groază fața lui lividă, agitată de rezezi convulsii. Și-i auzi vocea stinsă, întrebându-l ca dintr-o depărtare necuprinsă :

— Ce s-a întâmplat, moșule ?...

— Rău, domnișoară ; ia, se zbate de trei zile cum îl vezi...

— Și ce a zis domnul doctor, moșule ?

— Domnu doftor, domnu doftor... D-apoi dumnealui tot ar vrea să aibe câte-un pat slobod în fiecare zi...

— Moșule, ce a spus doctorul ?

— E, domnu doftor le vede toate cu ochi cerniți. D-apoi cine se potrivește. Dumnezeu e mare, și de te vei ruga, domnișoară, ți-l va da...

— Ce să mi-l dea, moșule ? Nu vezi că e mai mult mort ? Se duce, săracu. Păcat de el, băiat tânăr și bun...

— Hm, numai atât.

— Ce-ai spus, moșule ?...

— Am întrebat : ți-era logodnic ?...

— Logodnic ? Vai, nu, moșule... Venea pe la noi... Prieten al familiei...

— Așa ? Eu am crezut...

— Da' de unde, moșule. Veneam pe aci din milă. Săracu, bietu băiat... Nu cred să mai apuce ziua de mâine...

Atît. Apoi un scurt :

— Bună ziua, moșule !

— Mai vii pe-aici, d-șoară ?...

— Nu cred, moșule. Ce să mai caut ? O să mă interesez la portar...

Și fericirea, care aștepta pe domnișorul însănătoșit în viața de afară, plecase cu aceste vorbe. Dascălul

Ifrim simți fără voia lui o undă de mulțumire încălzindu-i sufletul.

— De ce nu vorbești, moșule? Crezi că nu înțeleg de ce nu vorbești? Crezi că nu știu c-a fost numai o dată? C-a aflat c-o să mor și a fugit ca să nu se mai întoarcă?... Spune, moșule, vorbește.

Dar moșul tăcea și zîmbea acum prosteste. El simțise că în partea stîngă a capului i se făcuse parcă un gol. Iar sub coastele uscate simțise omușorul lui de suflet suflînd sălbatec în spuză care se încenușase cu totul.

„Parcă acolo unde se reîntoarce el e mai bine ca acolo unde mă duc eu?”

— Și vorbește odată, moșule. Nu vezi cum te rog și cum mă chinuiesc?...

Moinaru văzu zîmbetul dascălului. Și înțelese că bătrînul își rîdea în suflet de neliniștea lui. Nu mai încape îndoială că așa se petrecuse cu Geneta, cum bănuise de la început. Dar nu înțelegea rîsul acesta răutăcios, schimbarea asta neașteptată în omul pe care-l crezuse atît de bun.

Furia îndoită și împotriva fetei și împotriva celui care îi rîdea în gînd îl păli năvalnică în moalele capului. Simți nevoia să strige, să muște. Scrișni din dinți de durere și ciudă...

— De ce rîzi, moșule? A fost caraghios, nu-i așa? A fost strașnic de caraghios. Și pentru asta găsești că trebuie să rîzi? Nu ți-e frică de moarte, moșule?

Vorbele nășteau în otrava sufletului obidit și țîșneau suierătoare printre dinții strînși.

— Ești om bătrîn și nu mai ai mult. Nu vezi că ți-au intrat ochii în fundul capului? Nu vezi că furca pieptului ți-a străpuns pielea? Nu ți-e frică de loc că ai să rămîi așa pentru totdeauna, cu rînjetul ăsta?...

Peste paturile rînduite ale suferinței trecu o adiere de agitație. Din gropile albe ale perinilor, curiozitatea fixă a ochilor stinși se ridică în ciudată asupra lor. Pînă acum o duseseră atît de bine cei doi vecini de durere. Și acum se certau oare ?

Moinaru simți privirile ațintite asupra-i și tăcu. Moșul nu băga de seamă nimic, căci cele din urmă cuvinte ale domnișorului i se înfipseseră adînc în urechi. Și se văzu pe sine însuși încremenit pe vecie, cu zîmbetul care-l avea acum pe buze.

Surîdea el într-adevăr, sau fața lui luase involuntar înfățișarea veseliei sinistre și veșnice a hîrcilor ?

Noaptea veni, și dascălul nu putu să adoarmă decît după ce i se făgădui că a doua zi va fi chemat la capătîiul lui preotul spitalului. Atunci se mai liniști, și buzele începură să moșmondească slujba morților. Cuvintele sfinte îi făcură bine. Căci precum ghici el în sensul lor, trebuie să fie ceva acolo care să îndrepte greșelile vieții. Altfel, ce rost ar mai avea temeliile lumii. ăștia ? Nedreptățit în viață, să fii la urmă lovit de marea nedreptate a morții fără sculare ? Nu se poate așa. Trebuie să fie un rost și aici, ca-n toate ale lumii acesteia, care se mișcă și care se arată plină de atîtea rosturi.

Filozofia asta înduplecă pe bătrîn și-l făcu să-și simtă sufletul umplut de bunătate și să deschidă vorbă cu băiatul de alături. Se gîndi că tot n-are cine să-i facă pomeni și se gîndi să-și facă singur, acum, înainte de a închide ochii. Nu putea fi doară pomană a liniști sufletul băiatului acestuia cu o poveste așa pe dorul lui ? Și moșul aduse cu glas tremurat vorba de față.

— Te-ai cam supărat pe mine, domnule. D-apoi nu eu sunt de vină, ci părdalnica asta de tusă... da' fata a venit pe la d-ta, a venit de mai multe ori...

Moșul fu de-o dărnicie uimitoare. Și născoci așa convorbiri între el și fată asupra lui Moinaru, că acesta se înveseli. Cu inima împăcată, moșul adormi după aceea.

Dar Moinaru nu închise ochii toată noaptea. Când ¹ povestitorul așternu pleoapele peste ochi și începu suierul regulat al somnului, spusele sale apărură celuilalt în toată naivitatea însăilării lor. Moinaru socoti că fata n-a venit niciodată ; ba chiar că nici nu va veni. Nici măcar nu s-a obosit să vadă dacă el a murit sau nu.

Furia surdă de la început era acum clocot în sufletul lui. Se gândi cum îi va apare în față o dată scăpat din spital, și vorbe grele i se îngrămădiră, abia reținute, în gâtlee. O strivi sub povara insultelor cele mai amarnice, cele mai murdare, și n-o lăsa până n-o văzu plângînd cu sughituri și cerîndu-i iertare în genunchi. Și n-o iertă de loc.

Dar gîndul lui, care făcea acum salturi disperate, și-o închipui deodată într-o ipostază nouă, care-l îngălbeni. O văzu primindu-i muștrările cu o privire plină de dispreț, apoi izbucnind într-un rîs așa de nepăsător, așa de sonor, că îi mută inima din loc. Și inevitabilul celălalt, domnul, prietenul cel nou, nu întîrzie să se zugrăvească în minte, cochet și frumos, cuprinzîndu-i mijlocul și îndepărtîndu-se cu dînsa, îndepărtîndu-se amîndoi, glumind și privindu-se adînc în ochi, uitînd cu totul în urma lor pe cel rămas pradă sfîșierilor durerii.

Scrîșni de oroare la această închipuire, și scrîșnetul lui se amestecă cu gemetele, cu vorbele răzlețe scăpate în somn de bolnavi din sală.

Pînă în zorii zilei, minunea ascunsă a corpului ei zvelt și șerpuitor, culoarea îmbătătoare a pielii palide, cu reflexe de sîdef, alternară cu cele mai negre

¹ În textul de bază : *Cît*.

și mai năpraznice închipuiri. Plăcerile trecutului îi zbîrliră nervii, și cu cît se zugrăveau mai mult în puterea amănuntului, cu atît șuvoiul de sînge al furiei îi izbea mai puternic creierii, îi lămurea în minte singura cale care-i rămînea de urmat. Ideea cea temută se contura tot mai decisivă în capu-i aiurit. I se părea că ea dăinuise de mult într-însul în fărîme risipite prin tot corpul și că acum fărîmele acestea se strîngeau aduse de vîntul nebuniei și se strîngeau într-un tot inform, compact, negru, de neclintit. Vroia parcă să se opună acestei treptate creșteri a gîndului de moarte, dar urletul adîncurilor bîntuite de furtună era surd slabelor încercări. În zorii zilei nici un colțișor al rațiunii lui nu era scutit de grozava convingere că fără dînsa, fără mîngîierile ei, care-l aduseseră în patul ăsta de spital, viața lui nu mai putea avea un rost.

Fapta care avea să urmeze numaidecît, în ceasul chiar al ieșirii din spital, i se limpezea în minte în imagini înfiorătoare. Sufletul lui de convalescent trăi cu atîta putere de viață procesul grozavei închipuiri, că, copleșit de emoții, obosit de străduință, ațipi ușor sub greutatea neagră a ultimei impresii. În somn, mișcările agitate ale trupului dovediră că firul coșmarului aieva se deapănă mai departe.

Cînd se deșteptă, într-un târziu, se simți sleit. Pe rădăcina limbii parcă se adunase fiere. Capul îi ardea. Iar în adîncul mădurelor resimți clar fiorul frigurilor de la începutul boalei. Gîndul că boala ar putea reveni îl plesni amarnic în moalele capului. Și ucigașul de adineaori se cutremură de frică. Se hotărî să-și înfrîneze orice idee, să sugrume în embrion orice nouă pornire. Încercă să-și reprezinte viața fără dînsa, să se obișnuiască cu ideea că nu o va mai vedea niciodată. Și viața îi apăru așa de pustie, așa de monotună, că se înfioră. Plămădi în

gîndu-i un trai nou, cu o nouă tovarăşe a zilelor lui. Şi îmbrăca în belşug pe noua tovarăşe, cu toate bunătăţile sufleteşti şi trupeşti pe care le cunoştea la vreo femeie. Dar ce femeie cunoştea el altă decît pe Geneta? În curînd el văzu că noua tovarăşe nu e decît Geneta, cu toate frumuseţile ei fizice şi cu toate frumuseţile ei sufleteşti dinainte. Cu sufletul pe care atunci, la început, i-l crezuse mai curat decît al unei sfinte. Unde va găsi pe noua Genetă, care să ştie să-şi păstreze pînă la sfîrşitul sfîrşiturilor curăţenia sufletească a începutului!

Moinaru privi din nou spre marea fereastră a sălii de spital. Şi cerul de afară îi păru searbăd şi iluzoriu, ca şi cîntecul de tinereţe ce se înălţa din curtea spitalului, ca şi rumoarea oraşului care abia răzbătea pînă aici, ca şi lumea acea însăşi care se răscolea acolo, ascunsă în fardul strălucitor şi stupid ai convenienţelor.

Cu cît creştea ziua, cu atît vuietul vieţii, care se ridica deasupra coperişurilor ca un fluviu aerian, năpădea din ce în ce mai plin, mai spumegos pe fereastră deschisă larg de îngrijitoare la aerul primăverii. Şi cu cît¹ dezgustul din sufletul lui Moinaru creştea mai puternic, cu atît îi părea[u] mai lipsite de înţeles şi iubirea lui de mai înainte, şi răzvrătirea din noaptea trecută; şi-n capu-i care se pustia încetul cu încetul de orice alt gînd, o singură groază se statornicea, se înfîcea ca un stîlp nemişcat, de care se izbea zadarnic vîntul pustiitor ce-i alunga cu furie orice altă idee, orice altă simţire: „Singur!“ Moinaru repetă de mai multe ori acest cuvînt; îl repetă întîi de cîteva ori în închipuire, apoi puţin mai tărişor, pe şoptite: „Singur!“ Şi la auzul lui se încheştă cu disperare de perina albă a patului de

¹ În textul de bază : *atît*.

spital, se încheștă cu atîta disperare, ca și cînd cineva ar fi vrut să-l smulgă de lîngă o ființă iubită.

Alături, dascălul Ifrim tocmai se deșteptase. Dar în ochii lui nu mai plutea acum cu aceeași lumină încrederea în viața viitoare care-l adormise în ajun. Freamătul orașului îi făcea rău dascălului Ifrim. Se simțea atît de izolat, atît de depărtat de furnicarul de oameni care zumzuia vesel afară, că îndoiala îl recucerea încetul pe încetul. Înfricoșat de-un gînd nelămurit, dascălul se întoarse spre Moinaru. Își aminti de povestea smălțată cu care-i potolise durerea aseară. Și vroi să afle de la el o încurajare, un reazim în valurile de neliniște care începuseră să-l clatine. Privi lung spre cel de alături și, crezînd că doarme, așteptă răbdător să se trezească.

Doctorul intră, urmat de cele două halaturi cu căpățîni de pasăre. Astăzi era mai zorit ca niciodată. Se opri și la moșneag, îl examinează din nou, dădu din cap cu siguranță și nu-l mai întrebă nimic.

Ifrim îl privea îngrozit. Cînd îl văzu că se îndepărtează fără nici o vorbă, îl strigă aiurit. Doctorul se întoarse.

— Ce-i, moșule ?

Ifrim bîlgui cîteva cuvinte fără rost. Precis nu știa nici el de ce-l oprise. Și doctorul dădu din cap cu înțeles spre cele două ajutoare, îl mîngîie puțin pe frunte și se îndepărtă.

Cînd sfîrși și cu Moinaru, moșneagul se întoarse spre băiat, zîmbindu-i cu bunătațe.

— Vezi, nici la dumneata n-a stat mult domnu doftor, începu el domol, luminat de această constatare. Astăzi se vede că e grăbit...

Moinaru tăcu...

— Ce crezi dumneata, domnișorul, continuă moșul, înseninat și cu poftă de vorbă, dumneata ești

om cu carte și trebuie să știi. Oare pe lumea cealaltă o fi ceva ?

Și deschise ochii largi spre băiat. Moinaru îl privi lung, neînțelegător. Apoi deodată făcu o strâmbătură de plictiseală și, fără să răspundă, se învîrți pe partea cealaltă.

Bătrînul nu pricepu nimic. Privi zîmbind a durere pe cel care-i întorsese spatele și întoarse la rîndu-i, cu amărăciune, ochii. Dar ochii îi rămaseră căsați asupra doctorului, care, înainte de a ieși, arăta ceva asistenților. Arăta patul lui. Și cînd se văzu privit de bătrîn, doctorul lăsă repede mîna în jos.

Dascălul se simți scuturat de o puternică năvală de friguri. Patul lui ? Va să zică, patul lui va fi în curînd slobod. În curînd, cît mai curînd ! Poate chiar pînă diseară. Diseară el nu va fi decît un mort. Un stîrv. Mîine, în zori, patul va fi ocupat de un altul, care așteaptă afară, care a fost înscris de domnul doftor pe catastif...

Ifrim simți din nou omușorul lui de suflet zbătîndu-se sub pielea uscată. Omușorul aduna acum stinse bucăți de cărbune și sufla în ele cu disperare. Dar din bucățile de cărbune nu zbura decît cenușe. Diseară. Astă-seară. Și popa...

Dascălul începu să se tîngue. Îngrijitoarele alergă.

— Popa, popa ! le spuse el cu voce slabă.

Și se vîrî în perină, cu ochii mari holbați de spaimă. Pipăi în juru-i, cu mîini rătăcite, ca și cînd ar fi vrut să întîlnească un ajutor, o altă mîină prietenească. Dar mîinile i se bălăbăniră zadarnic în gol. Și mușcînd perina, dascălul bolborosi în adîncul ei, răgușit, ca un animal junghiat : „Singur“...

Rămase multă vreme cu capul vîrît în perină. Gîndurile i se limpeziră iarăși și începu să plîngă din nou rar, înfundat, cu resemnare...

Peste două ceasuri veni popa, își desfăcu patrafi-
rul, deschise cartea soioasă și începu să turuie. Das-
călul îl ascultă cu ochii largi deschiși, cu luare-
aminte.

Într-un timp îl întrerupse :

— Stai, părinte, ai sărit...

Popa se opri încurcat, încruntă ochii, apoi zîmbi
a rîde :

— Aha, ești dascăl... ai dreptate.

Îngîna apoi un început de cuvînt, întorcînd o
filă îndărăt și căutînd [cu] ochii pasajul ocolit.
Cînd îl găsi, pleoapele îi clipiră și vocea lui de
bîrzăun începu să turuiască din nou.

Dascălul asculta cu și mai mare luare-aminte. Și
pe nevrute, buzele i se boțiră, și din gîtleju-i uscat
porni jalnic și monoton isonul :

— A... a... a... a... a...

Moinaru se închipuia acum întinzînd mîna împă-
cării celei care l-a uitat. Și nu îndrăznea să dea
drum ideii de necrezut, care i se strecura iscoditoare
prin fibrele gîndirii : Ce va face, ce va face dacă
ea va privi cu nepăsare mîna lui întinsă ?

Vocea moșului își intona înainte cîntecul morții.
Se ridica din ce în ce mai vioaie, acoperea cetania
popii, se lăsa în modulațiuni joase și sinistre. Apoi
se sparse deodată într-o zburnire zguduitoare de
plîns.

Gîndirea, Cluj, an. II, nr. 1, 15 apri-
lie 1922, pp. 12—18.

VIN NOU

Zăpada căzuse toată dimineața, înceată și lipicioasă. La prînz stătuse, iar după-amiază un vînt căldicel și zberengăiat o prefăcea în băltoace murdare, ce se înmulțeau și se lăteau neconținut, gata să transforme toată piața, cît era de mare, într-o mlaștină desăvîrșită.

Orășelul dormita. Cu norii aceia atît de jos, de-î atingeau toate coperișurile, parcă îl învăliseră cineva cu o mușama neagră. La ceasul acesta, unicele vietăți care se aflau în piață, erau : Cristache, vardistul cu no. 1 la gît, și o pereche de porci care adulmecau petele de zăpadă, scormoneau ochiurile de apă hleioasă și grohăiau nemulțumiți. Orășelul — bogat în podgorii cu faimă — dormita, căci era a doua zi de Crăciun și cam de la data aceasta sfîntă vinul cel nou începea să fie bun de băut pentru un adevărat podgorean. Pînă și cele trei cîrciumi, „berării de primul rang“, erau deșarte, cu toate că la ora asta de obicei forfoteau de mușterii. Școala primară, fără transperante și fără nici o noimă, părea pustie de cînd lumina. La farmacia cu geamuri exagerat lăbărțate și pictate cu litere albe, un asistent tînăr picotea pe o carte. Cafeneaua lui Bela, pitică la fel cu stăpînu-său, avea obloanele trase : nu primea de sărbători. Spre

cele patru puncte de zare porneau patru străzi ; sau, mai adevărat, veneau din zări să se verse în mlaștina pieței ca patru râuri de pustiu. Și deasupra întregii priveliști, mohorâte și sterpe, se înălțau amenințătoare și sinistre, ca două enorme figuri suprapuse de orb, cele două caturi ale primăriei ; pe imensa fațadă, doar două uși și patru ferestre...

Cristache, care dormita, de asemeni, încotoșmănat în șuba lui de oaie, pe bancă, lângă scara de piatră a monumentalului edificiu, își surprinde capul tras de povara somnului tocmai când e gata să-i cadă pe genunchi ; tresare deodată, speriat de țipete stridente. Mîna apucă autoritar capul scurtăturii groase de cauciuc, ce-i stă atîrnată cu o curelușă pe după încheietură. Și ochii străpung văzduhul ca sulile.

— Iar se păruiesc dancii ! descoperi el o mică învălmășeală la îmbucătura drumului ce vine de la gară.

Și tălpile cioboatelor greoaie se puseră automat să bată băltoacele, în goană mărunță, spre restabilirea liniștii, acolo unde mușamaua somnolenței generale fusese sfîrțică.

Cei patru țigănuși păreau patru stegari întîlniți neașteptat pe cîmpul de bătaie, și-n lipsă de alte ajutoare, hîrjonindu-se eroic între dînșii, încerca fiecare să închine drapelul inamic cu o mînă și să-l apere pe al său propriu cu o alta. Căci toți purtau placarde albe cu slove groase roșii, țintuite în vîrfuri de prăjini înalte, spre a fi văzute din cît mai multă depărtare.

Ivirea de Goliat a lui Cristache în vălmășagul lili-putan avu de efect împrăștierea instantanee a războinicilor, ai căror dinți atît de albi, apărînd în același timp pe toate fețele lor albe în rîs sonor, îl lămuriră pe gardist că n-a fost vorba decît de o copilărească păcăleală.

La o apreciabilă distanță de dînsul, grupul se strînse, se potoli din fugă și, înălțînd cît mai sus cu puțință placardele cu litere strigătoare, începu să răcnească în cea mai deplină armonie, rar și scandat :

— Aaaaastă seaaaară maaare baaal în saloon la primăriiiiiie...

În „salon“ la primărie marele bal a început. Cele două ferestre de sus și ușa cu balcon dintre ele aruncă trei lungi văpăi tremurătoare în curmezișul pieței. Cu toate că e iarnă și ușile sunt închise, Cristache aude fărămituri de muzică scoborîndu-se pe scări pînă afară la dînsul. El contemplă acum din negură grupurile de fete care urcă sprinten scara de piatră, înfășurate în fișuri și-n strălucitoare piei de dobitoace. De sub blănurile grele, cad spre pămînt spume de dantele, prin care piciorușele saltă ager pe trepte, parcă aruncate de arcuri din pantofii înalți. Cîteodată salută vreo familie complectă, de la tatăl scund și rotund ca un dovleac pînă la al doisprezecelea vlăstar, cu pantaloni scurți și cu urechile acoperite de două clape, căzute din căciuliță ; familia desigur nu-i răspunde, căci nu-l vede în negură. Cristache nu lasă totuși mîna de la căciulă pînă nu numără patrușprezece, și cu cea bătrînă, cincisprezece, căci e familia domnului ajutor de primar și ofițer al „părții țivile“.

Tineri veseli, cei mai mulți cu șepci de licean pe ceafă, pentru ca smocul frizurii să fie vizibil sub cozorocul cît o lopată, pătrund în grupuri zgomotoase, mîrîind cîntece sau discutînd aprins, bălțînd vorbirea cu cuvinte străine, pocite. Din cînd în cînd se încruntă ; sub globul intrării apare cîte-un pirpiriu gătit spîlcă în negru, cu mișcări stîngace :

„A dracului calfă, ce s-o fi băgînd printre boieri ?“

Cristache a urmărit somnoros această forfotă de apariții izvorînd din adîncul nopții și poleindu-se deodată în reflexul sîngeriu al globului. Cu ultimele grupuri, s-a retras și el pe banca pitită de după rîna scării mari de piatră... Dacă ar fi să-și prindă mintea cu aștia, apoi toată noaptea ar trebui să „circule” de colo pînă colo. Așa, însă, pînă dis-de-dimineată, cînd s-or sătura de țopăit, el poate să se îngîne cu visul, în căldura molicică a buleandrei căptușită cu lînă lungă de oaie.

S-a așezat. Prin căscătura intrării se furișează neconținut de deasupra sunete armonioase. Acum, că mișcarea a încetat pe scara de piatră, se aud perfect basul și toba mare, cu talgerele — instrumente pentru care Cristache are un deosebit respect... Celelalte se pierd în izbucnirile acestora, ram-pam-pam, ram-pam-pam. Cristache dă înminunățit din cap... muzica lui paș'doi, sāraca ! Ram-pam-pam, ram-pam-pam. Deodată muzica s-a oprit : poate s-au închis ușile de sus. Dar nu, a fost o părere. Iată : ram-pam-pam, ram-pam-pam. Cîteodată e atît de voinic zbucnetul metalic, că țopăie parcă și primăria, atît de strașnic vibrează. Cristache cască satisfăcut. Apoi, pornind de sub rădăcina nasului, își desface în compas arătătorul de degetul mare, plimbîndu-le pe mustața a oală. Cu zbucnirile și opririle ei muzicale, primăria i se pare o uriașă armonică, pe care o mîină nevăzută o îndeasă din întunerecul nemărginit de deasupra, apoi o trage de căciula ascuțită în sus.

Cînd tace primăria, încep cele trei berării de primul rang, ce privesc chiorîș la namila care le-a înghițit clienții. Degeaba ! Zvonurile de lăute, la fiecare deschizătură de ușa, par un bîzîit de muște pe lîngă armonica gigantică. I-auzi, a început din nou : ram-pam-pam, ram-pam-pam... Bietele musculițe, le-a înghițit bărzăunul... „Of, ce mai bas are 42 : ram-pam-

pam... Zbîng, zbîng, zbîng... și cîta mai tobă... of, Doamne, și zici să mai mori..." Și Cristache ațipește pe nesimțite, legănat de răcnetele diminuate ale uriașei guri de alamă.

La cîrciuma lui Axinte, ușa s-a dat cu putere în lături și o larmă sălbatecă de glasuri se zbate acolo într-un clocot înverșunat. „Iar scandal ! mormăie Cristache, neîndurîndu-se să se ridice de pe bancă. Vai de biet gardist, săracul, nu i-e dat și lui să aibe o zi de Crăciun cum se cade !” Cristache a pus fluierul în gură. El știe că doi din camarazii săi sunt învoiți de parte, la țară, iar cel din urmă, no. 4, face permanentă gardă pe strada domnului deputat, de unde are consemnul să nu se miște chiar dacă ar lua foc tot orașul. Cu toate astea, el ține amenințător țigla în buze și așteaptă cu încordare să dea alarma. Dinaintea cîrciumii lui Axinte, în lumina searbădă a geamurilor murdare, yede siluetele bețivilor agitîndu-se. Unul încearcă să se ridice pe un cal și, după mari efortări, ajutat de ceilalți, izbutește. Atunci deodată larma se ogoaie și bețivii bat din palme ca la întruniri. Strigătele de ura și de bravo covîrșesc armonia primăriei. Cristache rămîne înlemnit : „Opoziția !” geme el, frecîndu-se la ochi. Dar nu, nu ; nu e nici măcar un vis urît. E opoziția în persoană, și a pornit călare, înconjurată de alai, încoace, spre bal, unde e și domnu deputat, și domnu primar, și domnu ajutor, și domnu ofițer al părții țivile... Ei bine, dar asta întrece orice margine ! Să te pună pe lucru în sfînta zi de astăzi... Asta e revoluție...

Rivoluția înaintează înceată și tumultoasă. Cristache, cu țigla în gură, cu o mîină încordată pe cauciucul scurt și gros și cu cealaltă pipăindu-și revolverul în tașca de piele de la spate, aruncă priviri stră-

pungătoare în negura prin care larma se apropie tot mai zgomotoasă și mai dîrză. Aha, opoziția rîde...

Iată-i, cei dintîi au și intrat în lumină. Dar parcă-s tineri de tot ; calfe de pe la tăbăcurii, ucenici, haimanale, și se prăpădesc de rîs.

„Ce dracu or avea ?... A, iată și pe călăreț... Dar ăsta e... aaa... păi e d-ai noștri ! Nae Cazangiu... măcelaru... aaa... păi nu e nimic... aici e altfel de plan...

Al dracului dom' Nae, e beat mort... iar face vreo șotie de-ale lui de beție...”

Cristache rămîne în umbră... Gura lui, care a aruncat dintre buze țigănelul cu șnur roșu, se strîmbă acum de rîs. Știe el cine mi-i domn' Nae ; pregătește acum vreo pozna... dar ce-are [a] face ? E de-ai noștri... Zgomotoasa procesiune s-a oprit. Acum e toată scăldată în lumină. Și zarva e din ce în ce mai grozavă : strigăte, rîsete, îndemnuri... „Hai odată... să te vedem. Înainte...” „P'ff, laude...”

Deodată calul se ridică în două picioare. Cazangiu îl lovește în șale cu potcoavele tocurilor și-l mîină zgomotos : „Di, hi... f're-a dracului de gloabă !...” Calul se învîrtește pe loc ; dar brațele voinice ale lui dom' Nae strîng hăturile din ce în ce mai scurt. Calul s-a ridicat din nou în două picioare, sforăind cu înversunare, apoi cele două copite dinainte s-au lăsat pe a patra treaptă. Dar domn' Nae dă pinten cu spor. Acum calul își mută și picioarele din urmă pe treapta dintîi, apoi, prinzînd curaj, începe să urce picior cu picior, treaptă cu treaptă. Un ura formidabil răsună, lăutarii, care au venit neștiuți cu gloata, izbucnesc pe nevănuite într-un imn de triumf, iar dom' Nae Cazangiu agită căciula, chemînd parcă vitejii după dînsul, așa cum Cristache văzuse în cartea feciorilor lui pe Avram Iancu. Calul cîștigă reduta treaptă cu treaptă... Iată-l sus...

Lumea aplaudă, cîntă, lăutarii se întrec. Cristache se prăpădește de rîs. Îl știe el bun de șotii pe dom' Nae, dar la una ca asta nu s-ar fi așteptat pentru nimic pe lume.

„Măi, mare năzdrăvan...”

— Trăiască Nae Cazangiu ! răsună un glas.

— Urrraaa... răspunde toată gloata și, o dată cu ea, Cristache, care închină și închină, nemărginit de încîntat, din cap.

Mulțimea se îmbulzește acum pe scara de piatră, pentru a vedea pe Cazangiu străbătînd vestibulul primăriei. Copitele răsună metalic pe ciment, trezind ecouri speriate pe după ușile închise, cu cartoane strîmbe și prăfuite : „Arhiva“, „Casieria“, „Secretarul“... Potcoavele calului alunecă pe pardoseala lucioasă, dar potcoavele lui dom' Nae îi țin din scurt pîntecele, și calul nu poate să-și piardă echilibrul. În cele din urmă picioarele dinainte ale dobitocului se înfig biruitoare pe prima treaptă a scării întortocheate de lemn, cu covor de dimie pe mijloc, care duce sus, în sala balului.

Și calul începe să urce...

Mulțimea este acum în delir. Cristache se ține cu mâinile de burtă. Deasupra, cei din bal se împing claie în rampă și primesc cu aclamații pe cel care, îndemnîndu-și calul, bătîndu-l încurajator pe grumaz, mîngîindu-l pe frunte, îi alungă neliniștea, ce se lămurește tot mai mult în nechezăturile desperate, în ochii holbați peste fire, în nările umflate, în spuma deasă ce-i înflorește pe bot, de parcă ar ține un bulgăr de zăpadă în dinți. Dar Cazangiu e călăreț bun, și ascensiunea a trecut acum de prima învîrtitură a scării...

Mulțimea parcă a tăcut și urmărește atentă rezultatul. Numai Cristache este doldora de veselie. Cu figura lui rîzătoare, cu glumele și chiar cu coatele în-

tețește pe vecini la haz ; apoi ochii ce-i ard ca de beție se alungă unul pe altul, cătînd să întîlnească pe-ai domnului comisar, care s-a ivit în capul scării, trăgînd cu greu un picior prins în mulțimea îngheșuită. Cristache vrea să prindă surpriza înveselitoare pe chipul șefului și să schimbe cu el o privire reciprocă de hazoasă admirație.

Dar chipul comisarului e mai teribil chiar decît al calului. Între buzele lui tremurătoare, țignalul pornește într-un vuiet lung de disperare. Pe figura lui Cristache a apărut numaidecît atunci, ca o proiecție, înfățișarea severă a datoriei. Și țignalul lui răspunde scurt și ascultător.

— Cristache, ce mi-ai făcut, Cristache, nătărăule ! se în domnul comisar cu amîndouă mîinile de chica neagră, creață, mare, ca de poet.

Cristache, care se găsea tocmai printre cele dintîi rînduri ale curioșilor, din cîteva salturi s-a oprit la coada calului. Comisarul, scoborît în grabă, a apucat de dîrlogi.

— Pardon ! Nu admit ! protestează don' Nae.

— Zît !...

Murmurul mulțimii intervine :

— Lasă-l, domnule ! Dă-i drumul ! Jos cu el !

— Zît ! răcnește Cristache, agitînd cauciucul.

În ajutorul forței publice au mai sosit : ușierul primăriei, pompierul și lampagiul. Cuvénitul proces-verbal se încheie în huiet mare, în ciripit de păsări, în muget de vite, în miorlăit de pisică îndrăgostită, întrerupt brusc de furioase lătrături de dulău răgușit. Un violent schimb de cuvinte se întetește deodată între cele două caturi. Dar domnul comisar, care a sfîrșit ultimul colac al meșteșugitei sale iscălituri, dă neturburat sentința :

— La secție !

Dom' Nae, care, ajutat de zeci de mîini, a izbutit, în sfîrșit, să descălece, își încordează brațele. Prin brațe însă curge vin nou.

— Să nu mă atingi, Cristache, că...

— Zît ! îi taie scurt Cristache, în vreme ce mîna se înfige nemiloasă în gulerul contravenientului... Un'te trezești aici ?

Domn' Nae încearcă o răsucire, dar brațul vînjos al lui Cristache, dintr-o singură mișcare, îl și repede în părete.

— Să nu cerci să ivadezi, că te-a luat mama dracului !

În urma lor, ajutat de autorități, calul coboară cu greu treptele. Iar ecourile nenumărate ale pustiilor arhive, trezite din somn, răspund vehement, pe același ton, strigătelor, înjurăturilor, chirăiturilor, huiduielilor mulțimii. Sub comanda celui mai bun amic al lui domn' Nae, lăutarii au început un marș de mort.

Cuvîntul literar și artistic, București,
an. I, nr. 3, 24 noiembrie 1924, pp. 1—2.

COȘUL CU TÎRGUIELI

Cînd s-a deșteptat, zgomotul orașului i-a pătruns în urechi ca un vuiet de cai și tunuri în marș grăbit ; apoi, deodată, ferestrele mari s-au aprins de văpaia răsăritului.

Domnul cel frumos plecase ; nu rămăsese decît groapa ce-i făcuse capul în perina albă. Îngrijorată, își scoase picioarele de sub pătura cafenie și-și contemplă aiurită pulpele albe și genunchii lipiți. Cu frică ridică un colț al cămășii, care, strînsă între picioare, desemna puternic coapsele ; chiar deasupra genunchiului zări o mărgică de sînge închegat. Abia atunci văzu aieva încruntătura cumplită a ochilor bătrînului. Și-l năzări cotrobăind prin întunecimea mucedă a cămăruțelor jupuite de igrasie, a căror amintire o făcea să se uite cu atîta teamă respectuoasă prin camera aceasta spațioasă de hotel. Îl auzi mormăind ca un urs înfuriat : „Lența ! Lența !” și urlînd de deznădejde la vederea așternutului nedesfăcut. Un tremur aprig o cuprinse, și nici mototolul învoalt de hîrtii albastre de bancă, aruncat pe noptieră, n-o liniști. Se sculă șovăind pe picioarele înalte și drepte ; cămașa se lăsă atunci în voie, și-n oglinda dulapului dintre ferestre ochii descoperiră pe albul îndoielnic o pată de un roșu-spălăcit, ca o floare storfocită. Atunci frica i

se schimbă în jale amarnică, se abătu asupra patului abia părăsit și, îngenunchind pe scânduri, plânse pe el cu zbucium mare, ca pe un mormânt.

Se ridică, sări aproape, de parcă o trăgea cineva de păr și-i căra cu nemiluita în cap, atât de vie îi apărură închipuirea pedepsei. Se îmbracă repede, așa de repede, că pierdu o grămadă de timp : greși un ciorap pe dos ; șnurul de la fustă i se rupse și trebui să-l repare, înnodându-l grosolan ; un umăr îngust de cămașe, picnit încă din timpul îmbrățișărilor lui neobosite, se sfîșie acum de-a binelea, atîrnînd spre pîntec și dezvelind un sîn roz și tremurător, ce-și păstra încă semet virginitatea. N-avu timp să se spele și trecu doar puful de pudră peste ochi.

Înfundă capul și mai adînc ca de obicei în pălărie și, sub umbra bordului lat, parcă se simți mai la adăpost. A mai uitat ce ? A... banii. Îi strînse așa mototoliți și-i vîrî în sacoșa castanie de mătase învechită. Atingerea hîrtilor albastre n-o făcu să se cutremure ; dimpotrivă, parcă îi mări curajul, simțind sub degete trupul mototolului destul de compact. I se lumină îndată figura și porni cu pas sigur spre ieșire.

Rușinea însă o făcu să coboare în fugă scările de marmură, pe care covorul, înnăbușitor de pași, [se] rostogolea din treaptă în treaptă ca un rîu de sînge întunecat. La fiecare capăt de scară nu se întîlni la ora aceasta de dimineață umedă și limpede decît cu imaginea ei, apărînd întreagă în oglinzile uriașe și asigurînd-o înaltă, mîndră, frumoasă, cu un surîs de plăcere în colțul buzei, că în fond nu s-a petrecut nimic prea deosebit, că a rămas tot aceeași, că doar ochii i s-au mărit în mod cu totul exagerat sau poate numai cearcănele din jurul lor ; în orice caz, îi stă cu mult mai bine așa decît în ajun.

În hol, un chelnăr a salutat-o cu o plecăciune atât de adâncă, încît în suflet a simțit mișcînd mai vie ca niciodată flacăra orgoliului. A ridicat capul cu trufie și-a ieșit demnă pe marele portal, cu cristalele aprinse de reflexe. Dar strada a înhățat-o atunci numaidecît în huietul ei și la început a crezut că zgomotul acesta s-a îndreptat împotriva-i ca o imensă huiduia. A prigonit însă bărbătește privirile primului trecător, un domn scurt, rotund și cu haine noi, și acesta i-a zîmbit galeș. Un oltean i-a făcut loc, ferind umilit cobilița lui, cu coșurile goale, înnegrite de funingine ; o mătușică cu testemel curat i-a dat binețe ; o cucoană elegantă a măsurat-o de sus pînă jos, apoi a privit-o în ochi adînc și... Dumnezeu știe, cu simpatie, cu invidie...

În fața căsuței pitite pe-un maidan, într-o bogată vegetație de bălării seculare, a cinstit băiatul care i-a adus coșul cu tîrguieli. A apucat bărbătește de toartă și-a pornit cu el pe cărăruia ce tăia încîlcita și luxurianta verdeață, ferindu-se în dosul priveliștii minunate a bunătăților dintr-însul de orice mînie părintească.

Atras ca de-un resort, bătrînul a și apărut din întunecimile bîrlogului. La început fata n-a observat decît doi ochi mici, contractați, ce-o împrôșcau cu steluțe de ură ; mai apoi i-a deslușit și fața-i smolită și nerasă, cum se strînsese de parcă era făcută doar din colțuri și linii, iar corpul îi tremura mai grozav ca limbile roșii de carne ce ieșiau dintre pachetele bogatului ploccon. Privirile moșneagului porniră să se petreacă de la fată la coș și înapoi. Din vremuri de mult pierdute nu se mai văzuse între păreții aceștia înverziți de igrasie atîta belșug.

Văzînd cu ochii, tăieturile de pe față deveneau tot mai puțin adînci.

— A, tu ai fost în piață ? Încercă să găsească o ieșire pentru a-și ierta singur slăbiciunea momentană. Însă amăgirea era prea ieftină ; mînia se reîntoarce înșutită :

— De unde ai avut atîția bani, spune, cîrțiță ? !

Dacă ea ar fi găsit acuma un răspuns repede și potrivit, dacă ar fi venit cu el de-afară măsurat gata, învelit și șnuruat ca oricare din pachetele acestea, bătrînul s-ar fi socotit mulțumit poate și ar fi dat dezlegarea pentru prînzul care se făgăduia grozav de delicios.

Dar ea îngăimă aproape plîngînd ceva cu totul neînțeles în întunecimea mucedă a tindei, pîlpîind pe buzele ei ca o flacăra albăstruie, ce se stinse îndată. Moșul învineți :

— Unde-ai fost az-noapte, cîrțiță, spune, unde ?

Și o lovi cu atîta putere peste gură, că o podidi sîngele. Apoi, la vederea firului roș, care porni să se prelingă agale printre buze, nebunia crescă oarbă. Loviturile căzură în cap, pe umeri, pe spinare, căzură repezi, înfundate, nenumărate în trupul plin și elastic.

— Cățea... ai crezut... că dacă... mănînc de două... săptămîni... numai mămăligă cu ceapă...

Fiecare cuvînt cădea o dată cu lovitura.

Îi smulse coșul — pe care ea îl ținea bine, ferit sub bustul plecat, așteptînd trecerea ropotului de pumni pe spinare — și-l aruncă dușmănos în pămînt. Pachetele porniră de-a dura în toate părțile, ca niște pui speriați dintr-un cuibar. Moșul izbi cu piciorul coșul și se puse să joace nepotolit deasupra. Înlăcrimată și înșîngerată, ea vroia să se strecoare afară. El o apucă de una din cozile care se desfăcuseră din împletitură, o trase spre dînsul și o lovi cu atîta răutate, c-o doborî. Prinse atunci s-o burdușască, parcă făcîndu-și o plăcere, cu tocul potcovit al bocancului, necruțîndu-i nici piept, nici față, nici frunte. Abia atunci ea începu să

chirăie atît de înfiorător, încît cruzimea lui spori. Chiar după ce-o ameţi deplin c-un vîrf de ciubotă în pîntec, tot îi mai cără cîteva ; pe urmă porni să se spele de sînge pe mîini.

Cînd îşi veni în fire, îşi simţi capul pe ceva moale şi rece ; cu coada ochiului, căci nu îndrăzni să se mişte, văzu vîrfurile unui muşchiuleţ fraged de vacă ieşindu-i de sub răvăşeala neagră a părului. Pachetele erau presărate toate pe podea ; dintr-unul se prelingea o şuviţă de cafea ; din pîntecele altuia se scursese tot orezul. O cutie de conserve zăcea turtită, dar nu se spărsese ; o alta îşi păstra încă echilibrul, ca o roată, şi părea gata s-o ia de-a rostogolul îndată la ivirea moşneagului. Ardeii graşi fugiseră cei mai departe de mînia părintească, se îngrămădiseră cu toţii tocmai pe lîngă păreţi. O varză roşie înfruntase pe bătrîn, nu clintise şi totuşi rămăsese intactă ; în schimb, un crap uriaş, care avusese acelaşi curaj, se prefăcuse într-o adevărată maioneză.

Trebuie să fi rămas mult în nesimţire de vreme ce foamea o muncea atît de fără milă. Lumina, care plutea acum mai puternică decît de dimineaţă şi care aprindea în umezeala odăii vagi reflexe roşii, o înştiinţă că scăpătatul e aproape. Prin mădulare nu-i trecea nici o durere, simţea numai cumplita leşuială care o făcu să creadă că bătaia nu i-a slujit la altceva decît la mărirea poftelor de mîncare.

Întinse deci mîna spre pachetul apropiat, ce-l ştia cu salam şi mezeluri. Nu-l ajunse însă şi se mişcă puţin într-acolo ; dar tusea seacă a bătrînului de dincolo îi aduse mîna la loc, de parcă ar fi atins o flacăra. Iar foamea i se piti de teamă, fugind din stomac.

Ascultă cu inima stăpînită ; nici o mişcare. Pe urmă bătrînul începu să tuşească aşa de crîncen, ca podidit de răpciugă. Patul scîrîi sub moş cu atîta

tărie, că ea-și strânse repede genele. Îi auzi pasul șovăielnic și-și opri respirația, spre a nu-i da de bănuț. Cioboatele moșului boncăniră pe podea. Îl simți chiar prin pleoapa închisă privind-o crud și cu scîrbă. Oare de ce n-o fi mișcînd el acuma ? Cîtă răutate trebuie să fie în ochii lui de broască, furișaji desigur spre ridicarea domoală a sînilor... Poate vroia s-o prindă că nu doarme, ca s-o apuce din nou de coade...

Un fîșîit de hîrtie îi ciuli urechea.

Te pomenești că i s-a abătut iar asupra pachetelor ? Aș... fîșîitul nu pare de loc violent... mai degrabă... parcă... ah...

Ea cască puțintel-puțintel un ochi numai, dar așa de puțintel, că nu cuprinse mai nimic în deschizătură... Parcă s-ar vedea ceva... însă nimic, o unghie de zare. Dar încă o mică, o foarte mică apăsare a cugelului pe mușchiul din colțul lăuntric al ochiului, că de îndată colțul dinafară se cască o idee mai mult. Acum e bine.

Bătrînul, lăsat pe vine, îi aruncă ochiri speriate și desface zorit hîrtia unui pachet... îl cunoștea bine : pachetul cu șuncă... Inima ei s-a pus să bată așa de tare, că-i e teamă să nu alunge pe moșneag. Și toate răsufălările i s-au oprit în strîmtoarea gușitei, unde se strîng neconținut una după alta, de să-i spargă capul pieptului... Dacă moșul va gusta, îndată va și deschide ochii...

Moșul îi mai aruncă o privire lungă, bănuitoare ; apoi, dintr-o mișcare scurtă, dezdoaie moțul foiței unsuroase de sub învelitoare... Mirosul ajunge tocmai la ea și dă curaj foamei ascunse de frică prin măruntaie. Încă o clipă...

Dar moșul parcă a tresărit ; privirile-i au părăsit chipul care prefăce atît de minunat leșinul și s-au lăsat agale peste pîntece, peste șolduri, peste picioarele de pe care rochia s-a ridicat în cădere, descoperind

impudic un genunchi. O silă grozavă s-a zugrăvit pe fața moșneagului ; totuși, el așeză cu prevedere pachetul la loc și iese scuturându-se de fiorii ce-l împung din toate părțile. E o părere, sau în ochii bătrînului a scînteiat ceva...

Înainte de a dispărea după ușă, îl vede, pe sub pleoapa puțin și mai îndrăzneț căscată, trecînd cu mîneca soioasă peste ochii umezi...

Foamea a ieșit ca un șoricel din ascunzătoare cum a simțit că a plecat bătrînul și ronțăie fără milă stomacul și intestinele, care se apără hîrlînd. Sau poate un vînt de furie trece prin ele, le umflă și le dezumflă, le încolăcește fără noimă unele peste altele, le face să geamă plîngător. Vai, afurisitele de măruntaie, de bună seamă or s-o trădeze ! Gem ca niște purcei în obor, cărora ai uitat să le dai porumb la ceasul obișnuit !

Ea face o mișcare hotărîtă, și vîrfurile degetelor atinge pachetul cu mezeluri. Unghia se înfige nerăbdătoare prin îndoiturile meșteșugitei chitituri. Dar, iată, și hîrtia a început să țipe ! Doamne-Dumnezeule, asta e mai bună ca toate ! Moșul s-a pornit pe-o darabană de tusă seacă ; ah ! totul în casa asta hîrlîie, foșnește, pocnește !

Dintr-o întinzătură repede a mîinii, pachetul ciufulit oleacă s-a aflat din nou la locul lui. Cioboatele moșului răsună greoi pe podea. Șoricelul din măruntaie a fugit cine știe pe unde. Toate au venit la starea dinainte ; doar mîna nu-și mai știe locul de unde pornește ; după ce se bălăbăni cîteva clipite, rămase nemîscată acolo unde se nimeri.

Moșul apăru în ușă și-o privi bănuitor. Pe urmă se apropie de cutia de conserve, care sta gata să fugă. O ridică și silabisii literele de pe reclama împănată cu legume colorate. Cîm nu izbutea să cetească bine,

scoase ochelarii și-i încălecă pe nas. Apoi dădu din cap aprobativ. Lăsă cutia jos și privi iarăși la Lența pe deasupra celor două lupe, mari cât ochii de scafandru.

Boncănind solid și dinadins podeaua, se îndreptă spre pereți. Dintr-o grămăjoară de ardei scoase o sticlă destul de pîntecoasă ca să se fi putut piti prea bine. O ridică, îi ceti reclama și-o clătină la ureche și dădu din cap admirativ. O lăsă și pe aceea, se încruntă la Lența și părăsi din nou odaia.

Automat, mîna fetei pipăi spre pachetul apropiat. Dar pe neașteptate reveni înapoi. Moșul era în cadrul ușii, și ochii lui o devorau de sub sticlele măritoare.

— Stai, te-am prins... prefăcuto...

Se apropie și-i puse mîna pe inimă. Mormăi nemulțumit și făcu de-a chincitelea un pas spre pachetul cu mezeluri; îl duse la nas, mirosindu-l din ce în ce mai cu nesat, o dată, de două ori, de mai multe ori. Apoi, brusc, îl puse pe scîndură. Dar cînd se ridică, de bună seamă înșelate de acest gest, însăși măruntaiele lui se puseră pe urlet.

El înjură printre dinți și se îndreptă spre ușă, dînd din mîini, ca și cînd s-ar fi apărat de atîtea ademeniri: „Fugiți, ispitele păcatului!” Dar măruntaiele ațîțate se țineau de dînsul ca o haită de cîini bătrîni, flămînzi, răgușiți.

Cu multă durere, Lența constată, cînd întredeschise pleoapa, că pachetul cu mezeluri fusese îndepărtat dincolo de lungimea mîinii sale; poate mișcînd corpul într-acolo cîteva șchioape, l-ar fi putut apuca de ciuf. Dar teama că moșul pîndește la ușă nu-i lasă curajul nici măcar să întindă brațul.

Și clipele curgeau, și foamea, în lipsă de altceva, o mîna pe ea însăși. O devora. Niciodată nu sfîșiasc ea mai multă cruzime ca acum. Iar bunătățile pachetului

stăteau risipite și neatinse, cu toptanul, între cei doi dușmani flămânzi. Doamne, dar ce are de gând bătrînul acela ! Să înceapă odată ! Să ia ce-i place și să treacă dincolo, la dînsul. Ea se va prefăce că nu vede.

Cu toată foamea, Lența simți că minte. Îndată ce bătrînul va duce cea mai mică fărămitură la gură, ea va și sări în picioare. Să-l surprindă ronțîind cîștigul rușinii...

...Nici închipuirea n-o mai putea duce mai departe. Căci peste tot — în cap și-n picioare, în pîntec și-n spinare — o rîcîia foamea. Aerul camerei juca de foame dinaintea ochilor ei sticloși, juca la fel cu zăriștea cîmpurilor în după-amiezele de vară. Și bătrînul nu se iveau de loc...

...Începea să se însereze și încă nu făcuse nici o mișcare. Simțea neconținut pe bătrîn pîndindu-i cea mai neînsemnată tresărire. Ghiujul, nici el nu se da învins... e oțelit bătrînul...

...Dacă ar ieși afară în curte cu un pachet, bătrînul ar rămîne... Nu, nu, nu. Bătrînul trebuie să mănînce în fața ei ; să plătească și cea mai neînsemnată înghițitură cu umilința aprobării ei, a bătutei, a stîlcitei...

Ah, iată-l...

De după prichiciul ușii, ochii bătrînului apărură ca doi ochi de țap ; apoi tot corpul i se desluși în cadru... Ardeau ochii moșneagului. Desigur că în lumina lor totul tremura, ca și într-ai fetei ; totul, odaie, pachete, sticle, verze, ardei, corpul celei trîntite la pămînt, înserarea însăși...

Înaintă. De astă dată bocancii nu mai răsunau : Dumnezeu, se descălțase ! Arunca spre dînsa priviri de hoț ; ca uliul, gheara se întinse hrăpăreață...

Ea aștepta...

Pachetul cu șuncă dispăruse în largul buzunar ; acum el ținea în brațe pîinea lunguiată, crescută și dolofană, cît un copil de patru ani. O jupuia cu avi-

ditate pe de lături, acolo unde coaja niciodată nu se coace... Oricine ar fi crezut că pîinea s-a zdrelit în cădere.

Ea trase puțin spre sine dreapta, pentru a se sprijini ; bătrînul tresări.

El îi aruncă o privire atît de îngrozită, o atît de adîncă mirare i se zugrăvi pe figură, atît de puternic începu să-i tremure genunchii și atît de jalnic și de caraghios prada îi cădea bucată cu bucată dintre degetele uscate, care zadarnic se convulsiau s-o oprească, încît i se așează ca o slăbiciune pe inimă, și ea nu mai avu tăria să-i strige nici una din grozavele vorbe plănuite.

Se prefăcu din nou nemișcată și-l lăsă astfel să-și strîngă cu mîinile lui scorjite bucățelele de pîine ; îl lăsă să se strecoare de-a bușelea, ca o tîrîtoare, alături, și toate aceste nedibăcii de tîlhar stîngaci, care-și păzeau atît de avar strășnicia părintească, o făcu[ră] să-și simtă tot corpul muiat în jale ca într-o baie caldă și lăcrămi arzînd i se smiciră pe sticlișul ochilor.

— Tată... putu să mai geamă, căci un plîns violent îi strînse gîtul ca în gheare, o zgîlțîi de piept cu putere, o strivi sub apăsarea lui ca un corp străin și puternic, ca un dușman invizibil și neașteptat, ca însuși tatăl ei...

Cînd scăpă de năpraznicul sugrum, găsi pe bătrîn alături, în genunchi. El privea aiurit împrejurul-i, căci auzea din pod, sau poate din pivniță, sau, cine știe, poate din însuși miezul gîndului său, o hohotire veselă și necurmată, care-l doborî de rușine cu capul în poalele ei. Și-acum el începu să plîngă, dar atît de hodorogit, atît de gros și atît de subțire uneori și schimonosit pentru vîrsta lui, încît cu bună credință ai fi socotit că ea surîde acum printre lăcrămile încă neoprite, tocmai pentru aceea.

Dar ea surîdea atît de fericită pentru că primul lui suspin îi dăduse libertatea. Bătrînul, în sfîrșit, *consimțea...*

Căci ea nu vedea decît pe *celălalt*, înalt, mlădios, bun, minunat, ca-n povești ; îi auzea vocea dulceagă ; îi simțea răsufletul cald gîdilîndu-i urechea.

Iar bătrînul, cu capul în fuste, uitat de foame, plîngea înainte, pe tonuri din ce în ce mai forte și din ce în ce mai pițigăiate, pîntecul pîngărit.

Gîndirea, București, an IV, nr. 7,
15 ianuarie 1925, pp. 208—212.

CEA DIN URMA NOAPTE

În marea dezordine a odăii, ei se dezbrăcau tăcuți, pe gânduri. Cele două cufere, care odihneau dolofane și săturate în colț, înghițiseră mai tot conținutul dulapurilor și mai tot ce era de seamă pe birou, pe scrin și pe măsuțe. Pretutindeni, uși și ușulițe căscate, cutii trase pe jumătate, capace ridicate, iar pe jos, movițe de hîrtii mototolite, zdrențe de ziare, căpețele de sfoară. Pe o măsuță, urmele unei cine grăbite : resturi de pâine, cutii de conserve și sardele cu învelitorile smulse, piețițe de mezeluri și începuturi de cîrnați, două sticle de bere, în care spuma încă se ținea, lăbărțîndu-se, pe pereții verzi, transparenti. În aer, miros de tutun, de apă de Colonia trăsniță, de pomadă, de masă furnizată la băcănie.

În harababura fără de seamăn, ei crezură că e firesc să-și arunce hainele alandala, pe un scaun comun, cel mai apropiat de pat. Brasiera ei căzu peste vesta lui, ghetetele și ciorapii li se amestecară, îngropîndu-se în noianul de hîrtie, pantalonii nimeriră de-o parte și de alta a scaunului, ca picioarele unui călăreț priceput, cămășile de ziuă puseră vîrf vrafului de vestminte, și dezordinea fu complectă cînd ea zvîrli macatul patului și se strecură între cearceafuri.

El privi cu obidă la cele două cufere grele, care-i înghițiseră toată fericirea și-l fixau morocănos cu luciul încheieturilor nichelate, pe sub drevele de lemn mat. Așa trebuie să fie și tatăl acela etern și pîntecos, a cărui telegramă îi curma atît de categoric nădejtile ; așa precum se continua în cuferele astea, venite de-acolo, de departe, tăcute, streine, dușmane uzurpatorului ; credincioase stăpînului adevărat.

Care să fi fost binevoitorul grăbit să-l vestească în ce chip înțelege copila-i unică frumusețea vieții de student ? Sau poate binevoitoare ? Ciudat părinte, să n-asculte el nici acum, atît de tîrziu, că la mijloc sunt cele mai curate gînduri și că totul tinde să sfîrșească în felul cel mai cavaleresc cu putință ! Negustorul dracului, trebuie să fie putred de bogat !

El se strecură de sub privirea neobișnuit de semeață a cuferelelor alături de dînsa, sub cuvertură, gîndindu-se răzbunător că poate o binevoitoare e cea care a scris neînduplecatului. Și poate n-ar fi greu de ghicit cine.

Dar ea-l primi cu mîltă, cu nespus de multă gingășie în brațele ei goale, și el își bătu joc în gînd de indiscreția cuferelelor. Amîndoi înțelegeau — bănuiseră din vreme — că acesta e un moment solemn, cel mai solemn din toate de cînd cu nesuferita corespondență din urmă : ultima noapte ! Și amîndoi îl așteptau cu un amestec neliniștitor de emoție și teamă. Ei trebuiau să se poarte nespus de frumos în aceste din urmă ceasuri ale unei iubiri care mergea pe-al doilea an și cine știe cît n-ar mai fi putut ține fără amestecul binevoitorilor, putînd chiar să revie cîndva, cînd mentalitatea „negustorului“ ar fi fost împlînzită de atitudinea ei dîrză și lăcrămoasă, pe care azi o făgăduia sub gingașe și repetate prestări de jurămînt.

Se mai putea apoi ca într-adevăr să fie „cea din urmă noapte“ a vieții lor, fără putință de revenire, fără putință de așteptare, fără putință de orice nă-

dejde ; cine putea să prevadă unde izbîndește să ajungă încăpățînarea unui părinte sever, dezamăgit în singura-i credință !

Iar ultima noapte, ultimele ceasuri nu puteau fi decît cele mai frumoase cu putință din toată povestea dragostei lor, așa de lungi și totuși așa de repezi. Trebuiau să aibă în ele ceva plin de tristețe, de revoltă reținută și demnă contra destinului, de regrete parfumate cu vorbe de nobila resignare, cu dezlănțuiri aprinse de patimă, o ! mai ales cît mai multă patimă, alternînd cu gingășie și cu duioșie și pe urmă iarăși și iarăși patimă nebună, pînă cînd micul cub de bronz de pe măsuța de noapte avea să cîrîie prelung și stăruitor ora patru de dimineață — un ceas înainte de plecarea trenului, care nu putea fi altul. Nu putea pentru nimic în lume să fie altul ; ajunseseră doar la această convingere după atîtea tocmeli și necăjiri și îngăduieli petrecute nu între ei înșiși, ci între ei și implacabilul, nevăzutul părinte, a cărui temută prezență plutea neconținut în văzduhul camerei. Orice nouă întîrziere ar fi fost doar inutila zgîndărire a unei mîinii care trebuia cît mai priceput menajată.

Iată, pendula de deasupra ușii tocmai a bătut unsprezece cînd ei se văzură pentru cea din urmă oară unul lîngă altul. Ascultară îngrijorați bătaia seacă a ciocănașului de lemn, care se repeta precedată de sforțarea regulată a mecanismului îmbătrînit, ca o tuse veche. Va să zică, mai rămîneau cinci ceasuri pînă cînd aceeași tuse seacă a timpului îi va arunca pe drumuri diferite.

— Mai avem cinci ceasuri, cinci ceasuri întregi de fericire, Genia ! șopti el cu o ușoară nuanță de tristețe în glas, negăsind altceva mai bun la îndemîină cu care să înceapă „sfîrșitul“, și văzu cu groază că dinapoia acestor vorbe nu se mai găsi nimic demn de un moment atît de mare.

Iar pînă mîine mai erau cinci ceasuri, în care liturghia despărțirii trebuia condusă în chipul cel mai vrednic de întipărit în amintire.

— E pentru ultima oară cînd auzim împreună bă-tînd unsprezece pendula asta cu care ne învățasem, Theodor, îi răspunse ea, și se miră că a putut să spună atît de banal un gînd care i se păruse incomparabil mai luminos în minte.

Tăcură amîndoi, necăjiți de acest început lamentabil. Și fiecare hotărî cu disperare, în gînd, că trebuie să găsească mijlocul de a ieși din jalnica tăcere, neapărat trebuie ; și fiecare se porni cu zel mare și ascunsă febrilitate să zămislească în închipuire o întorsătură meșteșugită de cuvinte, ca s-o ia înaintea celui-lalt.

Dar tăceau...

El o înfășură în brațele lui și-o strînse cu putere la piept. Avîntul brusc trebuia să dea alt mers supărătoarei predispoziții ; ghiciră amîndoi acest lucru și se strînseră cu exagerată pasiune ; căutară să se întreacă în mîngîieri și șagălnicii. Dar în curînd se desprinseră speriați de platitudinea propriilor mișcări. Se simțeau atît de obosiți de patima întredezlănțuită a ultimelor zile, atît de istoviți de orice plăcere, că pudoarea primilor oameni le coloră obrajii, orice atingere li se păru dezgustătoare, necuviincioasă... Oare atît puteau ei găsi în clipele astea supreme ? Oare la atît s-a mărginit iubirea lor, oare, dincolo de această poftă meschină și animalică, nimic de-un ordin mai pur, mai înalt, mai amețitor nu găsește imaginația lor ? Țsta e bilanțul dragostei lor, pe care și-o închipuie cu totul, dar cu totul într-alt fel ? O, dezastruos bilanț...

Nu, fără îndoială că există acel ceva de seamă, acea stea conducătoare ascunsă trecător în norul unei obo-seli momentane ; nu se poate să nu existe...

În căutarea ei, Theodor sări din pat, pentru a alunga penibila impresie de stîngăcie a momentului. Se prefăcu că-și caută de lucru printre hîrțile de pe birou, ca și cînd și-ar fi adus aminte în ultimul timp ceva extrem de important. Chiar murmură printre dinți îndeajuns de tare :

— Ce dracu le-am făcut ?... O, Dumnezeu, sunt atît de zăpăcit în ultimele zile...

Ea rămase tăcută. Își pusese mîinile colac sub cap, și privirea i se anină visătoare de buchetele afumate, presărate cu metodă de zugrav pe tavan. Singură sub așternut, simți ca o destindere, un vag impuls spre libertate. Se răsuci într-o parte și într-alta, ca să adulmece mai bine această senzație. Pe urmă se așează din nou cu fața în sus, ca să privească icoana plăcută a pătucului de acasă, ce-i răsărea pe neașteptate în minte. Se văzu întroienită în mormanul de perine albe și se simți singură, singură și liberă. Își simți trupul așa de ușor pe spuma albă de vis, dar, curios... sub frunte i se împlîntă ceva greu, era chiar această imagine care se îngreua și părea că o atrage undeva, o cufundă pe încetul într-o adîncime necunoscută, dar nespus de dulce.

Simți corpul lui alături scoborînd profund somiera, și toată dulceața în care se împăinjenise se scutură ; ea făcu o puternică sforțare ca pleoapele să dea lespedea cea grea de pe frunte în lături. Izbuti într-adevăr s-o urnească și păru că prin crăpătură vede lumina becului ca dintr-un fund de mormînt.

— Dormi, Genușca, auzi, mîngîietoare, vocea lui. Ai atîta drum de făcut. Eu voi sta și te voi privi toată noaptea... și i se păru ceva triumfător în glasul lui, ceva ca șuierul de ușurare al celui scăpat de o grea povară.

— Ai crezut c-am adormit ? îi răspunse cu ironie mărită în glas, încordînd pleoapele, să răstoarne cu

totul lespedeă apăsătoare. O, dacă simți că ți-e somn, poți să dormi, poți să dormi, dragul meu.

În căldura patului și cugetul lui parcă se destră-mase. Și parcă se întindea într-una, căutându-și în cap tot mai larg loc de odihnă. Iar din gât scăpau globule mari de goluri, ce se topeau dulce sub palatul gurii. El ținea strâns buzele, ca nici unul să nu-i scape : o singură căscătură, și totul era pierdut. Căci ea îl fixa răutăcios și-a râs pe sub genele lăsate pe jumătate.

Se căină că n-o lăsase să adoarmă de-a binelea. Oare mâine dimineață n-ar fi avut destulă vreme să-i spună că a contemplat-o toată noaptea ? Se simțea crunt de zdrobit și oasele parcă-i erau rupte în bucăți. Toată încordarea de câteva zile încoace se răzbuna cumplit.

— Ah, ai căscat, bîlbîi ea triumfătoare. Uite, ai căscat ! Nu vezi ce somn îți este ? Nu ve-e-eee-zi ?...

Ultimul cuvînt se prefăcu și la ea într-un căscat prea neașteptat ca să aibă timp măcar să-l înjumătățească.

— O, Genia, dar asta nu însemnează că mi-i somn. Doar și tu ai căscat. E oboseala trupului numai, care-și cere drepturile lui. În noaptea asta însă spiritul meu va sta de veghe tot timpul la căpătîiul tău, ca să-ți păzească somnul, Genia; căci tu trebuie să dormi. Gîndește-te cît drum ai de făcut, Genia. Pe cînd eu, mâine, după ce termin la ziar, ce altă treabă mai am de făcut ? Dar tu, o zi și o noapte, și încă o jumătate din ziua următoare... O ! e îngrozitor, trebuie să dormi, Genia, auzi ? trebuie. E barbar ca să te forțezi... te rog, Genia, te rog...

— Și toată diplomația asta mi-ai păstrat-o pentru ultima noapte, dragul meu ? ripostă ea iritată, surîzînd batjocoritor. Asta e ultima surpriză pe care mi-o faci ? Haide, nani-nani, îngerășul mamei ! și nu te interesa de drumul meu... de-ar ține și-o săptămînă, și te-asigur,

tot n-aș fi în stare să dorm... O, și pentru cine... pentru cine...

El se gîndi cu groază că somnul ei ar putea să se irosească dacă mai continuă. Se hotărî să tacă și să țină pleoapele cît se poate de deschise, fixînd becul din tavan. O, de-ar avea putere să izgonească pe nepoftitul ăsta, care nu ceda de loc și care nu mai avea răbdare cîteva ceasuri ! Își forță voința și i se păru că-l vede dezlipindu-se și ridicîndu-i-se din membre, ca aburul dintr-o baltă sub încinsoarea soarelui de vară. Avu chiar senzația precisă a acelei călduri ucigătoare care-l încropea pe îndelete, îl desfăcea moleculă cu moleculă, îl biruia sub o moleșeală fără pereche...

Însuflețită de aceeași intenție, în mintea ei plutea o închipuire într-același fel ; i se părea că somnul dintr-însa se irizează spre înălțimi, ca parfumul unei pajiști după ploaie. O, era atît de puternic acest parfum, că ea-l simțea grozav de greu, de amețitor și de strivitor...

...¹ schimbase într-un izvor, bîzîiau potop de musculițe... le auzea cîntîndu-i în urechi, le vedea alungîndu-se și ferindu-se brusc, în linii negre, fulgere minuscule, de întunerec...

...deasupra pajiștii cîntau albine, și zumzetul le suna chiar înăuntrul urechilor ei... parcă era un taraf ascuns de lăutari... ce divin *shimmy*... și ce perechi elegante pe parchetul luciu... și ce parfum teribil... otrăvitor... omorîtor de dulce...

...ce nori de musculițe... ce nori negri... ce negru odihnitor... și tot parcă mai pătrunde ceva, o zare stinsă, roșiatică, de la becul ăla nesuferit. Dar întu-nericul e din ce în ce mai biruitor...

Mai întîi a tresărit ea, și prima mișcare i-a fost să arunce coada ochiului spre dînsul. S-a ridicat într-un cot, triumfătoare ; pleoapele lui se contopiseră, și din

¹ Un rînd lipsă în textul de bază.

gîtlej parcă i-a ieșit un sunet aspru, nelămurit... mai multe... o vagă bolboroseală. Binișor, Genia s-a lăsat pe perina ei. Mîine îi va spune totul, totul, fără mînie, fără bucurie : „Vezi, tu ai dormit, toată noaptea te-am privit dormind... și ascultam cum bat orele una după alta... și ceasul cel mare se apropia, și tu dormeai...”

Își înfundase capul în adîncul perinii, binișor, ca să nu-l vestească nici măcar leagănul somierei de mișcarea ei. Și înduioșarea de sine o cuprinsese tot mai cu putere... „Tu nici nu m-ai iubit... tu ai așteptat ziua asta cu mare bucurie... tu ai vrut să scapi... Adio, adio, dragul meu...” Și lacrimi abundente îi umeziră ochii, îi muiară pleoapele, i le lipiră, și ea se lăsa cuprinsă ca de-o neînțeleasă fericire în voia acestei dulci duioșii, în voia acestei nespuse de dulci duioșii. În sfîrșit, acum putea să adoarmă, putea să doarmă... somiera a început să se legene, el se întoarce probabil în somn... Dumnezeuule, parcă s-ar rostogoli undeva, atît de adînc s-a lăsat somiera ! E somnul care o rostogolește în adîncimile lui grozave, minunate, dulci adîncimi...

Totuși, un [ultim act de] conștiință [îi cască] puțin [pleoapa] ¹. Și nemărginita fericire se prefăcu brusc în fum. Ridicat într-o mîină, cu gura căscată, cu ochii cășcați, cu figura căscată de zîmbet mare, larg, luminos, el o contempla ; apoi, trimițîndu-i o sărutare din vîrfurile buzelor, începu să se lase binișor, nesimțit, la locul lui. „Ahh... canalia... întinde mîna la butonul electric... închide lumina... Dumnezeuule, ca să aibe dovada că el a fost cel din urmă ; o, nu, asta nu, pentru nimic în lume...”

— Pentru ce stingi lumina, domnule ? izbucni deodată cu furie adevărată, cu obidă nemărginită, cu mare deznădejde. O, Dumnezeuule ! Domnule, dacă ți-e somn, ți-am spus o dată...

¹ Imprimat slab în textul de bază.

Dacă ar fi fost lumină, ea ar fi văzut pe figura lui aceeași furie, aceeași obidă, aceeași deznădejde.

— Dar Genia, înțelege odată, am văzut c-ai adormit... și atunci am stins... dar dacă ții cu orice preț să veghezi alături de mine... atunci...

O trosnitură seacă, și lumina îmbăie iarăși odaia. Deodată ochii lui luciră... A... da... da...

Mîna îi ieși iarăși de sub pătură și se întinse spre măsuta de noapte. Apucă o țigară din tabacheră și dădu foc chibritului. Dacă nici acum...

— Te rog să-mi dai și mie o țigare...

— Genia, dar tu nu fumezi.

— Cum nu fumez?! Am fumat... de-atîtea ori...

— Bine, dar ăla nu e fumat... și n-am decît...

— O, ba da, ba da... Dumnezeu meu, Doamne...

Fumau acum amîndoi, îndîrjiți, deznădăjduiți, învinși... O trăsură întîrziată se abătu pe strada lor pustie; calul lovea nemăsurat de puternic asfaltul, și parcă ar fi tras după el toată hîrtia din camera asta, de șuia atît de lămurit cauciucul roatelor. El aprinse a doua țigare. Ea, care nu trecuse nici de sfert, vrînd să se grăbească, se înecă. Iar el o ajungea vertiginos din urmă.

Însă își simți capul și mai greu. Își aminti că de multe ori a dormit cu țigarea în gură... pe cînd ea... pe cînd ea... tocmai pentru că era neobișnuită, putea să-și risipească tot somnul.

Nu putea să sfîrșească bine acest gînd, care-i umplu tot creierul de sînge, că dintr-o mișcare îi apucă țigarea tocmai la mijlocul drumului spre buze, i-o smulse brutal... o frînse în scrumieră, frînse și pe a lui.

— Genia... de ajuns... te rog să adormi... mîine trebuie să pleci... sfîrșește cu copilăriile astea. Să știi că pînă mîine nimic nu-ți mai răspund... Ce însemnează încăpățînarea asta?... Zău dacă nu-mi faci impresia că... Doamne...

— Da, insultă-mă, insultă-mă acum. Și de ce ?! Nu ți-am spus să dormi dacă-ți face plăcere ? Nu ți-am spus ? De ce trebuie să mă insulti ? Da... țineai să te desparți în felul ăsta... Ultima noapte... Oh... Dumnezeu... a trebuit în ultimul moment să-mi arăți cine ești... nu puteai să mai aștepți... nu puteai... cel puțin să mă lași să plec cu vechile gânduri...

— Genia... izbucni el atît de puternic, că ea se cutremură.

Dar el, neștiind ce să mai spuie, începu să mestece furia, mișcînd cu disperare buzele...

— Te pomenesti că ai să mă și bați acum...

El își mușcă degetele, neștiind ce trebuie să facă, apoi deodată întoarse resortul luminii, se așeză cu fața în sus și începu să respire regulat, parcă să momească somnul. La rîndu-i, ea nu mai adăugă nimic. Simțea în suflet o mare ușurare și începu să respire la fel, oftînd înăbușit. La urmă tăcu de tot.

În cameră nu se auzea acum decît tictacul armonios al pendulei de deasupra ușii, cu care se lua la întrecere tictacul zvîcnit și îndesat al deșteptătorului de pe măsuță. Pe urmă și ceasurile mici de mînă, pe care le lăsaseră răzemate în curelele lor, alături de deșteptător, își făcură loc în tăcerea profundă a întunecului. Și toate patru se ajunseră în același tempo, se lăsară unul pe altul în urmă, se ajunseră din nou și se întrecură, părăd că se multiplică la infinit, punctînd liniștea cu steluțe de sunete, picurînd-o cu zîmbetul acela odihnitor, adormitor din atelierul unui ceasornicar. Geniei i se păru o orchestră de mandoline, o îndepărtată orchestră de mandoline, cobze și ghitare. Mai pe urmă și el avu aceeași părere. Orchestra se îndepărta pe neștiute... tot mai departe, tot mai ușor...

El se trezi brusc într-un tîrziu, căci ceva nefiresc, neliniștitor îi stăruia în ureche. I se păru o zvoană dureroasă, un bocet prelung, îndepărtat, înăbușit. Pe

urmă bocetul se apropie deodată, se rupse într-o scăpare de suspine, repezi, nepotolite, înecate, înecându-se unul pe altul... întrunindu-se într-un vaiet lugubru, cobitor de moarte.

— Genia... șopti înfiorat, dar vaietul continuă crescînd. Genia... șopti mai tare, și vaietul deveni și mai dureros, și mai puternic, și mai înfricoșător...

Răsuna atît de trist în noapte, că el simți, deodată, rupîndu-i-se ceva din piept... Îl ascultă descrescînd, și cu cît se ogoia pe încetul, cu atît tristețea plînsului și tristețea din pieptu-i crescuseră fără chip de mărginire.

— Genia, mai șopti a treia oară, de ce plîngi ?

Pe sub așternut, mîna lui atinse mîna ei, și plînsul se potoli îndată. Dar ea continua să respire ritmic și încet, nesimțit, din ce în ce mai nesimțit. La un moment avu priceperea că răsufletul ei a încetat cu desăvîrșire...

Atunci nu mai auzi decît ceasul cel mare venind în ropot grăbit. Un ropot crescînd de cal în galop turbat. Venea vijelios, ca o furie, și ropotul creștea înspăimîntător. Venea secundă cu secundă, clipă cu clipă, și el îl aștepta cu inima reținută, rostogolindu-se val-vîrtej, gata să-l tîrască și pe dînsul în noaptea nesfîrșită, înghețată, de unde venea ca să se ducă. Copita timpului suna acum aproape, aproape de tot, cu putere de ciocan, și încă nu-i strivise pieptul

Și el aștepta neconținut, pitit în propria-i inimă, care bătea să se spargă, aștepta ca grozava vijelie să treacă, și vijelia creștea într-un mod asurzitor și nu mai trecea niciodată.

Atunci răsunară patru bătăi și el se cutremură. Și chirăitul deșteptătorului îi pătrunse în ureche ca un pumnal. Îl înăbuși dintr-o singură mișcare și tot dintr-o mișcare se întoarse spre Genia, care începea să se trezească :

— Nu, Genia, niciodată, pentru nimic în lume nu te voi lăsa să pleci...

Ceasul cel mare bătea acum lin și armonios. Întunerecul era grozav de profund și-n pat era dulce și cald...

— Pentru nimic în lume, Genia...

Cuvîntul literar și artistic, București,
an. II, nr. 16, 19 aprilie 1925, p. 2.

AMURGUL

Oglinda cea mare o cuprinse întreagă ; dar ochii slăbiți nu putură desprinde decît silueta zveltă de acum patruzeci de ani. Și într-un moment de uitare, ei se umplură de nemărginită fericire.

Dar cînd se apropiară miopi de luciul mort al sticlei, i se păru că-și vede chipul, pentru care altădată s-ar fi bătut tot ținutul pînă-n adînci depărtări, ca printr-o sită. Oglinda, pudrată de fina pulbere ce se măcinase în săptămînile spaimelor din urmă, accentua violent cutele cunoscute și descoperea pînă la amănunțimi de necrezut pe cele mai noi. Vai, cîte se strînseră și cîte se împleteau pe fața moale, dezumflată ; ai fi zis o țesătură fină de voal.

Își aminti de vremea voalurilor ; se revăzu cît de cochet știa să-și împreune degetele cînd trebuia să-și dezgolească vîrfurile bărbiei și buzele. Cîți nu îngălbeneau atunci, ca pâlîți de secera nevăzutului, și la cîți nu sticlea în ochi sîmburele nebuniei numai la acest neînsemnat gest al ei !

Aici, pe locul acestor două umflături vinete, lunguiețe și pleoștite, fuseseră buzele... și-n locul acestui cioc adus, de răpitoare, nasul minunii dumnezeiești își vibra, nesățios de patimi, nările fine... iar mai deasupra, în locul mustăților ăstora aspre și sălbatece,

arcul sprâncenelor se strîngea și se destindea nervos, împrôșcînd săgețile morții... În minuscule cratere stinse, clocotise odinioară vulcanica păcură.

Bura lacrărilor învăluie de tot în ceață imaginea, și ea se retrase tremurînd spre patul de-abia părăsit.

I se păru lipsită de sens orice nădejde, și bucuria deșteptării limpezi și sănătoase din dimineața asta, după zilele cele grele de groază și de buimacă revenire, i se păru la fel de goală și de stupidă. Încă un soroc ! Cine știe cît de lung și cine știe dacă nu tocmai cel din urmă !... Și la ce toate astea ? Ca să contemple în oglindă stîrvul ce se înființa tot mai hidos și mai putred în locul frumuseții de demult...

Își aminti cu răutăcios dezgust frica teribilă din de-abia trecuta săptămînă : furia cu care mîinile astea — lugubre picioare de pasăre — se înfingeau în perini și cearceafuri. Și vocea stinsă și plîngătoare, supărător de plîngătoare, ca de milog : „Încă nu, Doamne... încă n-a sosit timpul, Doamne“...

Simți rușine și scîrbă. Scîrbă de sine însăși, dar rușine de Dumnezeu oare ? Mai degrabă de biata fată, de Elenuța...

Și chipul încercănat al copilei luă molcom loc în închipuirea goală de orice imagine. O revăzu mai ales plecată deasupra ochilor ei bolbocați ca deasupra prăpastiei celei mai adînci. Ce groază în ochii de deasupra de ochii [de] dedesupt ; ce groază dinaintea prăpastiei celei fără de sfîrșit...

— Mătușică... nu se poate... nu se poate... vino-ți în fire...

Ce curată și sfîntă groază în ochii de deasupra, ce spaimă poltronă, rușinoasă în orbitele întinse de căscătura haosului ! Cît de speriat trebuie să fi fost cu albușul lor vînat, zgîit pînă la nimicnicie.

Vechea mândrie, ce dureros de înfrîntă, țolul scump de purpură, murdară treanță de șters scîndurile ! Vai, nu mai știa să moară cum știuse să trăiască !

— Mătușico... auzi... mă auzi ?...

Elenuța o cuprinsese strîns în brațe și o zguduia cu putere ; poate numai așa s-a mai pus în mișcare inima asta, ca un ceas stricat pe care-l clatini cu furie...

Fața i se oglin-di și mai aproape de miezul minții, slăbită de veghea nopților, zdrobită de crunta succedare a grelelor împrejurări biruite. Și scîrba bătrînei pentru sine crescú și mai mult cînd își aminti că-n durata cîtorva clipe, în mijlocul marelui zbucium, pîndise pe buzele fragede șoapta scrîșnită a revoltei, pe fața tînă și aprigă — semnul celei mai mici nerăbdări ; dorise chiar în ochii scînteietori și nestatornici să prindă scînteia cea mare a veseliei pentru scăparea atît de apropiată. Dorise ca să țipe cumplit de dezamăgire și groază și suferise că numai groază și durere se reflecta din chipul copilei. Focul rușinii îi încinse fața ca un cuptor cînd își aminti chiar vorbele pe care i le strigase, singurele conștient aruncate în necurmata tălăzuire de aiurări :

— Aha, o aștepți, nu ?... Vine, nu ?... Te uiți mereu la ușă...

— Mi se pare c-a venit doctorul, mătușică...

— Ți se pare c-a venit dumneaei... cucoana cu ochii scoși, ha, ha, ha... *Actul* l-ai la poșetuță, nu-i așa ?... Este timpul, nu-i așa ?... Mai deschide-i... du-te... poți să-i deschizi... Și bătrîna dăduse drum plînsului aspru, răgușit, sinistru : Nu mai e o credință pe lumea asta, nu mai e credință !... Deschide, deschide !

Fata s-a apropiat într-adevăr de ușă și a deschis-o. Bătrîna și-a astupat îngrozită capul în perini.

— Buna seara, domnule doctor !

Doctorului trebuie să i se fi urît și lui cu cîte cîrpe nu-i mai face ! Ba azi rinichii, ba mîine ficatul... Hm, trebuie să se fi plictisit și el, mai ales de atîta văicăreală. Cu ce privire tristă învăluia pe biata fată !

Toate astea le vede și ea și le înțelege de minune... Hm, ar fi într-adevăr timpul să-i lase pe toți în pace... toți sunt plictisiți, amărîți, extenuați... îi înțelege de minune, de minune... au dreptate... au perfectă dreptate...

Ș-apoi, de bună seamă, ce-o mai fi ținînd atîta la mizeria asta !... Cîtă jale și cît regret pentru... pentru ce ?... Ce-a fost bun s-a dus... s-a dus... s-a dus...

Ea repetă într-una „s-a dus, s-a dus...“, și lacrimi calde, tot ce mai poate fi cald în corpul înghețat pe jumătate, izvorăsc din colții ochilor. Le simte cum se preling printre zbîrcituri, active și grabnice, cum descriu ocoluri încurcate pe emisferele zgronțuroase ale figurii. Multe, neconținut mai multe, o bejanie întreagă, o părăsesc și ele, zorite, micile picături de căldură și viață, ca pe ceva ce nu mai poate fi de întrebuințat...

A uitat că e la fereastră, în jilțul larg, căptușit cu perini.

Îi aduce aminte un stol de păsări, care au căzut din cer, afară, în grădinuță, hărțuindu-se sub trandafirul cel mare, de parcă ar fi tras la judecător ; bătrîna nu vede pînă acolo, dar le știe după glas. Așa făceau și atunci cînd le vedea : trăgeau sub trandafirul cel mare, cu flori ca vișinata cea mai închisă din dulap. Cearta este acum ca niciodată de zgomotoasă, iar obștea, ca de obicei și mai zgomotoasă, hotărăște. Ce trebuie să judece ele ? Pe doi îndrăgostiți care călca-

seră legile tribului sau plîngerile vreunei amante înşelate înainte de soroc...

Zgomotul e infernal : acuzarea ciripeşte o dată cu apărarea, juraţii hotărăsc în acelaşi timp. O laie întreagă de zburătoare. Sfada e tocmai în toi, cînd, deodată, un fîlfîit brusc şi greu curmă firul certei. Ce s-a întîmplat ? Au fugit pe neaşteptate împricinaţii şi tot tribunalul s-a luat după ei ?...

Bătrîna clipeşte înveselită din ochii împăienjeniţi. Şi mirosul trandafirilor în floare izbuti să mai găsească în nările uscate urme încă vii de nerv olfactic. În valul puternic de parfum care cade atît de greu asupra-i găseşte în sfîrşit un rost încăpătînării...

„...o, nu, domnule doctor... nu țin la viață... dacă asta mai poate fi numită viață... nu țin de loc, domnule doctor... Dar țin să văd și eu pe Elenuța căpătuită, s-o văd odată la casa ei... Asta e tot ce vreau, domnule doctor... Iacă, avere îi las cît să ia și un prinț... frumoasă e destul... curtată e și cerută de toți... Eu nu știu ce are fata asta de tot așteaptă mereu... că-i spun totdeauna... totdeauna îi spun : «Fată dragă, hotărăște-te odată... ca să te știu la un fel... haide, izbăvește-mă odată... să pot să mă urnesc și eu dintre voi...», și nu vrea să mă asculte, domnule doctor... nu vrea...”

În pomeții obrazilor ei tot mai avu ce să roșească, fiindcă niciodată nu-i spusese fetei astfel ; iar în mîndra îndărătnicie cu care Elenuța respingea neconținut înnoitele partizi se vedea ca-n oglinda propriului ei trecut. O, cine ar putea-o crede că ea, bătrîna hidoasă, atît de cochetă și nebunată odată, rămăsese pînă acum curată ca rochița cea albă a primului bal ?... În fetița asta, în Elenuța, se scursesese parcă tot sîngele tinereții ei...

„...spune, domnule doctor, pot eu să mor... pînă nu-mi liniștesc inima asta ?... Că atîta suflet mi-a mai

rămas și mie... nepoțica asta, fata sorei mele, sînge din sîngele meu... Spune, domnule doctor, spune, n-am dreptate să mă încăpățînez ca să mai locuiesc în stîrvul pe care mi-l petecești mereu ?...”

Și bătrîna respiră adînc aerul îmbălsămat, fericită, ca și cînd ar fi găsit pretext însăși morții ca s-o mai întîrzie...

„Asta e, șopti ea înfiorată de veselie, asta e, domnule doctor... Am eu dreptul să mă las să mor ?...”

Ea simți amurgul, căci lumina difuză dintre pleoape începuse să se întunece ; înțelese deci că, dincolo de simțuri, soarele s-a lovit de geana dealului și s-a sfărîmat în jăratec, care se stinge pe îndelete... Trandafirii și-au întreit puterile și aproape o îmbată... Ticăie tot mai încet inima orașului... O mierlă se văicărea somnoroasă în frunziș...

Ora înserării. Și versul străvechi bătut ca un ceas în tăcerea crescîndă, aromată :

„O, ceas al tainei, asfințit de seară“...

Din ce în ce se potoleau toate, de parcă toate se dau în lături să facă loc amintirii care se lega. Și întregul sonet eminescian, cu norii lui și cu lumea lui de demult, și-a ei, se înfiripa ritmic pe harfa minții dezacordate :

„Iar timpul crește-n urma mea...“

Cînd termină, parcă o mandolină a tăcut undeva. Iar trandafirii întrecură măsura ; era un înec adevărat, de parcă izbucniseră de sub brazde izvoare de parfumuri. Ochi stinși se închideau de extaz, dar ea vedea totul, totul, întreg amurgul timpurilor vechi, și peste tot vedea cerul, care luase acum de bună seamă culoarea catifelată și adîncă a trandafirului cel mare...

„...aș fi o... o... Doamne... aș fi o... dacă aș părăsi-o... Nu, domnule doctor ?...”

Și totuși mai lipsește ceva ceasului de taină ca să fie aidoma celui de atunci... unicului ceas... din toată viața...

...da... iată ce-i lipsește...

Doamne, este încă trecutul, sau nisipul a scrișnit cu adevărat sub pașii rari, întretăiați?... Dumnezeule... sărutul acela... auzi-i puternicul ecou... atît de tare răsună încă în minte...

Mătușica a închis ochii, adică a închis poarta amintirii; mai departe n-are unde să mai meargă... și lacrămile izvorăsc iarăși, spontane și de prisos.

Vai, și Maria s-a uitat de taină cu sergentul ei în bucătărie... Ar fi timpul s-o ducă înapoi în dormitor. Elenuța o să se supere găsind-o aci, cu fereastra larg deschisă...

Dar ecoul vremurilor duse se sfarmă iar în boabe de săruturi, ce se împrăștie ca mărgelile scăpate din șirag.

Mătușica forțează zadarnic căscătura ochilor betegi; negura rămîne compactă pretutindeni, afară și înăuntru. Oare amintirea i-a scăpat cumva din baierile voinței și-și face singură de cap? Mătușica fuge disperată cu gîndul la doctor. El singur poate s-o scape din postura asta romantică și ridicolă.

„...iată de ce vă dau spectacolul ăsta hidos, domnule doctor... al unei bătrîne care se zbate cu atîta încăpăținare...”

Nu, afară e realitatea, nu amintirea. Sărutările sunt lungi, lacome, neisprăvite. Și nisipul aleilor se aude cum e strivit de pași. Și totul e întretăiat de voci, de cuvinte clare, distincte...

— Destul... ajunge...

E vocea Elenuței.

— Du-te, du-te, biata tușă mă așteaptă de mult...

Și iarăși șopotul care revine neconținut, al cuvintelor de despărțire. Și iarăși lungul sărut care nu mai

ajunge să fie cel din urmă. Realitatea ! Ei nu i-a mai rămas nici măcar tihna amintirilor.

În sfârșit, pasul sprinten al Elenuței pe treptele de piatră. Mătușica a țintit urechea la ușă ; inima i s-a zbatut brusc de mai multe ori și apoi o dată prelung, ca o pasăre tăiată. Acum o simte cum se destinde pe îndelete din ultima ei încordare... iar ușile s-au deschis rînd pe rînd... ușa mare... ușa dormitorului...

— Tușă... tușă... unde ești, tușă ?...

...apoi ușa de aici...

...și-n urmă nimic.

Doamne, de ce nu înaintează ? De ce s-a oprit ?... Doamne, cine s-a oprit ? Cine o fixează ?... Ce se petrece aici ?...

— Cine este acolo ?... N-auzi, *cine* ?

Nu răspunde nimeni. Și totuși cineva e înăuntru și o țintește necurmat, căci ea simte pe frunte două puncte reci, care cresc și se lărgesc în cercuri, mici și goale, ca găurile de hîrcă.

Inima bătrînă a luat-o la fugă îngrozită, și fuge acum într-una, bătrînește, nesigur, hodorogit, poticnindu-se. Mătușica ar vrea s-o oprească ; doar cu fuga asta, *oricine*, din doi pași, o poate ajunge.

— Cine a intrat aici ?

Dar ușa parcă se deschide din nou, Doamne, acum într-adevăr se deschide și iacă un pas lămurit și material lovește podeaua.

— Tușă ! aici ai fost, tușă ?

Este cu adevărat Elenuța, care a prins-o în brațe și o sărută mult pe față, pe păr, pe sprîncene...

— ...ai auzit, tușă ?...

— Ce să aud ?... Acum ?... N-am auzit nimic...

— ...în grădină ?...

— A !... În grădină ?... N-am auzit nimic... Păsări, și atît... Am stat să miros trandafirul... vai ce tare, ce

puternic... bătrînul... hm... Tu nu știi cît de bătrîn e trandafirul ăsta...

Dar bătrîna simte cum i se pitește inima, cum se face mică-mică... și așteaptă ferită acolo, în propria ei micime, *destăinuirea*.

Nu, Elenuța a deschis din nou cuvîntul, dar vorbește de lucruri cu totul depărtate... Bătrîna răsufală adînc... „Pînă n-oi ști-o... domnule doctor... la locul ei... spune dumneata... pot eu... pot eu?... N-am auzit nimic... domnule doctor... nu știu nimic... mie nu mi-a spus... Iubește ea cu adevărat?... Ha, ha, ha, astea-s minciuni, domnule doctor... Nu, nu... eu mint... mi-e scîrbă de mine... Ea iubește... da, ea iubește... știu...”

— Elenuța... lasă astea...

— De ce, tușico?

— ...Am auzit...

— Ai auzit?

— ...Da... am auzit... în grădină... Hai, spune, cine?

— ...

— ... haide, spune o dată...

— Tudorel...

— ... Tudorel?... Cu adevărat?...

Fata și-a plecat capul, și binecuvîntarea bătrînei, sărut uscat și rece, pecetluiește destinul cel nou. Bătrîna nu vede, dar știe că afară tăciunile scăpătatului s-a scuturat tot, deodată, în cenușa nopții.

Scrisul românesc, Craiova, an. I, nr. 1,
noiembrie 1927, pp. 30—36.

POARTA DE FIER

Cînd a venit să-și facă luna de concentrare la cazarma de jandarmi din orașul acela mare, ardele-nesc, ceea ce a surprins mai mult pe Botoran a fost poarta enormă de stejar masiv, căptușită cu drugi metalici, compunînd pe ea complicate figuri de geometrie. Și într-adevăr, ea putea să cîntărească sute de ocale, iar grosimea-i neobișnuită te îndemna îndată să crezi că era făcută să slujească unei cetăți întregi, în vremile nesigure de demult, și nu unei cazărmi moderne, cu aproape două sute de ostași, cu puști, cu mitraliere, cu grenade, cu tot felul de arme de toate puterile și calibrele.

Jandarmii ceilalți, recruți, reangajați sau concentrați, simpli soldați sau gradați, îi ziceau cu toții *poarta de fier*, și încolo nu-i mai dau nici o importanță. Dar pe Botoran îl amuza nespus cum namila asta, pe care n-ai fi dus-o cu doi boi, se deschidea [așa] de sprinten și de elegant doar la o simplă apăsare de buton. Atunci, trei sonerii începeau să țîrîie în trei locuri distincte prin fundul curții lungi și întunecoase ca o văgăună dreptunghiulară, cu pereții abrupti și fără podoabă, sau cine știe unde în restul

clădirii imense și cenușii. Într-o astfel de cetățuie, se ținetelele făceau paza pe dinăuntru ; de fapt, ele nici nu prea foloseau la cine știe ce lucru.

Iar Botoran, om cu stare și plătind la o vîrstă nepotrivită ratele unor vechi și obscure datorii către serviciul militar, se mulțumea cu gîndul că doar o lună numai avea de stat între zidurile acestei sinistre pușcării.

Și zilele îi făceau pe plac ; treceau chiar prea repede.

În cea dintîi a făcut cunoștință cu camarazii mai apropiați ; în a doua — zi de sărbătoare — a și tras un chef de pomină cu gradații din secție. Și îndată simpatiile tuturor au început să-l înconjoare. Iar ofițerii i-au considerat cu deferență îmbrăcămintea, de calitate cel puțin egală cu a elegantului locotenent Pîcleanu, rufăria fină, pielița subțire și albă a obrazului...

A trecut întîia săptămînă, și a trecut și a doua, iar el privea cu drag orice nou amurg, care în curtea adîncă și tăiată exact ca o cutie uriașă se cobora din vreme și grabnic ; simțea atunci ocrotitoare învăluirea timpului curgător, luîndu-l cu sine, ca un rîu molcom, spre limanuri mai bune.

★

Și astfel trecu și săptămîna [a] treia.

Iar Botoran rîse de melancolia lui de la început, că putuse să i se pară atît de îndepărtate o margine de alta ale unei luni. Și mai rîse puțin și de poarta cea grea de fier. I se păru acum și mai inutilă și mai ridicolă cu grosimea ei neobișnuită și cu armura ei metalică față de neîncetata și calma trecere a timpului.

Astăzi poarta era deschisă, că de obicei, pînă nu se înserase bine. Botoran putu să iese chiar afară pe trotuar, privind în lungul și-n latul străzii largi și libere. Lumina cea mare îl lovi în ochi, și el trebui să clipească de cîteva ori ca să se obișnuiască într-însa; trecătorii erau rari aci, la marginea orașului, dar pe strada dreaptă, acolo, departe, în centru, se vedea forfotul cel mare și negru și neobosit, iar zgomotul lui îi umplea urechile potolit și dulce. El intră repede în semiobscurul umed al curții; i-ar fi plăcut acum să simtă mai grea apăsarea zilelor acestora din urmă ale serviciului. Ar fi vrut mai multă asprime din partea ofițerilor și mai multă necuviință din partea camarazilor. Își aminti că la concentrările trecute găsisese neapărat cîte-un comandant rău, care-l punea la încercări josnice tocmai ca să se amuze de hainele lui bine pistruiate cu stropii tuturor murdăriilor; iar seara, în dormitor, aluzii de răcani forfecîndu-i obîrșia și nenorocul îl exasperau de grosolănie și groază. Atunci ceasul liberării avea farmecul lui. Acum — de bună seamă pentru cea din urmă oară — îl „văr-saseră” tocmai aici, la compania aceasta de jandarmi, unde prea multa atenție cazonă și bunăvoința începeau să-l plictisească.

Ora închiderii sună, și poarta porni, puternică și vioaie. Botoran, deșteptat din gînduri, o privi poznaș, cum se îmbucă ferm și detunător în cadru. Și zîmbi iarăși, socotind ce oameni blajini ferecă astfel și-i desparte de restul lumii. Mecanicul legă balamalele

de sîrmele celor trei sonerii, iar caporalul de gardă aşeză primul schimb.

Botoran rămase de vorbă cu santinela :

— Ai putea să-mi spui, măi camarade, dacă eşti dumneata aci, la ce mai serveşte goşgogeamite poartă ?...

Sentinela îl privi cu uimire, pe urmă îşi lărgi gura în suris de înţelegere ; coconaşul ăsta vrea, de bună seamă, să potrivească lucrul pentru vreo raită prin oraş...

— D-apăi că să am iertare, măria-voastră, eu mi-s schimb înţii... la miezul nopţii vini altu...

Botoran vru să-l lămurească de bunele lui gânduri :

— La noi... la cazărmiile noastre din Oltenia... porţile stau toate deschise în timpul nopţii... şi nimeni nu îndrăzneşte să între sau să iese... o dată ce-s santinele acolo... Numai că, opină el, pentru a dezlega pe deplin încrederea străjerului, asta e, se pierde prea mulţi paznici cu atîtea porţi şi deschizături, înţelegi ?... Îi tot oboseşte degeaba pe bieţii oameni...

Şi după ce tăcu cîţva, căutînd în ochii soldatului capătul de punte pe care credea că a deschis-o spre sufletul lui, lovi în poartă de mai multe ori, aşa cum ai bate prieteneşte un cal pe crupă.

— ...aşa că, vezi dumneata, ori una, ori alta... ori porţi... ori sentinele...

Dar soldatul se edificase.

— Eu-s caraulă, domnişorule, dar poarta asta nu-mai mecanicul o poate desface.

Îi declară aceasta oarecum mirat că Botoran n-a aflat încă un lucru atît de elementar.

Iar Botoran o luă agale spre dormitor. Neînţelegerea aceasta îl întristase deodată şi pînă într-atîta, că el singur nu-şi da seama cum. Urcînd scările alene şi greu ca un moşneag, trăgîndu-se obosit după mîna pe care o muta tot mai sus pe rampa încolăcită în spi-

rală strînsă, i se păru stupidă toana asta a lui de a aduce vorba tot de poartă ori cu cine sta de sfat. Poate camarazii au și început să-l facă țintă de glume și-și aminti de Mereuț, poznașul companiei, care-i imită pe toți la glas și mișcare și care ține lipiți de patul lui, pînă dincolo de miezul nopții, pe ascultători.

Hotărît, de-acum o va da dracului de poartă. Chiar mâine va aduce vorba despre ea, ca să le arate că s-a convins de utili...

Ei, asta-i acum... ba nu mai aduce nici o vorbă... Afurisită poartă, domnule... Doamne ferește... da' zău... ceva-ceva tot o să tragă de pe urma ei...

*

Dacă a pornit ca trenul de douăsprezece noaptea, atunci azi la prînz este aici... Dacă n-a pornit, atunci a ajuns-o telegrama...

Botoran avea permisie pînă seara la nouă. Luă o birjă și plecă la gară. Dar doamna Botoran nu veni. Lucrul acesta îl bucură ; va să zică, primise telegrama. El se opri la unul din restaurantele ungurești de pe lunga stradă a gării ; s-ar fi dus mai cu plăcere în centru, unde românii din regatul vechi deschisera bodegi și birturi cu mîncări tradiționale românești. Dar acolo forfoteau ofițerii, și el vrea să se țină departe — aceste ultime zile — de tot ce i-ar fi putut aduce cine știe ce neplăceri. Prin aburul bucatelor și al vinului, în atmosfera îmbîcsită de fum de tutun, încărcată de aburii alcoolului, străpunsă de țipete femeiești, ochii văd altfel, și țîfna ascunsă în dosul veseliei sare mai repede decît oriunde. Afară de asta, vru ca să aibe întregă impresia exilului forțat... Îl mai țineau încă, deși termenul concentrării se sfîrșise aseară... Dar domnul căpitan lipsea, iar domnul locotenent nu putea să hotărască nimic. Nu primise nici

un ordin. Asta chiar produsese încurcătura cu scrisoarea... Dar, în sfârșit, taci, că n-a apucat să plece... Alt tren, cu legături directe de-acolo încoace, numai după masă la patru mai este... Ori, telegrama a pornit aseară la șase...

Astăzi, chiar de dimineață, o are...

Lasă, că tot nu scapă ea nevăzut orașul ăsta... Mîine probabil se va întoarce și domnul căpitan. Hîr-tiile vor fi iscălite, iar el o va aștepta liber și... civil. O va aștepta el în toată ființa și puterea, și nu miliția-nul ăsta, destul de curățel, e drept, dar timid și binevoitor, caraghios de binevoitor, cu buzele atîrnate în surîsul stupid și descleiat, gata să se închege la orice moment în expresia corespunzătoare feței domnului căpitan... ba chiar a domnului plutonier...

Ei, cu mutra asta de nerecunoscut vrea el să-și primească nevasta, s-o plimbe pe străzile pline de lume, biet domn caporal, umil și resemnat dinainte?... Haide-de... Cum putuse s-o cheme înainte de a avea în mîna foaia de liberare?...

Și Botoran, care pînă acum mîncase în neștire un papricaș, ce denega faima vestitei mîncări ungurești, ceru de astă dată vin cu sifon.

Privi mirat mesele goale din juru-i, acoperite de fețe curate și albe; judecînd după locul ocupat de estrada și pupitrele muzicanților absenți, înțelese că a nimerit într-un local de seară. În colțul opus mîncă un domn bătrîn, ce părea că-și ascultă atent gîndul; chelnerul îl servea fără să-l întrebe nimic, apăsarea și dispărea cu felurile cele noi la timp, mutește, fără nici măcar să se privească unul pe altul. O masă mai mare dintr-un colț fu ocupată apoi de cîțiva tineri, care rămaseră tăcuți pînă li se aduse comenzile, apoi izbucniră într-o violentă discuție ungurească.

Botoran vedea în toate lucrurile astea ceva neobișnuit: pînă și chelnerii se mișcau cu totul altfel

de cum el îi ştia că se mişcă. În curînd, însă, toate se vor schimba ; el va fi din nou în oraşul lui, unde totul se mişcă aşa cum trebuie să se mişte, unde cunoaşte pe toţi chelnerii şi unde toată lumea îl ştie şi-i dă ziua bună.

Un simplu militar, un caporal ; acum probabil i se va da drumul cu gradul de sergent ; dar cum putea să se plimbe pe străzi cu ea şi cu gradele şi cu hainele ăstea ?...

Întrebarea revenea neconţinut, înveselitoare şi de nerăspuns. Ar fi fost nostim. Şi la plată lăasă, la cei ce-l serviseră, bacşişuri care-i uimi.

El ieşi pe străzile scăldate de soarele galben al toamnei ; mergea cu pas liniştit, de om pe care nu-l mîna nici o grijă. Rarii trecători ai după-amiezii priveau cu respect la haina lui de albastru cerului, la fireturile albe şi împletite, la cele două galoane late de la umăr ; pintenii mai ales şi sabia obligau pe toţi cei întîlniţi să-şi coboare ochii dinainte-i.

Botoran se simţea jenat de fugarele umilinţi. Rictusul lui statornic se schimbaseră acum într-un surîs de prietenie şi încurajare. Părea că le spune tuturor : „N-aveţi grijă, sunt rezervist, mîine chiar trebuie să mă libereze ; dacă nu lipsea domnul căpitan, astăzi nu mai mă priveaţi cu aerul ăsta stupid şi prefăcut... mă priveaţi cum trebuie să mă priviţi“.

În faţa somptuosului hotel „Astoria“, cîteva birji staţionau, încărcate de bagaje şi de oameni cu figuri înnegrite şi îngălbejite de drum şi de oboseală. Aşteptau moţăind istovit, privind vag dinainte-le, sau pleoştind ochii în crupa cailor. Înşişi birjarii păreau cucerţi de această stare generală de îndobitocire. Cineva ieşi atunci din holul luxos, dînd din umeri şi

călcînd alături. Lîngă prima trăsură rosti mînios două vorbe, se aruncă în grămada de oameni și bagaje, și birja mică porni clătîindu-se.

Pînă ce Botoran s-a ajunsă în dreptul hotelului, rînd pe rînd, alții ieșiră din holul elegant, dînd din umeri și călcînd alături, și rînd pe rînd birjile cele mici porniră agale, ca și cea dintîi; el le petrecu cu privirea multă vreme, ținîndu-se una după alta în șirag jalnic de băjenari...

Le ajunsese apoi în fața hotelului „Central“, unde avură aceeași soartă, și mai apoi în fața hotelului „New York“. De bună seamă, hotelurile erau toate întesate, și el mulțumi din nou norocului că nu i-a adus soția. Altfel, acum ar rătăci și el din hotel în hotel, în coada șiragului, în mîrîielile pretențioase și amenințările birjarului, în privirile cercetătoare sau compătimitoare ale trecătorilor, întîmpinînd pretutindeni aceeași înălțare seacă din umeri a portarilor galonați, cu șapcă scrisă cu aur.

★

Botoran se duse în parc și-și căută strîmta lui alee favorită. Aspiră adînc umbra umedă a copacilor care se împleteau pe deasupra în bolta de nepătruns. Aici, de bună seamă, nu străbătuse vreodată nici soarele, nici ploaia. Își scoase gazetele și începu să cetească. Dar ochii îi fugeau necurmat în desișul negru al arbuștilor — cuiburi de șerpi încolăciți în jurul trunchiilor enormi. O broscuță pîntecoasă ieși din întunecime și-l privi cu ochii holbați. Apoi porni șonticăind pe marginea cărării.

Cînd se ridică să pornească, inserarea împînzise orașul, căruia luminile aprinse în șir, pînă hăt în dealurile dimpotrivă, îi dau o întindere neștiută și neînțeleasă. Aproape de cazarma jandarmilor, Botoran

descoperi una din birjele de la prînz — o cunoscă după cocoana cu voal verde dinăuntru. Trăsura staționa în dreptul unui vestit han popular, cu cîrciumă zgomotoasă în față. Domnul — însoțitorul cocoanei — ieși din cîrciumă cu același gest obidit din umerii zdrobiți. Trăsura se lăsă spre el cînd piciorul apăsă scara ; dar nu urcă, fiindcă, cine știe pentru a cîta oară, un nou conciliabul în șoapte se porni între pasageri și birjar. Din poarta cazarmii, Botoran văzu, după lungă zăbavă, trăsura întorcînd și luînd-o agale înapoi.

Plantonul îl anunță că e ora închiderii, și el pătrunse înăuntru. Și-o dată cu poarta, care se prăvăli în cadru, gîndul tîrzielnic și neașteptat îi înflori cu picușuri de sînge în minte. Parcă fusese înțales cu poarta și numai atît a așteptat, ea să-l prindă în capcana asta adîncă și neagră, pentru ca el să-i sară deodată, înfigîndu-i-se în creier ca un cuțit tîlhăresc.

Se întoarse amețit și privi. Poarta, acum închisă, stătea calmă în fața lui, atît de calmă, că drugii de fier bătuți deasupra-i păreau brațe încrucișate de uriaș, păzind în repaos.

Dar gîndul ascuțit îl frămînta cu strășnicie ; el avu impresia că un mic animal acvatic i-a căptușit creierul, vierme încrengat și multiplu, grăpă minusculă de fier, vie și sfîșietor de pătrunzătoare.

De bună seamă s-ar putea să se întîmple ! Și dacă ea n-a primit telegrama pînă la 12, cu siguranță că a luat trenul de amiază...

...Cu neputință, cu neputință... ea știe că va ajunge noaptea... și că noaptea el nu poate s-o aștepte... pentru că... pentru că...

...Dar ea mai știa că el trebuie să fie liberat... și că trenul sosește la unu...

...Că ora asta, mai ales acolo, la ei, în viața lor de toate zilele, de oameni avuți, nu-i tocmai cea mai târzie ; că, în sfârșit, la orice oră nu-i prea târziu ca să aștepți, pornită din mari depărtări, cu toată greaua povară a drumului zdrobitor în spate, pe cea care vine pentru tine...

Botoran se plimbă agitat pe fundul curții cubice ; i se părea lui singur o jucărie mișcându-se în fundul cutiei mari în care a închis-o stăpînul-copil, cu celelalte păpuși... căci nu poate fi decît un copil stăpînul acesta nevăzut, care prăbușește cu atîta cruzime porțile cutiei peste gîndul aspru și sfîșietor...

Plimbarea agitată îi face bine lui Botoran ; gîndul grozav și-a potolit curgerea devastatoare ; acum picură ușor, ca un butoi neîntărit bine în cercuri.

*

În dormitor, camarazii s-au strîns lîngă patul lui Mereuț, glumețul și bunul povestitor ; cei obosiți s-au dezbrăcat înșă de mult și acum sforăie, înfășurați pînă la bărbie în păturile sure. Botoran stă la gînduri : să intre în grupul vesel al ascultătorilor, sau să se culce. Cele două felinare cu ulei, care abia de urnesc lespezile grele de întunec, învăluiesc cu tristețe nehotărîrea lui.

În colțul lui Mereuț s-a stîrnit rîsul. Botoran începe să-și scoată agale hainele. Trebuie să fie destul de obosit, doar a umblat atîta... De la gară înapoi, pe jos, e o distanță... „O, dacă aș adormi îndată, atunci prăpastia nopții ar fi trecută doar dintr-un salt !“... Se va vedea mîine dimineată piept în piept cu împrejurarea... care nu va fi așa vitregă... desigur, desigur... Închipuiri... toate sunt închipuiri... ea trebuie să fi primit telegrama...

Și la surîsul gândului acestuia, hainele lui cad repede una după alta ; mâinile desfac febril șiretele ghetelor înalte... Mîine va fi nepăsarea, liniștea și libertatea... Mîine poarta de fier nu va mai cădea grea și decisivă... peste mormîntul gândurilor supărătoare...

★

El s-a înfășurat în pătura moale, care-i desemnează forma corpului. Își urmărește cu atenție conturul prin zăriștea ca de amurg înaintat, și gândul se oprește fără legătură la nevastă-sa. Zîmbește și-și freacă involuntar genunchii.

Apoi se întoarce pe-o parte, și brațul cuprinde drăgăstos colțul perinei...

★

O vede înaltă și ușoară, trecînd ca un vis alb printre mobilele odăii, în cămașa de noapte, cu picioarele goale în pantofii de pîslă. S-a sculat de curînd și-i pregătește la mașina de spirt cafeaua. Prin semiîntunecul dimineții, în camera cu transperantele trase, lîngă flacăra albăstruie și nestătornică, pare ceva ireal și demonic. Botoran privește prin genele care se străduiesc alene să desfacă țesătura somnului. Însă cununa grea a părului strîns în pripă acuză realitatea. Cristalinele apăsate de ațîțarea matinală descopăr pe albul cămășii vagi umbre de mister. Apariția se apropie ; albul cămășii ia rînd pe rînd indecise și disperate forme omenești. Aburul cafelei se ridică tare și răscolitor. Brațe de pe care cad mîneci largi și albe se împletesc...

★

Botoran s-a mișcat brusc și repede pe partea cealaltă, înnăbușind în urechea stîngă un glas străin, pe

care nu l-a mai auzit niciodată și care a vorbit clar în tăcerea dormitorului.

— Nu-i adevărat, nu este acesta adevăratul tău nume...

S-a ridicat în sus și a privit tulbure peste paturile dispuse în rînduri drepte și perpendiculare. Camarazii au părăsit de mult patul lui Mereuț și acum dorm atît de adînc, că nici măcar nu se aud sforăituri și nici regulatul suflu omenesc. Somnul împietrit al cazărnilor. Să fi vorbit cineva în vis ? Și Botoran ia rînd pe rînd paturile și-și rememorează vocea fiecăruia. I se pare curios și lui cum de și le aduce aminte atît de perfect, cînd niciodată n-a luat seama la ele... Uneori are cîte o mică îndoială... dar repede gîndul se reîmprospătează. Nu, cuvintele care au răsunit atît de aproape nu sunt ale nimănui ; au răsunit chiar în gîndul lui... Cine știe unde au fost pronunțate.

*

Botoran scoate de sub perină ceasul. Dar e greu să distingă ceva. Cifrele le-ar ști după poziția lor pe cadran ; însă parcă sunt patru ace care arată deodată... și răsar neconținut... infinități de ace...

Botoran a sărit din pătură și se îndreaptă spre unul din felinare.

— Prostii ! șoptește el, dar se apropie îngrijat de lumina revelatoare.

„Unu și un sfert... O, ho... nici n-a venit trenul ! Trenul vine la unu și jumătate...”

Și el, care bănuise una din acele minuni telepatice... Rîse și se apropie de patul pe care-l lăsase cald și dulce...

„Nu-i adevărat, nu este acesta adevăratul tău nume !“...

Hm, cum dracu i-au venit tocmai cuvintele ăstea în ureche... și ce-ar fi putînd să însemneze ?...

Trenul s-a oprit, negru și somnuros el însuși. Nici n-a tras cum trebuie, așa ca vagoanele să se cuprindă toate în lumina felinarelor ; locomotiva s-a lăsat greoaie chiar în mijlocul peronului, zdrobită parcă de drum și neodihnă. Acum pufăie greu, de-abia trăgîndu-și sufletul.

Prin compartimentele slab luminate, mîini de plumb se întind la rețelele cu bagaje. Spre cimentul peronului, de pe treptele umede, se întind nesigur și precaut picioare de varii forme și mărimi ; parcă nasc din negură, căci de-abia după un timp se schițează în lumina cețoasă, împrecise ca niște fantome, trupurile pe care le poartă.

Botoran simte ca un curent rece prin șira spinării. I se pare că stă retras de, felinare, în cămașă și papuci de dormitor, doar cu *pardessus*-ul pe dînsul și cu gulerul ridicat. Pe el nu-l vede nimeni, căci este doar spirit, iar trupul i-a rămas pe pat în dormitor, doar ochii lui alunecă peste trepte, ca mîini înaripate pe clape, le cuprinde simultan în vîz și e de-ajuns să prindă din zbor doar conturul boturilor de gheață, ca să treacă nervoși înainte. O imensă vitrină de panto-fărie parcă a prins viață și mers ; dar ochii umblă harnici înainte și ceva de calm și sigur se reîntonează în pieptu-i golit ; e sufletul care se întoarce să-și ia locul în patul cazarmii din str. Moșilor.

Botoran se întoarce pe partea cealaltă, dar regretă prea timpuria mișcare. Dacă, *pe urmă*, o întîrziată a

pășit ceva mai târziu de pe trepte ? Și acum două vîrfuri de pantofi îi țîșnesc în vederi din negrul compact, ca două vîrfuri de suliță, apoi gleznele subțiri, cu pulpele ușor crescute, și genunchii înalți se desemnează treptat, și apoi corpul destins și subțire. Pasul sigur și cunoscut pășește larg și spornic spre locul ascuns de felinare. Pe buzele umede cuvintele revederii joacă de acum : „Te-am văzut pe fereastră, te-am văzut chiar aci, în întunerec... Dar ce este dezordinea asta ?...”

★

Însă trupul zvelt și-a conținut drumul, și închipuirea privește nedumerită locul unde fusese cealaltă închipuire. În patul lui, Botoran se mișcă frământat de parcă l-ar munci blesteme și farmece îndepărtate. Spiritul lui s-a reîntors la gară, dar doamna Botoran a pornit în oraș. Și spiritul lui [a] rămas pe scările de piatră în aceeași ținută sumară, cămașă de noapte, papuci și *pardessus* cu guler ridicat, cătînd zadarnic prin negură pe cea care a pornit singură în noapte. Departe de tot, luminile birjilor care s-au dus se urmăresc agale prin întunerecul vag ; apoi dispar rînd pe rînd și brusc, ca niște stele căzătoare. Dacă ea nici n-o fi prins măcar o trăsură... și unde s-ar fi putut duce cu trăsura ? În hoteluri nu se găsesc locuri nici măcar ziua, dar acum, peste miezul nopții...

★

Silueta subțirată a doamnei Botoran se încădrează deodată în dreptunghiul luminos al intrării de la „Astoria”. „Regretăm, n-avem nici un loc, doamnă”, se aude o voce căpușită de tusă... „Ba, da

ce, ba de ce ? intervine o altă voce molatecă și prietenoasă. Pentru o-doamnă așa de... orice pasager ar fi măgulit... să cedeze...”

Botoran s-a ridicat brusc pe șezut. Noroc că închipuirea, zguduită de mișcarea lui, s-a agitat și ea ; doamna Botoran a întors elegantă și disprețuitoare spatele și a ieșit din holul luminos. Săraca, n-a găsit nici măcar trăsură ! Merge pe jos și calcă obosită calea cea lungă de la gară. Spiritul lui Botoran o escortează. Ar vrea să i se adreseze, dar nu izbuteste decît să facă semne mutești ; iar ea — curios — acum nu-l mai vede, nu vede nimie altceva ; și pășeste eroic înainte, în întunerecul în care, arar, luminile felinarelor sapă vaduri firave de la un trotuar la altul.

În clopotnițe, ciocane grele cad ritmic pe țeste de aramă. Doamna Botoran ascultă, stoarsă de vlagă ; i se par duhuri nocturne încercînd zadarnic să-i bată în piroane timpul. A fugit, și acum abia se mai ține pe picioare. A cotit pe străzi mărunte și întunecoase. Un paznic de noapte se luase după dînsa. Parcă o strigase. Și cînd a început să fugă, a auzit un timp în urmă-i tropotul greu al încălțăminteii ostășești. Cînd s-a pierdut în străzile mici, țignalul de alarmă a pornit energic și provocător ; și alte țignale au răspuns rînd pe rînd, din ce în ce mai depărtate și mai stinse, cu modulații diverse, siniștri cucoși metalici ai nopții de oraș.

A dat acum într-o stradă mai mare și mai luminoasă ca a gării. În umbra grea a unui copac a găsit o bancă mai ferită. Și s-a tras acolo, ca să audă cum se pierd tot mai departe clopotele orologiilor. Iar Botoran, în cămașa lui de noapte cu rîuri și papuci, se agită imaterial în urmă-i, strîns în *pardessus*-ul civil,

pe care-l ține în geamantan ; cum naiba l-a nimerit tocmai pe acela ! Doamna Botoran nici nu-l simte că-i atât de aproape. Glasul lui e mut, însă dacă ea ar asculta adânc în noapte, i-ar auzi desigur vocea minții dîndu-i sfaturile cele mai bune. Să se ridice neapărat și să plece... să plece... Dar unde ?... Și Botoran însuși nu știe încotro s-o îndemne. Și rămîne astfel în preajmă-i, neputincios și stupid.

*

Ea plimba neconținut privirile, într-o parte și alta a străzii luminate și deșerte ; le plimbă mai mult ca să-și simtă capul mișcîndu-se liber în jurul gîtului, căci s-au atîrnat de el ghiulelele grele ale somnului. Ea făcea eforturi disperate să scape de teribila greutate. Dar se aud pași, și inima lui Botoran a sărit din loc... Trebuie să fie gardistul. Privește și el în lungul și latul străzii, dar nu se vede nimeni, căci noaptea pasul se aude de departe, și apoi copacii și băncile ăștia te lasă oare să vezi ceva ? Nu e vardistul ! E, dimpotrivă, un domn, un tînăr...

Ochii doamnei Botoran s-au fixat asupra domnului cel tînăr. Botoran încruntă neputincios din sprîncene. Ce poate să-i folosească ei un tînăr atât de spilcuit și care de bună seamă vine de la chef, căci fredonează ceva, și ochii îi strălucesc într-un mod neobișnuit ? Acum și trupul lui Botoran a reînceput să se zvîrcole în pat. Dar de pe trotuarul din față s-a desprins silueta grosolană a unui sergent.

Istovită, doamna Botoran își adună ultimele puteri ; se ridică și măsoară distanțele care o despart de cei doi. Botoran ar dori să aștepte pe sergent. El însuși nu-și dă seama de ce *trebuie* să dorească astfel, și în minte nu-i vine nici un folos pe care ar putea să i-l aducă sergentul...

— Doamnă, e drept, aveți hîrtii în regulă (o avea ea ceva cu dînsa ?). Dar aici nu puteți sta. *N-avem* voie să *stea* femeile noaptea pe stradă. Trebuie să mergeți la secție...

Dar Nina de bună seamă n-are nici o hîrtie la dînsa.

— Acolo, *la noi*, nu se umblă niciodată cu hîrtii și documente, domnule gardist...

— Așa, atunci poștiți de mă urmați !...

La secție ! Haida-de ! Nu ! Însuși Botoran convine că soția sa a făcut mai bine găsindu-și refugiu la tînărul spilcuit. Nu-și poate totuși reține un gemăt ușor.

— Mă iertați, domnule... aș vrea să știu unde e cazarma jandarmilor...

— Cazarma... jandarmilor ?... La ora asta ?...

— Acolo este soțul meu, domnule... e concentrat... trebuie să se libereze astăzi... Se vede că... hm, cine știe... l-o fi amînat pînă mîine... El m-a anunțat greșit prin scrisoare. În sfîrșit, un *malentendu*, un teribil *malentendu*...

Tînărul spilcuit mășgară pe doamna Botoran de sus pînă jos la lumina felinarului electric. Ochii lui se opresc, rînd pe rînd, pe gîtul cvasiascuns de blana ușoară; pe brațele lungi, pe șoldul înalt... Iar ochii lui scînteiază și sclipesc neîncrezători. Așa, pe negîndite, niciodată nu i s-a întîmplat...

— Doamnă, dar cum credeți dumneavoastră că v-ar lăsa cineva să intrați la ora asta într-o cazarmă ?...

— Cu toate astea, trebuie să fie vreo sentinelă... ceva... la poartă...

— Fără îndoială, fără îndoială... dar...

— Va da de veste soțului meu...

— În cazul ăsta...

Și domnul cel spilcuit și tînăr se înclină politicos.

Cei doi pornesc, iar gardistul, care se opriese la distanță, salută involuntar ; pe cînd Botoran, cu trup și suflet, e nevoit să încuviințeze iară...

Pașii lovesc sonor pavazul uscat în adîncă tăcere. Tînărul cel spilcuit e ceva mai scund decît tovarășa de drum ; de aceea chiar se simte puțin cam încurcat, și ochii lui coboară supuși ori de cîte ori se lasă pe ei privirea grea a doamnei Botoran.

În pătucul său cazon Botoran e lac de sudoare. Însă tînărul este destul de cuviincios, deși în toată figura lui — pe care lui Botoran i-e cu neputință s-o statornicească într-un fel, căci ia rînd pe rînd forme cunoscute și necunoscute — se vede totuși cît se poate de lămurit pîlpîind sfioasă, dar cu neconținute recrudescențe de îndîrjire, flacăra nădejdi. Însăși doamna Botoran observă aceasta, pe cînd ochii lui, de schimbătoare culori, aleargă acum în voie de-a lungul siluetei ei fine, măsurînd, socotind, cîntărind. Cuvîntul lui este însă neconținut cuviincios, revoltător de cuviincios. Botoran își cunoaște bine soția ; el știe că, la cea dintîi vorbă greșită, ea i-ar întoarce însoțitorului spatetele, fără chip de revenire. Și nemernicul parcă nici n-ar fi băut în seara asta ; pe cît îi e de dezvățată și de scandaloașă privirea, pe-atît spusa îi înnoată în spuma celei mai afabile politeți...

Doamna Botoran surîde ; în colțul buzelor boțite, soțul ei observă cunoscutele și ușoarele cute în care disprețul se îmbină cu necazul înfrîngerii... Pe cînd celălalt își continuă interogatoriul, presărat cu florile fade ale curtoaziei ieftine, pline de tact și siguranță, reînnoindu-l stăruitor ori de cîte ori ea-l curmă prin vreo monosilabă plictisită. Doamna Botoran îl întreprinde deodată :

— E cu neputință să nu se găsească o sentinelă dinaintea unei cazărmi...

Lui Botoran îi place grozav bruschetea acestei întorsături tocmai pentru că e atât de nepotrivită cu ultima întrebare a vorbărețului inepuizabil.

Numai că accentul ei prea trist și vocea obosită începe să-l îngrijoreze.

— Fără îndoială, fără îndoială... întărește spilcui-tul. E drept, eu n-am luat seama, deși stau aproape... însă, fără îndoială... trebuie să fie o sentinelă... Numai nu înțeleg cum o sentinelă ar putea să părăsească postul ca să dea de înștiințare soțului dumneavoastră... Va trebui pentru asta, poate, să dea înștiințare la corpul de gardă, și nu-mi vine să cred c-ar face-o pentru un lucru, întrucât o privește, desigur, atât de neînsemnat...

Și ochii lui izbucnesc crâncen în râsul lor murdar și mut, în vreme ce, sub lumina turbure a becului pe sub care trec, fața exprimă prefăcută dezamăgire...

— Îl voi ruga mult... adaugă ea cu vocea pe jumătate și atât de obosită, că Botoran se cutremură de sus până jos.

— Doamnă, de bună seamă, doresc din toată inima să se întâmple așa cum vroiți dumneavoastră... Dar admitând că ar fi așa, cine credeți că ar permite soțului dumneavoastră să părăsească în timpul nopții cazarma... sau cine credeți că ar permite ca în cursul nopții să pătrundă în cazarmă o femeie?...

— Poate că s-a eliberat... poate că e liber și a rămas doar noaptea asta...

— O doresc din toată inima... dar atunci cum a putut să nu vă aștepte?... Pentru prestigiul lui însuși sunt nevoit să-mi schimb gândul și s-o spun răspicat : n-o doresc... nu doresc să fie astfel... Și spuneți... spuneți sincer... așa e că nici dumneavoastră... n-ați fi tocmai atât de încântată să vă treziți în fața acestei posibilități?...

— Doamne, ce să mă fac atunci?...

— Nu disperați, doamnă... eu vă voi sta în ajutor... De altfel, vă rog să credeți că tot ce-am spus pînă acum au fost minciuni goale ; ei bine, nu e adevărat că doresc să se întîmple așa cum doriți dumneavoastră... dimpotrivă, doresc ca să recurgeți la ajutorul meu... mai departe... Nu-mi luați în nume de rău, doamnă, dar, vedeți... de o jumătate de ceas de cînd mă simt... lîngă dumneavoastră... aș minți.

Ea îi taie șiragul vorbelor în două doar dintr-o singură privire. Dar ochii lui rîd înaintea și atît de vesel, că parcă a înnebunit. S-a oprit chiar în loc, și ea a trebuit să se oprească de asemenea, privindu-l îngrozită și neînțelegătoare. Iar Botoran se zvîrcolea ca un muribund asfixiat în patul lui.

— Doamnă, precum vedeți, destinul e cu mine și nu cu soțul dumneavoastră... iar dumneavoastră înșivă sunteți destinul meu... Aceasta-i cazarma jandarmilor... poftim... și în fața ei, nici o sentinclă, doamnă... dar absolut nici una...

Ea-l privește rătăcită, și-apoi ochii ei de-abia se ridică pe fațada lunecoasă și posomorîtă ca un părete de prăpastie, se agață neputincioși de crucile ferestrelor întunecate și alunecă neconținut pe poarta grea de fier, mută și masivă ca o lespede de mormînt. Cetește silabisind în lumina vagă a felinarului apropiat :

— Strada Moșilor 149... Asta este...

*

Se apropie, timidă, și pumnul ei micuț lovește, îndurerîndu-se, cu toată puterea lui feminină în bîrna nituită. Dar tocmai atunci, de lîngă Botoran, din patul alăturat, un horcăit lugubru asurzii totul, nimici orice închipuire în capul năucit de friguri. Botoran își ascunse capul sub perina tare și mirosind a lînă veche.

Însă horcăitul era atît de puternic, încît avu impresia că vecinul de pat s-a întins peste el și-și suflă aghioasele prin partea cealaltă a perinei. Tremurînd de scîrbă, de insomnie, de dezamăgire și de durere, el se ridică, privind rătăcit în juru-i, ca un spectru de nebun ; dar vecinul de pat își vedea nemișcat, la locul lui, de cîntul lui sinistru. Botoran îl zgudui cu putere ; camaradul nu se deșteptă, dar larma care se zbătea în gîtu-i încetă ca prin farmec.

Și tot ca prin farmec răsună atunci, în gîndul lui Botoran, bătaia aceea desperată de pumn micuț în poartă, ah, în poarta aceea grozavă de fier. Nimic ! Și pumnul micuț bate cu puteri îndoite. Nimic. Nu răspunde nimeni. Bate acum un pumn mai voinic și mai nerăbdător ; bate în bătaie de joc pumnul ocrotitorului nocturn. Și iarăși nimic.

Și ochii dinaintea ei ard acum și dogoresc ca limbile focului de dezmăț și de triumf ; ei spun cu muțenia lor înfiorătoare : „Nu vedeți, totul, totul e zădărnice, doamnă...”

— Am să vă rog, domnule, să rămîneți cu mine aici... pînă mîine... vă rog...

— O, doamnă, dar mai sunt atîtea ceasuri pînă să se lumineze... Cum o să puteți rezista atîta... în halul acesta de oboeală ?... Nu vedeți cît sunteți de oboșită ?... Și apoi, doamnă, eu stau la doi pași... puțin în urmă, la primul colț... Ce pot să fac decît... decît să vă ofer azilul meu... și vă asigur...

— Lăsați, domnule... duceți-vă singur...

— Dar, doamnă... nu știți ce...

— Vă rog, vă rog...

Dar undeva, aproape, țigănalul gardianului de noapte a izbucnit atît de brusc, că ea și-a astupat îngrozită urechile străpunse. Și involuntar pasul a pornit spre cel care, la distanță cuviincioasă, așteaptă

încă, politicoș și îndatoritor, și brațul care așteaptă, de asemeni încovoiat și prompt, cuprinde și închide ca o paranteză.

★

Botoran se îmbracă grăbit și febril. Imaginea, mișcătoare, s-a fixat. Și-l arde. Patul a devenit rug de jar. Cu vestonul pleacă în mână, să se îmbrace pe drum. Pe scările întortocheate s-a lăsat în jos, parcă fără să atingă treptele, ca o stafie. În fundul cutiei de păpuși, aerul tare îl potolește. Copilării, copilării ! Stelele au străluciri nemaipomenite. Sentinela. îl oprește de la distanță.

— Sunt eu, măi camarade, n-avea nici o grijă...
Botoran, concentratul, pe care o să mă libereze mâine...

— Dumneata ești...

— Eu sunt...

Și rămîne încurcat, neștiind cum să lege întrebarea de apariția lui neobișnuită...

— Mă durea capul și-am ieșit prin curte... Și mi s-a părut că aud bătînd în poartă ; ori îmi bubuie mie dorul în urechi ?...

— D-apăi mai adineaorea așa-i, or tot bătut unii în poartă... Știe-i dracu, că beți erau pesemne...

— Bărbați ? mai întrebă Botoran, punînd cît mai multă indiferență în glas.

— Ba că era și-o femeie, că tare rîdea, mă rog...

— Mult de atunci ?

— O jumătate de ceas tot n-a fi.

— Îm-hî ! Și n-ai întreat ce vor ?

— Apăi că doar de muiere nu-mi era...

Cu multă plăcere Botoran l-ar fi plesnit pe obrajii rotofei, dar nevoia de a ști creștea cu mult mai teribil decît indignarea și-l rîcîie necurmat cu unghia ei ascuțită în bulgărașul beregății.

— N-ai auzit cumva ce vorbeau ?

— D-apoi că ce să vorbească niște bețivi ? făcu soldatul, plictisit și neînțelegător. Știe-i dracu ce vorbeau...

Însă după ce se mai gândi puțin, reluă, aducându-și aminte că întrebătorul era caporal :

— ...dar atît am auzit că *aproape*... El zicea : Aproape... da' eu tot nu știu ce-o fi dat el să spuie cu „aproape“.

„Minți ! îi sta în gît lui Botoran să strige. Minți ! Nu vezi cît ești de tîmpit ? ! Întîi ai spus că erau mai mulți...”

— Întîi ai spus că erau mai mulți, repetă el calm răgetul fioros al minții. Ia adu-ți bine aminte...

— D-apăi că mi-aduc destul de bine, domnișorule. Or fi fost ei și mai mulți, da' eu tot pe unul am auzit... Ruga și îndemna : „Aproape, aproape...” și muierea tot chicotea...

Botoran privi zdrobit poarta enormă. Și ea părea că-l privește la rîndu-i calmă, cu drugii ei încrucișați, ca brațele unui uriaș în repaos.

Fără să mai scoată un cuvînt, se întoarse în loc și porni. De deasupra, o rază de stea se lungi deodată și i se înfipse în ochi. Simți sub pleoapă umed și cald.

Acum e zi limpede și clară, și soare mult varsă pretutindeni luciri vii și repezi. Iar doamna Botoran e în fața lui și rîde și ea ca soarele și ca toată frumusețea dimineții acesteia.

— N-ai primit telegrama ?

— N-am primit nici o telegramă.

— Și cînd ai venit ?

— Azi-noapte la două.

— Unde ai fost pînă acum ?

O ezitare mică, imperceptibilă, o nimică.

— Unde ?... În sala de așteptare, desigur...

Desigur ? Ochiul lui s-au oprit grei de nedumeriri și noi întrebări pe obrazul fraged și rumen, cu miros de săpun proaspăt și pudră.

Dar în juru-le forfotă curioasă populația cu tunici albastre și fireturi a cazărmii. Și Botoran îndrumă soția ușor, înapoi, spre strada plină de soare și zgomot. Dar în dreptul porții, dată acum de părete, ea se oprește deodată :

— Vai ce poartă enormă...

El încruntă, întunecat, ochii. Iar ea își sfîrșește în mod firesc gîndul :

— Eu cred că prin asta nici măcar nu se aude...

Scrisul românesc, Craiova, an. I. nr. 3,
ianuarie 1928, pp. 13—28.

ICOANA

Ei se sărutau pierduți, cu ochii în rătăcire. Mîinile li se înlănțuiau, vîrîndu-se neconținut una pe sub alta, ca șerpilor ce se încolăcesc în neștire; neodihnită și totuși prevenitoare, delicată întrecere de a stăpîni cît mai deasupra spațiul ucigător de cald dintre brațul și coasta trupului iubit. Pe urmă mișcările asidui cedau una alteia; ritmul lor obosea în amplitudini largi, tot mai largi... Urechêa le era totuși dincolo de ziduri și de uși.

În rătăcirile îmbrățișărilor supreme, grăbite și sălbatece, teama se topea. Sfîrșia calcinată în lumina orbitoare a spasmului... Avea miros de tămîie și de mirodenii nemaicunoscute.

Iar afară domnea într-una liniștea uniformă și impunătoare, vuietul depărtat al străzilor. Era ea, liniștea aceasta, care se zbătea ca marea în propria ei imensitate. Era numai un vuiet liniștea aceasta, și nimic altceva deosebit. Ei înșiși o măreau la neînchipuit cu tăcerea lor agitată.

Dar pendula cea grea bătu despărțirea, și ei ascultară cumînți această sfătuitoare bătrînă, care niciodată nu dăduse greș. Se ridicară aproape instinctiv, iar ea rîse puțin cît de mecanică fusese această mișcare. Însă în rîsul ei era mai mult siguranța, era bucuria sigură

de împlinirea, punct cu punct, a ceea ce ea numea în derîdere „programul“ ei și care se desfășura cu regularitate de mașinărie.

Dacă el ar mai fi zăbovit chiar puțin peste tot ce trebuia făcut și zis ca bunul rămas să fie deplin și nici searbăd, ea nu s-ar fi supărat, de bună seamă ; dar o undă pătrunzătoare de tristețe ar fi încercat-o, căci ar fi ghicit atunci apropierea *sfârșitului*.

Dar îi plăcea la amantul ei, la acest vlăjgan solid, puțin cam trecut, dar destul de zdravăn, cum știa de bine să măsoare totul, să prevadă și să sfârșească la vreme, să umple timpul când devine gol și dezgustător, să scurteze pauzele lungi și umilitoare. Iar bunul lui rămas era un cap-de-operă de precizie și tact ; un financiar genial, care taie în câteva minute cea mai grea și mai delicată operație. O grabă prea mare, prea vădită ar fi fost cu adevărat o jignire ; o retragere stîngace, poticnită, înțîrziată i-ar fi produs neliniște și milă. Dar el pune în cele cinci minute, cît mai stătea după bătaia ceasului, alte ceasuri întregi ; aci era marea lui artă. Era ceva fatal și cabotin în toată atitudinea lui din aceste cinci minute ; ea-și da seama perfect de întreaga mascaradă, dar îi plăcea pentru siguranța și aplombul cu care jocul era condus. Și nu arare se îndoia dacă era numai un joc.

Propriu-zis, îndoiala aceasta o cam neliniștea pe ea în răstimpuri ; dar o necăjea mai mult pentru că, pur și simplu, își făcea loc în capul ei. N-avea nevoie de nici o sinceritate și de nici o credință.

Și acum, cînd trupul ei se sfîrșea, subtilizîndu-se între mîinile bărbate ce îndeplineau jocul savant, ochii i se opriră pe Fecioara cea mare de deasupra divanului iubirii lor. Și ochii spuseră : „Nu-mi trebuie nici o credință, nici o credință... căci și astfel el e atît de cald“. Și izbučni acum în rîs și mai aprig.

Iar Fecioara și pruncul de la sân, cu figurile lor de ulei plesnit de vechime, parcă acoperite de o plasă de păianjen, rămaseră nemișcați în cadrul greu de bronz.

— De ce râzi ? o întrebă el, tresărind brusc și cu o figură atît de uluită, că parcă i-ar fi smuls cineva o mască de pe obraz.

Dar ea rîse și mai grozav și pe urmă îi spuse :

— Cît ești de actor...

El se desfăcu deodată de dînsa, făcu cîțiva pași înapoi și puse mîna pe inimă. Ei îi displăcu mișcarea, dar observă, așa cum fruntea lui se încrețise acuma, că sprîncenele-i negre se îmbinau atît de puternic, încît parcă formau una, iar ochii-i erau oblici, ca de Mefisto. Și alunecă domol spre el. Numai că el păstra încă postura aceea caraghioasă, cu mîna pe inimă, lipsită de orice legătură cu gesturile fine de pînă acum ; iar cînd se apropie mai mult de dînsul, el făcu cîțiva pași înapoi.

— Hai, sfîrșește ! îi strigă și păru atît de nedumerită, de parcă el ar fi înnebunit subit.

Dar atunci unul din picioarele lui se învîrți în jurul celuilalt, ca un compas, și el căzu deodată pe-o rîină, greu și înfundat. Și dintre buzele lui scăpă, răgușit și bolborosit, numele ei, pe care pînă acuma îl pronunța ca pe-un nume de sfîntă :

— Anișoara ! Anișoara ! Anișoara !

Atît. Pe urmă mai bolborosi ceva indistinct și tăcu de tot. Iar ea se uită înfiorată la Fecioară, singura de față la această nemaipomenită întîmplare. Și Fecioara o privi la rîndu-i, de sub plasa de păianjen, ca de departe, de foarte departe, atît de departe, că se înspăimîntă.

Se repezi la trupul întins și începu să-l zgîlție.

— Scoală, scoală-te... haide, scoală-te... Mircea trebuie să sosească.

Vocea ei poruncitoare devenea tot mai rugătoare ; căzuse în genunchi și se ruga :

— Haide,¹ Sandule, înțelege, te rog...

Îi șoptea la ureche, și mâinile ei se plimbau pe corpul inert.

— Căldură ! căldură ! strigă deodată, așa cum corăbierii rătăciți ar striga : „Pămînt“ ! Haide, Sandule ! revino-ți... căci trăiești, dragul meu, ești cald... iată, ești tot cald...

Și atîta ea credea că e de ajuns, ca el să trăiască și să înțeleagă. De aceea se abătu cu noi puteri asupră-i, plină de nădejde și de îndrjire.

Corpul de jos stătea însă nemișcat și era greu ca o buturugă ; și mâinile erau grele. Un magnet puternic parcă le lega de restul corpului.

Ea privi aiurită pendula de stejar vechi, asemeni unui turn de castel medieval, spart de vechime. Discul de alamă apărea neconținut prin spărtură, lucios ca un disc lunar printre ruine. Și timpul curgea cu fiecare smucitură, și tic-tacul cădea dulceag și armonios peste stupoarea de moarte.

„Mircea trebuie de-acum să vic“. A doua oară ideea aceasta se prăvăli în gîndu-i cu greutate de poruncă. Și, instinctiv, mâinile ei apucară mâinile zgîrcite, care rezistau ; căutară punct de reazim între subțoriile unde căutaseră voluptatea. Se opinti și trase. Și corpul de plumb începu să se tîrască cu greutate pe parchet. Observă că pe covoare mergea mai anevoie și-l ocoli doar pe scîndurile lucioase. Izbi cu spatele ușile, care se deschiseră larg. (Atît de regulat se succedaseră pînă acum punctele *programului*, că siguranța n-o lăsa nici măcar să în-

¹ În textul de bază : *haideți*.

cuie.) În antreul puțin încărcat de mobile fu ceva mai ușor.

Cînd îl aduse, în sfîrșit, la ușă, își îndreptă șalele frînte și respiră de mai multe ori, larg și șuierător ; reveni în iatac, să așeze preșurile deranjate, se întoarse lîngă cel căzut, să-l potrivească cu creștetul spre ușa cea mare a antreului, ca și cum ar fi căzut pe spate abia ce intrase și făcuse un pas, doi. Se repezi la telefon, ca să dea alarma, dar o idee și mai luminoasă o făcu să nu mai aștepte legătura cerută. Se repezi să deschidă ușa și să așeze pe căzut jumătate de trup dincolo, jumătate dincoace de prag.

— Mircea, Mircea ! Dumnezeu ! Ah, ai venit, în sfîrșit... Și astupă cu degetele tremurătoare sticla de eter pătrunzător. Mircea... este Sandu... A sunat, am venit să-i deschid și el s-a prăbușit deodată peste prag...

— A venit de mult ? de-abia se auzi, parcă zurgumată, vocea lui Mircea.

— O, nu cred să fie un sfert de ceas înainte de a veni tu... Doamne, ce vorbesc, poate și mai puțin...

— Cum, și de ce n-ai chemat slugile ? izbucni el parcă într-un fel de ciudă, și ea stătu la îndoială dacă necazul acesta subit este pentru prietenul străfulgerat sau pentru întrebarea cea nouă și cea mare, care se deschisese poate în gîndul lui...

— Nu-i nici o slugă... Le-am învoit pe toate...

— A-ha...

Ea-l privește încordată printre gencele lăsate alene peste luminile scormonitoare ale ochilor ; i se păru chiar curios că o întrebare așa de grea și de importantă atît de tîrziu începe să încolțească într-un creier omenesc. Și privi cu compătimire și curiozitate tidva atît de solid construită a soțului său.

— Doamne, bietul Sandu ! șopti Mircea, parcă răspunzînd gîndurilor ei. Frate, dar nu putem să-l lășăm aici...

— Desigur, desigur, încuviință și ea, iar prisosul de suflet, care i se oprise un moment în gîtul supraîncărcat, își lua zborul, ca o ușurare.

— Ajută-mi tu, Anișoara... Apucă-i tu picioare...

Iar Mircea îl apucă voinicește de subțiori.

— Bietul Sandu, șopti și ea.

Și i se păru curios că pînă acum un moment nu găsisese să-l compătimească. Deci nu-l iubea, și îndoielile ei trecute cădeau de la sine. Surîse voioasă acestei constatări, ca și cînd și-ar fi descoperit puteri uriașe, pe care pînă acum și le ignorase. Și cum ajungeau în iatacul unde se iubiseră, ochii-i fugiră șireți spre sfînta fecioară, care stătuse, ca de obicei, martoră îndrăgostirii lor de astăzi, mai grozavă ca niciodată.

„Ce vei fi crezînd tu, oare, bună femeie ? o întrebă cu clipișul ochilor, contemplîndu-i marama albastră, de-o culoare limpede și curată, ca un suflet îngeresc. Ce-ai crezut cînd ai văzut atîta pasiune adineauri ?” Și-apoi, ca o complectare, după ce îl așezară pe divanul bucuriilor de moarte de pînă acum un ceas : „La noi nu mai merge credința, *madame*...”

Ea spunea toate acestea dintr-o pornire spontană de înveselire lăuntrică, subită, că lucrurile se limpezișeră mai repede decît se aștepta.

Totuși, îndrăzneala acestui *madame* o sperie și o făcu să-și plece ochii. Roz-albul pal, vechi și liniștit al obrazului dumnezeiesc o ului mai ales. Rămăsese atît de calm după insulta cuvîntului lumesc și nepotrivit, că parcă se întorsese să aștepte și palma cealaltă. Un clopot se porni la biserica din capul străzii, și ea se cutremură de sus pînă jos.

„Nu e bine să glumești cu lucrurile sfinte“, se sfătuia singură... Și fără de voia ei, gândul, pe care se lili să-l oprească aci, continuă :... „cel puțin acum“...

Își scutură nervos pletele tăiate și negre-lucii și abia acum văzu figura schimbată a lui Mircea și auzi răgetul lui :

— Unde ți-s gândurile ?! N-auzi ce-ți spun ? Sticluța de eter ! La ce te gîndeai ? Spune ! urlă el, și era atît de înfiorător cu ochii aceia, care scînteiau ca niște cărbuni.

— La sfînta fecioară... mă uit...

— Acum e timp de sfînta fecioară ?...

— Acum, cred... mai ales...

El tăcu și, văzînd că nările loviturii de soartă nu tresar sub întepăturile licoarei pătrunzătoare, dădu sticla la o parte și începu să-i ridice și să-i lase rînd pe rînd brațele țepene... În curînd obosi.

— Ia tu brațul ăsta...

Vru să-i facă loc alături, dar chiar atunci amîndouă brațele moarte îi scăpară din mînă...

— Dar cine a doborît scaunul ăsta ?

— Eu... probabil... cînd a sunat... m-am ridicat repede...

— Tu te-ai ridicat așa de repede ?... Curios... Și cum probabil... probabil...

— Ei da... în împreju...

Se opri brusc. Dar el îi smulse restul cuvîntului din gură :

— ...în împrejurările astea, ai vrut să spui... dar împrejurările nu se iviseră încă atunci cînd el a sunat.

Ea asculta întrebările și argumentele lui, mirată că mintea lui tîrzielnică le poate formula atît de repede și precise. Și se înălțase din talie, gata să le prijoane cu racheta iscusinței ei, amuzată ca un jucător de tenis.

— Nu înțeleg ce vrei să spui cu asta... Îi replică acum, cu aer de jignire. M-am ridicat și a căzut scaunul... Și pe urmă, cred că se poate înțelege, fără mari efortări, că n-am avut timp ca să-l ridic... Și mai pe urmă, te rog, n-am nevoie să dau explicații...

Iar după o pauză, văzînd că el și-a isprăvit munițiile prea repede :

— Pardon, te rog acum să-mi explici dumneata... De ce mă întrebi toate acestea?... Și ce sunt aerele acestea de inchizitor ?

Dar el nici nu o asculta. Privea cu luare-aminte toate lucrurile din cameră, ochii lui fugeau necontenit de la scaun la scaun, aluneca[u] pe dunga preșurilor, se întorcea[u] la divan și iarăși porneau înapoi, crescuți, disperați, din ce în ce mai disperați, ca ochii aceluia care a pierdut o piatră prețioasă. Simțea că e-n apropierea pietrei scumpe și totuși era un făcut ca să n-o găsească ; un fir de iarbă o acoperea poate, sau poate nimic n-o acoperea ; oricare altul, dintr-o singură aruncătură de ochi, avea s-o găsească, desigur ; o vrajă ascunsă însă îl împiedeca anume el s-o poată singur descoperi.

Și atunci, zdrobiți și umiliți, dintr-un îndemn atavice, de bună seamă, sau poate numai în mod reflex, ochii aceștia se ridicară și ei acuma pe vestmîntul albastru al sfintei fecioare.

Anișoara, care-i pîndea mișcările cu luare-aminte ferită, de pisică, tresări deodată și-n ochi i se înrouară brusc ceața nesigură a temerii. Dar fu ceva trecător, de care îi veni să zîmbească. Într-adevăr, ce ar mai fi putut născoci și icoana asta, oricît ar fi de sfîntă ? Într-adevăr, ce-ar mai fi putut să născocească pentru a mai veni în ajutorul nedumeririi lui ? E o margine și-n puterea lucrurilor sfinte, cum e o margine în toate !...

Ea-și dădea seama destul de bine că e un drăcușor mic în căpșorul acela neastîmpărat și palid din marea oglindă a păretelui din contra ; și el o ațîta spre chipul sfînt, cum se îndeamnă copiii la joacă în preajma focului uriaș și viclean din noaptea cîmpului și sar deasupra-i și se îmbrîncesc într-însul, păcălindu-se. Ea vrea să-l alunge din minte, dar în oglindă sprîncenele ei erau atît de negre și îmbrinate, că-i păreau o depărtată pasăre în zbor, care atinge slăvile și cade și se ridică iarăși ; iar în sînge-i fierbea năvalnic dorul zburdălniciei. Într-adevăr, ce-ar mai putea face acum sfînta fecioară ?... Zău că ar fi curioasă să afle.

— Cum, Anișoara, tu găsești acum timp să te contempli în oglindă ? răsună deodată vocea uimită a lui Mircea. Doamne ! voi, femeile...

Și-n cuvintele lui muștrătoare era atîta bucurie și atîta siguranță, că ea văzu limpede cum se înseninase acum de orice îndoială tidva lui atît de bine construită. Și-i răspunse rîzînd :

— Observam că intenționai să te rogi la icoană și vream să-ți respect...

Și el, în prada celei mai mari fericiri, o întrerupse, uimit și el, totuși, că pot vorbi și rîde astfel lîngă icoane și muribunzi :

— Să lăsăm astea, Anișoară... înțelege, e prietenul meu cel mai bun... Doamne, trebuie să vestim pe cineva... Dar slugile alea nu s-au mai întors, frate ?...

Și ieși, pășind atît de ușor și atît de fericit, cu toată nemulțumirea vădită contra servitorilor, și trînti cu atîta nepăsare ușa, care nici nu se închise, că ea simți cum rîd toate organele dintr-însa și asculta fermecată, ca un ecou plăcut ce se repetă într-una, ușile celelalte trîntindu-se rînd pe rînd, tot mai departe și mai încet...

Atunci, apucîndu-și de o parte și alta cutele rochiei scurte cu vîrful degetelor și petrecîndu-și grațios un

picior după altul, făcu o reverență adâncă sfintei fecioare din cui, pe care o încheie cu cuvintele obișnuite dansatoarelor și acrobatelor :

— *Et voilà, madame !*

Dar tot atunci, deodată și de bună seamă, din pură întâmplare, omul cel țeapăn prinse glas. El bolborosi la început ceva neînțeles, apoi cuvinte articulate, însă fără șir...

Anișoara se apropie mirată de dânsul. Și dădu plictisită din umeri, căci lucrurile de-abia se aranjaseră... acum cine știe ce încurcătură se mai putea ivi... cel puțin de-or trece momentele cele grele ale trezirii pînă nu vine bărbatu-său...

Dar în gîtlejul acela gîlgîiau întîi sunete vagi, silabe greoaie, fărîmituri de vorbe. Se amestecau toate ca un hîrîit de ornic ruginit, care se pregătește să bată orele. Ș-apoi cîte un cuvînt distinct și clar ieșea izolat și fără rost, ca din beregata mecanică a unei păpuși.

Atunci ea simți cum tremurul irezistibil al fricii celei mai groaznice începe s-o zgîlție din nevăzut.

Se apropie de adormit și-l zgudui la rîndu-i cu putere.

— Sandule... deșteaptă-te, Sandule...

Iar drept răspuns, gîlgîitul lui Sandu lăsă să se audă :

— A-ni-șoara... A-ni-șoara...

— Sandule, trezește-te, îl ruga ea grăbită, privind aiurită ușa rămasă întredeschisă ; și-l zguduia necontenit în răstimpuri. Iar vocea îi lua întonări plîngătoare și triste : El este aici, înțelegi ?... A venit... îi șopti înfiorată la ureche, privindu-l cu încredințare că aceste cuvinte își vor face îndată efectul, ca un descîntec...

Dar omul întins pe canapea stătea nemișcat înainte și cuvînta într-una printre gîlgîituri. Bolborosea vorbe fără rost, ca un muribund în agonie, dar din cînd în cînd cuvintele lui aveau înțelesuri care o zguduiau.

— Brațele... brațele tale...

Ea aștepta îngrozită trîntiturile ușilor prin care ieșise bărbatu-său. Dar ele întîrziiau. Și muribundul cuvînta neconținut, alcătuia fraze, clama adevăruri groaznice, inconștient, ca oracolii epileptici, turburați de fumurile subterane ale peșterilor.

— Ce moi... sunt... brațele... tale...

Atunci ea băgă de seamă cît de hidos rînjește de întunerec căscătura ușii prin care ieșise bărbatu-său ; vroi să fugă într-acolo, să suprimă dintr-o îmbrîncitură această gură sinistră a întunerecului și a îndoielii, dar se opri de la primul pas, căci în urmă-i răsunau acum știutele vorbe :

— A-ni-șoara... imbecilul n-a început încă să bănuie...

— Taci ! îi strigă, nemaiștiind ce să facă și bătînd cu piciorul în podea.

Dar părtașul ceasurilor trecute de fericire boscodorea înainte, palid ca moartea și cu ochii închiși, cînd zugrumat și de-abia inteligibil, cînd răspicat și clar :

— O... imbecilul n-a început să bănuie... n-a început să bănuie...

— Taci ! șuieră ea, și degetele îi și apucară buzele trădătoare, strîngîndu-le una într-alta cu deznădejde, aiurită, însălbătăcită.

Dar vorbele lui își făceau neconținut loc, scăpau parcă printre degete ca apa printre steii stîncilor și o înecau de furie și spaimă. Sau parcă vorbea cu nasul.

— Anișoara, Anișoara... imbecilul cu tidva pa...

Atunci îi apucă și nasul și strînse cu toată furia, cu toată disperarea de care era capabilă, pînă cînd, în

sfârșit, vorbele acelea care o ucideau încetară, topite în hîrîituri surde, în suspine vagi, în nimic...

Și numai cînd văzu că ochii lui se deschiseseră enormi, ficși, sticloși, numai atunci dădu un țipăt și se dădu cîțiva pași înapoi. Și tot atunci rînjetul de întunerec al ușii vecine se căscă și mai mare și Mircea ieși din beznă, vesel, radios :

— Ai terminat, cred... îi spuse.

Numai atît. Și traversă cu pași largi, majestuos iatacul plin de lumină, trecînd printre ea și mort.

Ceasurile trecură. Luna discului de alamă străbătea neconținut pendulul în chip de ruină. Și afară domnea neconținut liniștea, care acum se biruise pe sine însăși. Era acum pură și desăvîrșită, ca liniștea fundului de ocean. Zadarnic Anișoara mai trăgea cu urechea la ferestrele pline de întunerec fără margini de afară. Zadarnic ochii ei spionau cea mai mică mișcare, cea mai neînsemnată iluzie de mișcare a corpului inert, întins pe divanul celei mai neînfrîinate dezlănțuiri de patimă pe care o trăise.

Nimic. Nimicul domnea pretutindeni.

Și ochii oboșiți de nimic și așteptare se ridicau învinși și înfricoșați pe chipul sfînt zugrăvit pe lemn, cu pruncul în brațe și cu maramă albastră. Acolo, în dosul ochilor limpezi și buni, se hotăra desigur ultimul destin... Care putea fi acesta ?

O iertase oare ?

Dar Fecioara din dosul plasei de văpsea crăpată privea tot acest zbucium și toate aceste grozăvii de departe, de foarte departe.

JUCĂTORUL

Zadarnice au fost plîngerile domnişoarei Irina ; bătrînul Petre Stama a rămas neînduplecat.

Oricît izvor de lacrimi ar fi avut ochii ei întunecaţi, farmecul înceţoşerii lor era cu atît mai mare cu cît zbuciumul care o frămînta era mai năvalnic şi mai nemilos ; iar frumuseţea aceasta era aidoma acelei frumuseţi a disperării de demult, care-l întîmpina exact cu aceiaşi ochi în adîncul nopţilor de iarnă sau în zorile turburi, fie că revenea năucit şi cu ochi rătăciţi, cu mîna zgîlţîiată de-un tremur epileptic, strîngînd şi delăsînd ca pe o băşică goală, în fundul buzunarului, *portmonnaie*-ul de piele scumpă, fie îngropînd pe cea care-l aştepta, înnebunită de veghe şi groază, în albastre hîrtii de bancă mototolite, în gologanii de argint şi de aur zimţuit.

Niciodată nu-i vor ieşi din mînte lui Petre Stama nopţile acelea, Doamne, ochii aceia, întunecaţi de muştrare şi de mîhnire de moarte, pe care acum îi aduce iarăşi, ca un dar al amintirii, copila asta, aşa de încăpăţînată. Dumnezeuule, de cînd nu-i mai văzuse ! Ei muriseră de mult pe figura încreţoşată şi îngustată ca un obiect de piele scăpat la etuvă a cocoanei Eugenia.

Și-n locul lor le rămăsese strigoii, doi bulbi storși, decolorați.

În glagoma fără încetare dintre fiică și tată, cucoana Eugenia nu se amesteca niciodată. Dar fața ei pungită lăsa să fie tăiată de-o zbîrcitură mai mult ; un rictus sinistru, care scotea și mai bine în evidență cei doi bulbi decolorați. Și asta era de ajuns ca bătrînul însăl-bătecit deodată să schimbe tonul calm și grav al ne-înduplecării paterne și să strige, scos din sărite, fetei, care nu consimțea să se plece :

— Ah, spune-i să întoarcă ochii aceia de la mine...

Apoi, cînd rămînea singur cu bătrîna :

— De ce nu te amesteci ? De ce nu-mi vii în ajutor !... O vezi cît este de rea... cît e de teribilă... Îmi otrăvește sîngele, mă distruge, mă ucide...

Și bătrîna tăcea. Dar rictusul apăsă mai adînc pe fața răvășită, ca o tăietură de cuțit nevăzut. Și ceea ce fuseseră odată ochii minunați, ceea ce fuseseră ochii de acum ai Irinei, se bulbucau broștește.

La aspectul acesta, întotdeauna același, el se simțea zgîlțit de sus pînă jos și-și auzea cum îi scîrțîie nervii sclerozați sub arcușul neurasteniei... Gemea zdrobit, lăsîndu-se pe scaun sau pe marginea vreunui pat :

— Nu, nu voi consimți niciodată... Mai bine să plîngă acum... La vîrsta asta ochii nu seacă... nu pot să sece...

Rictusul dispărea și apoi apărea din nou pe chipul bătrîn, cu mult mai bătrîn decît al lui, deși o întrecea cu zece ani. Pe urmă, cocoana Eugenia se ridica tăcută și ieșea, fără să i se audă nici măcar pașii.

Iar el bătea îngrozit cu toate degetele toba pe masă...

— Am spus : fantoma... o fantomă... atît a mai rămas...

Și după o pauză lungă de nemișcare, cu ochii holbați cine știe unde, se scutură din nou :

— E răzbunarea ei... Biata ei răzbunare... Teribila răz... Trebuie s-o respectăm... trebuie s-o primim.
Și capul i se îngropa în mâini.

Bătrînul alerga zănatec prin odăi.

— Eugenio, Irino... Unde sînteți ? Ah, nici una, nici una...

Le găsea pe amîndouă, cine știe unde, într-un colț mai puțin umblat al casei, stînd de taină.

— Ați putea să răspundeți cel puțin cînd vă strigă cineva...

— Dar ce e, frate, ce s-a întîmplat ? se auzea glasul cocoanei Eugenia, care se ridica pe îndelete de pe scaun, îndreptînd spre el umflăturile stoarse de sub frunte cu mișcări nesigure, de oarbă...

Nu i se părea de loc curios că-i auzea glasul ; nu era, de bună seamă, tocmai cea vorbăreață coana Eugenia, ba chiar — foarte ciudat pentru vîrsta ei — îi plăcea să tacă mult și să asculte. Însă vorbea adesea cu bărbatu-său, și nu numai pentru a răspunde necurmatelor lui întrebări ; dimpotrivă, își da la rîndu-i o părere, îi pune și ea întrebări și uneori mergea chiar pînă acolo cu bunăvoința și cu buna dispoziție pentru dînsul, încît chiar îi istorisea cîte ceva. Ce-a văzut în ziua acea sau ce-i venea deodată în amintire.

Muțenia ei începea doar cînd era vorba de căsătoria fetei. De noul ei pretendent, la care domnișoara Irina se vede că ținea cît se poate de mult.

Poate că într-ascuns, cînd nu erau decît ele două de vorbă, îi da și ea bunele-i sfaturi. Asta o bănuia coco-nul Petre Stama și se mîngîia măcar cu atîta, altfel... Dumnezeuule, ar fi fost groaznic, nu i-ar fi rămas decît să ia cîmpii, să-și plesnească fruntea de pereți sau să se arunce cu capul în fîntînă...

O, nu... o mamă nu putea merge pînă acolo cu cruzimea... era doar și fiica ei ; jumătate dintr-însa era sîngele ei... Cu siguranță că ea trebuie s-o pregătească pe îndelete pentru ideea renunțării ; cu siguranță că-i povestește, împrumutînd fiorul acela de strigoi pe care-l degajează întreaga ei persoană, despre acele nopți albe ca sticlișul zăpezii, ce i-au topit și i-au uscat umorile ochilor, pe-atunci fără pereche...

Ceea ce-l sfîșia cumplit era însă că ori de cîte ori le afla împreună, le surprindea totdeauna, cu o portiveală ostentativă parcă, în jurul altor subiecte de vorbă. Erau totdeauna chiar așa de mulțumite amîndouă de vorba lor tihnită, de înțelegerea deplină dintre ele, că bănuielele reîncepeau să scapere, încrucișîndu-se ca fulgerele în nopțile de vară în cremenea uscată a creierului obsedat.

De la un timp, Irina, cum îl zărea, se ridica deodată, hotărîtă și dreaptă, și sideful figurii se îmbrăca subit într-o paloare încă mai închisă. El nu mai găsea atunci cuvîntul cu care s-o oprească, și parcă, ascunzînd cu grava și poruncita mohorîre a figurii o bucurie ascunsă, abia stăpînită, o satisfacție fără de seamăn, fata ieșea, apăsînd pașii și lăsînd ca ușa să plesnească o idee peste cît ar fi trebuit.

Ochii lui cădeau numaidecît ca o ploaie de scînteii asupra femeii fără ochi ; totuși, cumplita lui bănuială nu îndrăznea încă să i-o arunce în fața puhavă. Dar vedea, din mișcările zbîrciturilor, că-i înțelege bine grozăvia din dosul frunții.

Dumnezeule ! Oare zbîrciturile astea se mișcau a rîs, pentru că, fatal, erau caraghioase, ca unele ce nu mai puteau contura și brăzda decît o caricatură, sau ele schițau cu adevărat un surîs drăcesc, cea mai neauzită și mai demonică perversiune ? Și totul exprimat atît de ușor, cu aerul celui mai nepăsător și mai inconștient cinism ! Fără nici cea mai neînsemnată cută

de înțelegere a grozăviei, fără pic de oroare, de șovăire... A, nu...

— Eugenia...

Și pumnul cădea categoric și surd pe masa îmbrăcată cu pluș verde, roș ușor pe desemnul ogival al dungii care arăta marginea.

— Trebuie să înceteze odată asta... Vreau să știu tot, tot ! Ce ai vorbit cu Irina zilele astea ?... Tot, tot !

Zîmbetul de caricatură se adîncea și mai mult, mărind și împletind cu rost definit viermușorii zbîrciturilor, ce păreau, obișnuit, fără nici o legătură și noimă încremeniți pe fața înfricoșătoare. Acum ei prinseseră mișcare și viață. Iar bulbii stinși ai ochilor păreau că se aprind la rîndu-le de rîs ; albușul lor parcă se-nălbăstrea mai mult, picat ca de sorobeală, și se învîrtoșeau. Doi ochi de orb care rîd : ah, răzbunarea, răzbunarea cea groaznică...

Eugenia dispăruse, fără să zică un cuvînt, la fel ca fiică-sa...

Iar domnul Petre Stama, cu mîinile în buzunare și cu ochii în covor, se nedumerea ca în fața unui miracol dacă în întreșătura aceea hieroglică de pe fața neveste-sei nu ghicise cumva parcă un fel de derîdere, de bătaie de joc, ceva mai puțin complicat, în orice caz, decît încurcatele și firoasele lui supoziții.

Oricum, înfățișarea Eugeniei cînd îl părăsise se-măna, avea ceva lămurit asemănător cu cea a fetei, făcînd același lucru...

Doamne, e oare el un caraghios ? E pură histrionie¹ proporția pe care o dă așa, de la un timp, unui lucru care, poate, luat mai domol, s-ar putea dezlega mai cu ușurință ?...

Bătrînul Petre Stama simți instinctiv nevoia oglinzii...

¹ *Histrion*, actor de comedie la romani.

De cîteva zile întrebarea asta i se înfigea adînc în moalele capului : să fi ajuns într-adevăr de hazul măruntei sale familii ? Dar ce, ce poate fi de haz într-o temere destul de legitimă, cît poate fi aceea a unui părinte pentru viitorul copilului său ? Unui părinte care-a simțit pînă-n prăsele cuțitul celei mai neînduplecate patimi sfredelindu-i sufletul în mai multe părți deodată, făcîndu-l să sară în sus de durerea neîmplinirii ei imediate și să tremure ca o vargă de nerăbdare și de spaimă, de negrul terorii pe care trebuie s-o simtă hoțul în săvîrșirea faptei lui, bîjbîind în bezna de cimitir a temerii de a nu fi prins și care răscumpără cu prisosință toată grozăvia nelegiurii. Așa se strecura și el, șfichiuit pînă la sînge de bicele imboldului și cu gîtul apăsător pînă la asfixie de unghia de oțel a aceleiași temeri, în nopțile cînd plutea în oglinzile obscure ale coridoarelor și ale antreului, ca o stafie de care se speria el însuși, în drumul nemaipomenit de lung și de istovitor, de cîtiva metri, pînă la ușa mîntuitoare ce da în grădină și, uneori, în nopțile cu zăpadă adevărată sau cu zăpadă de lună, pînă chiar la porțița grădinii.

Nu fără neașteptate tresăriri își aduce aminte domnul Petre Stama de nopțile acelea, pe care voința lui le-a șters totuși odată, cu o singură lovitură de burete numai, după o îndelungă și încordată cumpănire între inimă și minte. Cu hotărîrea aceea a lui de atunci — se împlinesc acum cinsprezece ani — el socotea nu numai că a luminat deodată chiar înaintea ochilor stinși ai neveste-sei, dar că explozia liberării de sub povara doborîtoarei patimi va străluci ca o izbucnire de foc stelar pînă-n adîncimile neamului, pînă-n străfundul generațiilor. El credea cu tot dinadinsul că această liberare avea ceva de măreție clasică, de gest

eroic, ca-n tragedii și ca-n isprăvile istorice. El se credea, în dosul negrelor draperii ale orbirii, dominînd exclusiv, de cînd s-a întronat în admirația Eugeniei cu fapta lui gigantică. Și-n ochii fetei, prin povestirile într-ascuns ale mamei, așîderi.

Sfinte Doamne, și acum ele rîdeau de dînsul cu rigiditatea expresiei lor cînd îl vedeau și mai cu seamă cu acest stupid obicei pe care-l luaseră de a-l părăsi doar că auzeau, ca un bufnet de coadă de păun ce se desface, primul cuvînt de autoritate părintească amintindu-le, prin rezonanța lui de metal răsunător, că rostitorul a rămas complet îmbrăcat în superba aureolă a marelui gest de odinioară.

Vai, la ce bun un gest ca acela dacă el nu impune pînă la nesfîrșit necurmată admirația și recunoștința pe care o merită ! Domnul Petre Stama e profund mîhnit și descurajat...

— Poate — și asta îl mai mîngîie — să aibe din parte-le un tratament atît de nereverențios și chiar in-subordonat din cauză că el dă prea mare amploare evenimentului actual, prea mărunț și destul de obișnuit. Prea face mare caz, prea se repetă, prea... oricum... trebuie s-o recunoască, e și ceva-ceva cam puțin teatral în toată atitudinea lui. Mă rog, în ce constă, la urma urmei, toată *afacerea* ? O fată, fata lui, care va să zică, s-a amoretat de un tip... Nici că se poate ceva mai normal... Tipul e bine, orice s-ar zice... atît numai, că e stăpînit de aceeași patimă de care odinioară era stăpînit el, tatăl fetei... Care, cunosînd despre ce-i vorba, se opune cu toată îndîrjirea... Va să zică, pînă aici iarăși totul normal.

Nota nepotrivită pornește numai din exagerarea modului în care se săvîrșește opunerea... din tonul tremolat cu care se rostește acel veto părintesc. Domnul Stama, care e om inteligent, trebuie să înțeleagă

lucrurile astea. Și le înțelege de minune, ca dovadă că se gîndește la ele.

Veto se pronunță o dată pentru totdeauna. Scurt și categoric. Repetarea înseamnă început de cedare sau... declamație.

Se impune deci și din parte-i metoda mușeniei : „Am zis odată“ ! Și se închipuie crescînd din nou, fenomenal, la înălțimea gestului din trecut, pe labe enorme de piatră, cu neclintire de piatră pe față, ca un sfinx, bătut zadarnic de caldele vînturi ale pustiei și stropit în ochii care nu sclipesc de nisipul schimbăcios al rugămintelor muieresti. *Dixit !* (Conul Stama, care-și mai amintea vag de latineasca liceului, obiect la care strălucise, întrebuinta cu convingere persoana treia, exclusiv, în orice împrejurare găsea că e cazul să se exprime, fie chiar numai cu un cuvînt, în limba Cezarilor, strămoșii săi.)

Totuși, o toană de închipuire făcîndu-l să vadă obrazul Irinei scrijelit și brațele-i dulci zgîriate și înșîngerate de duritatea ieșiturilor colțuroase ale neîmbîlînzitului și recelui monument, inima i se mai muie puțin și admise și o porțiță ce s-ar putea deschide condițional, ca să facă loc încuviințării eventuale :

Dacă el are tăria să-l imite, dacă el se va debarasa, din cîteva scuturături, de pasiunea care-l roade. Un post preliminar, de, poftim, nu mai mult de doi ani, ar putea fi socotit edificator... O condiție mai indulgentă, mai părintească nu există... Altfel, veto categoric.

Și mîna întinsă a domnului Stama tăia iatagan aerul, în vreme ce, subconștient, un pîrîiaș fin de mulțumire, cît un fir, se abătu, apucîndu-i ca un laț sufletul, pe care-l revăzu reîntronat în fața tăriei lui dovedite, luat ca măsură fixă și sigură, în compararea cu eforturile cestuialt, de a se smulge din ghearele unei cumetre ce nu se resemna, Doamne ferește, să fie lăsată

cu una; cu două de credincioșii de pînă acum adoratori.

Aci domnul Petre rînji neîncrezător, ca omul trecut prin ciur și dîrmon.

„Hm, trebuie să fii om, domnule !...“, se închipui glăsuind mai cu nițică emfază, dar și cu destulă îngăduință, mititelului.

Dar atunci un măcănit asurzitor și aspru de claxon năpădi prin fereastra deschisă dinspre gardul din dos al grădinii, de parcă s-ar fi lăsat asupra-i o greoaie pasăre antediluviană, cu cioc de crocodil.

Numaidecît domnul Stama auzi răspunzîndu-i trînituri de uși și pași precipitați pe scări. Înțelese repede despre ce-i vorba și se mîndri în treacăt de iuțea perspicacității lui. Dintr-un pas fu la fereastră și văzu șalul fluturător al fetei șerpuind și dispărînd printre boschetele pătate cu violet ale liliacilor.

O strigă, poruncindu-i cu o siguranță și cu un aplomb pe care și-l aprecie cu încîntare :

— Irino, Irino, Irino... Nici un pas mai mult...

Și nici un cuvînt mai mult. Doar stabilise procedura cea nouă. Și surîse văzînd o grămadă albă încremenind între tufele de liliac. Efectul era instantaneu.

Dar tot atunci răsună, izbită, și poarta din dosul grădinii ; reptila de fier tăcu, apoi reîncepu să măcăne iar ; și zbîrnîitul motorului fu întrerupt de cîteva plesnituri de explozie, pe urmă redeveni regulat și se micșoră repede, îndepărtîndu-se...

Vîntul despică liliacul înalt, descoperind pitice lugere mișcătoare, legănînd albul narciselor de-abia desfăcute.

Cînd domnișoara Irina reveni după un ceas, află că poarta grădinii a fost bătută în cuie, iar orice plimbare în vreo mașină, în afară de cea părintească, va fi urmată de rigorile regimului de claustru, aplicat la domiciliu.

Desigur că domnișoara Irina a convenit, cu nestăpînită bucurie, la termenul de încercare, însă grație ușoarei excitabilități a glandelor ei lacrimale, cît și a schimbării totale de atitudine față de tatăl ei (acum numai ce intra pe ușă, și-i sărea îndată la piept, împletindu-i gîtul cu brațele și sărutîndu-l cu zgomot ostentativ pe amîndoi obraji), din doi ani, sorocul s-a strîmtat la șase luni. În toată această vreme, domnul cel tînăr, pretendent, domnul Artioh Georgescu, avea drum liber în casă și în grădină, iar ceva mai pe urmă, tot un astfel de drum obținu și domnișoara Irina, alături de dînsul, în mașina cu măcăit metalic și paleontologic, pe străzi, la cinematograf și la Șosea și chiar și la pădure.

Era de-atunci o mare veselie în casă, pentru că regulatoarea dispozițiunii lor sufletești cine putea fi alt decît Irina ? Însă domnul Petre Stama, care, după propria spusă, avea fin miros, simțea ceva factice în toate acestea. Pornind de la ochii alburii ai coanei Eugenia, care se iluminaseră ca două cioburi de porțelan — în dosul cărora ai așezat lumînări — el ajungea la negre gînduri și la cele mai hazardate planuri de curse și încercări.

Femeile aștia două s-au luat de mîină, o oarbă și-o neștiutoare, își zicea dînsul, și merg așa, la împlinire, prin pajiștea înflorită spre prăpastie. Pentru că acum se convinsese : coana Eugenia nu mergea desigur pînă acolo încît să-și răzbune trecutul ei prin viitorul fetei : era prea simplă pentru aceasta, prea o biată femeie de casă, ca să complice lucrurile pînă la tragedie. Asta convenea acum în urmă domnul Stama, dar tocmai asta era mai dureros, mai sumbru și mai groaznic. Era și ea deci tot o biată neștiutoare, o biată fetiță, ca și Irina, și cu drept cuvînt, căci suferise, sărmana ! Însă

rolul lui de părinte al amîndoura tocmai prin asta creştea, căci el îşi păstrase minţile şi limpede-vederea întregă ; şi iată de ce domnul Stama întreprinsese o adevărată vînătoare pe urmele subţiratecului Antioh, băiat destul de drăguţ de altminteri, trebuia s-o recunoască şi domnul Petre, cu ochii lui încodănaţi de sprîncene ca de fată şi cu obrajii umezi, pe care zîmbetul se aşeza aşa de dulce, încît te dezarma cînd îl certai. O bună peroche pentru Irina : parcă erau fraţi, nu altceva...

Însă... nu, nu, nu... nimic, nici o concesie... absolut de loc !... Dacă mai pune mîna pe carte... de joc, fi-reşte... scurt... paşaportul, şi gata, ca şi cînd nici nu s-ar fi cunoscut...

Şi cu ochii sfredelitori de să ia în furculiţele lor ce-ar fi întîlnit chiar şi dincolo de uşi şi de ziduri, conul Petre Stama urcă pentru întîia oară treptele clubului celui care-i fusese mai drag şi pe care, cu jurămint de moarte, făgăduise să nu-l mai calce...

A fost o adevărată fierbere printre vechii prieteni de acum cincisprezece ani şi chiar printre noii-veniţi, în povestirile cărora isprăvile de odinioară ale conului Petrache reveneau într-una, ca un mit.

Dar domnul Petre cel nou a privit de sus, mîndru şi sigur de sine, îmbierile gloatei acesteia de indivizi mai jos de voinţă. El s-a retras în seara ceea cam pe la două jumătate, trei, acasă, din clubul atît de scump odinioară şi atît de plin de amintiri, dar a stat atîta acolo numai pentru a privi peste umere, cu compătimire, stîngăciile acestor noi adepţi ai norocului şi — mai ales — pentru a-şi arăta tăria, puterea rezistenţei lui chiar aci, cu nasul deasupra ispitei.

Pe urmă a luat toate cluburile la rînd, aducînd peste tot aceeaşi senzaţie şi rumoare. Dar penele albe de înotătoare au rămas neconţinut nepătate de apa murdară prin care trebuia să treacă, şi doar pretutindeni

ochii lui n-au mai făcut decît să fulgere scormonitori pentru a vedea dacă, în sfîrșit, băiatul acesta, alesul Irinei, e vrednic să-i calce pe urme.

Șase luni de abținere e într-adevăr lucru mare, și el surîdea îngăduitor amintindu-și bucuria fără margini a Irinei atunci cînd, prefăcîndu-se că în sfîrșit cedează marilor ei rugăminți, redusese termenul de încercare numai la șase luni.

„Copila de ea ! Șase luni însemnează doar tot-deauna.“

Domnul Petre Stama și-a întins investigațiile prin toate cluburile orașului. Și pretutindeni a zăbovit puțin, ca să compătimească pe ageamii de neofiți, care puneau tremurînd hîrtioara măruntă în dreapta sau în stînga bancului, sau o aruncau sec și stupid, fără nici o noimă, fără nici un plan, ca niște imbecili și cu ifose de prinți, de parcă, aruncînd sărmanul lor pol de după război, ar fi pus la mijloc o avere. Atîta inconștiență și atîta calicie îl dezgusta[u] literalmente ! Ce vremuri ! Ce vremuri !

Încît, scîrbit peste măsură de toată această decădere, ochiul bătrînesc nu mai putu prinde, din iuțeala lor, oarecare mișcări ciudate în juru-i, care începeau de îndată ce se întorcea cu spatele spre garderobier, ca să-și lase în mîinile lui pardesiul de pe umeri ; o privire cu semnificație anume alerga atunci din ochi în ochi printre personalul garderobei, și în timp ce acei care-l serveau îl întîrziu respectuos cu plecăciunile și atențiile lor, în mod regulat o persoană, parcă pusă anume să dea acest semnal optic, dispărea instantaneu în club, întorcîndu-se apoi ca să ia din nou în primire pe bătrîn, cu alte plecăciuni și luări-aminte, interesîndu-se ce anume dorește să consume și la care masă preferă să se așeze în seara asta. Însă și această pri-

mire prea din cale afară de atentă i se părea domnului Stama un nou indiciu de decadență ; această lingușeală nemernică, frizînd atragerea în cursă și escrocheria. Ce vremuri ! Ce vremuri !

Dar, iată, într-o seară, avînd fantezia să se întoarcă la același club pe care-l mai vizitase cu o seară înaintea, deși se exprimase către portar și personalul garderobei că nu-i va mai călca vreodată piciorul într-o tavernă așa de împuțită, se întîmplă — ora fiind prea înaintată — să nu mai găsească la vestiar decît două domnișoare, cu ochii îndobitociți de somn și cărora trebui el singur să le ajute ca să i se scoată mîinile din mînele pardesiului.

Aceasta fu cu adevărat ceea ce se numește o mare inspirație ! se bucură din toată inima conul Stama cînd, în sala cea mai din fund — mai rămăseseră doar două săli luminate, restul se golise — prin marea oglindă pe care ochii lui o întîlniră cum pași înăuntru, îl văzu pe el, pe junele Antioh, la masa de bacara, cu spatele spre intrare. Și[-i] mai despărțea un pas doar, care, se înțelege, fu suprimat dintr-o mișcare.

Și atunci, în oglindă, cele două capete fură reflectate unul deasupra altuia ; al bătrînului, radios și uluit în același timp, totuși grav și demn ; al viitorului ginere dedesubt, încordat și palid, făcînd la cîte o mișcare să-i sticlească pe fruntea asudată, în jocul reflexelor electrice, ușoare șiraguri de perle infime.

Din spate, bătrînul i-avea fața în oglindă și cărțile în ochi. De două ori Antioh ridică privirile în oglindă spre capul de deasupra, care plutea ca o vedenie decapitată în ceața fumăraiei. Dar spre uimirea acestuia, nemărginită, pe conul Petre Stama, pe viitorul socru, care schimba din țăpene în tot mai țăpene atitudini marțiale, nu-l văzu. Ochii lui, mari și ovali și negri și care ei singuri dau dreptate Irinei în alegerea ei, probabil că n-ajungeau cu drumul lor pînă-n luciul oglin-

zii ; ei se opreau desigur în norii ce schimbau într-una voluptoase forme ai fumului de țigare. Acolo, în acea necurmată depănare de albe și instalabile statuare, de mișcătoare și fantomatice profiluri, de lungi și blonde sau albăstriei chice de amazoane în zbor de monștri întraripați, el părea că vedea ceva ce nu mai putea să vadă nimeni altul, el părea că citește ceva anume, ascuns pentru toți alții și pe care numai ochii lui, mari, căscați și copilăresc de umezi, cu tot acest fum uscat, puteau să descifreze. Încît bătrînul păli ; arcurile de deasupra sprîncenelor se săpară adînc în frunte și așteptă.

— Carte...

Cartea veni...

— Încă...

Și cartea veni iarăși...

Tăcere de moarte. Și din nou privire lungă în norii ce treceau pe dinaintea oglinzii, ca pe deasupra unui iezor încremenit și fermecat, în fundul căruia ochii albaștri ai conului Stama stăteau cuminiți și ficși, ca două pietricele scumpe în nisip.

— Carte...

Și cartea, acum aruncată mai de sus, făcu o voltă în dungă și pe urmă se lăsă în încovoietură de spirală spre degetele ce-o așteptau nervos...

— Nouă...

Grămada de bancnote se mișcă parcă singură spre partea cîștigătorului ; pontatorii și chibiții, care isprăviseră exclamațiile de surpriză și de plăcere sau de necaz, comentau zgomotos.

Unul singur numai, în dosul cîștigătorului fermecat, nu scotea nici o vorbă, nu făcea nici o mișcare. Încremenise stană și aștepta într-una, răbdător, în spatele rățăcitului, în norii de fum ai norocului, încruntat și sever ca o piază.

Iar jocul reîncepu...

— Carte...

— Nu !

Toate privirile se îndreptară către cel care strigase astfel. A lui Antioh, cea din urmă, pe îndelete și peste umăr, ca și când oglinda din față nici nu ar fi existat...

Apoi ochii cei negri se căsară poate chiar dincolo de marginile orbitelor, într-atât deveniseră de mari ; un freamăt trecu prin asistență. Antioh nu prea ierta pe cei care încercau să-i dea sfaturi și-ai căror ochi nu-i plăceau. De astă dată, însă, se sculă șovăind de pe scaun și buzele abia punctară :

— Dumneata...

Dar era de ajuns ca să te uiți în ochii bătrînului ca să vezi plutind în ei aceeași expresie vagă, absentă, de vizionar, care domnise înainte în ochii celui alt.

— Jos și rest ! șoptiră drept răspuns buzele vestite.

— Rest, rostiră clar și sonor cele tinere.

Iar prin oglindă, Antioh vedea acum pe bătrîn transformat cu desăvîrșire, cu ochii pară, cu buzele tremurînd ca foile veștede toamna, agitat la culme, în așteptarea momentului suprem.

Norocul veni și acum.

— Vezi ? făcu bătrînul, în vreme ce trăsăturile i se destinseră și fața i se aprinse ca de iluminat.

— Ce carte venea ?... întrebă atunci cel tînăr.

Bancul arătă cartea care ar fi urmat.

— Vezi ? fu acum să zică rîndul celui tînăr.

Bătrînul încuviință admirativ din cap și lăsă prietenește o mîna pe umărul inspiratului. În sfîrșit, găsisese unul ce se ridica pînă chiar deasupra așteptărilor...

— Aveai dreptate... dar și așa a fost destul de bine.

În zori porniră strînși lipiți unul de altul, ca doi rătăciți de nu se mai ținea minte, care în sfîrșit s-au regăsit. Se despărțiră, bătrînul binecuvîntînd pe cel

tînăr cu unicul nume ce socoti acum că i se cuvine cu drept :

— Fiule !

Și din chipul cum se desfăcură buzele lui să-l pronunțe, din dragul infinit al pronunțării, Antioh ghici mai mult decît o făgăduință, el auzi mai pur, mai cald și mai adînc decît totdeauna răsunînd pentru dînsul accentul celui mai desăvîrșit simțimînt părintesc.

Gîndirea, București, an. X, nr. 5, mai 1930, pp. 156—163.

PIAZA

Cei doi inamici se priviră cruat o secundă. O pisică. Pe urmă, pe figura pisicii trecu un fel de bucurie răutăcioasă, și din două salturi dispăru.

Emanoil Badea își spuse :

„Am s-o împușc... altceva nu mai rămân...”

Dar el știu de la început că asta era o două vâșcă de prisos. Brațul îi tremura totdeauna când trăgea revolverul, iar pe pușcă nu mai pusea mîna de război. Așa că ar fi fost un canon pe câmpul de luptă. Mai ales pe-o pisică ; jivinele astea au atîta tere de viață în ele, că țin chiar la mîna multor gloze în șir. Dar dacă ar pune pe altceva s-o împuște

S-o împuște !... Cuvîntul pornit din gîd i se oglindea dinaintea ochilor, desfăcîndu-se ca o blănă moale și răutăcioasă, pe care pete neregulate de sînge se au dizolvau în negrului mătăsos.

Da, pe altceva...

Și pentru că noua hotărîre nu i se părea tocmai fixată în pervazul gîndului, o ținea pe-o hîră fluturătoare, cu neplăcerile cu care pisica asta jivină umplea casa de cînd o aduseseră acasă.

Ah, ar fi fost de ajuns doar mîrlăria ăla vant, care nu mai înceta chiar cînd era sătulă !

stricăciunile pe care le făcea ? Șoareci nu prindea niciodată, dar se da fără preget la puii de găină. Avea apoi un mare dar să descopere ouăle din cuibar înaintea femeii din curte ; se strecura în sufragerie cînd se pregătea masa și devora mezelurile, untul sau tot ce era pus înainte de aducerea felurilor. Iar cînd o surprindeai, răspundea cu ochii licăritori cu care te privea drept în față ; pe urmă botul se crispa în aceea sinistră bucurie animalică ce-i era particulară și din două salturi dispărea.

Au pedepsit-o de multe ori, desigur, dar asta a fost cu totul de prisos. Pe urmă, era atît de mobilă, că rar dacă o ajungea prima lovitură. Se strecura cu ușurință printre picioare. Iar dacă închideai anume ușa și fereastră, ca să nu mai scape — cînd nu-și găsea vreun cotlon inaccesibil în fundul subpatului sau dedesubtul bufetului — devenea de-o sălbătecie fără seamăn. Se arunca nebună într-o parte și-n alta, se ridica pe pereții netezi pînă la înălțimi de necrezut, spumega și te privea cu ochi atît de dușmănoși și de groaznici, că singur trebuia să deschizi fereastra, ca dintr-o săritură să se arunce pe gardul dimpotrivă.

Dar pedeapsa, pe lîngă că nu aducea în urmă-i nici un semn de îndreptare, însă nici măcar nu o făcea să stea mai multă vreme ascunsă. Reapărea îndată și te privea de departe, cu capul ușor încordat spre pămînt, cu un picior puțin fandat parcă în chip de înfruntare ; dezgustat de barbaria bătăii, trebuia să ridici neputincios din umeri. Atunci grumazul ei se descorda, și-n timp ce în ochi și pe botu-i se aprindea tainicu-i surîs, se întorcea deodată cu cochetării de femeie și dispărea cu pași neauziți, de hoț.

★

— Am să pun pe Sandu s-o împuște ! hotărî în cele din urmă Emanoil.

Sandu era cel mai mic dintre frați ; era încă elev și venise în vacanță. Brațul lui tânăr n-avea de ce să tremure pe armă. De altfel, de multe ori el se scula de dimineață, puneă să i se facă un pachet cu răcituri și pleca la vie, unde stătea ziua întreagă. Seara venea cu cinteze, cu grauri, cu mierle sfărîmate de alice și legate de gheruțele învinețite, crispate pe sfoară.

Emanoil nu mânca niciodată din trofeeale vînătorești ale fratelui său mai mic. Dar Sandu își aduna tovarășii de vînătoare și pe alți prieteni din tîrg și se închi-deau cu toții în odaia celui alt frate, Ionică, unde se încingea sfat și veselie mare. Emanoil le dădea uneori voie să scoată vin din pivniță, și ceasuri multe după aceea răzbăteau din dosul ușii cenușii freamături de veselie, răsunet energic de pian, îngînări dulci de mandolină.

Emanoil trecea cu sufletul strîns pe dinaintea ușii de după care fremăta tinerețea ; căci în mijlocul ei, inima însăși a acestei tinereți zgomotoase, era un biet olog, frumos și plin de toate entuziasmele și de toate dorurile ; era bietul Ionică, fratele mijlociu, pe care o boală neașteptată îl betejise de doi ani, făcîndu-l pentru toată viața, scurtă, cît acum se anunța să mai fie, prizonierul odăii lui cu pat de spital, cu lavaboul dintr-un colț și dulapul cu haine din colțul celălalt, cu scaunele pentru prieteni și cu pianul, care rămăsese pentru el singura mîngîiere și, cum spunea adesea, singurul rost pe pămînt.

De aci, din spațiul acestei odăi largi, pe care doctorul o voise cît mai puțin încărcată, pornea șuvoiul de fierbinte sevă care pompa restrînsa și sportiva tinerețe a acestui orașel ; înlăuntrul ei, începătorii vieții își primeneau sîngele cu altfel de doruri, cu poște de

altă culoare, cu visuri și aspirații care, uneori, între zidurile văruite simplu, din porunca aceluiași doctor, luau dimensiuni aproape de ideal.

Emanoil îi privea cu melancolie venind unul câte unul, aduși din șale, covârșiți parcă sub greutatea cine știe căror griji nebănuite, ciocnind ușor la ușa sură. Erau toți tineri sănătoși, unii chiar chipeși și voinici, încît el se întreba cu drept cuvînt ce puteau să mai găsească oamenii aceștia la un biet nevoiaș, lovit așa de crunt de soartă ? Îi atrăgea oare vinul din pivniță ? Dar cheile el nu i le dădea lui Sandu decît o dată pe lună, cum abia încuviințase doctorul, pentru ca bietul năpăstuit să mai aibe uneori iluzia plăcută a vieții tinerești, astfel încît mulțumirea sufletească să rămînă ca un prisos peste cît ar fi putut vătămă numărul ceva mai mult decît ar fi trebuit de pahare. Dar Emanoil știa destul de bine : Ionică nu se prea prăpădea cu firea pentru vin ; chiar păhărețul ce i se aducea cotidian în camera lui, o dată cu felurile de mîncare, de cele mai multe ori era scos aproape pe jumătate. O dată pe lună, însă, îi făcea mare plăcere să-și ospăteze și să-și înveselească tovarășii de hoinăreală ; ceea ce nu oprea pe aceștia să revie și în celelalte zile, cînd nu era vin, unul câte unul, să se strîngă cu toții în jurul celui pe care, atunci cînd avea picioarele sănătoase, îl ascultau, de la mic pînă la mare, ca șef și ca îndrumător.

Astfel acum, în locul vinului, gîlgîia cîntecul, visul. Degetele ologului, ca și cum ar fi răscumpărat pentru ele puterea pierdută a picioarelor, alergau de astă dată pe clape așa cum alergau picioarele valide odinioară prin zăvoaie și prin coclauri, în desele răz-

boaie, cu praştii şi cu pietre, împotriva numeroşilor adversari ai gimnaziului ; elevii de la meserii sau de la comerţ ; mai pe urmă, cum alunecau pe parchetul lucios în cadenţa tuturor jocurilor.

Pentru întâia oară copiii ăştia de târgoveţi ascultau minunile lui Beethoven sau tumultul lui Wagner şi ascultau toată cavalcada ariilor traversînd secolele în ropot războinic, în huiet frenetic de alai nupţial, în ritm domol sau furtunos de vis ori de dragoste, în marş maiestos de cortegiu funebru, din fundul vremurilor şi pînă astăzi. Mulţi erau şi ei, asemenea, feciori de oameni avuţi ; aveau surori sau mame care cîntau la pian ultimele romănţe şi ultimul joc la modă şi chiar mai mult decît atîta. Poate în casele lor răsunaseră aceleaşi note care răsunau şi acum sub mîna prietenului lor ; dar pentru minţile lor tinere, Beethoven şi Mozart, Chopin şi Berlioz acum se dezghiocau din împletitura neguroasă a neînţelegerii. Ei se uitau la cel ce descifra cu atîta precizie inscripţiile încîlcite ale frumuseţii muzicale, îngrămădită în teancurile de caiete, formînd movilă deasupra pianului, ca la un mag tînăr şi ţintuit pe vecie de scaunul cu şurub învîrtitor ; magul făcea semne cabalistice cu mîinile lui lungi şi nervoase şi îndată prin noaptea de abanos a pianului se deschideau zări fără sfîrşit, orizonturi catifelate, luminate de aştii necunoscuţi, în împerecheri inedite de culori, ele înşişi inedite ; frînele pămîntului slăbeau, scădeau, dispăreau : mica odaie cu înfăţişare de spital plutea în depărtări astrale...

Pe urmă, după muzică era rîndul cuvintelor ; cîntăreţul părăsea în cîrji scaunul cu şurub şi se îndrepta spre patul cu dreve de bronz.

Stătea pe şezut, pe moalele saltelii, şi asculta pe ceilalţi, aproape toţi deodată ; apoi începea să vorbească el, şi atunci se făcea tăcere.

După primele cuvinte, mîinile — căci toată viața lui rămăsese în mîini — se ridicau în sus ca niște aripi. Ele se agitau într-una, parcă ar fi vrut să urce neconținut ; și toți ceilalți priveau mîinile acestea, care păreau că vîslesc bărbătește spre înălțimi ; le urmăreau cu capul ușor plecat într-o parte, parcă să le observe mai cu ușurință cum despicau albastrul nesfîrșit în înnot voinicesc.

Căci mîinile acestea păstrau și acum aceeași putere magică de deasupra clapelor ; la primele lor mișcări, ca la un semn vrăjitoresc, tavanul dispărea, și la căldura vorbirii bietului beteag aveai neconținut senzația norilor și a zborului. Intrînd pe neașteptate la Ionică, Emanoil putuse surprinde adesea pe tinerii aceștia ai tîrgului înghițind cu ochi, cu urechi, cu frunte, cu toate simțurile larg căscate vorbele fratelui său ; pentru ei, ele erau ca o licoare fără pereche, pe care o le-gumești în clipele mari ale vieții ca pe-o binefacere a cerului în aridul de pustii a vieții de tîrg pe care o duceau.

Îi vedeai apoi plecînd cu ochi luminoși, dornici de ducă spre alte tărîmuri noi, toți hotărîți să calce neconținut mai departe, să lase în urmă acest searbăd tîrgușor de provincie, unde cel care le dăduse viață și aripi avea să rămînă pentru totdeauna

.
.
.

Emanoil rămăsese nemișcat în fața ușii sure, pe care florile pictate își pierduseră de mult roșul ; părea că ochii lui răzbat lemnul cenușiu și se opresc încărcăți. În același timp de mîndrie și de stînjenire îndurerată, pe fratele său și pe ascultători.

Zgomotul cel mare încetase de mult, și-acuma ră-suna din nou doar cîntecul pianului.

Era o sonată care aducea miros și gust de luncă, de joacă și de primăvară. Emanoil știa că e Beethoven, pentru că îl văzuse odată, pe cînd cînta, cu caietul lui Beethoven dinainte. Dar titlul nu-l cunoștea. Și se prinse cu sine însuși că trebuie neapărat să fie vorba de primăvară...

Un mieunat întrebător și neașteptat se desprinsese deodată din umbra de [de]desubtul canaturilor, de parcă degetul vreunui glumeț prost ar fi apăsător grosolan o clapă nepotrivită. Surprins ca de-o stafie, Emanoil dădu un pas îndărăt, iar inima parcă i se mută într-o parte. Pisica bălțată stătea cu piciorul dinainte ridicat, gata să fugă. Totuși, pentru că Emanoil nu făcu la început nici o mișcare, pe figura ei rămînea aceeași expresie de întrebare, care se rezolvă din nou într-un miorlăit de astă dată lung, pițigăiat și dureros de enervant, sfîșîind ca o unghie ascuțită țesătura de mătase a pianului.

— Hai... marș... marș!... răcni el, scos din sărite.

Figura nedumerită a mîței — Emanoil pentru înția oară surprinse această succesiune de înfățișeri — de abia acum deveni deodată răutăcioasă; ochii îi sclipiră, și pe bot îi apărură rînjete obișnuit.

Ea sări din loc, se prelinse pe lîngă zid, în apropierea lui Emanoil, care bătu amenințător din picior, și după o clipită fu tocmai lîngă ușa cea mare și îndepărtată dinspre afară.

— Haid', ieși odată...

Îi deschise ușa cea mică de la sală și se îndepărtă ca să-i lase drum liber de fugă. Cînd pisica îl socoti la distanță convenabilă, se repezi să iasă în goană turbată, stupind cu înverșunare.

Se duse să închidă după dînsa. Ea se opri la colțul sălii, de parcă l-ar fi așteptat anume: îl privea cu aceiași ochi sclipitori și cu același aer caraghios. În fine, dispăru.

Sandu repara o pușcă veche, de mult aruncată în pod. El se pricepea de minune să dreagă tot felul de lucruri și chiar să le facă din nou. Gardurile, cotețele, răzoarele și rondurile din grădină, treptele cele noi ale scării din dos erau doar în întregime opera lui din vacanțele anterioare și din vacanța de față. O grămadă de alte scule din bucătărie sau din întregul gospodăriei erau de asemenea reparate de el. Iar acum, dacă luase la zor rabla asta de pușcă, la serviciile căreia de mult se renunțase, e pentru că el își dădea seama că va ajunge cu siguranță la un rezultat util. Emanoil era convins de acest lucru pe când se apropia de dînsul. Se opri lîngă el și-i urmări tăcut, mai multă vreme, mișcările mîinilor. Le privi plîmbîndu-se dibace prin șurubăriile mecanismului, pipăind grijuliu vreun colț ruginit de oțel, încercînd puterea vreunui arc sau mîngîind cu satisfacție un resort cu încă bine strînse încolăcituri. Privind atent, Emanoil părea că începe să dezlege el însuși tainicul rost al acestui organism metalic ; ba chiar era surprins și contrariat cînd mîna fratelui său lua un drum protivnic așteptărilor lui în sondările necurmăte, ca să regăsească unde s-a ascuns viața între viscerile acestea ruginite, care înainte puteau să scuipe, la un singur semn, moarte și spaimă, durere sau triumf. Dar cînd vedea că nu fără rost fratele său își îndrepta atenția într-altă parte decît ar fi dorit el, Emanoil se lămurea tot mai temeinic că astfel de mecanisme vor rămîne pentru dînsul totdeauna de nelămurit.

Și fără nici o strîngere de inimă despre partea asta, învăluind pe fratele său într-o privire de admirație, îl întrebă, cercetînd să vadă dacă se potriveau cumva în gînd :

— Și care are să fie prima victimă, Sandule, a rablei ăștia, cînd va redeveni iar pușcă vrednică și sănătoasă ?

— Cine știe ? răspunse Sandu, iar mișcarea umerilor lui, care însoți răspunsul, arată că nici nu-i trăsnește prin minte măcar să-și bată capul cu astfel de preocupări.

Emanoil simți ca un fel de stînjnire în suflet că în gîndul fratelui său ideea de a suprima pacostea aceea de pisică, ce le făcea atîtea mizerii zilnic, nu a venit de la sine, așa cum îi venise lui.

Dar atunci pisica se ivi pe aleea grădinii. Pășearar, parcă ezitînd, și-și ridicase botul, de parcă adulemeca înspre dîșii dacă e indezirabilă sau nu.

Emanoil constată din nou că acum figura ei e umilită și temătoare ; vrea să zică, numai atunci cînd o gonește și-o amenință sau o bate cineva ea devine rea și rîzătoare.

O lăsa să înainteze și schimbă semnificativ priviri de la ea spre fratele său și iarăși Sandu își ridică ochii, îi remorcă de ai celuiilalt, văzu pisica.

— Cine ar putea să fie ? întrebă, întorcîndu-i iar la Emanoil.

— Ei, cine ? insistă acesta, fixîndu-l și aplecînd semnificativ capul la jumătate, gata să-l aplece de-a binelea pentru a marca consensul.

— Vreo cintezoaică... ce zici... dacă nu te-oi pomeni cu gogeamitea iepurele...

Și rîse voios.

Pisica se așezase lîngă el pe șezut și se spăla rînd pe rînd cu labele dinainte. La Emanoil nu se uita nici măcar pe furiș.

Atunci ridică din umeri și se îndepărtă fără să mai zică nimic. Din urmă îl însoți pînă departe ușorul ciocănit în metal al dregătorului.

De acum înainte, Emanoil rîdea totdeauna cînd auzea de năzbîtiile pisicii. Rîdea cu poftă mare într-atîta, încît enerva pe toată lumea cu hohotele lui.

În fața figurii tăiate de toate cutele necazului, pe care i-o înfățișa uneori, cînd se întorcea din oraș, nevastă-sa, Elenuța, disperată de noua ispravă a animalului, el o înciuda și mai mult cu vorba lui zgomoasă. Pe urmă încheia împăciuitoare :

— Lasă, frate, că nu e nimic...

— Bine, dar pînă și potîrnichile...

— Nu e vina ei. Trebuia să le închideți mai bine...

— Numai cheia n-am întors-o... însă e atît de-a dracului, încît i-a dat în gînd să deschidă ușa cu laba...

— Poate c-a umblat altcineva...

— Am surprins-o cu friptura în gură...

Furia lui Emanoil reîncepea să vină de undeva dinăuntru, în şuoaie de sînge ce se izbeau în părăii obrazilor, congestionîndu-i, ca o apă care ar fi venit pe dedesubt, umflîndu-i vestmintele. Dar repede se scutura...

— I-a dat în gînd ? ! Vorbă !... Imposibil să nu fi fost ușa crăpată...

— Nu, n-a fost... îți jur că n-a fost... asigura cu temeinicie Elenuța... E un neam rău de pisică... Toate îi trăsesc prin gînd...

Emanoil își aminti de rîsul acela animalic care-l scotea pînă acum din sărite.

— Hm, parcă ar fi vrăjită, murmură el. Parcă ar fi o piază-rea abătută asupra casei...

Și-și aducea încă aminte din nou acea constatare curioasă care-l uimise, cum rîsul pisicii, cu expresia lui răutăcioasă, drăcească, venea abia pe urmă, după ce întîi te privea ca orice pisică normală ; și numai cînd

o alungai și o certai, își arăta colții subțiri de porțelan și ochii cu pupilele complect căscate, râsul din dosul căruia se desprindea, tăcută și hotărâtă, plămădeala viitoareii răzunări.

— Are pe dracul într-însa ! conchise Emanoil, dând din umeri neputincios. Când o pedepsești, îți râde în față ca ducă-se-pe-pustii... Și când n-o pedepsești, atacă, provoacă, fură...

Emanoil se opri. Soția lui se uita curioasă la el. Acuma să mai treacă și drept superstițios !... Hm... O pisică la fel cu toate pisicile... De unde această obsesie idioată ?... Și, în definitiv, de ce această stînjenire, de ce să nu-i spună lui Sandu de-a dreptul : „Ia ia-ți pușca, tinere, și fă-i seama... Nu vezi că ne strică toate celea ?...”

Emanoil surîse amar. El știa bine că-și dă curaj degeaba... Nu va spune astfel lui Sandu. Cel mult îi va sugera ușor, pe nesimțite...

Și-i fu milă de el. Parcă dacă i-ar spune drept în față sau numai i-ar infiltra pe nesimțite ideea în cap, nu ar fi aceeași barbarie ?...

Poate că nu... Sugerînd cu meșteșug, cel căruia i s-a imprimat pe îndelete gîndul strein în minte va avea aerul că el însuși l-a emis... Ori, dacă-l acceptă și și-l însușește, e ca și când s-ar fi potrivit în gînd cu adevăratul emițător, care își simte astfel conștiința ușurată și sufletul întărit... Și toate astea pentru... o pisică... Emanoil se scutură cu energie :

— Ia să cheme pe Sandu încoa'...

Elenuța, înainte de a suna, zîmbi :

— Sandu nu știe că i-a mîncat potîrnicurile...

Potîrnicurile erau vîinate de el !

— Atunci să nu-l mai cheme, hotărî Emanoil, rînjind diabolic. Lasă, să-i oferim această surpriză la masă, în locul potîrnicilor !

De astă dată veni și Ionică la masă. Se gătise bine, își pusese lavalieră nouă și-și pieptănase cu îngrijire părul castaniu, pe care firele ondulate îl țineau în permanență umflat și zgribulit. Venise pe sala zigzagată, făcând să răsunе scîndurile sub lovitura cîrjilor, a căror deschizătură de larg compas depășea neconținut preșul îngust, pe moalele căruia se lăsau, îngroșate de feși, doar picioarele schiloade.

Ionică venea la masă pentru că de astă dată Elenuța invitasе pe domnișoara Erminia, o fată uscată și brună, cu mîini și picioare subțiri, cu un nas puțin mai mare decît ar fi trebuit, dar care-i da feței un aspect stren-găresc și plăcut. Ea era tare bună de gură și știa tot felul de snoave. Venea uneori la Ionică, intra singură în odaie și sta de vorbă cu el. Adesea îi aducea note, și de multe ori prietenii lui o găseau stînd lîngă pian, pe un scăunăș, ascultînd pe muzicantul beteag, care atunci se întrecea pe sine. Cu toții erau convinși, iar Ionică era cel mai zdravăn convins, că fata vine pentru el, pentru figura lui cu adevărat frumoasă și pentru darul lui de a da clapelor suflet și vrajă. Numai Emanoil credea că vine atît de din vreme la fratele său tocmai pentru a nu se băga de seamă că e înțeleasă cu vreunul din numeroșii lui amici să se întâlnească cu dînsul în camera cu muzică și cu veselie. Pînă la adunarea prietenilor, domnișoara își satisfăcea și rara plăcere de a rătăci mintea acestui olog, pe care, desigur, n-avea niciodată să-l iubească.

Masa aceasta fu scînteietoare de vervă și de bună voie. Erminia se dovedi o fată cu adevărat în stare, cu toată tinerețea ei — nici n-ajunsesе [de] douăzeci de ani —, să întreție și să facă să rîdă cu inima deschisă pe niște convivi care de obiceiul lor nu erau tocmai așa de dispuși la petrecere. Pînă și Emanoil

rîdea cu toată pofta, uitînd uneori că-și impusese de la început să dea un ton particular, un aer de rîniet rîsului său, pentru a indica domnișoarei Erminia că în privința atențiilor și a privirilor deosebite ce acorda lui Ionică el are rezervele lui.

Se vede însă că Erminia nu înțelegea acest limbaj de intonații, pentru că se întrecea tot mai mult cu vorba și cu rîsul și tot mai mult creștea în ochii ei lumina prietenească, bucuria de bunătațe și de dispoziție pentru ologul pe care dunga mesei îl tăia în două, lăsînd privirilor numai trupul învoalt și capul frufos și ascunzînd netrebnicia beteșugului.

Ionică rîdea. El se silea să fie cît mai plin de spirit și să întrebuițeze expresii cît mai alese ; însoțea uneori cuvintele de cochete înclinări ale capului, care poate i-ar fi stat bine dacă pentru Emanoil și pentru comeseni n-ar fi rămas veșnic prezente în minte, oricît scîndura mesei ar fi încercat să le ascundă, feșele groase de lînă ce-i învăluiau sfărîmatele lui picioare.

Emanoil citea lămurit în ochii domnișoarei Erminia ; la fiecare mișcare de cochetărie, de obicei stîngace, a fratelui său, peste lumina de veselie a ochilor ei se mai aprindea un punct, care ardea o clipă, de răutate, ca o flacără plutitoare într-o ceașcă de untdelemn.

Simțea din nou venindu-i în față șuvoiul sîngelui otrăvit și cu greu se străduia să nu izbucnească. Căuta totuși un chip anumit de vorbă sau de privire care să scape celorlalți, dar pe care Erminia să-l priceapă, singură, pentru ca să știe, cochetuța asta de provincie, cu aere de vedetă de cinematograf, că e cineva totuși la masa asta care i-a descoperit jocul și surîde cu milă dibăciei cu care ea crede că duce pe degete atîția bieți oameni naivi și lesne încrezători.

Se gîndi într-un rînd s-o întrerupă tocmai cînd vorba ei ar fi fost cine știe cît de departe, de străină

de întrebarea pe care el ar fi aruncat-o în mijlocul mesei, ca o explozie de ironie și de dejucare :

— Spune sincer, domnișoară Erminia, care dintre tinerii aceia ce se adună la Ionică te atrage mai mult acolo ?

Și să rîdă apoi zgomotos de figura ei uluită, de nasul acela lung, care ar ieși și mai mult în relief dintre obrajii subți brusc de neașteptatul izbiturii, să rîdă de mișcările ameteite ale capului care nu știe pe unde să iasă din impas, ca ale înecatului ce-și mută sacadat, de colo pînă colo, nările și gura, setoase de aerul pur și întremător.

Perspectiva acestei înfățișări succedînd celei actuale îl ispitește peste măsură ; de două ori chiar rostește primul cuvînt, dar nu poate continua, căci atenția generală e confiscată, pînă la ultima lescaie, de verva domnișoarei Erminia. Nu se lasă totuși ; aștepta deci cu dîrzenie și încăpăținare.

Și cînd se făcu tăcere, își aruncă dintr-o dată eroic privirea, roată, la cei ce-aveau să asiste la neașteptata strășnicie. Însă privirea i s-a oprit pe fața lui Ionică ; e atîta fericire în ochii și pe obrajii aceștia, pe care sănătatea s-a lăsat, rumenă și biruitoare, ca un duh sfînt pe-un chip chinuit de apostol, că primul cuvînt, adineoarea scăpat, acum i se împiedică în gît ca un os înghițit pe neașteptate.

Figura ei va fi caraghios de interesantă la privit, de bună seamă, dar privirea lui ? Nău s-ar usca imediat, ca la suflarea unui vînt ghețos, umezeala de fericire din ochii lui mari și calzi, n-ar fugi tot sîngele ăsta din obrajii secătuiți, pe care nici un medicament de pe lume nu-i poate umple de atîta roșu cît cîteva vorbe perfide de fată, cîteva ițe de păianjen, lăsate în grabă dintr-o pereche de ochi nestatornici, încurcîndu-te de-a binelea într-o biată zdreanță superficială de iluzie ?

Nu. Mințind cu nerușinare, bățându-și joc cu frenezie, canalia nu face decît să mîntuie. Iar el, venind cu întrebarea lui brutală, căzînd ca un bolovan grosolan și inform într-o leasă de mătase...

Nu, desigur, nu.

Deși mititica ar trebui făcută să știe că navighează așa doar în mințile acestea adormite de hipnoza sărăcăcioaselor ei farmece; dar că nu domnește tot astfel și în mintea lui, rămasă liberă și forte, pîntru că era stăpînă pe sine, dominînd prin înțelegere chiar pe acea care se crede atît de neînțeleasă.

Ceea ce nu poate să-i spună graiul lui i-o va spune privirea. Și ochii lui pornesc să se-ațină la ochii ei; aceia scapă, aceștia le sar din nou în cale. În sfîrșit, scăpărările s-au încrucișat. Două împunsături energice dintr-o parte, două săgeți de alarmă din partea cealaltă. Obiectivul luptei nu se cunoaște încă de partea atacată; cu toate astea, defensiva se desfășoară din instinct. Angajamentele devin din ce în ce mai serioase. Domnișoara Erminia are oarecare poticniri în verva ei pînă acum aproape neînteruptă, are chiar tăceri. Înfrîngere totală: ochi care cad în farfurie.

Iată-i, s-au ridicat de acolo, temători și înfrînți, ca un rănit într-o mînă.

„Ce vrei de la mine?“ întreabă ei atît de lămurit, că nu mai poate fi nici o incertitudine.

„Doar atîta: te vād, te vād... nimic altceva...”

Răspunsul e greu de înțeles. Emanoil redublează ascuțișul lăncilor, ce se întind din nou, războinice, din luminile culcușului lor verde.

Ochii învinși cad din nou în farfurie. Dar, o dată odihniți acolo, lumina lor nu se mai ridică de astă dată înfricoșată și șovăitoare... O, nu, acum rănitul se retrage dibuitor, dar restabilit, prin tufișuri, pînditor și cu degetul pe trăgaci. Privirile se strecoară viclean pe sub gene... Ascunse bine sub lungile gene

tremurătoare și negre, cu luciu de mătase, ele scapără totuși !...

Din ascunzătoarea minunată, își lasă din când în când văzută goliciunea.

Răspund acum limpede : „Am înțeles. Te-am înțeles...”

Și pe urmă scapără iar, ca o aripă de flutur căruia i-ai captivat pe cealaltă...

„Bine...”

Un „bine” apăsător, subliniat de-un rîs ușor, dar dur, compact...

Dimpotrivă... au înțeles cu totul altceva... Emanoil e turburat... Nu asta a vrut să spună... nu... dar...

Ochii adverși nu mai stau însă să dea răgazuri. Ei se reped acum necurmat, dau lovituri repezi, se retrag, vin iară... Verva domnișoarei Erminia a revenit ; iar căldura și inventivitatea jocurilor ei de vorbe a atacat culmi nebănuite...

Iar ochii se reped, acoperă cu învăluiri piezișe, surprind și se înfig cu siguranță uimitoare. Ochii lui Emanoil abia se mai ridică din farfurie.

Vai, Doamne, dar n-a înțeles asta, n-a vrut asta...

Cu toate astea, săgetările acelea negre au în vârful lor licori blestemat, înveninate. El le simte cum i se răsfire prin sînge ca vinul străbun ori ca hidromelul... El se zbate contra acestei invazii fluide, care-l înțeștează și-i suflă amarnic prin golul vineilor și-al arterelor vînt uscat de amortire...

Pe furiș ridică ochii la Ionică... Și-i întîlnește pe-ai acestuia fixîndu-l, seci, împăienjeniți, sticloși, fixîndu-l de acolo, din mijlocul feței aceleia acum iarăși supte, galbene, stoarse, ca de mort...

Ar vrea să facă o mișcare de împotrivire, de răzvrătire, cît de mică. Îngăimează un biet surîs lui Ionică... Fals și searbăd...

Iar vocea Erminiei se lasă și se ridică în zbor neastîmpărat de porumbel, însoțită de fluturările de rîs ale Elenuței și ale lui Sandu. Iar ochii ei, nevăzuți decît de Ionică, se înfig adînc în ochii lui Emanoil, se înfig cu putere și se dau în același timp și se zbat, luminează în lumină, ca într-o vibraire supremă de flori...

„Dumnezeule, n-am vrut asta, bălăbiește într-însul Emanoil, unica lui scuză pentru sufletul lui, pentru halul ăsta de suflet îmbătat, rob, dărîmat... Ce ochi are, mizerabila... ce ochi... canalia... nebuna... mititica...”

— Dar potîrnichile mele? strigă deodată Sandu, sărind drept în picioare.

Era și timpul... Emanoil simțea că se sufocă, de parcă-ar fi alunecat, undeva la o cramă, într-un butoi cu borhot parfumat și amețitor.

— Pentru potîrnichile tale să-ți mulțumească doamna... întinse Elenuța mîna spre pisica bălțată, care își făcuse apariția și-și întindea capul prin întredeschizătura ferestrei, mîngîindu-l molatec de cerceveaua mobilă...

— Cum, le-a mîncat? făcu Sandu un elocvent gest de dezamăgire, lovit de cea mai cumplită stupeoare.

Într-adevăr, el aștepta rîndul potîrnichilor, cu mîndria vîntorului care știe că onorurile cele mai de seamă ale sfîrșitului de masă vor fi ale lui.

— Încît — interveni Emanoil răsufîind adînc, de parcă-ar fi ieșit la mal după o cruntă luptă cu apele unui fluviu — încît, vezi bine ce mai rămîne; ca să putem fi siguri că vom mîncă de-acum înainte, cel puțin, isprăvile tale vîntorești, trebuie în prealabil să-ți încerci puțin pușca și pe nepoftita asta...

Vorbise mult, prea mult, prea ocolit... prea... vorbise idiot...

Și brutal... desigur, judecînd după exclamațiile cu care comesenii i-au primit propunerea... Își vede singur rînjetul ce trebuie să-i fi însoțit vorbele, și-l vede ca într-o oglindă ce i-ar fi păstrat, cîteva minute mai mult, imaginea fugitivă...

Se vede, și scîrba crește... și totuși acolo, înăuntru, în adînc, e încă ceva cald, ceva dulce... Ai văzut?... Ea n-a protestat... dimpotrivă, a rîs zgomotos...

— Ba decît s-o omori, domnule, intervine baba care strîngea tacîmurile întrebuintate, mai bine o iau eu cînd m-oi duce la fi-mea, duminică...

— Vrei s-o duci fetei dumitale ?...

— Nu, domnule, că e săracă, și pisica e tare stricătoare... Da-i dau drumu pe cîmp...

Nu putea suferi vorba babei ăștia, care-și îndulcea vocea totdeauna ș-avea ceva cîntător, de milog, de cîte ori căska gura, în vreme ce ochii-i te priveau cu o culoare rece, de oțel.

— Cum o să-i dai drumu pe cîmp, babo ?... Păcat de ea... moare de foame...

— Nu moare, se aciuiază ea pe undeva.

— Tocmai dumneata, femeie bătrînă, propui asta ? Nu știi că e piază-rea... să dai pisica din casă ?...

— Ia... vorbe, domnule...

Emanoil ridică din umeri și mai scîrbit decît înainte : o babă, o țarancă bătrînă, îi combătea superstițiile...

Cu toate astea, el credca profund în această superstiție :

— În orice caz, e o barbarie să-i dai drumul pe cîmp...

— Pe cînd dacă o împuști, e ceva foarte civilizat, interveni Elenuța, privindu-l în ciudată mai mult

de schimonositurile neexplicabile pe care le făcea figura lui de la un timp decît de cele ce vorbea.

— Eu în orice caz n-o împuşc... nu pot s-o împuşc... hotărî Sandu.

— Aşa să faci, babo, s-o duci... e foarte supărătoare, mai spuse Elenuța, privind rîzătoare la soțul ei și făcîndu-i în necaz cu mîinile.

Dar Emanoil nu se dădu bătut :

— Biata mama, îmi povestea adesea, începu el, istorisiri cu pisici înstreîinate, totdeauna venea cîte-o nenorocire după... Chiar la noi în casă s-a întîmplat să moară...

Nu mai continua, căci privirile, care instinctiv se opriseră pe Ionică, se retraseră înapoi înfricoșate, într-atît paloarea pe figura lui luase ton de ceară aproape neagră, iar ochii deveniseră sticloși, în vreme ce gura vînată se strîmbase atît de sinistru, că-l cutremură de sus pînă jos.

— Babo, mîine să duci pisica... răsună, răgușită și înghețată, vocea bolnavului.

Totuși, poate tocmai privind din nou figura aceasta simți iarăși, imperioasă, nevoia disculpării, a lămuririi. Simți nevoia să evoce pe mama lui, femeia aceea atît de religioasă, dispărută de mult, care în memoria copiilor ăstora nu mai trăia decît prin vaga ei siluetă, ca o stafie, și prin iubirea de singurătate, prin zilnicele și îndelungile-i retrageri în fața icoanelor din camera ei, împodobită cu un altar.

Începu deci cu ton tremurător, înfruntînd din nou, bărbătește, figura răvășită a lui Ionică, și crezu chiar că a reaprins în pupilele celor doi frați flăcările tremurătoare ce înconjuraseră catafalcul morții, pe care, cel puțin pe acela, ei trebuiau să-l aibe adînc de tot în minte.

Dar tăcerea profundă și rece, cu miros umed de cavou, ce se lăsă pe urma acestor vorbe, îl îndureră mult.

Emanoil nu mai spuse nimic. O clipă furișă o privire spre Erminia. Dar ea nu se mai uita acum la nimeni; el văzu însă limpede în ochii ei o lumină de mare fericire, pe care o tăie repede, ca un sfredel de sîrmă înroșită, un fulger de răutăcios triumf, focul eclatant al unui fior de rîs.

A doua zi baba a dus pisica într-o desagă, din care capul animalului ieșea cuminte și parcă împăcat cu sine însuși și cu destinul ce-l aștepta. Sau poate semăna cu al copilului ascultător din poveste, pe care părintele sărman îl duce să-l rătăcească în păduri. Emanoil a urmărit-o din fereastră pînă au ajuns la poartă. Era hotărît, dacă pisica va întoarce capul spre dînsul, s-o oprească numaidecît. Dar pisica nu s-a uitat nici în dreapta, nici în stînga. Calmă, cu privirea drept înainte, ea s-a lăsat dusă pe calea destinului ei, și Emanoil a avut acum, mai puternică decît oricînd, impresia că o dată cu ea a plesnit ceva în mijlocul itelor pe care destinul le împletește deasupra acestei case.

- Unde-ai dus-o, babo ?
- Am lăsat-o pe cîmp, domnule, cum am trecut de Pesceanu...
- Și ea ?
- S-a luat după mine, dar am gonit-o...
- Cu pietre...

— Păi altfel nu se putea...

Și baba surîde sinistru, arătându-și unicul clonț din gura știrbă.

Iar Emanoil schițează și el un surîs, pentru că acum simte destul de lămurit că nu crede nici el în superstiții.

— Bine, du-te, spune el babei, ca să nu-l surprindă Elenuța, care se apropie, că întreabă iar de pisică...

*

Nu. Desigur, o stupiditate. Sau pură întâmplare, simplă coincidență. De unde vede el legătură de la cauză la efect ?

Dacă boala lui Ionică s-ar fi agravat de la sine, treacă-meargă. Dar când el, amețit de poveștile celor doi prieteni studenți, s-a hotărât să încerce puterea acelor fiole ? Însă cum de au nimerit aci tocmai acum cei doi studenți, tocmai acum ? Adică... au venit în vacanță, la părinți, doar sunt din partea locului. Foarte bine, foarte bine, dar au mai venit și altă dată în vacanță, de ce pînă acum nu i-au mai împuiat capul lui cu minunile conținutului acelor fiole, care aveau darul lui Dumnezeu de a face toți schilozii să-și arunce cîrjile ?

Dar, în sfîrșit. Ei puteau aduce mărturie că au văzut astfel de minuni în clinicile facultății lor. Și cum de a găsit pe acel doctor tînăr și neexperimentat, venit de curînd în localitate, cu studiile de-abia terminate, care s-a decis repede să-i facă injecțiile omorîtoare ? Doctorul cel mai bătrîn, adus mai pe urmă, a întărit că acele injecții erau într-adevăr o minune a științei medicale ; dar ele nu se potriveau la boala lui Ionică, pe care, dimpotrivă, n-au făcut decît s-o agraveze...

— Și mai e vreo speranță, domnule doctor ?...

— Inima, inima... e inima tânără care-l mai ține, răspundea evaziv doctorul și se grăbea să plece, ca întrebările următoare să nu ceară preciziiuni.

Inima ? Hm !

Emanoil intră în odaia bolnavului, care-l privea holbat și nesigur, grozav de înfiorător, cu obrajii aceia atît de supti...

— Tu... ești... S... san... ddd... ule ?...

Se împleticea în vorbă și nu mai distingea nici la doi metri...

— Nu, sunt eu, Emanoil...

— Ttt... u ești, Em...manoil... Ce mai faci... fr... fr... ateale meu bun ?... Nuumai tu... mai vii pe la mine... nici unul, nici unul...

Nici unul din prietenii cei mulți nu mai dădeau pe la dînsul...

— Hm... ce să ¹ c...c...c...aute...

Și deodată se încordă în mîinile de schelet. Gîtul îi ieși lung din cămașa pleoștită, el însuși parcă un braț descărnat purtînd o hîrcă decapitată.

Emanoil se ridicase...

— Vrei ceva, Ionică ?...

Dar Ionică nu răspunse, ochii lui sticleau ca gheața sub lună și se bulbucaseră îngrozitor. Se ridicase pe șezut, și cămașa i se desfăcuse cu totul. Sub gratiile proeminente ale coastelor se vedea[u] într-adevăr limpede bătăile nedomolite ale singurului pumn de viață care mai rămăsese într-însul.

Iar buzele arse și negre șuierau ceva neînțeles... Cu multă greutate Emanoil putuse distinge :

— Nici unul...

Mîinile de schelet pipăiră cîrjile, care stăteau credincioase, rezemate de pat. Și atunci se desfășură o

¹ În textul de bază : se.

adevărată minune. Bolnavul se ridică deodată și răsări între cîrji, înalt și înfiorător. Emanoil, care se apropiase să-l ajute, trebui să se oprească... Mortul, căci era doar un mort ceea ce avea în fața lui, înaintă... Emanoil făcu un pas înapoi...

Se apropie de pian cu o energie de negîndit și se lăsa pe scaunul cu șurub. Mîinile se întinseră deasupra clapelor și parcă erau ale unei alegorii a morții :

— Nici... unul...

Primele note ale cîntecului beethovenian de primăvară răsunară sigure și clare, ca un clinchet vesel de cristale. Dar restul se încălecă, se amestecă, deveni confuz... degetele se crispau teribil și neputincios ca să prindă falsele acorduri... Dîră spumoasă de venin verde se lăsa din colțul gurii... Cîntecul deveni de neînțeles, notele refuzară să răsune, și numai ici-colo apăsări greoaie și oarbe de clape produsă disonanțe și hîrșcăituri.

Pianul horcăia, ca și cîntărețul...

★

— Inima, inima... Inima tinerească... Teribilă inimă... De cînd practic n-am mai văzut...

★

Au mai trecut încă trei zile, și inima cea tînără și nedomolită ține încă bine, spre uimirea din ce în ce mai neliniștită a doctorului. Iar de trei zile, neștiut de nimeni, Emanoil pleacă, din îngînatul de zori, la marginea orașului, unde începe cîmpul, dincolo de rîul Pesceana.

Timpe de trei zile însă cercetările lui au rămas fără rod, a bătut cîmpul și dintr-o parte și dintr-alta, a

scotocit tufişurile râului şi scorburile sălciilor, a ciocănit la uşile gospodăriilor megieşe. Dar nimeni nu i-a putut spune nimic despre nici o pisică.

Şi cu toate astea, ea trebuie să fie pe-aci, ascunsă undeva, căci, spre uimirea din fiecare seară a doctorului, inima bate înainte, cu vitejie şi siguranţă.

A patra zi Emanoil a dat într-adevăr de pisică. Nu era mai departe de câteva zeci de metri ; îşi scălda în soare, din dosul unui dîmb, petele albe şi negre.

S-a repezit drept spre ea.

Dar pisica şi-a înălţat deodată capul şi a ciulit urechile. Şi, înainte ca Emanoil să se apropie mai mult ca douăzeci de metri, s-a pus deodată pe fugă...

Emanoil a început atunci s-o strige cu toate chemările cu care se atrage o pisică şi cu toate numele cu care o mîngîiau şi o răzgîiau fraţii săi.

— Pis... pis... pis...

Pisica s-a oprit, fulgerîndu-l cu ochii. De astă dată Emanoil se apropia încet de ea, cu mîna întinsă asigurător şi mîngăietor. Pisica îl aştepta neliniştită. Îl privea încruntat, şi cînd fu aproape de ea, se puse din nou pe fugă.

Făcea volte mari şi se oprea din cînd în cînd ca să privească înapoi cu ochii înşălbăteciţi şi parcă roşii...

Zadarnic o striga Emanoil şi-i făgăduia toate darurile şi onorurile dacă se va întoarce cu el acasă. Zadarnic îi arunca bunătăţi pe care le adusese cu el anume. Pisica se ferea de ele ca de pietre...

Şi-l privea cu duşmănie. Sau parcă nu-l mai recunoştea. Rămînea uneori pe loc mai mult şi se părea atunci că ceva se luminează pe botul şi în ochii ei ; dar îndată încruntarea şi spaima apăreau iarăşi, şi cu salturi mari şi elastice se abătea din drum.

Emanoil înainta cu sufletul pe buze. În urechile lui bătea o inimă depărtată ; băţările se înceteneau uneori,

obosite de-o luptă zadarnică, dar nu mult după creșteau iarăși, proaspete de putere și dîrze de nădejde.

Iar pașii lui atunci încordau și atacau cîmpul cu fermitate :

— Pis, pis, pis...

Niște țărani, care-l cunoșteau, se întîmplaseră la muncă și se grăbiră să-l ajute. Pisica se văzu înconjurată, privi îngrijorată în toate părțile ; părea că-i lasă să se apropie, resemnată.

Dar cînd Emanoil fu la cîtiva pași de dînsa, îi aruncă în față, deodată, rîsul acela al ei, plin de răutate și de veselie animalică. Ah, l-a recunoscut, poate... și Emanoil redublă făgăduielile și chemările mîngăitoare. Pisica redeveni încruntată și privi neliniștită cum cercul din juru-i se strîngea. Cînd fură numai la cîtiva pași de dînsa, se întoarse din nou spre Emanoil, rîsul izbucni din nou mai răutăcios ca niciodată, făcu o smucire bruscă spre dreapta, ca să înșele, și dispăru printre picioarele țaranului din stînga.

Fu apoi o goană cumplită, dar pisica, după cîteva zigzaguri neregulate, cîștigînd distanță, se îndepărtă în salturi și-n goană atît de mare, că pînă la goana omească-i din urmă-i se căscă repede gol din ce în ce mai mare, din ce în ce mai spăimîntător.

Rupt de oboseală, Emanoil trebui să încetinească ; inima lui, care-l îmboldise pînă acum, ea singură mai păstra goana de la început, ea singură se zbătea în piept nedomolită încă și necontenit plină de ardoare.

Pe șosea o mașină trecu, tăind drumul țaranilor care continuau să alerge, dînd chiote sălbatece și idioate. Trecea pe departe mașina, așa că Emanoil nu putu să vadă dacă șalul femeiesc care flutura într-însa era al domnișoarei Erminia sau nu... Mașina semăna cu a părinților Erminiei, și numai ea, zburdalnica, avea obiceiul prin partea locului să-și lase șalul să fluture în

vîntul stîrnit de mașină. Dar putea fi și o altă mașină,
din alte părți, cu altă domnișoară și alt șal...

Țăranii se întorceau :

— S-a dus dracului, boierule...

— Asta n-o mai poate prinde nimeni, s-a săl-
bătecit...

Emanoil stătea încă pe piatra pe care se lăsase și-n
ochii lui flutura neconținut și vesel un șal fugar...
Și-auzea un rîs, sonor și crud de sănătate, rîs de fată
tînă, de viața care începe...

În pieptu-i inima începuse să se domolească și bă-
tăile ei mergeau din ce în ce mai spre nesimțit... El se
încăpățîna încă să le mai distingă... dar fluturatul ples-
nitor al șalului și rîsul acela tineresc, neconținut rîsul
acela... acopereau totul. El își ținea însă neconținut
urechia înăuntru...

Cînd nu mai auzi nimic, se ridică...

Dinspre oraș venea cîntec depărtat de clopot.

Gîndirea, București, an. X, nr. 8—9,
august-septembrie 1930, pp. 280—292.

DEUS EX MACHINA

Sandulian se ridică.

Ochii încă mai căutau în drojdia paharului de bere, dar convingerea lui era făcută. Parcă ar fi cetit tot adevărul în paharul acesta de bere, în care zdrențe de spumă se lăsau domol pe pereții groși de sticlă, cu crînguri și păsări în relief.

Ceru plata și plecă zorit, strecurîndu-se repede printre trecătorii dinainte-i, sau izbindu-se de cei pe care-i întâlnea în cale. Gonea, mînat parcă de teama ca nu cumva vreo idee nouă să-i schimbe în vreun fel convingerea cîștigată.

La o strîmtoare de stradă, îngrămădirea curioșilor care luau parte, vociferînd, la o altercație vie între un birjar și un pasager, pentru motive de tarif, îl opri fără voie. Și-l apucă o ciudă grozavă pe această lume, care, în loc să-și vadă de treburi mai îmbolditoare, în loc să se ducă pe neașteptate acasă sau să-și spioneze amantele, stă gură-cască și intervine într-o ceartă atît de puțin importantă. Dar cîtă vreme avu nevoie să-și facă loc, văzu că toate gîndurile care-l ajunseră din urmă nu numai că nu puneau nici o cum-pănă ideii ce-l cîștigase în întregime, dar încă o mai și întăreau și o luminau, ca-n plină zi...

Micșoră atunci pasul, el însuși uluit de atîta lumină și parcă voind acum să găsească un punct de reper

contrar. Dar în zadar : lumina cea mare învadasă din toate părțile, ca o revărsare de ocean, și oriunde ochii lui se roteau, părîndu-i-se că găsește un reazăm solid, uitîndu-se mai bine, nu vedea altceva decît unda instabilă.

Covîrșit de această mare și cumplită revelație, care pînă acuma nu ajunsese la el decît prin vagi raze rătăcite printre nori grei și opaci, intră de-a dreptul în iatacul soției sale.

Îl primi zîmbitoare, ca de obicei, încît toată introducerea, abila introducere pe care o ticluise pe stradă, zbură ca un stol dezordonat și confuz. Fără să spună o vorbă, începu să se plimbe de la un capăt la altul al camerei, dar oricît de grăbiți îi erau pașii în această cursă de leu în cușcă, stolul se tot ducea înainte, dispărea la orizont.

Catia zîmbea neconținut, fără nici o modulație, văzîndu-și de cusătura cu care o găsise în mînă. Încetini pasul, să examineze puțin, pe furiș, zîmbetul acela. Dar nu găsi în el nici un pic de ironie ; o răsfrîngere naturală a buzelor, fără nici o cută suspectă. Ieși deci trîntind ușa, dar nu făcu decît un pas, pentru a o redeschide de îndată, ca să surprindă rîsul trădător. Dar nici acum nu găsi, pe fața cu trăsături obișnuite, decît uimire, o uimire obișnuită...

— Te rog să mă ierți !

— De ce să te iert ?

— Mi-a scăpat ușa...

Ea dădu din umeri în chipul cel mai obișnuit, cel mai liniștit cu putință.

Ieși iarăși, dînd la rîndu-i din umeri. Dar acum gîndurile de pe stradă se întoarseră și-l năpădiră buluc. Lucrul era limpede ca bună ziua. Și, totuși, liniștea asta era teribilă, liniștea, obișnuința asta, posibilitatea de a fi veșnic aceeași, pe care o mînuia cu atîta ușurință...

Reintră. De astă dată nici un zîmbet, nici o mișcare pe figura ei. O perfectă seninătate, ca și cînd nimic nu se întîmpla în fața ei, ca și cînd nimeni nu ar fi intrat, nimeni n-ar fi bocănit cu pași grei pe covor, ca și cînd nimeni n-ar fi trîntit ușa și n-ar fi ieșit în trei rînduri... nu mai puțin...

Și nici o nedumerire, nici o întrebare, nimic, nimic... „Hî...”

Catia... hî... e cusută cu ață albă...

Ea ridică spre dînsul cusătura din mîni.

— Unde vezi tu ață albă ?...

„Canalia ! ? ! Hî...”

— Nu se vede ață albă, dar este...

Ea dădu din umeri cu nepăsare. Ei nu ! O femeie, o soție care n-are nimic pe suflet ar ridica acum capul și l-ar privi întrebător. I-ar spune neapărat : „Ce vrei să zici ?...” Dar liniștea asta !... Abia o ușoară strîmbătură... a buzelor... Nu... nu, e suficient... E într-adevăr cusută cu ață albă această prefăcută lipsă de interes. Chiaț datul ăsta tardiv din umeri.

— Nu înțeleg. Ce vrei să zici ? răsună glasul ei, în vreme ce ochii se ridicară alene spre dînsul.

A ieșit din nou afară și din nou gîndurile l-au luat la trîntă. Și-a strîns pumnii, dar n-a mai găsit nici un pretext... Ba nu, cusătura...

Adică... mă rog, ce cosea ea acolo ? Ce anume ? Și pentru care utilitate ?... Vreo batistă... sau un fular, n-a băgat bine de samă... Și ăsta era primul lucru la care trebuia să se uite... Ce anume cosea ? Pentru cine ?...

El nu știa ce cosea ea anume și, cu toate astea, Catia îi întinse cusătura spre dînsul, desfăcută, pentru a-i arăta că n-are nici un pic de ață albă. Și cu toate acestea, el n-a putut vedea nimic, n-a putut vedea din ce constă cusătura aceea, deși i-a întins-o atît de aproape. Ba tocmai pentru că i-a întins-o atît

de aproape... i-a luat ochii, l-a orbit. Ea știa bine că aducînd-o atît de aproape de ochii lui, el nu va mai putea vedea nimic. Ea știa bine că astfel își va bate joc de dînsul...

Ar fi vrut să se întoarcă din nou și din nou să-și plece ochii pe cusătura revelatoare. Dar acum era de parte și mergea cu pași zoriți, ca să-și regăsească stohul pierdut al gîndurilor, ca să-și facă planul de atac cu mai multă dibăcie, cu mai mult sînge rece...

Cusătura ar fi una... Un punct bun.

„Pentru cine faci dumneata așa ceva ?“

Totuși, o vede senină, explicîndu-i, bunăoară : „Nu vezi, e un *abat-jour* nou pentru lampa din sufragerie...”

Și-l năpădește tristeța că a dat din nou greș ; ar trebui să aibă numai decît alte șapte sau șaptezeci de întrebări care să se urmeze repede, ca focurile de petardă. Dar deocamdată n-are decît întrebarea privitoare la cusătură...

E trist, e grozav de trist. Oricît își bate capul, nu mai găsește alta.

E cumplit de trist. Cel puțin să se aleagă într-un fel. Starea asta de nesiguranță și neliniște îl minează, îl deprimă, îl dărîmă.

S-a reîntors la cafeneaua de unde plecase și a cerut un țap; pe care-l soarbe cu înghițituri largi, lacome. Nu vede nimic în jurul lui, și chelnărul care i-a adus un jurnal, petrecut pe după un fel de caduceu de lemn, îl plictisește. Chelnărul înțelege, lasă jurnalul și pleacă. Iar Sandulian se zvîrcole pe scaun, ca un șarpe care a răscolit spuză unui foc acoperit din ajun. El nu vede decît spuma berii, care se lasă domol spre fundul paharului basoreliefat cu atîtea încărcături agasante. Spuma care se lasă domol îi face bine ; i se pare că, la fel cu sticla paharului, se desface și min-tea lui.

Cînd s-a mai potolit, ia jurnalul și-l desface. Dar înainte de a arunca ochii pe dînsul, ideea mîntuitoare i-a venit.

Lovitura trebuie dată la *el* ; către *el* trebuie să se îndrepte de-acuma, către omul acela enorm și spătos, cu doi ochi mici, sticlind de răutate sub streșinile largi ale sprîncenelor. Ei da, avea tot dreptul. Era soț. Și acela trebuia să-i răspundă, să-i dea socoteala. Va brava deci fulgerele de mînie ale ochilor mici, va brava glasul categoric și tăios, va ridica și el tonul. Mă rog, era soț și avea tot dreptul.

Da, așa va face.

Cu toate astea, îi trebuia un sprijin... *moral*. Banditul acela e un om foarte violent. Cum dracului l-ai ales nevastă-sa, dintre atîți amici ai casei, tocmai pe el ? Dacă ar fi fost altul, mai potrivit, mai ca toți oamenii, ehe ! l-ar apuca bine de gulerul hainei și l-ar scutura nițel...

Încă zdravăn de tot...

Dar la tîlharul ăsta e cu neputință să te gîndești că l-ai putea apuca de reverul hainei. E un uriaș în toată puterea cuvîntului. Așa i-a plăcut dumneai ; un uriaș și un violent...

Cu toate astea, sînt mijloace în fața cărora și cei mai uriași trebuie să cedeze. Și s-au văzut cazuri cînd oameni de-o putere excepțională au fost înfrinți de vreun slăbănog, de cîte-un pirpiriu... S-au văzut destule cazuri... cînd slăbănogul, cînd pirpiriul a fost animat de o mînie cumplită, o furie oarbă și care nu mai cunoștea margini și obstacole. O furie cumplită înzecește puterile... Iar starea de soț înșelat e generatoare de-o astfel de mînie...

Așa gîndea Sandulian, fără însă a izbuti să-și formeze convingerea deplină. Drept care, fu nevoit să mai ceară un țap, și încă unul...

În cele din urmă lumină se făcu... O mînie năpras-

nică nu se poate dezlănțui dacă nu e sprijinită solid de-un suport, de ceva ascuns și sigur, de-o rezervă care să poată interveni la momentul oportun, în caz când teoria înzecirii puterilor s-ar arăta netemeinică tocmai într-un caz ca atare.

Un... o mică armă, un revolver din cele noi, mici cât să nu se vadă din pumn, poate constitui o astfel de rezervă, din cele mai serioase. E suficient să-l simți în podul palmei, ca teoria mîniei ofensatului, care nu mai cunoaște margini, să fie promovată mai cu brio decît și-ar fi putut închipui cel care a lansat-o.

Deci, înainte de a ajunge la țintă, un prim popas la primul armurier întîlnit în cale ! Iar pînă atunci, încă un țap, pentru definitivarea hotărîrii.

— Băiete, un țap !

Și domnul Sandulian zgudui caduceul, pentru ca să se desfacă jurnalul întins pe el. Era *primul* țap pe care avea să-l bea în tihnă, primul țap *popriu-zis* din ziua aceea, așa că se impuneau neapărat onorurile jurnalului, ca tot omul care, după această tihnă trecătoare, are de plecat la treburi mai importante și... sigure.

Parcurse titlurile dintr-o aruncătură de ochi, pentru a-și alege subiectul cel mai atrăgător. Dar nu găsi nimic deosebit. Politică și iar politică. Un lucru cu totul fără nici o legătură cu ceea ce-l preocupa pe el.

Îl preocupa revolverul. Căută deci o reclamă de armurier. Însă ochii se împiedecară de ceva și mai aproape de sufletul lui în clipele acelea decît chiar o adresă de armurier. Se opri la rubrica : „Palatul de Justiție“.

Ceti : „Un nou gen de escrocherie...“ Aș... ce-l priveau pe el genurile noi de escrocherie ?... Înainte ! Unde va fi și revolver...

Dar coborînd ochii ca să treacă de porțiunea de coloană care nu-l interesa, i se înfipse deodată în

vederi un cuvînt familiar, un nume, un nume la care nu s-ar fi așteptat, un nume care însemna o considerabilă revelație : Stăsescu.

Stăsescu ! Dar Stăsescu era el, tipul... amicul... adică inamicul, rivalul... rivalul pentru care vrea tocmai să cumpere revolverul, pentru ca să-și poată permite să-i vorbească.

Stăsescu, la rubrica „Palatului Justiției”, sub titlul : „Un nou gen de escrocherie”.

Mă rog, judecător de instrucție nu-l știa să fie, nici procuror, nici comisar. Atunci nu putea fi decît...

Se aruncă asupra jurnalului, cu ochii dilatați de o fericire fără de samăn, cu niște ochi atît de plini de lumină, că nici nu putu la început să cetească un cuvînt...

Escroc... Nu putea fi decît escrocul. Și era tocmai Stăsescu, acest om bogat, însă fără meserie și avere concretă, fusese prins cu un nou gen de escrocherie. Sandulian ceti, mai degrabă mîncă rîndurile.

Însă după prima lectură nu se simți săturat. Era ceva cam vag și nu părea să fie tocmai așa grav. Trebuî să cetească a doua și a treia oară pentru ca să înțeleagă mecanismul afacerii juridice. Cu toate eforturile rațiunii și închipuirii lui, însă, chestia nu parvenea să i se pară tocmai așa gravă. O complicată afacere comercială și... cam așa ceva... Dar nu izbutea să vadă fapta cea rea, partea de vină a arestatului.

„O să-i dea drumul”, gîndi el dezamăgit.

Luă și alte jurnale, dar dispoziția nu-i mai crescuse. Se sculă nemulțumit, ba chiar întristat. Dar se resemnă : în orice caz, are cu ce face o bună impresie doamnei Sandulian.

La chioșcul din apropiere luă un teanc întreg de ziare. Și porni eroic, pipăind pachetul pe deasupra umflăturii buzunarului. Era într-adevăr gros ; și parcă tot pe atît îngroșa și vina lui Stăsescu.

La un colț, literele de aur ale unei firme înguste îi săriră în ochi de sub un puternic felinar electric.

I. GROZIANU

Avocat

Consultațiuni 7—9

Era chiar 7 și jumătate. Iar lumina care se răsfrângea din firma de sticlă neagră, parcă înzestrată cu puteri magnetice, îi încetini pasul, apoi îl opri în loc.

„De ce nu ? Își spuse Sandulian. De ce nu ?” Poate lucrurile să fie și mai grave decât ar părea în realitate. Pe urmă... tot trebuia să cumpere un revolver. În orice caz, o consultație tot va fi mai ieftină decât un revolver. În schimb, lucrurile ar putea să iasă cu mult mai grave.

Și într-adevăr, după o jumătate de ceas, Sandulian ieșise luminat...

Întîi avocatul spusese :

— Cam gravă chestia... Foarte gravă... Trebuie să luptăm din răsputeri... ca să-l scoatem...

— Să lupt ? Să scot ? Pe tâlharul ăsta ? Tocmai eu vreau să știu, din contră, cît ar putea fi... Înțelegeți... pe cît timp, ca să zic așa, aș putea să mă socotesc scăpat de el...

— A, sînteți partea civilă... Nu mi-ați spus așa ceva. Va să zică, de la dumneavoastră a împrumutat tablourile...

— Da' de unde... Dar e un tâlhar, un tâlhar de rînd... aș vrea să-l văd înfundat chiar pe cinci ani... chiar și mai mult...

— Mă rog... Însă noi trebuie să știm interesul... vreau întîi să văd interesul care vă face să interveniți în proces...

Sandulian privi bănuitor la avocat. Oare ar putea să știe ăsta ceva ?...

— Dar de ce e necesar să cunoașteți dumneavoastră interesul meu, domnule ?...

— O, domnule, interesul... interesul juridic... *Pas d'intérêt, pas d'action*¹... e un precept care ne împiedecă...

— Ah, da... dar poate e ceva indiscret la mijloc...

— A-ha... a... a... înțeleg...

Sandulian îl privi crunt ; avocatul surîse fugitiv și redeveni grav.

— În cazul ăsta, spuse el, nu-mi rămîne nimic decît de a-mi oferi serviciile părții civile în mod gratuit... cu condiția ca să mă despăgubiți dumneavoastră... Mie, în orice caz, înțelegeți, îmi trebuie o procură de la reclamantul în drept...

— Dar cel puțin e rost de-o pedeapsă ca lumea ?

Avocatul deschise codul și îi arătă o combinație întreagă de articole.

— Înțelegeți, totul depinde de modul cum punem chestiunea... Cum vedeți, poate să meargă și pînă la cinci ani...

Socoteala onorariului, pe care i-o făcu apoi, nu i se păru lui Sandulian chiar prea exagerată ; nu depășea nici jumătate din prețul revolverului. Avocatul ăsta era cam ieftin. Îl angajă deci, dar cînd plăti acontul, gîndi că n-ar strica mult să mai tocmească și unul mai scump, mai cu greutate...

Sandulian intră în camera soției sale, pe buze cu un cîntec la modă. Mai îl fluiera, mai îl sîsîia, mai tăcea ca să-l reia iarăși, dar nevastă-sa nu-și ridică ochii de pe gherghef. Atunci scoase teancul de gazete și-l trînti cu plesnet mare pe măsuta de lîngă canapea. Doamna Sandulian nici nu tresări măcar.

Se aruncă pe canapea, așa cum se găsea, cu paltonul pe dînsul. Și începu să desfacă jurnalele zgomotos,

¹ Nici interes, nici acțiune... (fr.).

schimbându-și neconținut poziția picioarelor aruncate unul peste altul și făcând somiera sofalei să ofteze în acorduri dureroase.

Mai la urmă, văzînd că nu izbutește s-o scoată din mutismu-i încăpățînat, gîndi că trebuie să se prefacă încordat asupra lecturii și, la un moment dat, să sară, surprins de mirare, că a descoperit o veste atît de gravă și dezonorantă privind pe amicul lor Stăsescu.

Îi examinează pe furiș figura, pe cînd parcurgea într-o doară titlurile și coloanele indiferente. Ca și cînd ar fi vrut să și-o întipărească bine în minte, pentru a se bucura și mai mult în urmă de diferența dintre expresia senină pe care o păstra încă și expresia de surpriză, de groază ori poate de necaz care o să-i strîmbe nobilele sale trăsături, iaca, peste puțină vreme.

Și, fără a mai aștepta mult, Sandulian scoase deodată un „A !” scurt și sughițat, apoi sări din pat, simulînd o stupoare exagerată, de actor începător.

— Dar ce va să zică asta ? răcni el, bălăbănindu-se pe picioare. Ia uite, domnule... nemaipomenit...

Și-și acoperea fața cu jurnalul, o descoperirea apoi îndată, ca să-și privească soția, și pe urmă se repezea din nou cu ochii la jurnal, pentru a reciti, cu stupida și ieftina lui consternare așternută nepotrivit pe fondul vioi al figurii.

— Ei, ce este, ce este ? strigă plictisită doamna Sandulian. Ce s-a întîmplat ? Spune odată... Ce te-a surprins atîta ? !...

— Stăsescu...

Și se opri, ca să judece efectul acestui cuvînt, rostit după o scenă atît de patetic jucată.

Dar doamna Sandulian plecă ochii, dînd din umeri, plictisită.

— Ei !! Ce e cu el ?...

Lui Sandulian i se păru că zîmbește...

„Să vedem dacă ai să mai zîmbești și acum“, își făcu el vînt... și continuă, fixînd-o :

— Stăsescu... a fost arestat... A fost prins cu escrocheria... Un nou gen de escrocherie. Grav de tot... Pedepsă pînă la cinci ani...

Și-i întinse jurnalul, pentru ca să-i fie mai la îndemînă urmărirea metamorfozelor ei fizionomice.

Ea cetea însă calm și fără nici o surpriză. Lui Sandulian nici nu-i venea să creadă.

Adică... oare... să nu fie adevărat, și toată alarma lui să nu fie decît un caraghioslîc, din care...

Bine, dar atîtea evidente, atîtea siguranțe, care ieșiseră rînd pe rînd din spuma de bere ca obiectele neașteptate din cutia unui scamator !

— Toate ziarele scriu, adăugă el, desfăcîndu-le rînd pe rînd și îngroșînd vocea agresiv, ca să întindă coarda pînă la capăt... Toată presa...

Dar ea nu mai vru să cetească și dădu din umeri indiferentă. Însă nici el nu se lăsă bătut.

— Maximum de pedeapsă, cinci ani, minimum trei. E grav de tot...

Și după o pauză, în care păru că-și consultă, concentrat, cunoștințele juridice, declară :

— Prin urmare, trebuie să ne luăm ziua bună pentru un timp mai îndelungat de la domnul Stăsescu. Adică pentru totdeauna... Căci chiar după trei ani de zile, sau patru, sau cinci... cît vor fi... nu știu cine are să-i mai întindă mîna... Și-n casa mea nu-mi trebuie escroci ! zbieră el drept încheiere.

Dar doamna tăcea înainte, exasperantă. Ceea ce-l făcu pe Sandulian s-o ia puțin mai de-a dreptul.

— S-ar părea că nu vă interesează de loc această chestiune, făcu el mîeros. S-ar părea... că nici usturoi n-ați mîncat... nici gura, pardon, nu vă miroase...

Ea făcu o mișcare de displăcere cu buzele și izbucni, în lumina de triumf a ochilor lui :

— Ah, ești cumplit de agasant... și mai ales ești groaznic cînd începi cu astfel de expresii, de care abia credeam că te dezvărșasem... Mă rog, ce dorești de la mine ?

— Nu înțelegi ? Stăsescu a fost arestat...

— Ei, și dacă a fost arestat ?!...

A... Sandulian o măsură de sus pînă jos... Dar *evidențele* lui dinainte rămîneau, rămîneau... Ha... co-coana... credea că îl poartă pe el... așa... Aha... Nu merge... Numai că trebuie înzecită băgarea de samă... Nu vezi cît e de periculoasă această femeie ?...

— Va să zică, ți-e indiferent, nu ? Hm, curios... Eu credeam că te privește și el puțin, săracul... E doar prietenul nostru cel mai bun... prietenul casei, de !... pe care d-ta mi l-ai recomandat... nu eu dumitale... Bietul Stăsescu ! Sărmanul ! El, care cel puțin de două ori pe săptămîină lua masa la noi... Cum adică... dumneavoastră femeilor, așa vă sînt de indiferenți cei atît de aproape de dumneavoastră ? se minună el, fericit de verva lui și de modul cum a dus-o. Stăsescule, Stăsescule, mai crede în prieteni, Stăsescule !...

— Vorbești prostii, îl întrerupse d-na Sandulian. Sigur că nu mi-e așa de indiferent... Dar mai întîi de toate nici n-a fost judecat, nici n-a fost condamnat... Și eu cunosc mai bine pe Stăsescu decît dumneata... și pot să știu destul de bine că sufletul lui nu e capabil de astfel de lucruri urîte... O, nu... De altfel, ar fi fost inutil să facă așa ceva... el e destul de bogat...

Sandulian rămase cu ochii blejdiți la ea, cu gura întredeschisă, prin care vârful limbii sta gata să se strecoare, ca la spînzurați.

Așadar, era întocmai. Așadar, era totul adevărat. Siguranțele lui erau cu adevărat... siguranțe... Și cine știe de cînd nemernicii ăștia o duc astfel... Poate chiar dinainte ca ea să-i fi fost soție...

Ea-și aplecase ochii deasupra gherghefului, iar el începu să se plimbe impacientat și nervos. Totuși, se liniștea... Noroc că lucrurile sfârșeau astfel înainte de-a se băga de samă... cel puțin față de lumea cealaltă, de ochii lumii... pentru că, mă rog... o probă evidentă nu era... Totul nu dăinuia decât în stare de supoziție... Căci, la drept vorbind, nici chiar siguranțele lui nu erau tocmai-tocmai niște siguranțe în adevăratul înțeles al cuvântului... De văzut, n-a văzut nimic, și de auzit, n-a auzit nimic... precis... Toate nu sînt decât deducții... simple deducții. Ici-colo, cîte-o vorbă care putea să aibă și un alt sens, cîte-un gest care putea să aibă și altă interpretare... cu siguranță că gluma de-abia acum începea să se îngroașe... Cu siguranță că *prietenia* de-abia de-acuma amenința să se transforme în amor sadea... Da, da... *pînă la proba contrarie*, nimeni nu poate să presupună în sarcina altuia ceva de care nu e sigur... așa doar i-a spus și avocatul cînd i-a explicat că pînă la judecarea procesului definitiv arestarea lui Stăsescu n-are nici o importanță propriu-zisă, drept care onorarul nu i-l ia decât în vederea procesului definitiv...

Nici el deci nu poate deocamdată să arunce piatră acuzării definitive în soția lui. Cel mult, să se bucure că destinul s-a amestecat singur ca să împiedece o negliuire și o nemernicie care se punea la cale...

Ceea ce dovedește că lucrurile ajunseseră la un punct destul de serios e însă că doamna pare să-și dea perfect sama că timpul încă n-a sosit să se teamă de soarta lui Stăsescu. Ea pare să știe foarte bine deosebirea între o arestare preventivă și între o condamnare... de parcă ea însăși ar fi consultat un avocat... dacă n-o fi prevenit-o chiar banditul... mai demult...

...O-ho... aicea se arată un complot întreg...

— Va să zică, nu-l crezi capabil de așa ceva ? !

— O, desigur... În această privință sînt de perfect acord cu tine...

— Da... a ? Sînteți ? ! Apoi, draga mea, dacă vrei să știi, eu cred că e vinovat... vinovat din cap pînă în picioare... Ce tot îmi spui mie de avere și de lucruri d-astea !... Iubitul dumitale amic Stănescu trăia din expediente... Asta e... S-o știi dumneata... Adică poate o și știai... apăsă el, provocator, pe ultimele vorbe.

Dar ea surîse cu blîndeță...

— Vei vedea că am avut dreptate... cînd se va judeca procesul... Îți spun, nu pot să cred așa ceva... nu e capabil de așa ceva...

— Ești așa de sigură ?...

— Instinctul meu nu mă înșală niciodată...

„Astea-s mărturisiri, cum s-ar zice, pe față... Îl iubește, asta e... și spune, arată...“, bolborosi Sandulian în fundul gîtlejului său, fără a socoti însă momentul potrivit să dea drum larg tumultului indignării... „Poftim, că mărturisește !... Dar e un destin pe lumea asta... e un Dumnezeu...”

— Într-adevăr, bietul Stănescu ! oftă el acum adînc, întorcînd-o cu înțelepciune, pentru a provoca noi destăinuiiri. Mi-ar părea foarte rău... dacă... Și, înțelegi... Noi înșine ne-am găsi într-o postură foarte puțin convenabilă... Dar în sfîrșit... să nu fim egoiști... Noi ca noi... Dar el, bietul băiat !... Dorința mea fermă este ca să scape basma curată... Să-și dovedească nevinovăția... Altfel, să știi, îl așteaptă pedeapsă grea de tot... De la trei la cinci ani, nu mai puțin...

— Ce trei, ce cinci ani !... Ce tot vorbești aci ? ! Sînt oameni care omoară, și tot pot scăpa cu cîteva luni... ba chiar îi achită... Dar el, care n-a omorît pe nimeni ?...

— Cum n-a omorît ?... I-a escrocat... I-a jefrit de avutul lor... I-a adus în stare de mizerie. Asta nu e tot o crimă ?...

— Nu e... și chiar dacă o fi... o să se vadă că cel mult a greșit... și-l va achita...

„Ia uite, cum îl iubește, canalia !...“, bolborosi din nou Sandulian, în fundul gâtului. Și izbucni cu toată tăria :

— Nu-l va achita... Numai la jurați se achită... Acolo se judecă omorurile... Dar asta e altfel de faptă... care se judecă numai la tribunal... Și tribunalul condamnă... Asta e faptă de cinci ani, înțelege odată... românește...

— Habar n-ai !

— Habar n-ai d-ta... Fapta lui e prevăzută cu cinci ani în lege...

— Păi sigur, cunoști foarte bine d-ta legile...

— Dacă nu m-oi pricepe eu, se pricepe avocatul care mi-a spus...

— A... a... ? Va să zică... Ai întrebat un avocat... Știai dinainte... Mi se păruse că aici, acasă, ai descoperit, în jurnal... Hm... Și începu să rîdă cu poftă... Mă rog, pentru ce ai ținut să-mi joci teatrul ăsta ? Întrebă ea, foarte înveselită.

— Ce teatru, ce teatru ? ! Eu nu joc teatru, doamnă... Credeți că eu n-am mai stat de vorbă cu avocați în viața mea ?... Eu n-am fost la Palatul de justiție ca auditor ?... Iată un loc unde-ți recomand să te duci și d-ta... Acolo poți vedea multe lucruri... neplăcute, de care ai ști apoi să te ferești din vreme...

— Bine-bine, lasă asta... Să ne întoarcem la cele ce vorbeam. Ce-au a face vizitele d-tale la Palatul justiției cu pedeapsa lui Stănescu ?

— Pentru că am văzut acolo cum sînt pedepsiți cei care fac ce-a făcut Stănescu.

— Dar n-a mai făcut nimeni ce-a făcut Stănescu... Parcă îmi ceteai adineaori că el a inventat un gen nou de escrocherie...

Sandulian nu mai găsi imediat riposta de data asta. Ba chiar se înecă și începu să tușească. Pe urmă își prelungi tusea, ca să găsească o ieșire onorabilă. Când socoti că trebuie să se potolească, rosti :

— Inventator... Acum mi-l scoți și inventator... A... să-mi vezi mătăluță ce patentă mi-l mai așteaptă pe acest mare inventator... pe acest bandit... pe acest pungaș ordinar... A... trebuie să fac inventarul tuturor lucrurilor, ca să văd dacă nu mi-a dispărut ceva pe urma vizitelor acestui onorabil inventator...

Ea surîse cu nemărginit de disprețuitoare milă drept răspuns. Iar el, cetind acest zîmbet, își dădu seama cît de nemărginit îl iubea. Cît de singur și de neștiutor a fost între acești doi complici, care cu siguranță că tot timpul n-au avut față de el decît aceeași nemărginit de disprețuitoare milă.

Ca pentru un neștiutor ce era.

Îndată ce ar fi știut, îndată ce s-ar fi pornit să se opună, mila ar fi dispărut și ar fi rămas doar disprețul. Și ura oarbă. La început, latentă și neagră, ca de fiare ce se măsoară înainte de a se arunca una asupra alteia.

Dar descoperise lucrurile acestea acum, cînd ele încetaseră de a mai exista. Doamne, ce s-ar fi întîmplat dacă le-ar fi descoperit mai demult ?

Ar fi avut el curajul să se ridice, să strige, să-și ceară repararea sufletului său jignit și călcat în picioare ? Ar fi avut curajul ăsta ?...

A, da... Adineaori, la berărie, gîndea să treacă pe la un armurier, ca să se înarmeze.

Surîse trist acestei amintiri.

Ei ? Și cum... și cînd ar fi putut să lovească ? Unde... cînd ar fi găsit pieptul dezgolit, pe care să-l ciuruiască ?... Doar în fața lui, cei doi ar fi păstrat aceeași atitudine calmă, ermetică, prietenească chiar... Unde, unde să lovească ? Cum să lovească în fața

prietenească și surfzătoare, care s-ar fi apărat desigur cu toată violența și puterea ce-i da aparenta nevinovăție ? Cum, cum să smulgă vâlul acestei aparențe ?...

O, cu adevărat că este un dumnezeu deasupra, care intervine, *Deus ex machina*, să te scoată la timp din mijlocul acestui labirint de încâlcite și atât de chinuitoare întrebări...

Este un dumnezeu...

Sandulian recunoaște, cu toată bunăvoința și îndatorirea de care e capabil, în momentele acestea, pe Dumnezeu, și-i acordă solemn promisiunea supunerii oarbe și eterne.

E vesel, e fericit, e liber...

Se poate mișca, se mișcă, poate vorbi, gesticula, striga... de-a dreptul, fără nici un ocol, fără nici o stînjenire. Fără a se gîndi ce fel de interpretări va putea întîmpina cuvîntul său, ce fel de rezonanțe va isca în bolțile sufletești în care va pătrunde, ce fel de avertismente surde vor reflecta aceste bolți, înapoi, spre dînsul...

Liber... Gol... Nou... Ca un nou-născut...

— Cinci ani, doamnă, cinci... Ei da, am fost la avocat și l-am întrebat. Cinci ani. Cazul e foarte grav...

— Și te poate bucura asta ?

— Ei da, doamnă... mult, foarte mult... infinit de mult... Atît de mult, că îmi voi permite să-ți cînt ceva frumos, un cîntec de dragoste... de parcă acum ne-am fi cunoscut întîia dată... Primul meu cîntec de dragoste...

Și Sandulian începu să tușască și să-și dreagă vocea lui obosită, apoi dădu drum primelor note :

Tu, viața mea,

Tu, dulcea mea viață...

Acum începi cu adevărat pentru mine...

Muzica era arbitrară, ca și această poezie, cu totul și cu totul originală.

Dar atunci servitoarea veni să anunțe :

— Domnul Stăsescu !

Exclamația de surpriză care scăpă lui Sandulian fu ca zgomotul unei coarde ce se sparge în mijlocul, în momentul cel mai patetic al cântecului.

— Cine ? Ce face ? Ce caută ? Ce vrea ? Ce doarește ? Ce caută aici ? !

Servitoarea dădu din umeri, fără înțelegere. Dar Sandulian se întoarse către nevastă-sa, formidabil și necruțător :

— A evadat deci ? Și caută azil la mine ! A-ha... Eu nu pot să dau azil la toți escrocii. Casa mea nu e azil de... de...

Ușa care se deschise dinafară înăuntru întrerupse brusc avalanșa de vociferări.

În cadrul ei era d. Stăsescu, în persoană :

— Desigur vă mirați de apariția mea atît de neașteptată astăzi, cînd vă spuseseam că viu tocmai miercuri... Dar m-am grăbit să vă avertizez — continuă să mugească vocea de taur, înecînd îngîimeala de întrerupere a lui Sandulian — m-am grăbit să vă avertizez că dacă veți ceti cumva în jurnale de o afacere în care e vorba de-un Stăsescu...

Aci o pauză mică, în care ochii lui Sandulian sfîrșesc prin a deveni incandescenti de furia și nerăbdarea ripostei ce pregătește...

— ...apoi să nu credeți că e vorba de mine... E un nemernic de văr al meu, pe care-l cheamă tot Ion, ca și pe mine... și care nu acum îmi face numele de rîs pentru înțîia oară...

ORA BUNULUI RĂMAS

Înainte de a se hotărî să intre, Bastache mai făcu două-trei ocoluri. Cum să înceapă? Hm! Va fi extrem de greu...

Și cu toate astea, trebuia... Acum. Astăzi. În ora care avea să urmeze! Trebuia să fie calău și să execute fără milă.

„Anito, scumpa mea dragă, trebuie să strângem din ochi, să scrișnim din dinți, să urlăm, dacă vrei, de durere, dar trebuie să trecem și peste asta...”

A sosit «ora bunului rămas!»

Chestie de câteva zile, și pe urmă ne vom obișnui... Doară, pe cât am înțeles, tu ai mai trecut de mai multe ori prin astfel de ore!...

...Ce e-n ziua de azi o despărțire... Se despart ei soți, după o conviețuire de ani întregi!... Dar noi, drăguța mea dragă!... Tu ești frumoasă, eu sînt... cum dracu mai sînt și eu?... tînăr, da, tînăr... Repede ne găsim...”

Bastache se opri. Nu mergea. Prea era la repezeală... Prea ușor... Prea cam... în glumă... Nu mergea. Cu Anita nu mergea. Anita era un temperament tragic. Cu temperamentele tragice trebuie să o iei tragic...

Și ajuns în fața casei unde se întâlnea cu Anita, Bastache nu se simți în stare să se oprească ferm și dîrz,

precum își propusese. O luă tot înainte și mai trase câteva ocoluri, pentru a găsi tragicul de care avea nevoie. Își debită micul lui discurs pe mai multe tonuri, dar fu imposibil să găsească nota pe care o căuta. Iar timpul trecea, și Anita putea să plece, închipuindu-și că l-au reținut cine știe ce motive fără însemnătate. Numai motivul cel groaznic, cel teribil, nu l-ar putea bănuî, mititica... Numai motivul cel cumplit... Și ar pleca plină de voioșie și iertătoare ca întotdeauna. „Ah, nu e nimic ! va ciripi gurița ei mică și țuguiață ca o căpșună. Nu e nimic. Doar ne întîlnim în fiecare zi, de la 4 la 6, în odăița pe care mi-a cedat-o, pentru acest scump răstimp, buna și scumpa mea prietenă Păpușica...”

Ah, Păpușica ! era cît pe-acî să urle, cît îl lua gura, Bastache, în mijlocul străzii pe care o traversa. Să nu intre acum ; dar să aștepte pe Păpușica. S-o roage să transmită ea Anitei...

Și dus de gîndul cel nou și surîzător, Bastache făcea pași largi și voinicești în valurile de trecători. Claxoanele i se păreau acum cîntec de biruință, și huruitul motoarelor, darabana acompaniamentului.

Nu ! își zise el dezamăgit, cînd pasul o luă ușor pe o străduță mai dosnică și mai liniștită. Nu. Asta însemnează că... asta însemnează că Păpușica va ști, prin urmare... că el a rupt-o întîi... ceea ce Anita nu va ierta în ruptul capului... Asta mai însemnează că Anita abia mîine va afla vestea cea cumplită... și el nu poate, nu va putea dormi la noapte, la gîndul că ea se va culca surîzătoare și fericită, că-l va visa și că-i va face ușor cu degetul în somn : „Mic despot al sufletului meu, unde mi-ai fost ieri ?... Mi se pare că ai început să umbli pe de lături... Mic despot al sufletului meu, mi se pare că o să mă scutur din robie și [o] să-ți uezurp tronul... Mi se pare că eu am să iau de acum înainte frînele domniei în mîină... și eu

am să-ți poruncesc, de acum înainte, nu dumneata mie...”

„Oh, îngerașul de el... Auzi ce cuvinte dulci !... «Mie despot... frînele domnicii...» Dar e o împărăție Anita asta, o nebunie !... Și nu poruncește ea, la drept vorbind ?... Dar cum poți să te desparți de comoara asta ? Cum, Dumnezeuule ? Cum, Dumnezeuule ? Cum poți să-i spui așa, tam-nisam, c-o lași ?...”

„Cu toate astea, Anita, iartă-mă... Iată, de data asta voi fi eu adevărat un despot... Un despot nemernic, stupid, criminal... Un tiran... Să nu mă ierți niciodată, Anita... Să mă urăști toată viața mea... Dar nu mai pot, sufletele, să te țin sub această minciună... De trei săptămîni eu știu că te las, și de trei săptămîni nu îndrăznesc să-ți spun... Mă port cu tine ca asasinul care înfige pumnalul în copilul roz... în copilul cu brațele întinse... să-l cuprindă... și-i surîde... Anita, nu mai pot să îndur această povară, această mască de aramă ; mai bine ura ta decît zîmbetul ăsta de miel neștiutor pe care-l duci la tăiere...

Dar ea... cealaltă... așteaptă, Anita. Tu n-o știi, Anita... nici eu n-o știu... pentru că această zgripțoroaică de cocoana Profira nici numele n-a vrut să mi-l spună măcar... această pețitoreasă care nu scapă o vorbă mai mult decît trebuie pînă ce tîrgul nu e asigurat, și ce trebuie să fie al ei — pus deoparte... Dar negustoreasă cinstită... Cum ți le alege ea, cum ți le nimerește ea... zestre, frumoasă, candidă... Căci tu, dragă Anita, n-ai avut decît una din aceste calități... dar vezi, omul cînd se-nsoară, Anita, cum să spun ?... nu-i ajunge. Tu, de ! știi bine cum ne-am cunoscut, știi bine cînd ne-am întîlnit prima oară în odaia Păpușicăi, știi bine că... în sfîrșit, nici nu ți-a venit să joci măcar pe nevinovată... Sinceritate, e drept, dar, draga mea... înțelegi... eu nu pot... eu trebuie... e vremea... să mă retrag, să încep ceva, să...

tinerețea are și ea un liman ; frîul are și el o margine... vorba bieteii mame, iar mama știe cine e coana Profira... Coana Profira nu se încurcă niciodată. Îi spui : «O vreau brună, subțire, cu ochii verzi... sau cine știe cum...», coana Profira așa ți-o aduce... Ba, pe deasupra, și cu zestre și cu... și... și... cu...

Anita, a sosit «ora bunului rămas !»

Și revenind în fața casei unde se întâlnea cu Anita, Bastache păși ferm și dîrz, precum își propusese.

Cu toată gravitatea lui de comandă, Bastache era pierdut. Sîngele îi fugise din vine și din obraji ; monologul îndelung, pe care-l aiurase pe străzi, ca să prindă curaj, părea că-i supsesse orice energie din slăbul lui trup. I se păru însă curios că Anita nu se uită uimită la el, cum se uitaseră vreo cîțiva dintre trecătorii întîlniți în cale, cînd scăpa cîte un cuvînt rostit mai tare sau cînd întorsăturile dispozițiunilor lui sufletești în această convorbire imaginară, pe care tocmai o terminase, îi schimbau brusc alura și mersul.

Dar acum începea convorbirea reală.

Și convorbirea o începea Anita. Dumnezeuule, dar de ce aerul ăsta plictisit la dînsa și graiul ăsta aspru ? Să bănuiască oare cumva ? Să-i fi suflat cineva la ureche ?... Dar asta e cu desăvîrșire exclus.

— Te asigur că nu te-aș fi așteptat atîta dacă n-aș fi avut să-ți comunic lucruri extrem de importante... Ia loc...

Pe Bastache astfel de atitudini îl scoteau din sărite. Cum adică ? Ce va să zică morga asta și imperativul ăsta ? Ah, da ! Ba foarte bine... Asta îi ușura lui mult situația... Aha... asta îi da curaj să taie fără milă în carne vie...

— Mda... făcu la rîndu-i, destul de grav și sec. Mda... Și eu aveam să-ți comunic lucruri extrem de importante...

Ea îl privi cu nemărginită milă disprețuitoare :

— Ah, știu, știu, vrei să mă ametești iarăși cu scenele d-tale, cu care m-ai înăcrit pînă acuma... Te rog, scutește-mă... Mi s-a urcat pînă aici... și cu degetul întins orizontal își tăie beregata.

— Daaa ?... Ah... Daaa ? V-ați săturat ? sări la rîndu-i Bastache, înțepat pînă la os de vîrfurile grozav de ascuțite ale disprețului ei. Daaa ? Vi s-a aplecat ?... Vă recomand picăturile lui Davila, scrișni, scos din sărite, și se ridică de pe scaun, ca să-și destindă mînia în pași largi și apăsăți.

Ea-l privi cu ură, apoi, tot privindu-l, ochii i se îndulcîră și-o podidi deodată un rîs vesel și prietenos...

— Haide, sfîrșește odată cu mutra asta de măcelar înfuriat ! Îi strigă ea. Mai bine vino lîngă mine și sărută-mă. Am să-ți dau o veste mare...

Bastache se opri clătînîndu-se. Nu. Dispoziția asta nouă a ei nu-i plăcea de loc ! Era mai bine cum fusese la început. Ah, nu... cu săruturi, nu...

— Să mă săruți ? A, nu, scumpă... pardon, stimată domnișoară... săruturi, nu... Mersi !... Nu mai am nevoie... Mersi !... Mi-a venit și mie rîndul să mi se aplece...

Își închipui ruptura venind de la dînsa... el făcînd pe jicnitul... retrăgîndu-se rănit sufletește și umilit...

Și pe urmă, răzbunarea...

Oh ! Era de o mie de ori mai bine așa... Trebuie făcut totul ca s-o scoată din nou din pepeni...

Dar ea s-a apropiat tiptil de dînsul, cum era întors cu spatele, și l-a cuprins ușor cu brațele pe după gît. L-a sărutat lung pe ceafă. Însă el a respins-o cu bărbăție.

— Ți s-a aplecat, nu ? a răcnit el, vărsînd flăcări pe ochi. Te-ai plictisit, cum s-ar zice... O, asta le întrece pe toate... Nu... asta pune capăt la toate ! Te-asigur că le pune. Le-a și pus... Nu, scumpă... stimată... domnișoară... vă asigur că n-aveți să mai fiți plictisită... Orice, dar să știu că necăjesc pe cineva cu prezența mea, cu mișcările mele, cu micile mele obiceiuri — făcu el din ce în ce mai înduioșat de sine însuși — mai bine moartea. Ei bine, doamnă, fiți asigurată ; voi îmbrînci, voi da afară în brînci, de aci, de lîngă dumneata, pe acest imbecil care te plictisește... Îl voi înhăța de guler — strigă el apucîndu-se de guler — și-l voi duce ca pe-un răufăcător pînă la el acasă, și-l voi scutura zdravăn, și-l voi face, fiți sigură, să-i treacă o dată pentru totdeauna pofta de a vă mai plictisi... Scuzați, doamnă, vă rog foarte mult să scuzați, doamnă... Și izbindu-se cu pumnul în coastă : Hai, idiotule... hai, imbecilule... afară cu tine... cum îți permiți să continui să răpești timpul prețios al acestei nobile, distinse, frumoase persoane ? Afară ! Afară...

Și-și căra cu nemiluita în coastă, de parcă s-ar fi țicnit subit.

Ea îl mîncă din ochi de drag. Și cînd el se îndreptă de-a binelea spre ușă, îl ajunsese iarăși și-l cuprinsese, de astă dată fără a-i mai da putința să se miște.

— Stai, stai, prostule... Nu pleca pînă nu auzi vestea cea mare. Și-i strigă în plîmă ureche, cu șuierul cald al buzelor ei cărnose : Mă mărit !... Auzi ? Mă mărit !

Pe urmă, ca și cînd ar fi simțit că acumă nici nu mai e nevoie să-l ție atît de strîns, îi dădu drumul. Iar el se clătină ușor, ca un obiect lăsat, care-și caută echilibrul statornic.

— Tu... te măriți ?

— Da... foarte curînd... mai curînd decît îţi închipui... Şi dîndu-i o palmă uşoară pe obrazul care se congestionase cu desăvîrşire, îl asigură, rîzătoare : Haide, nu te întrista... Am să continuu să mă întîlnesc cu tine... Astăzi ai fost nespus de drăguţ...

— Cu cine te măriţi ? bîlbîi el, rătăcit.

Dar înainte de a primi răspunsul, i se făcu deodată o lumină vie dinaintea ochilor. Era gata să izbucnească într-un rîs formidabil, să bată din palme şi să sară iepureşte prin cameră :

— Şi eu, şi eu... şi eu mă însor... Cum s-a nimerit !... Însă răspunsul ei îl opri de la început :

— Cu un băiat foarte bine... are şi ceva avere... dar foarte multe şanse... Şi, din cîte am aflat... ştii cum seamănă cu tine... la siluetă, la ten... la...

— ... din cîte ai aflat ? !... Hm... va să zică...

În mintea lui Bastache, o legitimă bănuială căzu în zigzag de foc, ca un fulger.

El clipi din ochi şi-şi ţuguie buzele ironic :

— Ascultă, l-ai văzut ? L-ai văzut vreodată ?...

— Drept să-ţi spun...

— Ah, am înţeles, de ajuns ! Am înţeles, va să zică... tu, va să... ah... ha, ha, ha...

Dar pentru că ca-l privea cu totul nedumerită, el se opri iarăşi şi-şi ţuguie din nou buzele :

— Îmi dai voie să-ţi pun o întrebare ?

Şi se pregăti să ia lucrurile cît mai pe departe, pentru ca să fie cît mai amplă comedia, care era sigur că va duce la finalul bănuir.

Dar ea îi cuprinse capul cu braţele şi i-l trase la sîn :

— Bietul meu mititel, în sfîrşit astăzi sînt perfect convinsă de iubirea ta... Astăzi am văzut sufletul tău... tu suferi pentru mine, copilul meu dulce... Ei bine, drăguţul meu, îţi făgăduiesc...

— Că ne vom întîlni, nu ?

— O, da, dragul meu... Tocmai... O lună de zile însă trebuie să punem capăt întâlnirilor noastre. Acuma nu știu... o lună sau poate mai mult... În orice caz, tu treci într-o lună pe la Păpușica... ea te va ține în curent...

— Ne vom întâlni deci ! strigă el plin de fericire și bătînd din palme.

— Tot tu vei rămînea micul meu despot...

— Da ?... dar domnul ?... domnul ?... viitorul ?...

— Soțul meu, vrei să zici... Ei bine, nu e cel dinții căruia i se întîmplă ca soția lui...

— Sărmănelul !...

— Mititelul !

— Dovlecelul...

— E ! nu, nu... te rog... Expresii de felul ăsta...

— Ah, da ? bun... mă rog... Dar mai înainte, o întrebare... Cine ți l-a găsit pe domnul ăsta ?...

— O, o... pețitoreașă, tocmai vreau să-ți spun : e drept că nu ne-am cunoscut...

— De ajuns ! De ajuns ! În cazul ăsta îmi voi permite să-i spun : Tîmpitul ! Idiotul ! Caraghiosul ! El e ! Îl cunosc... 99 la sută că-l cunosc... Îl cunosc ca pe mine... E cel mai mare idiot...

— Îl cunoști ? Cum îl cunoști ?... A, nu, nu... așa nu... Trebuie să fim înțeleși de la început... Nu îngădui...

— Da ? Ei bine, îți voi dovedi îndată contrariul. 99 la sută că-ți voi dovedi... ce speță de imbecil e viitorul dumitale... Cocoana Profira ți l-a dat ploc, nu ?

— Exact... O cunoști și tu pe coana Profira ?

— Pe escroaca asta ! Desigur... Crezi că numai pe dumneata te-a păcălit ticăloasa asta ?... Crezi că numai dumitale ți-a prezentat astfel de idioți ?... Care se lasă duși de nas... și ducînd la altar... în fața altarului sfînt și curat... toate... toate... desfrînațele...

— Ieși ! strigă din toate puterile Anita, bătînd din picior,

— Toate haimanalele... toate neruși...

— Afară, ți-am zis...

— Da, voi ieși numaidecît... Mi-e imposibil să mai stau o clipă alături de... Va să zică... așa, nu ? Te căsătorești cu el, nu ? Cu idiotul, nu ? Ca să te înțîl-nești cu alții, nu ? Cu altul... cu amanții, cu toți... cu toate... secăturile... cu toți derbedeii ?... Ha, ha...

Figura Anitei se schimbă deodată. Doamne, în fața ei era un nebun... Doamne, a înnebunit subit ! Nu vezi că nu mai știe ce spune ? Cine a pus-o să-i des-tăinuiască... Dumnezeuule... cum va ieși acum din asta ?

Doamne, dacă se va isca un scandal ?... Și cu toate astea... acum are limpede dovada : cît o iubește, mititelul...

Și plînsul o pîdidi, și suspinele începură să-i scu-ture pieptul cu putere.

— Dragul meu, copilul meu... n-aș fi crezut... Ah, Dumnezeuule... Pînă acolo ? Atît să te coste ?...

Iar nebunul urla înainte și o scutura și mai tare decît suspinele de brațul de care o apucase, cu mîna încleștată, cu ochii de smintit.

— Ei bine ? Și-acuma vrei să știi cine e nebunul ? Cine e idiotul... cine e tîmpitul care era gata să se preteze la această comedie ?... Se bătu pe piept cu latul palmei : Uite-l, privește-l, privește-l bine...

— Dumnezeuule, cu ce ți-am greșit să mă pedep-sești astfel ? gema într-una Anita, neștind ce să creadă, ce să înțeleagă, ce să facă.

— Și... scuipă-l... Scuipă-l, n-auzi ? Apoi, îmbrîn-cind-o pînă în fundul camerei : Iată ce poamă ne-vinovată, cultă și bogată îmi oferea coana Profira... Iată cu cine aveam să...

În sfârșit, Anita s-a dumirit... L-a lăsat să mai urle încă pînă ce furia blestemelor și a insultelor a prins să se potolească, apoi, calmă, l-a întrebat :

— Cum, ai angajat și tu pe coana Profira ?

— Ah, da, desigur, am angajat-o și eu... Dar acum să aștepte mult și bine...

— În cazul ăsta, poți să fii sigur, dragul meu ; femeia asta îți aduce tot ce dorești. Iată ce mi-a adus mie...

Ea se repezi la măsută, luă poșeta cu mîni înfrigurate și abia izbuti s-o deschidă din graba nervoasă cu care îi jucau degetele. Scoase o fotografie, pe care i-o înălță triumfătoare dinaintea ochilor.

— Îți place ? Hai ? Îți place ?...

Dar Bastache se mulțumi să știe că nu e mutra lui acolo...

— A... altul... aa... iartă-mă... dar am înțeles că nu l-ai cunoscut... și... am crezut... adică... am...

— Păi tocmai am vrut să-ți spun : e drept că nu l-am cunoscut... cum să zic, personal... Profira nu face cunoștințe pînă ce nu se asigură că va fi bine răsplătită și n-are să fie trasă pe sfoară... Dar, în orice caz, îți dă toate amănuntele și, desigur, fotografia... Cum, ție nu ți-a dat încă fotografia ?... Sărmănelule !...

— Cum vezi...

— Vai de el !... Și se speriască că o să-l iau eu pe furiș, mititelul ?... Păi cum puteam eu să primesc de la ea o astfel de ofertă, dovlecule ?...

MONUMENTUL

Patruzeci de ani Costache Constandache a stăpînit oraşul. El era conservator, însă asta n-avea nici o însemnătate. Putea foarte bine să fie liberal, conservator-democrat sau, mai pe urmă, averescan, ţărănist, socialist or comunist ; nu ar fi avut nici o însemnătate. Oricine s-ar fi întîmplat la guvern, Costache Constandache era sigur de voturile conţetăţenilor săi. S-au străduit unii şi alţii să-l doboare, s-au încercat ingerinţe asupra oraşului şi mai cu seamă asupra mahalalelor. Mofturi. Cînd veneau alegerile, conul Costache Constandache ieşea cu o cumplită majoritate, în ciuda tuturor suveicilor şi tuturor crucilor trase cu creta pe spatele votanţilor suspecti. Iar pe vremea comisiilor interimare, un om nu mai da pe la primărie. Se lipseau cetăţenii de dreptele lor cereri, însă fără Costache Constandache nu vreau să lucreze. Şi cu tot aparatul lor poliţienesc, cu toţi bătauşii tocmiţi special de la Bucureşti, uzurpatorii abia de îndrăzneau să facă vizite electorale pe la marginea oraşului. Bătauşii speciali înfundau în acele vremuri de frămîntare — snopiţi ! — spitalele ; iar aparatul poliţienesc lucra cu mîna moale ; ştia doar ce-l aşteaptă după alegeri. Drept aceea se operau mutări tocmai hăt la cellalt colţ de ţară ; dar chiar şi funcţionarii nou-veniţi,

după două zile de rățoieli sterpe, o lăsau domol. Le intra numaidecît frica la oase, așa cum ar intra frigurile lîngă bălțile putrezite sau reumatismele în cetățile posomorîte și cețoase.

Asta se cheamă să ai o popularitate. Iar conul Costache Constandache se făcuse iubit prin nenumăratele foloase pe care le făcuse orașului. Uzină electrică, baie comunală, grădină publică, pavaj, hală, cinematograful comunal, serviciu de pompieri, de gunoi, canalizare, dric elegant cu două clase (clasa I cînd i se puneau patru cai, clasa a II-a, numai cu doi). Pe urmă, nimeni nu făcea apel la primărie fără ca să fie satisfăcut. Lumea mai bogată : ca să se mai amîne sau chiar să se lase uitată vreo expropriere pentru aliniatul străzilor, ca să se mai puie un felinar în dreptul porții cutăruia, ca să se mai dea vreo cîtiva oameni de la primărie pentru ridicatul vreunui grajd sau pentru vreun prășit la vie, ori pe Ulița Mare să fie doi sergenți, dintre care unul să stea mai mult în fața casei lui conu Ionică Mitran, al doilea om bogat și popular al tîrgului după conu Costache Constandache și care deci putea deveni de temut. Totul se făcea. Conul Costache împăca pe toată lumea. Avea meșteșugul, arta, arta asta, cum spunea domnul Ionică Mitran.

— Mă credeți, domnilor, că eu n-aș fi în stare să fac așa ceva, declara dînsul cu modestă convingere. Iacă, vă spun eu, cu mine s-ar lua toți cu mîinile de păr...

Pe cînd conul Costache Constandache avea pentru toți un zîmbet, o privire limpede și binevoitoare, o vorbă domoală de încurajare.

— Lasă, mă, că se face. Las' pe mine...

Ei, poate că nu se făcea tocmai-tocmai precum dorea cel cu nevoia. Dar cu ceva tot se alegea.

Barem cu lumea cea mărunță și necăjită conul Costache Constandache era o comoară. Îi răzbea în porumbi toamna, în lemne iarna și chiar în bani vara. Dar cu ce-i cîștiga pe toți erau lemnele. Lemnele primăriei. Zadarnic țipau (cine? veneticii: un fost ajutor de judecător rămas pe-aci avocat, niște colegi de-ai acestuia, dornici de a pune mîna pe visteria comunei, cîțiva profesorași pripășiți de pe-aiurea), zadarnic se văicăreau indivizii ăștia suspecti care treceau în toate partidele, ca să apuce comisiile interimare, că fondurile comunei au secăt, că pădurile comunei sînt aproape tăiate, că datoriile comunei au crescut de bate falimentul la ușă.

Conul Costache Constandache surîdea cu superioritate. Pentru că dezmeticii ăștia de opoziționiști mai făgăduiau, întru restabilirea situației, că vor îngriji ca perceperea impozitelor comunale să se facă fără excepție, iar rămășițele să fie strînse fără răgaz.

Rămășițe de cînd? De nu se mai ține minte. Conu Costache Constandache surîdea către conu Mitran și prietenii săi:

— Ați văzut, mă, ce proști sînt? Nici nu știu să facă politică.

Și cu adevărat, cînd cel dintîi guvern nou făcu loc uzurpătorilor în primărie, se pomeniră bieții oameni cu tot felul de fițuici galbene și verzi, în care se scria cît are să plătească fiecare pentru noua stăpînire.

— Proști sunt, mă, făcea conu Costache cu veșnicul lui surîs.

E drept că șleahța adversă băgase de seamă că a făcut-o de oaie cu țidulele casieriei, și pentru prilejul viitor și-au făgăduit să fie mai abili. Dar oamenii știa acum ce-i așteaptă. Căci drept răspuns la toate discursurile înverșunate ale lor, prin care înfierau „abuzurile“ conului Costache, acesta se mulțumea să răspundă placid din ușa cafenelei:

— De, mă, i-auzi, c-am făcut eu abuzuri cu voi... Spuneți voi dacă știu ăștia ce trăncănesc...

Sau :

— Bă, v-au mai trimes ăștia țidule înainte de alegeri ?

— Nu ne-au mai trimes, coane Costache...

— E... zice că sunt șmecheri... așteaptă acum să treacă alegerile...

— Lasă să aștepte, coane Costache, rînjea cu înțeleș poporul.

„...Cu o primărie așa bogată în venituri putem să facem și noi dărnicii... dar nu risipă și jaf !” strigau cu vehemență vrășmașii lui conu Costache.

Dar alegătorii știau ei ce fel de daruri galbene și verzi o să primească. Iar târgul cel mare al Rădășenilor era într-adevăr unul din cele mai bogate ale țării acesteia blagoslovite de Dumnezeu. Veniturile lui erau nesecate. Și dacă pădurile lui dăduseră de sfîrșit, în schimb cele în care securea intrase acum treizeci și douăzeci și cinci, ba chiar și douăzeci de ani, se făcuseră din nou numai bune de tăiat. Dar de lipsa lemnului putea fi vorba cînd atîta bănet intra în casa comunei de la prăvăliile date cu chirie la ovrei, de la locurile din vale, date în parte la oameni, de la oboarele vestite, ce se țineau săptămînal în târg și unde țăranii din împrejurimi erau jecmăniți în lege, în sfîrșit, de la atîtea taxe, lumină, apă, gunoi, prestație, firmă și cîte și mai cîte ? Pentru că mințeau cei care susțineau că domnu primar închide dinadins ochii la încasarea dăjdiilor. Închidea, desigur, cînd era vorba de familiile grele ale celor 4000 de înscriși în listele electorale. Dar ia să fi poftit să nu fi fost înscris în listele electorale ? Or să te fi simțit că ai trecut de partea veneticilor ? că-ți arăta veniturile gospodăriei ce i-a fost încredințată.

Încît, ca o vrednică răsplată și ca o dovadă de adîncă recunoștință, către al patruzecile an al părințeștii lui oblăduiri, cei patru mii de păstoriți hotărîră să-i ridice un binemeritat monument. Ideea porni tot de la dezinteresatul și lipsitul de invidie conu Ionică Mitran, puțină vreme după ce consiliul comunal se pronunță în chestia cu licitația noului motor al uzinei electrice. Pentru că domnul primar fusese de părere să se adopte între cele douăzeci și trei de oferte, pe acea apărută cu multă căldură și convingere de conu Mitran, și chiar convinse și consiliul că acum e rîndul să fie luat în considerare sfatul prietenului său (deși unul din consilieri protesta vehement, încercînd zadarnic să probeze că s-a greșit rîndul). Dragostea îndreptățitului se revărsă asupra conului Costache cum nu se mai văzuse niciodată. Mai ales că pînă și consilierul recalcitrant fusese repede redus la tăcere cu minunatele perspective pe care verva domnului primar știa să le desfășoare dinaintea ochilor bunilor prieteni și cetățenilor săi.

— Omul ăsta e o comoară ! răgise de mai multe ori, aprins de înduioșeli subite, conu Mitran. Omul ăsta e providența orașului ! Omul ăsta merită un monument !

— Omul ăsta merită un monument !

Acesta a fost strigătul hotărîtor, care s-a înfipt în-tîi ca o revelație, pe urmă din ce în ce mai adînc, ca o obsesie, și apoi ca un imperativ în mințile rădășenenilor.

„Monument. Monument. Monumentul lui conu Costache. Se face monument lui conu Costache !

Să dăm toți, fraților, mîna de la mîna pentru monumentul lui conu Costache Constandache. Cît de puțin, dar să dăm toți pentru monumentul acestui mare om, acestui mare binefăcător al comunei. Restul se completează de la primărie !“

Monumentul lui conu Costache Constandache se ridică falnic în mijlocul oraşului. În grădina publică din centrul oraşului. În dreapta e monumentul lui Alexandru Lahovary, ridicat de conu Costache încă din primele timpuri ale carierei lui politice. În stînga e monumentul rădăşenilor căzuţi pentru ţara lor în războiul cel mare. La mijloc, locul era rezervat încă de pe cînd trăia regele Carol I.

— Înţelegi că nu se cade să ridici monumente oamenilor care sunt încă în viaţă, fie ei chiar regi? spunea conu Costache Constandache.

Dar după moartea regelui Carol, evenimentele se înghesuiau, şi monumentul din dreapta o luă înaintea celui din mijloc. Însă asupra locului din mijloc părerile conului Costache se schimbaseră.

— Aici e locul lui Ferdinand cel Leal. Însă, înţelegi, nu se cade să ridici monumente oamenilor care sunt în viaţă, fie ei chiar regi.

Cînd conul Costache Constandache află ce puseseră de gînd concetăţenii săi cu locul din mijloc, se făcu roşu ca sfecla, dar nu se putu şti din primele clipe dacă de mînie sau de plăcere. Aşa că trebui să intervină cu toată autoritatea de care dispunea şi cu toată prietenia domnului Ionică Mitran, ca roşeata de pe bucle dolofane ale lui conu Costache să fie numai de plăcere.

În schimb, vorbele lui fură numai de ocară.

— Cum se poate... Țăla e loc pentru regi... nu pentru un nemernic ca mine...

— Lasă, că avem noi destul loc şi pentru regi... îl potoli conu Mitran. Ce, grădina are numai lungime? Are şi lăţime, nu?... Iar lăţimea e cît lungimea aproape... Aşa că unde scrie că încap acolo numai trei statui? O să fii dumneata la mijloc, şi-o să te punem cu faţa la Olt, aşa că o să ai acum în faţă pe

Alexandru Lahovary, în spate eroii, la dreapta pe regele Ferdinand și la stînga pe Carol...

— Nu, nu primesc, se arată îndîrjit conu Costache. Nu primesc.

— Știu care e motivul, replică Ionică Mitran. Pentru că ești în viață...

— Și ăsta ! aprobă conu Costache. Dar mai e și altul, cu mult mai puternic...

Asistența respiră ușurată. De argumentul ăsta se speriasse ea, pentru că-l știa bine pregătit pe conu Costache în susținerea lui.

— Atunci, care, coane Costache ?

— Să mă puneți pe mine la dreapta ori la stînga ! strigă cu energie conu Costache... Nu admit, răcnî el cu umilință, să stau la mijloc, între regi. Dacă puneți pe regele Carol la mijloc, pe Ferdinand la dreapta și pe mine la stînga, ar mai merge... Nu... Nici așa... regele Carol să nu fie cu fața spre Olt, să fie cu fața spre oraș... Așa da, primesc... Așa ar veni Lahovary în dreapta, eroii în stînga, Ferdinand în față și eu umilul vostru servitor la spate...

Cei de față rămaseră muți de admirație dinaintea acestei severe atitudini... Numai conu Ionică șopti la urechea celui ce-și apăra cu atîta vehemență modestia :

— Rămîi la mijloc și nu duce grijă de regi... că peste o sută de ani, dac-o mai putea orașu ăsta să ridice vreun monument... Însă nu te lăsa și dă-i înainte cu gura... E foarte onorabil din partea dumatăle... că noi facem tot ce știm...

Și cu toate protestările energice ale lui conu Costache, monumentul fu ridicat în mijlocul grădinii publice, pe locul destinat regilor. Dar abia acum putu

el să se convingă că rostise odinioară o vorbă cu ade-vărat mare : Nu se ridică monumente oamenilor în viață. La cîteva zile după ce obrazu-i modest suferi cu abnegație ploaia de laude pe care i le aduse inițiatorii mîndrei sale statui, conu Costache căzu la păt.

Fu o boală lungă, mai degrabă o sleire progresivă a tuturor puterilor, pe care le istovise încetul cu încetul în atîta huzur și-n atîtea călătorii. Și ca o culme a pedepsei pentru toate cele făcute cu voie sau fără voie, Dumnezeu îi păstră numai mințile. I le păstră intacte, încă și mai luminoase decît se bucurase de ele toată viața, ca să vadă întreagă, grozava lui năruire.

Pentru că îndată ce scăpă frînele primăriei, locți-itorul, conu Ionică Mitran, nu mai fu în stare să stă-pînească turbatul galop spre dezastru. Veneticii ridi-cară capul. Ochi de ură răzbătură din ascunse unghere. Strigăte de mînie izbucniră. Huiet și urlet începu să crească. Și, curios, tocmai acum cei care erau gata pînă mai deunăzi să ia parul de dragul lui conu Costache și împotriva dușmanilor lui, de astă dată tăcură cu toții și așteptară.

— Vezi, nene Costache, ce va să zică poporul... canalia... E ca șarpele...

— Era și timpul, Ionică, grăi slab și înțelept conu Costache. Îmi pare tare rău de voi că n-ați apucat să duceți și voi comuna asta în spate patruzeci de ani în-cheiați, ca mine... Dar întrucît mă privește, eu mi-am terminat cariera...

Comisii peste comisii veniră, trimese de stăpînire. Verificări peste verificări se făcură. Dar dintru început fu greu să se vadă pînă-n fundul relelor. Dimpotrivă. La prima ochire părea totul bun și la locul lui. Unii mai buni de vază crezură c-au descoperit mare lucru. Însă însoțitorii lor, care apucaseră de spusesea în-tr-alt fel, îi combătură cu toată înverșunarea. Pentru

că deasupra tuturor metehnelor sufletești stăpînește atotputernic amorul propriu.

Se petrecură lucruri de tot hazul. Verificatorii începură să se acuze unii pe alții. Depuseră rapoarte în doi peri și plecară fără să fi stabilit ceva precis, spre marea bucurie a lui Ionică Mitran.

— Cei mai mulți au fost de partea noastră, coane Costache.

— Ce dobitoci ! rosti domnul Costache Constan-dache. Dar pentru că Ionică se uita la el nespus de curios, se grăbi să adauge : Asta, între noi, știi... Tu însă bate toba înainte și dă-le dreptate celor care ne-au apărat... Bate-ți joc cu strășnicie de veneticii care i-au chemat... Însă tare mă tem, măi Ionică dragă, că de data asta nu se mai prinde...

— Ne descurajezi, nene Costache...

— Asta între noi, Ionică...

Dar veneticii nu se lăsară. Noi comisii veniră, noi expertize, De astă dată oameni de socoteli, aleși pe sprînceană. Zadarnic țipa conu Ionică Mitran că sunt oamenii veneticilor. Vulgul tăcea și asculta. Iar ca dintr-o cutie de scamator, potlogăriile ieșeau la iveală, care mai de care mai gogonată și mai țipătoare.

— Ce ne facem, coane Costache ?

— Mi se rupe inima de voi, dragă Ionică, dar întrucît mă privește, mi-am încheiat cariera... Mi-ar fi părut bine s-o fi încheiat mai demult și să văd pe dobitocii ăștia dîndu-mă în tarbacă, he, he, încă pe cînd picioarele mi-ar fi fost zdravene de drum. Aveam eu ceva pus deoparte, și așa de bine ferit, că n-ar fi zărit acolo nici ochi de șarpe. Însă așa a fost să fie... Multe păcate avem și noi oamenii, dar și multe fapte bune am mai făcut unora și altora, încît a zis bunul Dumnezeu : „Lasă-l pe Costache aci unde l-am pus din greșală, pînă la sfîrșitul vieții. Acuma, dacă s-a făcut, s-a făcut...” Și după ce zîmbi mulțumit și semîn

florilor din tavan, continuă, cu glasul stins și liniștit : Cum îți spui, doar de voi îmi pare rău. Mai era destul acolo ca să huzuriți și voi pînă la apusul vieții. Pot spune eu că nu mor liniștit, cînd, cu toate înjurăturile acestora, acum, în pragul veșniciei, am trăit o viață întreagă respectat și onorat de toată lumea ? Și care poate fi acela din toți bandiții ăștia ce-mi vin și-mi urlă la ferestre că i-am înșelat căruia să nu-i fi făcut bine ? E... dar nu pui la inimă, mă Mitrane... Așa e lumea... n-o s-o schimb eu... și tocmai acum...

Și iar sta și iar se mai gîndea conu Costache.

— He, lasă-i pe dumnealor... Eu, cum, cum o făceam, o duceam bine cu toții... Și eu... și ei... Că ar fi fost păcat, mă, dacă aveai de unde, să nu trăiești bine... Acum să-i vedem ce-or să le facă veneticii... Or să strîngă curelele și or să înece primăria în bănet (dacă nu și-or băga mîinile și ei, prostește, că nu știu cum să și le bage...). Dar să zicem că sunt oameni de treabă și de bună-credință... Unde or să ajungă ? Primăria se va face de aur, și toți pîrlîții ăștia or să crape de foame... Primăria va sta cu pîntecul veșnic umflat de aur ; tocmai ea, căreia nu-i foame, nici sete...

Conul Ionică Mitran pleca întins, luminat de aceste adevăruri. Dar el nu prea știa să le lămurească, așa cum le primea, mulțimii. De aceea, după ce le îngăima încurcat p-ici, pe colo, fuga înapoi la conu Costache, să le mai dea un polei, nou, așa cum numai el știa să le lustruiască.

Dar conu Costache îl oprea :

— Fii pe pace, Ionică. Nu mai folosește la nimic, nici o frămîntare. Totul e degeaba... Am impresia... ce vorbesc... sunt sigur c-am pierdut partida... Vouă nu-mi rămîne decît să vă dau un sfat părintesc, cum părintește v-am condus toată viața mea. Strîn-

geți-vă toți și tăgăduiți cu înverșunare ; și unde s-o găsi spărtură, dați vina pe mine... Vă dezleg pe toți... Aruncați jos din spate dragostea ce-mi purtați... Vă dezleg, ai auzit ? Pe unul să nu-l mai aud că-mi ia apărarea... Aruncați totul pe mine... și eu vă voi apăra pe toți, luînd tot ce-or găsi ei rău acolo asupra mea...

Așa grăi conul Costache Constandache, și un luciul nou pîlpîi în ochii lui obosiți și sticloși ; luciul abnegației și al sacrificiului. Iar bunii lui tovarăși plînseseră amarnic de jertfa lui nebunească și-l ascultară. Iar mai vîrtos plînseseră cei care luaseră mai înaintea sfatului, pe ascuns și prin șoaptă.

Cînd toate vinile pămîntului căzură asupra lui conu Costache și cînd acesta luă asupra lui totul, vulgul profan n-a putut desprinde, cum de altminteri era și de așteptat măreția gestului. El se năruie tot pe casa lui conu Costache, gata s-o dărîme din temelii și s-o facă una cu pămîntul. Conu Costache ar fi zîmbit prietenește primei cărămizi care i-ar fi căzut în cap. La șaptezeci și ceva de ani...

Dar casa lui conu Costache, mai ales de cînd începură mărturisirile, era acum ca și ferecată. Așa bolnav cum era, cu picioarele de gelatină, era cu neputință să-l mute în altă parte ; în schimb, numărul sentinelor din jurul casei lui era destul de important ca să ție mulțimea în respect.

Așa că aceasta se mulțumea să se oprească în grămadă compactă dinaintea ferestrelor și să urle frenetic :

— Banditule ! Hoțule ! Tîlharule ! Ne-ai mîncat avutul ! Ne-ai jefuit ! La pușcărie cu tine ! La moarte !

Dar pentru că sentinelele îi priveau printre baionetele lucii, în imobilitatea lor mîndră, mulțimea obosea.

— La oase! striga în cele din urmă drojdia orașului și pleca apoi să mănînce...

Iar conu Costache Constandache era necăjit la culme auzind toate acestea, că nu distingea glasul lui conu Ionică Mitran, căruia îi dăduse ordin expres să conducă aceste manifestații.

Printr-un om de legătură îi reînoi ordinul.

Dar zilele următoare îi aduse aceeași nemulțumire. Pînă într-o seară, cînd prinse glasul celui mai iubit dintre consilierii săi luînd cuvîntul și declarînd :

— Fraților, pentru că nu ne rămîne să ne răzbu-năm altfel contra omului ăstuia, să-i dărîmăm monu-mentul !

Propunerea fu primită cu un huiet infernal de răgete.

Conu Costache se mulțumi și cu atîta. Însă pe Mitran n-avea să-l ierte niciodată pentru neasculta-rea lui.

Dar cînd mulțimea, scoasă din fire, ajunse vocife-rînd în fața monumentului, spre marea ei deznă-dejde se poticni acolo de pieptul de fier al unui pluton de soldați. Vrînd-nevrînd, veneticii din frun-tea comunei trebuiau să salveze ce mai rămăsese din avutul primăriei. Revizuatorii gestiunilor puseseră totul sub pază și-i declaraseră răspunzători de cele mai neînsemnate abateri. Astfel, vrăjmașii cei mai înverșunați ai lui conu Costache Constandache ajun-seră să apere cu îndîrjire frumosul său monument.

Dar nici mulțimea nu se lăsă mai prejos. Ea dorea și ea, ca toate mulțimile, mica ei satisfacție. Astfel, veneticii se făcură purtători ai „legitimei dorințe a masei“ la mărimile din București. Urmarea fu că gărzile se îndoiră și comisia interimară primi obser-

vații aspre și amenințări de înlocuire, deoarece „*încurajase prin atitudinea și slăbiciunea ei instincte sălbatece de răzbunare și porniri spre rebeliune, penate de art. 86 și urm. c. p.*“. Era doar o mare operă de artă, făcută în străinătate, cu bani mulți și grei.

Cînd mulțimea întăritată află despre drastica dezaprobare a celor de la București, scandalul ajunsese de neînchipuit. Se dădură adevărate asalturi în contra monumentului, dar soldații se ținură bine. De altfel, cît domni soarele deasupra lumii, luciul oțelului de la arme fu o continuă „legiuită somație“, ținînd neconținut departe pe cei mai îndrăzneți. Răfuiala propriu-zisă avu loc doar între răzvrătiți și ațîțătorii lor de pînă ieri, care, pentru a-și feri pielea, trebuiră să tipe, să amenințe, să spumege... în contradictoriu...

Cînd se lăsară umbrele serii, tuturor le veni foame de lup, mai mult și mai degrabă decît se așteptau, din pricina atîtei energii cheltuite. Și plecară spre casă, unii de unul singur, alții în grupe, cîntînd :

La arme cei de-un neam și cei de-o lege...

Sau :

Hai leliță-n deal la vie,
Hai, leliță, hai,
Să culegem razachie...

Grupul cel mai intransigent și mai furios se opri dinaintea ferestrelor conului Costache, făcînd să zornăiască geamurile că de cutremur de puterea fără seamăn a vibrațiilor atîtor răgete.

Conu Costache închise ochii plictisit și vădit dezgustat că fusese brusc întrerupt din gîndurile plăcute și din amintirile în mijlocul cărora vroia să moară... Oricărui om condamnat la moarte i se mai împlinește

o ultimă dorință. Atîta drept are și el. Să nu mai fie turburat din gânduri. Atît. Nimic altceva.

Tocmai se vedea, la Rockenbaur în Grinzing, la „Heuriger“, cu roșcata Suzi pe genunchi, acum treizeci și cinci de ani, cînd plecase pentru prima oară la Viena și spre alte orașe europene, ca să vadă la fața locului realizările marilor edilitați. Lăutarul cînta în falset, ciupind ușor strunele, în vreme ce lumînarea discretă arunca palori ciudate în părul sălbatec al înfocatei vieneze...

— Ce mai vreau, ce mai doresc ? Întrebă el abia auzibil, zguduit din visuri, pe doctorul care-i prepara ultimele injecții.

— Au vrut să-ți dărîme monumentul și i-au pus pe goană... Acum urlă de neputință...

— De ce nu i-au lăsat, frate, să-și facă voia ?... Aveau tot dreptul... E-a lor... Ei l-au făcut... Să-l dărîme, să-l dărîme...

Moartea a trecut, în sfîrșit, și pe-aici.

A fost de-ajuns ca aripa ei neagră să atingă în treacăt orașul, ca toate patimile să tacă pe loc.

— Mi se pare că n-au avut dreptate cu conu Costache... De ce nu ne-au lăsat să-i dărîmăm monumentul dacă n-a fost nimic de capul lui cît ne-a cîrmuit ? I-am amărît degeaba zilele sfîrșitului...

— Am fost niște păcătoși... Cît ne-a condus el, cu toții ne-am ales cu cîte ceva... De bine, de rău, o duceam cu toții bine... Dar de la ăștia ce-avem ? Numai biruri și amărăciuni...

— Toată ziua bate toba casierului prin mahalale... Și noi ne-am pornit tocmai asupra lui, care se punea piepțiș pentru noi în fața tobei...

— Mare nelegiuire am făcut, oameni buni. Cît bine ne-a făcut el nouă și cum l-am răsplătit... L-am băgat în mormînt cu lăcrămile pe ochi...

Dar vorbeau astfel cei care nu puteau să răzbată prin cortegiul cu lățime de fluviu, ca să vadă figura zîmbitoare a lui conu Costache, întins în dricul clasa I (cu patru cai), pornit pe ultimul drum...

Poate încă visa pe vieneză Suzi...

Cu toată frumoasa înmormîntare, cu toate discursurile ca de întrunire publică, rostite în fața falnicului monument, de retractare sau de veștejire, cu tot regretul profund al celor ce l-au condus la groapă, Ionică Mitran tot nu s-a arătat mulțumit, după șapte ani, cînd împrejurările l-au adus pe el, acum, în fruntea comunei. Ionică Mitran a făcut atunci un parastas cum nu s-a mai pomenit nici pe vremea domnilor voievozi. Se spunea „parastasul reabilitării“, deși conu Costache se reabilitase de mult prin amintirile minunate despre dînsul (despre „simpatika lui persoană“, cum se zicea), care adiau neconținut de dincolo de moarte spre cei de dincoace. Și-apoi monumentul lui, admirabilă operă de artă, sta din ce în ce mai netăgăduită dovadă că nu mai fusese primar ca el în tot cuprinsul României.

Iar conu Costache Constandache rîdea și-acum cu rîsul lui bun și larg și care de astă dată se lărgise pînă la urechi. Rîdea într-una, cum l-au văzut cei puși să-l dezgroape, pentru a-i face din marmoră și din bronz un mormînt astfel cum cu adevărat merita un om ca dînsul.

FILODOR

Jean Filodor. Jean Filodor din Calafat.

Vestitul. Atoatecunoscătorul. Omul care a trecut prin toate.

Să stai cu el de vorbă, n-ar mai sfîrși zile întregi, sau mai bine zis n-ar mai obosi zile întregi tot povestind. Ce ? Tot ce vrei ! În orice domeniu dumnealui are o părere ; la orice meteahă — un remediu ; la orice întîmplare — o amintire. Ah, amintirile lui Jean Filodor ! Dacă ai sta să le înnozi una de alta, nu te-ai dumeri cîtuși de puțin cînd a fost timp să i se întîmple atîtea. Întocmai ca șiragul aventurilor lui Sherlok Holmes, atribuind fiecăreia din împrejurările prin care a trecut Jean Filodor, cu destulă bunăvoință, numai cîte-o jumătate de zi, și ai ajunge la cifre fantastice. Îți vine să crezi că omul ăsta a trăit 300 de ani.

Dar ce-are a face ? 300, 200 sau numai 54, cît preține el că are încă de acum vreo patru ani... face să-l ascuți. Nenea Jean Filodor are ce povesti, pentru că știe să povestească. Să-l auzi numai sugîndu-și dinții — asta, în orice caz, e mult [mai] preferabil stropitului necurmat cu spută pulverizată a majorității vorbăreților — să-l auzi însoțindu-și vorbele de cîte-un : „Phii !... Extraordinar !... Fain !... Extra !...

Th !... Ce mai, domnule !... Nemaipomenit !..." și nea Jean te-a și convins. Țsta e darul lui, te convinge, și dacă te-a convins, este ca și cum s-ar fi întâmplat cu adevărat cele ce ți-a spus.

Uneori lui nea Jean îi place să povestească de mai multe ori același lucru. Astfel, am avut prilejul să constat că variantele povestirilor lui nu sunt tocmai-tocmai prea deosebite.

În orice caz, examenul de polițist pe care l-a trecut în fața cneazului Moruzi ¹ și care l-a adus de-a drep-tul polițai clasa I la Rădășani a ieșit leit la fel din toate cele vreo treizeci-patruzeci de povestiri ce mi le-a spus despre el...

— Uite, parcă mă văd. Eram șapte scoși la părete, glăsuiește nea Jean. Examen, nu glumă. Țilalți morfă-iau în bănci. Unii aveau și cărți... Dar ce să faci cu cărțile la întrebările pe care le punea cneazul... Phii !... om, domnule, nu glumă !... Și pe vremea aia nu mer-gea cu cărți... He !... așa știu și eu... Înveți în carte și pe urmă te duci și turui la profesor lecția învățată ca papagalul... Atunci, domnule, nu erau școli și pro-fesori...

— Cum, nea Jeane, se poate să spui dumneata așa ceva ?... Că doar n-oi fi dat examenul pe vremea lui Caragea...

— Caragea, Necaragea... La poliție nu era școală, domnule... La poliție te prezentai așa... Răspundeai, bine... Te pricepeai, vreau să zic, la ce te întreba ăla ? Bine... Nu ?... curățenie... Nu mergea cu fleacuri !...

Nea Jean își mai sugea o clipă dinții, apoi se re-pezea :

— Cum spun, eram șapte !... Litera F. ...

¹ *Dumitru Moruzi* (1847—1916), prefect de poliție înainte de primul război mondial.

Eu veneam întâiul. Dar a luat-o din capul ălălalt. Răposatul Niță Gherman venea al patrulea... La asta se uita cneazul mai cu atenție, pentru că era și avocat...

Dăduse examen de avocat la Slatina, cum era pe-atunci...

Eu, ca mai modest, nu aveam nici o patalama... Când m-a întrebat de așa ceva, i-am retezat-o scurt, cât era de cneaz :

„Eu sunt de la Calafat !” atîta i-am răspuns.

Hm !... era greu al dracului ! examen, nu glumă !

Niță Gherman, cu diploma de avocat ; aialaltî toți, cu proptele ; numai eu — de la Calafat.

He ! dar ia să vedeți... Se puneau ei cu Filodor ?...

I-am făcut praf !... Phii !...

Se gîndește cneazul, își trece mîna prin barbă, își rotește ochii în tavan cum să ne înfunde mai zdravăn...

Aa !... era om, domnule, ăla... Phii !... să-l fi văzut numai !... Nemaipomenit !... Ttttt !... fain om !... grozav !... Doar văzîndu-l cum se gîndește, te treceau fiori... Îngălbenisem... Ce temă ne-o da ? ne gîndeam. Pe răposatul Niță îl apucase bițîiala cât era el de avocat...

Phii !... ce mai om, domnule !...

În sfîrșit, își mai mîngîie cneazul barba de trei ori, și unde începu colo cu glasul lui îndesat :

„Ia să spuneți dumneavoastră : Ești de serviciu pe stradă... Acoperișul unei case ia foc... Dai să intri... și pe gang îți iese înaintea un cîine cu un cap de om în gură... Ce faci ?”

Phii !... temă nu glumă...

Ce faci ? Pe unde scoți cămașa ?... Bine, înțeleg, focul... Scoți țigăla și dai semnale de foc... La asta ar fi răspuns și un vardist... Dar ce faci cu cîinele și cu capul de mort ? Așa e !... Temă, domnule... Phii !... om, domnule... cneazul, phii !...

Întrebă, cum spun, de la coada rîndului... Al dintîi care venea acolo, nimic... Tăcero... Al doilea, mîlc... al treilea, hîr... răposatul Niță, Dumnezeu să-l ierte... mîr... Ailalți doi, c-o fi, c-o păți... Aș !... Nimic !... Prostii... Vine rîndul meu...

„Ia spune dumneata, Filodor de la Calafat...”

Am tușit, am înghițit și am început :

„Dacă se aprinde un acoperiș, dăm semnal de foc și pătrundem înăuntru ; dacă ne întîlnim pe gang cu un cîine cu un cap de mort în gură, lăsăm un sergent la foc și eu mă iau după cîine...”

Scurt... cneazul... ce să vă mai spun... încîntat...

„Filodor, Filodor... Vino să te pup...”

Vă jur pe copiii mei... Phii !... Ce mai, domnule... Întrebați pe răposatul... pe, vreau să zic... pe Niță Gherman...

— Păi dacă e răposat, nea Jeane ?...

— Păcat că nu l-ați apucat să vă povestească el... Phii... A fost ceva grozav... cneazul... „Filodor... Filodor... phii... bravo, băjețe... ești admis, poți să pleci... Așa răspuns vreau ! phii... poți să pleci... Polițai clasa I de-a dreptul”.

Am salutat grav : „Trăiți domnule prefect...” Și am ieșit cu capul sus. A... nu mă umileam.

He... he... Răposatu Niță și cu ailalți au rămas acolo, ca să le mai puie întrebări... Eu... pînă seara aveam numirea la buzunar... Polițai de-a dreptul, clasa I, la Rădășani...

M-a cerut satrapu... Dimulescu... Spaima județului... „Mă, să-mi dați p-ăl care o ieși mai bine la examen...” Întelegeți dumneavoastră, nu puteau să-i dea orice terchea-berchea lui Dimulescu...

Nea Jean Filodor este un entuziast. Vorbește totdeauna de sine și de ai săi cu o bunăvoință și o admirație ale căror hotare s-au mutat la infinit. Astfel, cailor lui sunt cei mai iuți de pe lume, cîinii lui — cei

mai mînioși, copiii lui — cei mai isteți, și să te fe-
rească Dumnezeu să mănînci vreo bătaie de la dînșii.

Cel mai mare, Licuță, un flăcăiandru, s-a născut
cu așa atribute bărbătești, că e un adevărat fenomen...

— Phii, să vezi, domnule, și să nu crezi...

Dar nea Jean, he... cînd era tînră... he-he... a avut
cîntecul lui...

— Și acum eu nu mă dau pe mulți... Însă acum
treizeci și doi de ani, după ce mi-am isprăvit armata
și am dat examenul de polițai... phii... Ce mai dame,
nene !... Dar cînd făceam armata... Aoleo, mamă,
Doamne... n-am păr în cap...

Nea Jean are o familie numeroasă, iar soția lui
aparține unei familii și mai numeroase. De aceea nu
e de mirare dacă la dînsul ai să găsești, mai ales în
zile de sărbătoare, mese întinse și ziafet.

Dar pot să fie și treizeci de comeseni, pot să fie ei
din familie sau străini, la mesele lui nea Jean numai
el arc cuvîntul.

La o astfel de masă, bogată mai ales în *bors d'oeu-*
vre-uri și băcănie, în mastică de Hio și-n vinuri pe
care nea Jean — deși avea o viișoară la marginea tîr-
gului — pretindea că le-a adus direct din Corint (avea
nespusă slăbiciune de tot ce era grecesc, și predilecția
asta era de bună seamă în strînsă legătură cu sonorul
său nume de familie), am ascultat pentru a cincispre-
zecea oară, dacă nu mă înșel, povestea descălecării lui
în Rădășani, cu firmanul de polițai clasa I în buzunar.

— ...Cînd am sosit aci, toată lumea nu mai vorbea
de altceva... „A venit Jean... Jean Filodor... Phii ! I-ai
văzut, soro, mustața (nea Jean își răsucea mîndru mus-
tața cărunță, dar care, la vremea ei, făcea de bună
seamă furori, precum ne asigură dînsul) ?... I-ai vă-
zut, dragă, nasul lui clasic ?... Phii !... I-ai văzut, soro,
ochii lui negri ca mura ?“ (Ochii lui nea Jean privesc
cruciș, dar poate că pe vremea aceea, cine știe ?...)

În sfârșit, ce mai ala-bala, femeile toate cu ochii după mine, domnișoarele mă urmăreau, cocoanele mă invitau, bărbații mă pizmuiau și chiar mă spionau, dar n-aveau ce face... Polițai clasa I !... Phii !... Întrebați pe...

— Răposatul Niță Gherman ! răspundeau în cor numeroșii săi cumnați, care nu se mai săturau de poveștile lui nea Jean, îl provocau să le povestească pentru a cine știe câta oară oricărui nou-venit și se amuzau de ele într-un chip atât de zgomotos, că nea Jean, nedumerit un moment, își răsucea pe urmă satisfăcut mustața lui vestită, cu care odinioară băgase damele Rădășenilor în draci.

— Ce răposat ?... Ce Niță ? îi lămură nea Jean, aci de față. Astea să vi le spuie Atena (Atena era sora lor mai mare și nevasta lui nea Jean), să vă spuie ea, că pe vremea aia era, de, domnișoară, și pe toate le-am întors cu vorba... dar cu ea, de... am luat lucrurile pe foaia ailaltă... am luat-o în serios...

Cocoana Atena, femeie zdravănă și puțin zîmbitoare, se încrunta întotdeauna când nea Jean se întrecea cu poveștile și mai ales când printre comeseni se găseau și oameni străini de familie. Dar nea Jean băga de seamă morocâneala ei numai când ajungea la capitolul cu femeile.

De aceea, el era convins că numai acest capitol îi produce amărăciune, drept care, îndată ce amintirile lui ajungeau aci, făcea cu ochiul spre noi și spre dînsa și ne îndemna mutește s-o privim pe furiș...

— „A venit Filodor... A venit Filodor...“, continua dînsul. Toate cocoanele nu mai aveau altceva pe buze. Pînă cînd s-a auzit la Dimuleasca... Phii, domnule... Dimuleasca... Coana Poldi !... phii !... franțuzoaică, n-ați apucat-o voi... Femeie mare, voinică, pff... nobilă... gravă... neam mare. E... i-a ajuns și ei la ureche :

„A venit Filodor...” „Aha, a venit ! a spus coana Poldi. Bine c-a venit... Va trebui atunci să se prezinte și aici, la curte“...

Dorința coanei Poldi era poruncă...

Cine era Dimuleasca pe vremea aia ?... Phii !... Ei bine, pe altul l-ar fi impresionat lucrul ăsta și, gara, a doua zi ar fi fost la curte : „Săru' mîinile, coană Poldi. Îmi dați voie să mă prezint, Jean Filodor, polițai cl. I, numit de-a dreptul pentru răspunsurile la examene...” și poc din călcîie, militărește.

V-ați găsit !... Eu, și să mă ploconesc !... Jean Filodor să se ploconească !... Nimic... Nici nu m-am urinit... Vorbe peste vorbe, ștafete peste ștafete... eu, nimic... și lumea înainte cu gura, că ce mustăcioară are Jean Filodor, că ce nas clasic, că ce mai ochi...

Nea Jean își mîngîia mustața cu aceeași fericire cu care mintea lui mîngîia acum amănuntele amintirii plăcute. Nea Jean surîdea :

— Ei, ce credeți că s-a întîmplat atunci, dragii mei ?... Ce credeți c-a făcut Dimuleasca ?... Nici una, nici două, a dat poruncă să se înhame caii la trăsură... patru cai înaintași... phii !... caii negri ai lui Dimulescu și cupeul ăla de lac... phii !... cumpărat de la Viena...

Și dă vizitiul bice cailor... Phii ! ce mai vizitiu !... era numai în găitane și pocnea biciul de opt coți de se auzea peste Olt... A venit Dimuleasca la poliție de-a dreptul... să n-am parte să mă mișc de-aici dacă n-a venit la poliție. „Care e Filodor ăla, frate, de vorbește toată lumea de el ?...”

Aci, povestirea lui nea Jean fu întreruptă de cîteva cuvinte ale soției sale, pe care nu le auziră decît vecinii ei de masă, însă urechea fină a lui nea Jean le prinse din zbor.

O ! Doamne, și să te fi ferit Dumnezeu să întrerupi pe nea Jean sau să-l contrazici în focul povestirii. Se

prefăcea în leu, nu altceva... Ochii îi creșteau, mustața lui cea frumoasă, acum căruntă, se burzuluia ca o perie de cuie, iar nasul lui clasic se transforma în plisc de acvilă. Uita pe toți din jurul lui și lovea cu pumnul în masă de zdrăncăneau farfuriile și tacîmurile, de parcă erau șrapnelele din război...

— Ce i-a zis ? Ce i-a zis ? Întrebau comesenii în șoaptă pe vecinii respectivi.

Dar cînd bolboroselile încetară și mînia găsi sfîrșit în gîtul întins și încordat peste fire, loc de ieșire și grai articulat, chiar nea Jean îi lămuri pe toți :

— Spun minciuni, ai ?... Eu spun minciuni ?...

Și aci începu o enumerare bogată și neîntreruptă de lucruri sfinte și bisericești.

De bună seamă, auzind astfel de vorbe grave, noi, cei străini, înlemnirăm în adevăratul sens al cuvîntului, dar cei din numeroasa familie a soției lui nea Jean ascultau îngăduitor și priveau surîzînd spre mămița¹ lor — soacra lui nea Jean — la cele sfinte ale căreia se refereau toate împrecațiunile celui înfuriat. Mare minune ! Coana Sevasta, însăși, zîmbea și ea.

Și nici n-ar fi putut face altfel... Pentru că îndată ce nea Jean se mai potoli, omul de lume din el îi aminti că a săvîrșit o necuviință. Și corect se întoarse către coana Sevasta cu aceste politicoase cuvinte :

— Pardon, mămiță !

Nea Jean nu mai putu să povestească mai departe ; de parcă întreruperea nesocotită a soției sale i-ar fi distrus însuși izvorul amintirii, așa cum întrerupînd un poet din visurile lui îi astupi, pe vecie și necugetat, unul din prețioasele izvoare ale creației lui. De aceea, necazul legitim nu se potoli cu una, cu două, ci mai avu cîteva răbufneli. Fiecare se termina cu apelul convenit spre cele sfinte ale soacrei sale, și fiecare apel

¹ În textul de bază : *mama*.

În parte era de astă dată urmat riguros de politicoasa scuză : „Pardon, mămiță !“

Spre norocul celor de față, pentru care scena devenea din ce în ce mai penibilă, în ușă, înalt cât ea, își făcu apariția, ca trimis de Dumnezeu, conu Alexe Cosîmbeanu, nenea Alexe, cum îi ziceam cu toții, prietenește, acestui bătrîn voinic și simpatic, cu respect de cele vechi și cele sfinte și cu drag de pahar și de cei tineri.

Cu nenea Alexe, tovarăș vechi de drăcii al lui nea Jean, amintirea acestuia, renăscută ca prin farmec, își făcu din nou punte în mult necunoscutul și inepuizabilul trecut. Așa că, văzîndu-l din nou în ale lui, comesenii vrură să-l aducă înapoi la povestea întreruptă. Dar, ciudat, Nea Jean nu-i auzea cu adevărat, sau, Doamne, se făcea că nu-i aude ?

Comesenii, nădăjduind că-i fac plăcere și de-aia se lăsa atîta rugat, nu se dădu[ră] nici ei bătuci...

— Zii, nea Jeane... cum a fost cu Dimuleasca...

— Coana Poldi...

— Ajunseși cînd a venit la poliție.

Oare pe nea Jean e gata să-l lovească damblaua de s-a umflat și s-a învinețit astfel la față ?...

— ...Cînd a venit Dimuleasca la poliție să-l caute pe Jean ? sări în locul povestitorului dinainte vocea cea groasă a lui nea Alexe... Și pe-asta le-ai povestit-o, mă ?...

— Ai fost și dumneata de față ? Întrebară ascultătorii, privind cu admirație pe nea Jean, ale cărui isprăvi trecute se adevereau astfel într-un mod neașteptat. Și ochii celor mai mulți se întoarseră muștrători spre coana Atena.

— He, cum să nu fiu de față... oftă prelung conu Alexe... O ! Doamne, cît de repede au trecut toate !... Eu eram atunci comandant de sergenți... El era mai mare decît mine...

— Polițai clasa I... complectarăm noi, cu admirație.

— Ba dă-l dracului ! făcu conu Alexe. Nici n-a fost la Rădășani polițai vreodată... El era subcomisar clasa a III-a, Niță Gherman ne era șef... tot subcomisar, dar de-a doua...

Capetele ascultătorilor intrară în farfurii...

— Bă, da' ți-a ars vreo cîteva Dimuleasca, parcă te văd și acum, cu obrații roșii, după ce-a plecat... Strașnică femeie, ce crezi ?... Parcă și ea era prefect, ca bărbatu-său. Or de ce te-a bătut, mă ? Așa... că nu te-ai dus să surprinzi vitele oamenilor pe moșie... Așa, așa... că tu i-ai bătut la secție pe ei, pe țărani, dar vitele au scăpat... Hm !... și ei vitele îi trebuiau...

Pe obrazul de ceară al lui nea Jean se aprinse puțină culoare :

— E... abia se auzi ca din mormînt vocea lui, care tuna pînă mai adineaori. Ce știi tu ? Tu crezi că pentru vite mă aștepta ea ?...

Adevărul literar și artistic, București,
an. X, seria a II-a, nr. 560, 30 august
1931, pp. 3—4.

MÎNA

Cînd ieși afară din oraș pe drumul înaripat multiplu cu tarlale negre și verzi, de primăvară, dădu maximum de viteză. Mîna-i sigură rămînea neconținut fermă pe volan ; nici cel mai mic tremur, care s-ar fi repercutat în drumul de săgeată al mașinii, [n-]ar fi făcut să-i oscileze botul zănatec, tăind în dreapta și în stînga cu o iuțeală la fel de nebună [ca] iuțeala cea dreaptă a direcției inițiale ; ar fi nimerit poate la cea dintîi cotitură în șanțul larg al șoselei, și totul, toată mașinăria asta de piele, de carne și gînd zvîcnitor, de tinichea, de fier și de gaze duduitoare, s-ar fi prefăcut la moment în nemișcare și liniște !... Ah, liniște mai ales, liniște profundă, grozavă, nesfîrșită ar trebui pentru tîmplele ăstea care nu se mai opresc odată...

Dar nici un tremur... Mîna aceasta, toată fala lui, întreaga expresie a personalității sale... nu poate să șovăie. Nici cu o infinitate de părticică dintr-un milimetru... mîna asta, care a purtat prin drumurile obscure ale viscerelor omenеști, de nenumărate ori, tăiуșul cel mic și sclipitor, pe-o parte a căruia stătea scrisă viața, dar pe partea cealaltă clipea cu rece luciu metalic ochiul pînditor al morții. De douăzeci de ani în șir, nici cea mai ușoară smintire, o echilibristică uimi-

toare pe muchia fină de bisturiu... Mîna asta dreaptă, pe care o ridică acum de pe volan și-i mișcă degetele, amuzat ca un copil care acum parcă o vede pentru întâia oară, a păstrat neconținut în ea misterul binefăcător închis în semnul divin al taumaturgilor și mîntuitorilor. Ar trebui să-i cadă în genunchi el însuși, s-o adore și s-o binecuvinteze în extaz mistic. O lume întreagă se închină la ea, la mîna aceasta sfințită, pecetluită de transcendent cu marele har. Atîția salvați care-l divinizează încă, atîția înfricoșați de cotiturile repezi ale destinului, mase imense de capete, un întreg popor care-și îndreaptă nădejdlile spre ea, ca la o divină și cutremurătoare speranță.

Și-n toată această mare de suflete, unul singur, cel mai apropiat, necredincios și sarcastic, batjocoritor și inconștient : ochi de demon împielit în cea mai fină piele. Ochi adînci și nevinovați ca geana înserării, părăind cei mai fervenți și mai sinceri ; și totuși... e îngrozitor ! Privirile astea candidede îl insultau tocmai cu nevinovăția lor, îl insultau zilnic, neconținut, cu grozăvia perfecteii lor înșelăciuni.

Are impresia limpede, ah, mai limpede ca dimineța asta de primăvară, în care a primit teribila revelație, că nu va putea rezista covârșitoarei greutatei, că umerii lui vor tremura sub povara ei și mîna i se va mișca... A, da... o singură clintire, și întreaga, unanima adulație care-l înconjură va crăpa în bucăți, ca un geometric bloc de marmoră, crăpat inform de corosivitatea umezelilor și de injuria insectelor. Mîna îi va tremura fatal, și el nu va mai putea supraviețui mîndriei ei înfrînte, rușinate.

Acesta e adevărul adevărat, și de-acum altfel nu mai poate să fie.

Mașina l-a săltat deodată brusc și sălbatec, înclinîndu-i capul în sensul circular în care vrea să-l zvîrle ; el s-a agățat strîns cu mîinile de volan și a

rămas. Altfel, ar fi fost aruncat poate drept înaintea roților acestora care aleargă zănatec sub voința nervilor lui, și propria lui mașină s-ar fi repezit cu iu-teală de fulger, să-l ia în colți, de jos, ca un imens și groaznic mistreț...

Marele chirurg zîmbește. Pînă acum totul ar fi fost terminat... Terminat, a, cuvîntul acesta ca un balsam, cuvîntul care încheie și care potolește. Definitiv.

Și el repetă : „Definitiv, definitiv“. Privește cu ură mîna sîngă, care s-a grăbit să se strîngă de volan, înfricoșată. La cea dreaptă nici nu se uită, ca și cînd ea nu s-ar fi agățat poate mai prompt și mai strîns decît cealaltă de roata lucie și bună la pipăit. O, pe dreapta nu poate fi supărat chiar pentru nici o vină... chiar pentru orice greșală de-acum înainte...

Totul s-ar fi sfîrșit, și sătenii ăștia, cu care se întîlnește acum și care feresc de departe în lături, i-ar fi cules leșul, lăsat în urmă de mașina fără cap. făcută țandări de primul copac. I-ar fi căutat prin buzunare, l-ar fi jefuit... dar scrisoarea destăinuitoare ar fi lăsat-o... Canaliile, nemernicii...

Și el dă și mai grozavă goană mașinii contra noului pîlc de cămăși albe care s-a ivit în zare și care se risipește cuprins de panică, furnici de zăpadă pe panglica fără sfîrșit a șoselei.

De-ar fi lăsat-o...

Tot ar fi luat... toate lucrurile de preț de pe dînsul ; moartea i-ar fi luat cea dintîi mînă, furată din cer, și ar fi chicotit de victorie, fugind cu ea îndărăt spre nori... Numai dovada trădării și a rușinii ar fi rămas, rîzînd obraznic și sfidător deasupra ruinei de glorie și de geniu, ca un excrement pe-o marmură celebră. E tot ce mai poate rămîne pe urma frumuseții acestei vieți, și canalia grosolană ar fi rîs satisfăcută de asemenea-i.

Viteza începe să slăbească... scîrbit de grotescul imaginii, marele izbăvitor încetinează și întoarce...

Și drumul înapoi îl face domol, agale, toată eleganța asta suplă și sclipitoare de sub comanda sa înaintează acum domol, agale, rușinos de ridicul... un „Kreisler“ imperial mergînd ca un car cu boi...

La marginea orașului a oprit. Unde poate să se întoarcă ? Acasă ? Cum ? Ca să simtă în prima vorbă cu care l-ar întâmpina toată palma trecutului ? În prima vorbă mieroasă și candidă, inocentă... Și el ce-ar putea răspunde, care ar fi primul lui cuvînt de răspuns ? I-e cu neputință să constituie această scenă, această groaznică perspectivă...

Dintr-un salt, a trecut șanțul larg și s-a lăsat pe mușchiul verde și galben, care căptușește muchia hudoduiului...

Contactul pămîntului îi face bine parcă ; o plăcere curioasă i se furișează în suflet : să se simtă călător obosit, să-și acorde ultima odihnă, aci, la cîțiva pași de ținta călătoriei. Dar pacea asta minunată pesemne nu i-e dat s-o guste decît în treacăt ; două sclipisuri de mașini ce-au irumpt din strînsoarea ultimelor case, depărtate, ca niște cuburi colorate de copii, îl fac să sară, să se repeadă la botul mașinii, să-i ridice învelitoarea metalică, să se prefacă ochi scormonitor, cercetînd pricinile unei metehne subite...

Consideră cu privire vrășmașă alura crescătoare a celor două mașini inoportune. Mai au puțin, vor ajunge și vor trece... Iar el va putea asculta din nou sfatul pămîntului... L-au surprins prea devreme, înainte de a putea lua o hotărîre, înainte de a asculta, cu urechea în răvăneală humei, cu mîna pipăind moalele mușchiului proaspăt și asprul de barbă țepoasă al mușchiului vechi și galben, sfatul moșneagului: etern ; l-a

uitat de mult și acum se-arată greu la răspuns bunul și iertătorul moșneag.

Dar din cea dintâi mașină un braț se înalță și face semn în urmă : amîndouă se abat ca la comandă pe marginea dimpotrivă și stopează...

— Nu, n-am nevoie de ajutor, mulțumesc doctore, încurcat de această marcă de solidaritate umană, ce nu mai poate să-l amăgească. Vă mulțumesc foarte mult, e foarte frumos ceea ce faceți, dar pe mine nu mai mă puteți ajuta cu nimic... Am îndreptat eu totul... nu mai am nevoie de nici un ajutor, vă mulțumesc, vă mulțumesc...

— Dar avem noi nevoie de ajutorul dumneavoastră, domnule profesor, răspunde un glas smerit, care face să tresară pe mîntuitor, căci recunoaște în el smerenia tuturor celor ce i s-au adresat, implorîndu-i ajutorul, de douăzeci de ani de zile.

— Prin tot orașul v-am căutat, domnule profesor, și abia v-am găsit urma, reia și mai umilit alt glas, venind înaintea celui dintâi. Vă rugăm să nu ne lăsați... imploră el.

— Plătim oricît... întrerupse o întonare de bas, care amuți îndată de înfățișarea rigidă pe care figura doctorului îmbracă subit la aceste vorbe.

— Altfel, mămica mea e pierdută, scumpa mea mămică... gemu sfășietor un glas de copil.

— Dar, domnilor, mi-e cu neputință... vedeți... tot mai astăzi mi-e cu neputință... Trebuie... am... sunt... în sfîrșit, am să vă recomand...

— Vă rugăm, domnule profesor, nu ne lăsați ! cerși înfricoșat întîiul glas.

— Orice sacrificii suntem gata să facem, declară semeț vocea de bas.

— Nu lăsați pe mămica... înaintă cu mîinile împreunate copilul.

— Dar tocmai că mi-e cu neputință... tocmai că... ah, dar ce vroiți dumneavoastră... ce vroiți să faceți dumneavoastră... adresându-vă mie... astăzi... dar tocmai în interesul mămicii tale, micule...

— Domnule profesor, domnule profesor...

— ...tocmai ca să scape... să trăiască...

— Nu ne lăsați, domnule profesor...

— Tocmai că mă implorați așa... nu pot, nu pot, mi-e cu neputință... de astăzi...

— Dumnezeuul meu, Dumnezeuul meu ! își astupă copilul fața cu mâinile.

Și gemete surde ieșiră din celelalte piepturi. Doar glasul cel gros trîmbiță grav, ca un enorm instrument muzical complicat și încîlcit, de alamă :

— Dumneavoastră nu vă e nimic cu neputință... orice-ar fi...

Sunetul ăsta jos vibra profund în sufletul savantului. Cum ? a început să recunoască, a început să consimtă că o simplă, o comună, o atît de meschină josnicie a fost în stare să-i amputeze, ca dintr-o singură și sigură izbitură, brațul lui făcător de minuni ?... Brațul ăsta ferm, mîna-i ale cărei degete le desface acum cu o mișcare atît de energică, atît de nesățioasă de faptă și de îndrăzneală ?... O simplă murdărie... o...

— Nu...

— Gîndiți-vă la Dumnezeu, domnule doctor...

— Să mergem, înaintă el hotărît spre mașină. Să rămîna copilul cu mine... ba nu, domnul cu vocea de bas...

Și mîna n-a dat greș nici de data asta. Cînd totul s-a terminat, el i-a îndepărtat pe toți din sala de operație și-a rămas singur acolo, privind-și mîna și răs-firîndu-și degetele. A sărutat-o...

Iar glasul de contrabas de alamă i-a răsunit precis în urechi : „Dumneavoastră nu vă e nimic cu neputință... orice-ar fi...”

— Orice-ar fi... repetă doctorul ca un ecou.

Cînd intrase aci, își dăduse îndată seamă de ce toți oamenii aceia se zbăteau atîta, se zoreau să-l găsească, îl implorau cu ochii umeziți. Pe masa de operații îl aștepta poate cea mai desăvîrșită imagine omenească pe care o văzuse în viața lui. Înainte de adormire, femeia, nenatural de frumoasă, îl învăluisese cu ochii ei mari, verzi. I-a încredințat sufletul cu un zîmbet, pe care el l-a acceptat cu o înclinare imperceptibilă, dar sigură a capului. Și pînă cînd s-au închis, ochii aceia au rămas ațintiți spre dînsul, în lenta lor împăianjenire, ca spre un mîntuitor.

Dar cînd învelișul pîntecului a fost dat deoparte, aceleași mațe, infecte și ulcerate, au ieșit la iveală, și el s-a cutremurat; e cu puțință oare ca în atîta perfecțiune omenească să dăinuie atîta putregai? El a curățat aceste măruntaie informe de tot putregaiul lor periculos, dar organele readuse la forma lor obișnuită nu puteau rămîne decît ceea ce trebuiau să fie — aceleași depozite de rămășițe sordide de digestie, dospite și alterate...

Un zîmbet i-a fluturat atunci, deasupra acestui morman de intestine, acest bălegar care întreținea floarea ațipită ce-i zîmbea încă în vis, ca frumoasa adormită din basme... Stătea în puterea lui să curme deodată scabroasa minciună, să anuleze dintr-o singură mișcare infamia ascunsă sub învelișul oricărei ucigătoare frumuseți. Dar mîna-i mergea singură înainte, nepăsătoare de tot ce putea să cutureiere sub fruntea lui aprinsă...

O ușurare profund simțită se așezase pe toate ungherele sufletului lui. Și pîntecul pîngărit de-acasă ascundea aceeași nemernicie înainte de a se deschide oricărei nemernicii exterioare. Întru nimic aceasta din urmă nu adăuga sau scădea o iotă celei dintîi...

Murmure de admirație ieșeau din halatele albe care-l înconjurau. Dar el nu le dădea nici o atenție... căci se gîndea acum că și mîna asta...

Nu, nu, nu... Nu trebuia să meargă pînă acolo, era o blasfemie... Mîna lui încalte era o sfîntă...

De aceea a trebuit să rămîna singur cu ea, să-i ceară iertare, retractîndu-și umilit ușurința, s-o sărute...

Ea răscumpărase de mult, prin minunile-i fără număr, orice păcat congenital... Ci mizeria omenească, pe care ea voia s-o nimicească, se ridica acum asupra-i, hidoasă și ingrată...

Tremurînd pentru întîia oară, mîna aceasta sfîntă scoase doar de-un colț, ca pe-un copil bubos de-o ureche, scrisoarea surprinsă. Ochii o cuprinseseră întregă, o știe doar acum bine ; pe rîndurile mici și înghemuite era expusă, ca niște otrepe pe garduri scunde de țară, recunoștința celui alt pentru darurile ei ascunse. Și atîta... Ba nu... într-un loc părea ceva străin, ceva ce nu reținuse la prima și fugara lectură..., nu-și aducea aminte ce fusese în locul acela...

O apropie și desprinse :

„...cu atît mai mult cu cît gloria soțului tău mă micșorează și mă umilește, cu cît înalta lui valoare mă face să simt, ori de cîte ori mă apropii de dînsul, mîșchinăria existenței mele... Iartă-mă, dar trebuie să ți-o spun ; am încercat alături de dînsul să evoc farmece tale, pentru a-l birui mintal, a-l scobori alături de mine sau mai jos... Îmi cer iertare de la minunatele tale farmece, dar mi-e cu neputință... Ah, nu crede că vreau să te « asmut » prin această destănuire, e nu-mai purul adevăr...”

Marele savant nu-și crede ochilor... Stupoarea, agitația grozavă în care-l pusese această scrisoare găsită întîmplător nu-i îngăduise să distingă întîi în întregul ei decît un bloc de josnicie și dezgust.

Pe buzele lui flutură iarăși zîmbet ; și mintea i se întoarce spre înșelătorul, pe care-l cunoștea bine, acum cu disprețuitoare, dar cu puțin indulgentă mîndrie.

Se apropie apoi cu pași hotărîți de sobă, vîri înăuntru scrisoarea, o aprinse cu o brichetă, stătu pînă se prefăcu toată sul negru, pe care-l fărâmiță în scrum mărunt. Apoi, cu meticulozitatea tihnită a profesionistului credul ca toți savanții, se așeză la măsuta din colț, unde era toc și hîrtie, să uimească definitiv pe acel pigmeu care nu pentru că vrea să „asmută” pe complicea lui îi făcea acea destănuire, ci numai pentru că voia, că trebuia, că simțea ceva în suflet care-l îndemna s-o facă...

Scrise : „Iartă-mă, draga mea, pentru această evadare prematură și neașteptată... Dar astăzi, cînd am avut unul din cele mai mari succese, despre care se va pomeni în analele chirurgiei, te asigur, am avut o clipă de îndoială... Am reușit, evident, dar clipa asta mi-a rămas în minte. Ea poate să se mai întoarcă, și asta, Dumnezeuule, chiar numai atîta, mi-e cu neputință să suport... De orice m-aș putea îndoi cu seninătate și cu indulgență... de orice, de orice... dar ca să aibe o clipă de ezitare, de... necredință mîna mea, asta niciodată, niciodată. Sunt nevoit să mă opresc cu ea aci... noi amîndoi... Tu, desigur, n-ai să traduci această fugă precipitată a ei și-a mea decît ca o manifestare de nebunie. E bine că poți să găsești o explicație atît de cuminte la astfel de lucruri, și de aceea, tihnit, întrucît te privește, mă îndepărtez în grabă. Ești tînără, frumoasă, iubește, îți spun, iubește unul care poate să găsească ușor explicații cuminiți la orice, ca și tine... Pentru a nu-ți lăsa decît grija asta... iată, îți las tot ce va rămîne, material, după mine... Eu plec cu mîna mea...”

Data și iscăli cu trăsătură sigură...

Apoi, bătîndu-și mîna prietenește pe antebrăț :

— Vom rămîne definitiv așa cum suntem. Bagă de seamă... Acum să te vedem... Ei vor aprecia trăsătura...

Se dezgoli la piept, și cele două degete de la stînga, supuse, pipăiră cunoscătoare, se fixară, se îndepărtară apoi ușor unul de altul, făcînd doar atîta loc cît îi trebuia dreptei să-și arate măiestria...

O clipă doctorul zăbovi. Dar numai pentru a-și termina fraza, în urechile ce parcă începeau să vîjîie, glasul de bas metalic : „Dumneavoastră nu vă e nimic cu neputință...”

Gîndirea, București, an. XIII, nr. 5,
mai 1933, pp. 174—178.

NOAPTEA FOCURILOR

Cînd seara a venit din nou, au văzut că focurile se apropiaseră. Ieri trebuia să te urci tocmai în pod ca de abia să le zărești în depărtările nopții, zbatîndu-se ca niște stele căzute pe cîmpie. Dar acum se puteau desluși repede chiar de la etaj. Acum nu le mai puteai zice nici luceferi. Erau focuri în toată regula, apropiindu-se o dată cu șuvoaiele tumultoase ale mîniei oarbe și dezmetice, focuri care devorau și nimiceau. Doar dacă te mai suiai totuși în pod, puteai descoperi dintr-o aruncătură de ochi că forma acestor sinistre constelații pămîntești se sfărîmase și se schimbase cu desăvîrșire ; aștrii cîmpiei mureau prea repede și neconținut răsăreau din necuprinsul întunecat subite incendii noi, cu o firavă pîlpîire, care apoi se întăreau grăbit, văzînd cu ochii.

Dar revolta domnea și aici sub acoperișul casei. Ah ! bătrînul ăsta încăpățînat, care nu vrea să înțeleagă. Dacă ar fi pornit de ieri dimineață din viul nopții, cum i-au propus, în cîteva ceasuri ar fi fost la podul Oltului, și de aci, în douăzeci de minute, la Drăgășani. La Drăgășani se găsea armată și siguranță. Însă bătrînul n-a vrut în ruptul capului să se urnească. „Duceți-vă voi !“ le-a spus, cu strîmbătura aceea de monie, pe care dacă nu i-ai fi știut-o bine mai demult,

ai fi crezut într-o pală de nebunie. „Duceți-vă voi !“ și atît. Dar cum poți să pleci și să lași în voia soartei un biet moșneag, chiar atît de încăpățînat ca el ?

— Haid', plecați ! Ce mai așteptați ? le-a strigat bătrînul. Eu rămîn aci singur... Cu atît mai bine...

Dar cu acest „singur“ și cu acest „atît mai bine“, el descuraja și avîntul fetelor. Pe cînd de băieți nici nu mai putea fi vorba ; ei trebuiau să rămînă ! Nu puteau lăsa așa pe bătrîn. Chiar cel mai mare, care era însurat, Codin, hotărîse să-și trimeată numai nevasta și copilul, și el să rămînă. Însă, pînă în cele din urmă, nici fetele n-au vrut să-l părăsească. Numai nora era foarte îngrijată de copilaș, însă nici ea nu putea să plece singură cu copilașul pe astfel de drum.

Pe la nouă, cînd a ieșit din micul lui birou, bătrînul s-a supărat cu adevărat cînd i-a revăzut pe toți la un loc. Abia atunci ei și-au dat seama bine că nu e nici ironie, nu e nici răutate în necazul lui. Ci numai un grăunte de nebunie, întrucît îl privea pe dînsul. Dar întrucît era vorba de ei toți, bătrînul părea mîhnit în adevăratul înțeles al cuvîntului.

— De ce n-ați plecat ? strigă el, aruncînd scînteii de mînie din ochi. A fost vorba doar să plecați. N-ați spus așa ? Acum de ce ați rămas ? Ah, mai rău mă încurcați cu prezența voastră !

Cuvintele din urmă însemnau pentru ei grăuntele de nebunie. Cum putea să-l încurce prezența lor în asemenea ceasuri ? Ce avea de gînd să facă bătrînul după plecarea lor, el singur în fața hoardelor de țărani ? Și-l priveau uimiți, mai ales băieții, toți înalți și zdraveni, pe el, bătrînul drept și suplu, nu-i vorbă, dar aproape cu un cap mai scund ca dînsii și firav. Firav, adică subțire, nu slab și ramolit. Pentru că se ținea nespus de bine boierul Take Asan. Cînd îl priveai din spate și avea pălăria în cap, cînd nu-i vedeai, așadar, părul, favoriții lui mici și mustăcioara

albă, — ai fi crezut că ai de-a face cu un băiat mlădios și cu mijlocel de domnișoară și nu i-ai fi dat mai mult de 30 de ani. Nici figura boierului Take nu era zbîrcită ori încrețită : se înroșea însă prea repede la mînie, și atunci favoriții și șuvițele de sprînceană, de un alb imaculat în timpul obișnuit, reflectau și ele ceva din sîngele acela năvălit buluc sub piele. Numai că boierul Take se supăra foarte rar, aproape treceau ani și nu-l vedeai mînios. „Ăsta e secretul tinereții lui !“ se spunea de obicei, pentru că deși boier Take nu atinsese tocmai pe al șaptezecilea an, totuși era o minune să-l vezi mergînd, să-l auzi vorbind ori glumind. Chiar din față nu-i dai mai mult de cincizeci.

La mînia lui din urmă, toți ai casei se adunară în sfat grăbit, stînd în picioare și vorbind toți o dată. Dar pentru că toți aveau același gînd, se înțelesesă de minune, cu toată larma ce o făcea fiecare. Hotărîrea fu luată : vor porni numaidecît fetele, cu cel mai tînăr dintre feciori și cu un om de încredere. Trăsurile sunt gata și drumul uscat : în cinci ceasuri sunt la Drăgășani. Cînd îi împărtășiră bătrînului hotărîrea, el înclină din cap, de astă dată cu neîncredere.

— Prea tîrziu... își dădu părerea. Acum ați fi fost la Drăgășani. Dar ca să plecați în ceasul ăsta, însemnează să ajungeți după-masă. Judecînd după mersul focurilor, pojarul vă va ajunge pînă la Olt... Mai bine rămîneți...

Băieții se posomorîră, dar fetele încă mai păstrau nădejde că doar n-o fi tocmai așa. Numai soția fratelui mai mare era îndoită și disperată.

— Copilașul meu ! Ce mă fac cu copilașul meu ! icnea la tot pasul, producînd și mai multă grijă și temere în jurul ei.

Totuși, părerea generală fu că încercarea trebuie făcută. Bătrînul se opuse cu toată autoritatea părului său alb, dar nu mai putu să potolească îndîrjirea care

izbucnise acum în toți. Ochii tuturor îl priveau dușmănos, iar cel mai mare și mai puternic, Codin, un vlăjgan cît ușa, pentru întâia oară în viața lui îndrăzni să-i arunce în față vorbe grele, de imputare și de ofensă :

— După ce tot d-ta ne-ai încurcat și ne-ai zăpăcit cu încăpățînarea și cu toanele astea, care ne cam pun pe gînduri...

— Eu zic să nu plece nimeni ! bătu bătrînul din picior.

Dar Codin bătu și el din picior, și toți ceilalți îi aruncară micului, dar dîrzului moșneag priviri mohorâte și vrăjmașe. Atunci bătrînul îi măsură cu dispreț, surîse trist, le întoarse spatele și se închise în biroul lui. Fetele ieșiră cu suflet îndoit, și așezatul în trăsură mai dură un sfert de ceas. Iar cînd roțile se urniră și caii o apucară pe poarta larg deschisă, Codin strigă :

— Eu nu pot să-mi las nevasta și copilul la voia întîmplării, pentru ca să apăr aici un bătrîn deșucheat !

Și porni hotărît la grajd, să-și înșăueze calul. Și toți ceilalți copii simțiră atunci nevoia scăpării ; roțile trăsurilor, opintindu-se peste pragul porții, le dezvelise parcă la toți ușurarea sufletului de sub povara cumplitei obsesii și înfricoșări sub care se zbătuseră aceste din urmă zile. Și porniră cu toții spre grajduri.

— Nu putem să ne lăsăm așa surorile ! grăi ipocrizia într-unul.

— De ce să ne pierdem viața în chipul cel mai laș cu puțință ? grăi lașitatea într-altul. Cel puțin să luptăm, să ne croim drum vitejește pentru noi și surorile noastre...

— Ne-am făcut datoria întrucît privește bătrînul, mai vibră și un pic de cuget pișcat de mustrare în cel

din urmă ! Am vrut să-l luăm cu noi, dar n-a vrut în ruptul capului. Cu sila nu putem să-l luăm.

Și cum înaintau vitejește spre grajd, au fost opriți de vocea bătrînului de sus, de la fereastră :

— Ce mai așteptați ? le-a strigat graiul încă stăpîn și răsunător. Cum lăsați pe surorile voastre în voia soartei ? Dacă le-ați pornit acum, hai repede, înșăuați și încălecați, să le ajungeți din galop.

— Mergi și d-ta cu noi ? strigă atunci Alexandru, cel cu pișcătura de muștrare pe suflet. Avem tot timpul să ajungem la Drăgășani...

— Nu e vorba de mine, le răspunse bătrînul, eu nici așa nu mergeam... Pe fete însă nu le puteți lăsa pradă batjocurii haitelor țărănești. Trebuie să le însoțiți. Dumnezeu să vă binecuvînteze și să vă apere. Și de avutul nostru n-aveți grijă, rămîn eu aici...

Și sfîrșind de grăit, închise repede ferestrele. De bună seamă, dacă n-ar fi fost vorbele din urmă, copiii s-ar fi aruncat îndată spre grajduri, întăriți de binecuvîntarea părintească. Însă acel „și de avutul nostru să n-aveți grijă, rămîn eu aici“ — el, bătrînul drept ca bradul, dar plătînd, cu degete de femeie și cu mijlocul să-l cuprinzi în palme, el singur împotriva ceteilor de bestii, adulmecînd sînge și răcnînd ca fiarele în codri — asta îi încurcă iarăși, și în loc de goană spre grajd, continuară drumul cu pas descurajat și nesigur.

— Eu cred că teama i-a luat mințile, își dădu unul cu părerea.

— I-e greu să se despartă de munca lui, glăsui Alexandru. Și nici pe noi n-ar vrea să ne piardă, își dădu el gîndurile mai departe pe față. Ne-ar opri și cu dînsul, dar nici să ne știe pradă morții iar nu se împacă el cu gîndul.

— Atîta rău cînd mi-aș expune viața pentru o casă, acolo... pentru că averea cea mare n-o să ni se dea

Înapoi după ce s-o potoli totul?... strigă iarăși lașitatea din cel în care de la început își făcuse cuib bun, și numai din când în când mai zbura și pe la ceilalți.

Înșeuară și se înarmară pînă-n dinți cu puști, revolve, măciuci grele și pumnale. Astfel înarmat pînă-n dinți, Alexandru trebuia să se prezinte pentru ultima dată în fața bătrînului și să-i pună ultima întrebare. Să nu-și zică pe urmă că n-au avut grijă de dînsul pînă-n ultimul moment. Poate că ținuta marțială a feciorului cel mai apropiat sufletește îl va îndupleca pe bătrîn; iar dacă și după asta se va arăta neînduplecat, ei n-au ce să facă. Vor lua-o în galop turbat, pentru a ajunge din urmă pe fete.

Alexandru nu zăbovi mult. Se întoarce ridicînd, ca și pînă acum și ca și ei toți, din umeri. Bătrînul îl primise cu duioșie, îl binecuvîntase din nou și-i dăduse zor. Fetele trebuie să se fi îndepărtat bine, îi mai spusese. „Dați frîu bine la cai!” Și pe urmă își scoborîse iar ochii în cartea deschisă înainte-i pe birou. În *Codul civil adnotat*. Hm, dacă mai stă cineva într-o astfel de vreme de *Codul civil adnotat*...

Dădură îndată pînteni, și caii o luară în pas grăbit. Deocamdată se înțelesesă s-o ia numai repejor, și apoi, după ce vor ieși din sat, să-și dea drumul în galop. Satul rămăsese pînă acum liniștit: o febră mocnită se vedea, nu-i vorbă, și aci, chiar fără să vrei. Dar oamenii, care n-avuseseră să se plîngă prea rău de boieri ca prin vecinătățile mai apropiate ori mai depărtate, nu îndrăzneau încă să izbucnească. Cei mai mulți și mai înfierbîntați, neștiind ce să facă, o luaseră spre satele îndepărtate, pentru a întîlni pîrjolul și a prinde curaj. Dar mai rămăseseră și aci destui, și în ochii tuturor se putea citi ușor așteptarea vicleană și nerăbdarea febrilă. Plecarea trăsurilor cu fetele se făcuse în văzul întregului sat. Bătrînul avea dreptate. Dacă

porneau de cu noapte, poate nu se prindea de veste ! Acuma plecarea aceasta în văzul tuturor avea să înțească și mai mult spiritele ; iar un galop fulgerător ar fi însemnat cu siguranță dezlănțuirea îndrăzelii. Așa, oamenii aveau să vadă că băieții numai doresc să-și ajungă și să-și însoțească surorile, dar că nu se grăbesc de loc, că bătrînul stă pe loc, că în urmă-le curtea n-a rămas de izbeliște. Pe bătrîn îl aveau ei în mare cinste și prețuire. Cu băieții s-au mai pus împotriva uneori, și băieții au fost cîteodată poate prea crunți la mînie ; dar bătrînul a intervenit totdeauna împăciuitoare și suveran, potolind lucrurile cu dreptate chiar atunci cînd ea nu era în totul de partea copiilor săi. Abia acum feciorii înțeleseseră că în rămînerea bătrînului, că în încăpățînarea asta de a înfrunta singur urgia nu era tocmai un grăunte de nebunie.

La marginea satului, frații fugari dădură peste trăsurile surorilor, care se întorceau așa cum pleaseră. Chiar țaranii le opriseră și, după prelungi parlamentări cu fratele cel mic, [le] făcuseră să întoarcă. Țaranii vesteau că în satele pe unde fugarele aveau să treacă răscoala izbucnise. Și cum ei nu doreau ca fetele boierului să se piardă așa ușor, mergînd la moarte sigură, mai bine se împotriveau ei acum la plecare, aducîndu-le cu sila acasă, iar fetele și tînărul domnișor aveau mai tîrziu să le recunoască despre asta.

Însă domnișorul cel tînăr observase, și astfel șopti el fraților săi cînd fură împreună, că țaranii își făceau pe furiș cu ochiul și își ascundeau zîmbetul. Un călăreț sosise între timp dinspre Olt, un om de aci din sat, și sătenii îl înconjuraseră îndată, împingîndu-l mai departe de trăsura, și apoi mai pe urmă abia îi lăsară drum spre odraslele boierești, ca să le povestească înfricoșat, exagerat și cu rîs stăpînit în colțul ochilor că în drumul lui dăduse doar de foc și pîrjol. Dar fetele și tînărul domnișor bănuiseră că adevărul

fusesse altul, că drumul era liniștit spre Drăgășani și că nou-sositul îi păcălea, îndemnat de ceilalți. Ele chiar vroiseră să arate că nu se tem și că vreau să înfrunte urgia, orice ar fi să se întâmple, iar Dorel, fratele cel mic, dăduse ordin vizitiilor să mîne. Ce-or să aibă răsculații cu niște domnișoare și cu un băiat tînăr ? Însă oamenii au rîs atunci cu înțeles și cu murmure de șagă. Ei nu puteau spune pe față — au răspuns care și care — ce ar putea să aibă oamenii înfuriați și scoși din minte cu niște mlădițe boierești atît de fragede și frumoase, dar ei își fac datoria să nu le lase să alerge cu ochii închiși spre... batjocură și moarte.

— De ce să se bucure alții ?... icnise un glas mai dinspre margine.

Dar cuvintele lui fuseseră întrerupte de zbucnetele de muștrare și de rîsete, de vîlmășag de tot felul de strigăte și îmbrîncituri, ca să se facă loc, pentru a se întoarce caii. Și toți țărani apucaseră caii de zăbală, întorcîndu-i și pîrnind trăsurile înapoi spre curte, cu mare alai.

Toocmai bine ajunseră atunci și frații cei mari ; șuvoaiele țărănești îi cuprinseseră și pe ei, și călărețul sosit de curînd le dădu vești înspăimîntătoare, în zarva și în rîsetul celor de pe jos. Conacurile fuseseră rase de pe suprafața pămîntului, boierii măcelăriți, cocoanele și domnișoarele batjocorite. Și priviri de lăcomie se furișau la aceste înfricoșate descrieri spre trăsurile care veneau în urmă. Pentru că nici feciorii cei mari nu se împotriviseră apei omenesti întîlnite în drum și făceau și ei cu capul plecat și încruntat cale întoarsă spre casa pîrintească părăsită...

— Lumea e rea, se amestecară cu vorba noi glasuri de țărani, care ieșeau nesimțit din toate părțile și se înmulțeau.

— Unii sunt mai repezi la mînie !

— Noi suntem mai răbdători !
— Noi vrem să știm ce și cum...
— Noi așteptăm șuvoiul cel mare, revoluția asta
cînd o veni... ea să hotărască... nu ne ridicăm de capul
nostru...

Și astfel creștea cuvîntul din limbă în limbă, făcîndu-și neconținut avînt de amenințare, dar nu trecu încă peste margine nici cînd ajunseră la poarta curții.

— Ș-apoi cu boierii noștri nu vrem să aibă nimeni de-a face... glăsui tare cineva cînd trăsurile și călăreții boierești sfîrșiră de intrat în curtea conacului.

Tăranii nu pășiră mai departe, rămaseră toți în afara porților grele de stejar, cu ușorii fieruiți în stîlpi de zid. Dar ei traseră singuri porțile pe dinafară, strigînd și glumind cu slujitorii, care petreceau pe după înelele groase ale drugilor lacăte grele și mari cît o oca fiecare.

— Pune-le, mă, să vezi cum sar ele la noapte.

— Dacă vrei, îți mai aduc și pe ale mele, că tot le vin eu de hac cu toporul meu.

— Da' stejarul ăsta e fier, mă ? El nu arde ?

Și un glas de flăcăiandru, lung și zîmbat, țîșni dintr-un cap țuguat, de sub flacăra jucăușe a unor ochi albicioși și desfrînați.

— Facem moarte de om dacă s-o amesteca striin la domnișoarele noastre... Fiecare sat să-și vadă de boieroaițele lui...

Și țipătul desfrînat se desprinsese limpede și sări sprinten la urechile din trăsuri și în auzul fraților care descălecaseră și care ajutau surorile la scoborîre. Dar cel mai bun lucru era să te faci că n-ai auzit nimic sau să înțelegi numai partea bună din nemernica obrăznicie. Boierul Take Asan apăru în cadrul ușii celei mari și consideră priveliștea cu aerul lui calm, cu ochii lui vineți, cu maiestatea impunătoare a micilor lui favo-

rite. Și rumoarea de la poartă căzu deodată în fața bătrânei dar zveltei apariții.

— V-ați întors, așadar ! grăi el atunci liniștit. Când v-am văzut venind cu țărani, am crezut că v-ați pus în fruntea revoluției, rîse apoi cu seninătate de propria lui zeflema, care nu avu darul să ridice nici un nor de pe fruntea și de pe ochii odraslelor lui.

*

Tincuța, cea mai mică dintre fete, privise toate astea cu ochii măriți de uimire. Ea înțelesese întîi, cînd țărani le-au împresurat trăsurile, că de acum nu mai pot să aibă grijă de nimic și că pot să se întoarcă liniștite la casa lor. Țăranii lor sunt cu ei, ei nu se vor mișca, ei vor apăra pe bătrîn și pe familia lui întreagă de furia hoardelor cărora le-ar putea abate prin minte să dea o raită și princoă'. Ea singură a ascultat fără nici o îndoire de suflet poveștile înfiorătoare ale călărețului nou sosit dinspre Drăgășani și a fost singura să se mire de ce fratele ei cel mic și surorile celelalte mai stau de cumpănă și parlamentare. Rîsetele țărănilor, care adiau neliniște în sufletele celelalte din trăsuri, ei îi păreau sincere și firești la un popor șugubăț ca românul și-i păreau chiar prietenești. Numai ochii cu pîlpîiri albicioase și sfruntate ale băiețandrului aceluî înalt și cu capul tîguiat, pe care nu-și aduce aminte să-l mai fi văzut pînă acum prin sat, i se păreau cam curioși, prea îndărătnici și prea impertinenți pentru un fecior de țăran cînd ridică privirea la fete de boier. Dar de bună seamă că în ziua aceasta, cînd ei se dau cu atîta avînt și bucurie de partea curții, puțină intenție de apropiere mai îndrăzneată nu trebuie luată chiar de-a dreptul necuviință. Poate că așa e privirea omului aceluia ; oricum ar fi, însă, datoria ei în asemenea împrejurare e să se facă a nu băga ni-

mic de seamă și a interpreta totul în chipul cel mai favorabil cu putință. Însă oricît încerca să evite acei ochi obraznici, ei țîșneau deodată în fața ei și o umpleau ca de indignarea unei grele insulte, de cutezanța și de stăruința lor ofensatoare. Oricît d-șoara Tincuța își impuse să pară că nu observă nimic, își simți obrazul roșind sub dogoarea privirii desfrîinate. Fata și-a întors fața în altă parte tocmai cînd călărețul vorbea de batjocură și de moarte. Ea n-a cuprins încă lămurit sensul adevărat al cuvîntului batjocură, ea s-a gândit la o batjocură ca orice batjocură, ofensă, injurie, pămuiere, așa cum a fost batjocorit Iisus pe drumul spre Golgota. Mai mult s-a răzvrătit sîngele ei tînar și curat la auzul cuvîntului de moarte. Dar atunci cineva a strigat : „De ce să se bucure alții ?“, și vorbele acestea au fost cele dintîi care au sădit un grăunte de nesiguranță și în sufletul ei. Abia atunci a privit în lături spre surorile ei mai mari și le-a văzut strîngînd buzele palide, încercînd să-și ia aer că n-ar fi auzit și n-ar fi înțeles nimic. O clipă a mai încercat să creadă într-o simplă amăgire a înțelegerii ei ; poate surorile sale erau numai plictisite și obosite de atîta larmă și atîta ezitare, ca și dînsa. Și ușor ridică pleoapele lungi înspre marginea de unde venise vorba cea curioasă. Cum ? De ce bucurie putea fi vorba ? Iar acolo stătea același vlăjgan lung și cu capul țuguat, pe care-l țuguia și mai mult căciula neagră, cu vîrf înalt și ascuțit. Ochii lui ardeau în plină flacără albă, și acum rînjetul se despică pe fața sinistră. Tincuța îi înțelesese în sfîrșit sensul groaznic, identic cu al vorbelor ce-i păruseră fără sens cînd fuseseră rostite.

Pe urmă veniseră frații, întîlnind alaiul spre curte. Tincuța nu mai privea acum nici cu simpatie, nici cu teamă în lături, la șirurile de căciuli ce se mișcau ca apa învălurată de-a dreapta și de-a stînga trăsुरii. Doar coada ochiului ei oblicea fără voință aceste

curgeri negre care însoțeau trăsura, și negrul de pretutindeni îi strângea inima mai mult decât orice. Raza ochiului ei se răspîndea fatal la înălțimea cușmelor însoțitoare, astfel nu avea cum să vadă ochirile obraznice ori rînjetele sinistre răsfrîngîndu-se de sub aceste întunecate tuguiri de oaie neagră. Dar gîndul ei ghicea sub fiecare căciulă aceiași ochi albicioși și aceeași fixitate de pătrundere cu care băiețandrul necuviincios o țintise.

Numai la un hîrtop ochiul ei trebui să descopere o figură bătrînească, sub o cușmă cu fund drept ca potcapul rusesc. Era o figură blîndă și necăjită, și Tincuța simți îndată strîngîndu-i-se inima în piept, îndurerată de o tragică neînțelegere : cum pot să fie, ce pot să caute chipuri blînde, suflete bune în această strînsă, compactă și vicleană escortă ? Ea ridică din nou fruntea pentru a-și întipări și mai bine în minte chipul care nu arăta nici un fel de ură, ci numai tristețe și bunătate. Și nu văzu decât iarăși valuri care se înalță și coboară de căciuli negre, capete lăsate în țărînă, profiluri veștede și stafidite și numai cîteva priviri semețe și înfruntătoare. De sub căciulile aplecate, observă ea, ieșeau cuvintele mai domolite și, crezu, mai împăciuitoare, care păreau a aștepta o înțelegere înaintea ca zăgazarile furiei și ale nebuniei să se ridice : „...Lumea e rea“... „Noi vrem să știm ce și cum“... acestea erau vorbele care trebuiau ascultate cu luare-aminte, pentru că ele cuprindeau într-însele grăuntele cumineniei și al dreptei judecăți... Și ea ridică fruntea și ochii mai cu încredere. Dar alte glasuri se auziră... „Noi așteptăm șuvoiul cel mare să hotărască“... și ea tresări înfiorată la ideea acelui încet și greoi șuvoi ca un fluviu de humă, acelui imens șuvoi de figuri străine înșălbăticite și sinistre, de coase și topoare ridicate, de flinte învechite ca-n îngrozitoarele stampe din cărțile de istorie. Și atunci i se dezveli limpede în minte

amintirea revoluției celei mai mari pe care o citise și la care gândise mai adînc înainte, și convoiul lor sumbru i se păru caleașca nefericitului rege Ludovic și a Mariei-Antoaneta, de soarta căreia plînsese, de cîte ori, cu adevărate lacrimi. Așa au fost prinși și acei nobili și regali fugari la marginea țării, așa cum au fost opriți și ei astăzi tocmai pe hotarul satului ! Asemănarea unor astfel de împrejurări umplu înții de duioșie sufletul tinerească al Tincuței și imaginația ei mlădioasă și cultivată ; dar fiorul cumplit, care însoți ca un spăimîntător fulger neîntrerupt deapănul imaginilor ce se răsuciră firească mai departe, suflă în căldura sufletului ei cu adevărat vîntul înghețat al pustirii de orice nădejde și al groazei fără scăpare, și abia atunci simți, alături, mersul dîrz și țeapăn, ca de arătare strigoiască, al flăcăului cu ochii albicioși. Se aciuiase pe nesimțite de trăsură și acum mergea lîngă ea. Nu se uită într-acolo, nu clinti ochii. Dar duhoarea lui tinerească și sălbatică o umplu tot timpul de suflul lui cald. Într-o vreme putu să vadă chiar laba de bestie, enormă și grea pe burduful acum strîns al coșului trăsurii. Apăsă acolo cu siguranță calmă și robustă, ca într-un semn de luare în posesiune. Tincuța se cutremură întreagă și-și simți sufletul strîngîndu-se în sine și închircindu-se ca o nucă veche. Și-nchise ochii, ținîndu-i astfel tot drumul pînă la poarta curții, pentru ca în dosul pleoapelor să privească zdrobită agitația cumplită de torțe însîngerate, cu chipuri însălbăticite de fiare omenești, ochii sinistri de om împerechindu-se cu ochii de pușcă și de revolver. Ar fi murit cu siguranță de spaimă dinaintea unor astfel de feroase fantasmă dacă mersul molcom și legănat al trăsurii și perna moale de piele nu i-ar fi adus indirect siguranța că pe retinele ei se mișcă acum numai imagini. Mai ales căldura prietenoasă a pernei, care-i pătrundea prin crupă și prin șira spinării, o făcea să

descopere că în dosul pleoapelor propriu-zise s-ar mai afla un rînd de pleoape, cu care poți să astupi la rînd și imaginile închipuirii. Într-adevăr, ea trase și aceste perdele ale sufletului, dar nu putu acoperi cu desăvîrșire totul. Ci-i plăcu să păstreze jocul luminos de torțe roșii și galbene, care o distra într-adevăr în spaima ce-i imprima prezența animalică de-alături, ca pe un copil înfricoșat de bubuiri, jocul luminilor la o sărbătoare patriotică. O deșteptă de-a binelea și o făcu să deschidă ochii la lumina zilei clătinătura puternică a caleașcăi cînd întoarse prea din scurt dinaintea podețului ce da spre poarta curții. Mîna cea enormă și căciula tuguiață dispăruse de lîngă trăsura; ea inspiră atunci adînc și ridică fața spre albastrul înșorit al cerului, ca pentru a absorbi de acolo licoarea înviorătoare a ușurării subite. Își opri gîndul să dea înțeles glasurilor și amenințărilor țărănești, care sporiseră iarăși aci la poartă. Tot sufletul ei se aninase de infinitul albastru, pentru că el era acum ca-ntotdeauna minunat de clar și dulce, și se părea că vin neconținut spre ea din adîncuri de slăvi cete peste cete de ne-ființe albastre, din ce în ce mai albastre. Și asta o mîngîia și o întărea și o mulțumea nespus, pînă cînd deodată un chirăit ascuțit și lung, articulat apoi, i se înfipse în ceafă ca un pumnal foarte rece și apoi fierbinte, înfiorător de fierbinte.

— Facem moarte de om dacă s-o amesteca striin la domnișoarele noastre... Fiecare sat să-și vadă de boieroaicele lui...

Lumea a plecat de mult din dreptul porții și e o tăcere adîncă în împrejurimile conacului. Zadarnic ochiul căuta prin ferestre vreun grup care să meargă sau vreun grup care să stea, ori măcar un om, un sin-

gur om, de bună seamă chiar un suflet vrăjmaș, care dă târcoale și face planuri de atac. Nimic decât tăcerea teribilă care le spune limpede că nu e nevoie de nici un plan de atac, care le rânjește în dispreț că nici o pregătire de apărare nu le va folosi la nimic.

De aceea, poate, ei, toți acești voinici feciori, unii dintr-înșii vestiți zece poște depărtare pentru curajul lor, au coborât pînă și armele vechi, ruginite, din panoplii și din pod, le-au uns și le-au lustruit și pe acelea, pentru a înarma brațul și celui din urmă rîndaș. Dar ei văd singuri că e ceva caraghios în această pregătire excesivă, cu puști de cremene și cu pistoale de pe vremea lui Tudor Vladimirescu. Cel mai tînăr, Dorel, care și-a terminat de curînd armata, regretă că n-are o mitralieră aci. Totul ar fi salvat, „oricît ar fi ei de mulți“. Iar singurul fricos, Manole, înșiră solemn slujitorilor comandamentele stării de asediu : trădarea e podepsită pe loc chiar de vecinul din dreapta ori din stînga, pe loc, cu moartea... Asemeni și dezertarea, în privința căreia el își arată cel mai vehement și mai amenințător dispreț.

Dar unde să se facă apărarea ? Din casă sau de afară ? De la poartă și de la șoproane și apoi să se retragă pas cu pas, adăpostindu-se pe după meterezele ferestrelor ? Conveniră, după aprinsă voroavă, curtea să fie lăsată la voia întîmplării. Așadar, hambarele de grîu și vitele și păsările vor fi în voia furiei lor.

— Și bieții cai !

Însă numai astfel se poate obține o bună apărare. Fulgerat îndată cel care îndrăznește să se apropie. Jos, la parter, sunt tocmai bine atîtea ferestre și uși cît pe jumătate numărul păzitorilor. Vor fi, așadar, cîte doi păzitori de ușă sau de fereastră. Dacă ar fi și fetele înarmate, într-unele locuri ar fi cîte trei. Însă dacă ei dau întîi foc hambarelor, atunci acoperișul casei e amenințat. Prin dos, în partea dreaptă, grajdurile și

staulele se apropie mult de casă, câteva cotețe de câini, amenințate de foc prin contact direct, se apropie zdra-văn de lemnăria ușilor din dos. Acolo, cu prevedere, strînseră hîrdaie și găleți pline. Acolo aveau să dea ajutorul femeile care slujeau în curte și în casă. Dar și domnișoarele cele mai inimoase hotărîră să se afle aci în timpul atacului și să fie și ele de folos.

Și toți se îmbărbătau astfel, toți își arătau strășnicia spre înstrășnicirea celorlalți și nici unul nu se hotăra să descopere și perspectivele mai sumbre, pe care gîndul pur și firesc le scosese în văzul minții fiecăruia din dosul acestor îmbărbătări și acestor accente de vitejie. Dacă totuși focul se comunică prin scînteii și chiar prin încălzirea prea mare a grinzilor acoperișului, și podul începe să ardă ?... Dacă, o dată scăpați de acest pericol, asediul se prelungește zile și nopți, iar atacurile sunt mai numeroase decît proviziile lor de muniții, astfel ca, înainte de a se ivi armata de la oraș, să se întîmple grozava capitulare, cu măcel, cu schingiuiuri, cu bestialități ?

Tincuța — care a pus multă și avîntată încredere în pregătirile și îndîrjenia fraților ei și a ajutat la pre-facerea sacului de alice pentru lup în cartușe — spre seară n-a mai crezut în nici o biruință, în nici o spe-ranță de scăpare. Într-adevăr, palele de neguri soseau din văzduh prea pe furiș și prea pe nesimțit ca să nu-ți sugereze ideea unei mîini furișe, invizibile și sigure, dînd pradă fioroaselor limbi de foc frageda lor cetă-țuie. Ba chiar, cine știe, o mîină dinăuntru, o mîină tră-dătoare, care se prefacă că apără și care doboară pe la spate ? Cu cît negura se îngroașă, ea nu mai crede în nimeni și în nimic. De deasupra-i, o alungă încolăci-rile de balauri ale focului, pe ușa salvării o așteaptă ochii albicioși și rînjetul zîmbat și bestial al necunoscu-tului deșirat și fioros. Dar cui poate ea să se plîngă de

această presimțire care nu-i mai dă pace? Mai întâi că e cu neputință de formulat chiar surorilor, care poate sunt muncite de fantome la fel, cu atât mai groaznice și mai chinuitoare cu cât sunt mai de tănuit, mai oribil de spus, mai cu neputință de expulzat întru ușurarea sufocantei apăsări. Cu atât mai puțin fraților, a căror întrecăgă încredere și pregătire inutilă și caraghioasă nu mai apare decît ca un necurmat acces de delir; nici bătrînului, singurului om din această hăr-mălaie căruia nebunia îi dă un straniu calm, un înfiorător surîs de șagă și ironie înspre partea favoritului stîng. Tincuța nu mai crede în nimeni și în nimic. Iar negura se lasă compactă și grea. Incendiile se zugrăvesc acum pe fundalul nopții imense și apropiate. Le vezi numaidecît ce ieși pe peronul casei sau îți arunci ochii pe fiecare fereastră. Sunt numai la trei kilometri sau mai aproape și acum poți denumi ușor pe vecinii a căror avere o mistuie și o distrug. Dar chiar fără să te uiți anume, simți prezența focului în aer, noaptea are un fel de culoare gălbuie-roșiatică, și e suflarea imensă a unui duh de pustiire care se apropie, se apropie. Tincuța se zvîrcole deodată într-o puternică tresărire și pornește, cu stranie privire, cu mușchii feței încordați, spre sufragerie. Acolo e cușitul mare și grozav de tăios, pentru pîine. Îl ia și revine printre ceilalți, ținîndu-l ascuns în cutele poalelor. Cu gîndul îi mîngîie luciul rece, care pe urmă va deveni cald, din ce în ce mai cald, cu cât apăsarea va fi mai adîncă. A avut deplină această senzație adineaori în trăsură, cînd răgetul aruncat numai pentru dînsa de la poartă i s-a înfipt metalic parcă nu în auz, ci în ceafă. Acum nu mai se teme de nimic. Acum poate aștepta în liniște și privește cu milă pregătirile fraților ei, cu durere înnăbușită, pentru a nu se prefaca în zburcnet greu de lacrimi, încordarea de ceară împietrită a surorilor ei.

— Vin ! se aude deodată strigînd pe scara etajului.

A strigat fratele cel mic, care, de bună seamă, a pîndit pînă acum, avînd misia de observator.

— Vin ! Vin ! răsună și de afară, și toți care mai erau în curte dau buluc înăuntru pe intrarea cea mare.

— Să ferece ușa ! răsună comenzile lui Codin.

Toți se privesc pămîntii și solemn. Ochii lor se ferece să-și spună că e zădărnice ce fac, poate și pentru că femeile s-au strîns, una într-alta, în mijlocul antreului. Tincuța, calmă și galbenă, strînge plăselele cuțitului ; dar nodulețul care i-a rămas tot timpul în gît și pe care l-a strîns, l-a strîns cu gîndul, pînă l-a făcut cît se poate de mic, acum se dezvoltă deodată ; din boabă de mazăre devine alună, din alună — nucă, și din nucă — măr domnesc, și o înnăbușă cu desăvîrșire. Dar ea e încă stăpînă pe pasul ei, și asta o asigură că va ști să fie tare și hotărîtă. Are chiar puterea să se îndrepte la fereastră, ba încă să caute și să găsească fereastră cea mai bună de privit. Și vede într-adevăr, atunci, alaiul lung și luminat de noaptea incendiată. Căci nu sînt mai mult de două-trei fackle de rășină poate în mîinile nenumărate ale imensului balaur omenesc. Dar bat de departe luminile torțelor imense ale celorlalte incendii apropiate. Trebuie să fie satul întreg, și mai mult chiar, cu cei plecați să vadă cum se petrec lucrurile în vecini și acum reîntorși și cu alți mulți veniți din comunele învecinate, ca să fie de îndemn și curaj la stîrpirea totală de pe suprafața pămîntului a lighioanelor boierești. În dreptul curții, rîul omenesc s-a împărțit în două : o parte a început ocolul ogrăzilor, pe dinafara zidului împrejmuitor, alta, grosul șuvoiului, s-a năruit asupra porții. Cîinii sloboziți din lanțuri au început deodată larma lor asurzitoare. Ei umblă, turbați, de-a lungul gardurilor

înalte de zid, în dosul cărora simt și aud mișcare și sfadă. Oamenii cei greoi se lasă pe vine, ca să se urce pe spinarea lor cei mai tineri și mai abili.

Dar cei mai aprigi dulăi s-au repezit asupra porților de ștejar, unde luminează faclele și unde topoarele au intrat în funcțiune. Înăuntru, frații s-au instalat la locurile lor de apărare. Tincuța nu-și găsește nicidecum locul ei. Ar sta lângă Codin, dar Codin e ca un comandant care merge din fereastră în fereastră, să dea porunci și curaj, cu glas răgușit și uneori stins de tot, de neauzit; ar sta lângă Manole, dar tremurul și groaza acestuia sunt atât de vizibile, că ea e sigură: pe aici se va produce capitularea. Dintre toți frații, cu adevărat îndârjit și viteaz, chiar mai stăpîn pe sine decît Codin, este cel mai mic, Dorel. Dar Tincuței îi este prea milă de această vitejie inutilă ca s-o ogoaie și s-o abată cu neîncrederea și cu groaza ei. Și deodată își aduce aminte de bătrîn. Tata, unde e tata? Pe tata l-au uitat toți: pentru el n-a rămas nici un loc, nu e postat la nici o fereastră. Tatăl e sus în biroul lui. Oare el n-a simțit rumoarea din aer, n-a văzut sosind cetele țărănești, nu aude larma și bufnetul de topoare de la poartă? „Tata!“ șoptește îngrijorată Tincuța și se repede pe scări, în sus, spre biroul lui, unde bătrînului îi place atîta să șadă. Să se fi întîmplat ceva, bătrînețea să fi luat înaintea țăranilor? Tincuța strînge cu putere plăseaua cuțitului. Dacă e așa, totul ar fi simplu, nespus de simplu, totul se va sfîrși cît se poate de ușor, și mîna ei mică strînge nervoasă mînerul de lemn vîrtos.

— Tată! geme cînd pătrunde în biroul întunecat. Tată, unde ești, scumpul meu tată? geme ea, cotrobăind cu ochii înfricoșați, dar hotărîți, chilimul pufos de pe podea.

În dreptul ferestrei s-a mișcat ceva și apoi bătrînul s-a îndreptat spre dînsa:

— Tu ești, Tincuța ?...

— Tată... ești aci... ai auzit ?...

El o atrage la pieptul lui și o mîngîie pe frunte :

— Lasă, nu e nimic, îi spune, ai să vezi că n-are să fie nimic ! și zîmbește straniu în întunerec, că Tincuței i se face deodată frică.

Bătrînul s-a apropiat de fereastra care vede spre poartă, și Tincuța s-a apropiat de fereastra care dă înspre sat. De aci se vede și mai bine, printre acarete, o porțiune din zidul împrejmuitor. Luna de bună seamă că s-a înălțat bine, de vreme ce Tincuța poate să distingă lămurit, chiar de la prima aruncătură a ochilor, pe îmbrăcămintea de tablă care acoperă creștetul zidului, două mâini omenеști care s-au cățărat acolo. Ea e gata să dea țipăt, însă țipătul se prefăce în spaimă dincolo de sunet cînd vede mîinile mișcîndu-se, căuțînd o bază mai largă între ele, apoi deodată în dreptul lor, dinafară, un țugui de căciulă apărînd, și un cap... un cap zîmbat... el... Mîinile ei s-au încheștat asemenea pe fereastră și e pierdută, picioarele-i refuză să se mute, glasul-i refuză să-i vină în ajutor. Zîmbatul s-a ridicat acum în mușchi, de bună seamă mai e ajutat de cineva dinafară. Apoi, cînd se ridică bine în picioare, el desface brațele cruce, ca și cînd toată zarea cuprinsă în desfacerea lor, cu toată curtea și cu tot ce se află înăuntru, au fost în sfîrșit cucerite și sunt de acum ale lui. Dar l-au simțit și parte din cîini și ei se reped cu vuiet mare înapoi ; însă, dezorientați de topoarele care bat la poartă, nu știu acum unde să mai alerge, dar în dreptul zîmbatului au rămas îndîrjiți doi ciobănești mari cît juncii. Alții vin, se opresc, se cațără mînioși pe zid și se întorc la poartă, dar acești doi junci ciobănești s-au înfipt pe loc, așteptînd săritura de sus cu scrișnet și sclipit de moarte în ochi.

Tincuța n-a mai putut să privească mai departe. Un șuvoi de sânge parcă i s-a revărsat în cap și s-a așezat între ochi și cuget. Ea bîjbîie cu mîinile în gol și dă să strige : „Tată, tată...” Chiar izbutește să bolborosească, dar nu vine nimeni în ajutorul ei, bîjbîie cu mîna ca o oarbă, dar cum dă de speteaza unui fotoliu, își recapătă îndată firea și privește în juru-i. Tatăl ei nu mai e aci... Ușa larg deschisă, în odaie e întunerec, tăcere și o singurătate înfricoșătoare. Iar acolo, afară, pe muchea zidului, apariția aceea sinistră, cu brațele în sus, lungită și caricaturizată de lună. Nu îndrăznește să se mai uite într-acolo. Ce a făcut?... Mai e la locul lui? A sărit? O caută? Cîinii bat într-una, într-o dezlănțuire frenetică, culminantă. De jos, de pe scări, răzbat crîncene glasuri... Au răzbit? Au pătruns?... Tincuța se apropie de fereastră înainte de a porni în goană sus, cît mai sus, în înaltul podului, în turnulețul de lemn, flăcările ce vor izbucni în curînd s-o ajungă mai repede decît fiarele omenești. Bestia cu cap țuguat este încă acolo, pe creștetul zidului. Zîmbatul n-a îndrăznit să sară; el s-a întors însă și apucă alte mîini, care se înalță dinafară... Un țugu nou, negru, se înalță acum... Dar Tincuța și-a găsit gîndul mîntuitor... Strîngerea pură a flăcărilor o simte pe brațele ei, pe șolduri, pe șale... o învăluie felin și o înăbușe arzător... Aruncă departe cușitul, și privirea ei se muncește înfricoșată spre masa de mijloc : i s-a părut numai. Negura a șters o clipă silueta zveltă a lămpii mari cu picior, dar ochii ei scrutători au descoperit-o iarăși, ca pe un far îndepărtat, întunecat, dar mîntuitor. Și, asigurată, se apropie din nou de geam. Se găsesc acum pe gard mai multe chipuri tineresti, sălbatice și tăcute; iar de după zid se înalță alte perechi de mîini, și altele, și altele. Cei de sus ajută la ridicare, mutre noi, fioroase, alții agită în lumina lunii sau în lumina zariștilor incendiate topoare

cu luciul amenințător, ori furci cu trei țepi feroase, ori pistoale lungi, pe jumătatea puștilor și chiar săpi. Iar de jos, dinăuntru casei, prin ușile întredeschise, răzbate abia acum, în urechile ei, vuietul unei violente dispute ; glasurile se desprind totuși, unul după altul : al tatălui, pițigăiat și poruncitor ; al lui Codin, din câte un urlet inform, ciopârțit de bună seamă de silabele răgușite și stinse ; al lui Dorel, limpede și arzător, urmînd totdeauna aproape imediat pe al bătrînului ; al lui Manole, furibund și înnebunit, fără șir. Tincuța zîmbește ușor și caută iarăși înapoi la lampă. Cei de jos încă nu și-au găsit moartea cea mai convenabilă, dar a găsit-o ea pentru dînșii. Focul va porni de aci, din casă, de sus, din mîna ei. De sus ! Și bestiile de jos vor privi, uimite, flacăra căzută din cer, crescînd, crescînd, crescînd, crescînd...

Se apropie pentru ultima dată de fereastră. Acum creștetul zidului era înțesat de trupuri omenești agitate, de coase și securi, de guri urlătoare, de brațe în-sălbăticate. Capul zîmbatului se menține deasupra tuturor. Răgetele lui par mai puternice, ochii lui vreau să împungă ferestrele întunecate, el e însuflețitorul. Și deodată pornește chirăitul lui mai tare decît orice alt glas și zgomot : „Ura !“ Un ura formidabil... și mai ce ? Tincuței i s-a părut sau a auzit într-adevăr și de data asta : „Boieroaicele“ ? Apoi, asmuțite de acest strigăt, sub ochii-i, deodată, toate aceste namile omenești s-au năruit, ca un zid, în hărmălaia agitată a spinărilor de cîini. Începutul vălmășagului, țipete, scrișnete, răgete de durere... S-a retras atunci tremurătoare, frîntă, ușoară ca o stafie... Cearta de jos părea acum să fi ajuns la paroxism... chibriturile le știa în cutia măsutei de lîngă sobă... S-a apropiat tremurătoare, dar liniștită, și a aprins. Dar primul chibrit s-a stins de prea marele tremur al brațului. În suflet, însă, se simțea liniștită și a aprins pe al doilea, care s-a

stins de asemeni. Atunci s-a apropiat de masă, ca să-și amăgească brațul, și, într-adevăr, acolo a izbutit să scoată globul lăptos al lămpii și sticla ușor. Iar chibritul, de data asta, s-a aprins victorios, a înflăcărat fitilul ridicat. Lumina a apărut triumfătoare de sub sticlă ; ea a clătinat ușor lampa, să vadă dacă mai e gaz într-însa. Pîntecul de faianță reliefată de flori și grupuri omenеști era plin : plesnită de podeaua uscată a turnulețului, gazul răspîndit va cotropi îndată tot lemnul, trăgînd spre el, ca o enormă gură aspiratoare, flacăra jucăușă.

Pentru mai multă siguranță, Tincuța luă și cutia de chibrituri cu sine, iar deasupra sticlei înfipse din nou globul, ca flacăra să nu se stingă pe drum...

★

Cînd porni spre ușă, simțea cum i se înmoaie picioarele, ca și cînd flacăra lămpii și-ar fi întins, prin mîna-i și prin trup, vinele de căldură spre alcătuirea lor de ceară. Dar curios, cum auzi pasul care urca grăbit scara, se văzu deodată pătrunsă de un nou suflu de voință, ce o împinse voinicește din urmă. La început nici nu distinse dacă o striga tocmai glasul tatălui ei. Cînd o atinse cu mîna pe umeri, era gata să dea drumul aci lămpii ; dar o strînse cu toată puterea de picior, ca s-o aducă și să-l plesnească, pe cel ce o oprise, cu globul drept în globul obrazului ; iar flăcările să izbucnească de acum în dănțuirea lor de moarte. Însă era tatăl ei : îl descoperi la timp după glas și după mîna, ale cărei degete uscate și subțiri avansaseră pe coborișul umărului pînă-n cîmpul vederii ei.

— Fata mea ! fata mea ! perfect, perfect... minunat că ai aprins lampa... Hai cu mine acum...

Și o trăgea după el, grăbit și înfrigurat. Ah, bătrînul înțelesese atît de repede și acceptase... asta îi va spori curajul, îi va spori curajul... își repeta ea, desperată, simțind, dimpotrivă, cum îl pierde, prin vîrful degetelor și prin vîrful pantofilor, la atingerea acestei tremurări de gelatină, în care se zbăteau mîinile uscate... Bătrînul ar fi trebuit să aștepte jos și să vină singur, mai tîrziu, spre scăparea de flăcări, în care întîi sufletul ei s-ar fi eliberat...

Dar bătrînul o îndruma într-altă parte, nu pe scara podului. La ușa balconului îi lăsă umărul și păși el întîi, afară, în noaptea iluminată. Bătrînul avusese, desigur, alt gînd ; dar era bun și acesta, pentru că și balconul era de lemn vechi și uscat. Lampa ridicată lumina acum puternic pe bătrîn, și Tincuța se înfioră în fața acestui profil veșted, încordat de atîta dîrzenie. Dar și în curte pătrundeau bine săgețile luminii, întărind, în strîmta îngrădire, puterea lunii și a reflexelor îndepărtate de focuri. Apariția bătrînului făcu să contenească toaca topoarelor în poartă sau să fie acoperită pînă la nimicire de huietul mare al surprizei. Abia acum Tincuța distinse că pocniturile harapnicelor erau în curte și slujitorii alungau cîinii : și în suflet îi învioră deodată, într-o înfinitate de clipă, un sentiment de pace și de împăcare. Dar nu fu decît o biată amăgire, mai dure-roasă și negrăit mai nedorită decît apropierea morții, în pulpa căreia găsise ocrotire. Țăranii din curte, doborîți și sfîșiati de cîini, abia se ridicau, sprijiniți de ziduri, sau zăceau încă, printre cadavre de animale. Doar zîmbatul stătuse și era neconținut în picioare, acolo, în colțul zidului, sprijinit în enorma lui măciucă. Ținea capul sus, și din strașina de umbră a căciulii țuguiate, ochii lui aruncau neconținut spre ea focul sălbatic a[1] luminii lor îndîrjite. Tincuța gîndi : jos erau încă frații postați la ferestre, cu

puștile lor. Focul avea tot timpul să înceapă de aci, în privirile stupefiate ale acestor incendiari, bădărani și cretini, care așteptau uluiți să se îndepărteze cîinii și să glăsuiască boierul.

Poate doreau să deguste în voie priveliștea atît de luminată a ultimei zbateri de viață, a ultimelor încercări de înduplecare ale bătrînului, care nu se resemna să moară. Da, doreau să-l audă, să-l vadă zvîrcolindu-se ca strămoșii lor cînd le cereau iertare. Gustul sadic al spectacolului în fața morții prețuia instinctiv la indivizii redeveniți în stare de bestie, și asta îi despărțea încă și acum de bestiile propriu-zise, de bestiile totale. Vuietul din ce în ce mai scăzut al glasurilor de la poartă avea largi intermitențe : vorbeau toți, în toate părțile, iar faclele se trăsuseră în față. Doar din adîncurile nedeslușite ale masei de capete mai răzbăteau chiuitori răzlețe. Însă cei din față vorbeau domol, și-n toți ochii scînteia hazul și consemnul tacit. Iar Tincuța văzu dincoace de zid gura zîmbatului deschizîndu-se calm, ca un bot de fiară care-și adulmecă prada sigură, de care nu-l mai desparte nici un obstacol.

Bătrînul ridică mîinile în sus, și glasul lui clar răsună impunător deasupra frămîntării generale și a lătrăturilor îndepărtate... Primele cuvinte nu se auziră bine în mijlocul gloatei : dar alte voci țărănești îndemnară la liniște : această îndrăzneală de a ieși înaintea tuturor — cu pieptul în bătaia oricărei sînețe, cu mîinile libere, cu barbeții colilii și cu lampa luminîndu-l cu putere — le muiase la toți glasul. Iar Tincuța ținea înălțată lampa de porțelan cu fermitate și îndîrjire, așteptînd clipa cînd va socoti că flăcările trebuie să izbucnească.

— ...de ce ați venit să-mi puneți foc casei ? rostea puternic, fără nici o emoție, bătrînul. Ce vă folosește vouă casa mea arsă ? Ce vă folosește vouă să ne

omorâți?... Veți fi împușcați și voi când va veni armata, iar alții veți putrezi în fundul ocnelor...

— Noi vrem pământ !... izbucniră atunci piepturile gloatei. Pământ... pământ...

La izbucnirea aceasta clocotitoare de dinze glasuri bărbătești, mîna Tînceței ridică și mai sus lampa cu pîntecul încărcat cu petrol. Jos, zîmbetul zîmbatului se prefăcu în rîs de dinți răi și ascuțiți. Dar bătrînul privi spre ea cu o adîncă satisfacție, ca și cum tocmai urletele de acum, ale celor de jos, le-ar fi așteptat. Făcu iar semn cu mîna. Tăcerea se lăsa acum însă cu greu. Și zarva detunătoare a frînturilor de cuvinte, care se încălecau pînă la încîlciri și anulare în huiet, nu se potoli decît iarăși cu primele cuvinte, de o energie nouă, de o promptitudine și de o cuprinzime concisă și limpede, izbitoare, ale bătrînului. Vorba lungă ar fi însemnat iarăși dezlănțuire de urlete, furie care crește din sine însăși, pieire și prăpăd.

— Păi dacă vreți pământ, cereți pământ ! răcni de două ori bătrînul Take Asan. Ei bine, vă dau pământ ! Eu vi-l dau de bună voia mea... Vreți acte, vă fac acte... Dar nu-mi ardeți casa... Și nu-mi luați tot... Lăsați-mi și mie ceva... Cît de puțin... Haide, hotărîți voi cît să-mi lăsați...

Tăcerea acum se întipări în adevăratul înțeles al cuvîntului. Cîteva clipe numai, dar profundă și grea, ca nopțile de toamnă ploioasă. În cugetul Tînceței parcă se făcu lumină vie deodată, iar rîsul zîmbatului de jos încremeni, ca și cum moartea l-ar fi paralizat înainte de a avea timp să se îngrozească.

Bătrînul mai apucă să strige :

— Am două mii de pogoane... Lăsați-mi și mie barim două sute... și lăsați-mi conacul și copiii... Doar v-o fi ajungînd la toți o mie și opt sute de pogoane...

Vă fac act de stăpînire și nimeni nu are să vă mai facă nimic... Ce vă mai trebuie foc și omor ?...

Acum izbucni adevărata hărmălaie la poartă... Zîmbatul urlă, părăsind ca ars colțul lui și năpustindu-se să tragă drugul în lături, pentru a da drum înlăuntru hoardei agitate și nedecise.

— Nu primiți, strigase el, înainte de orice alt strigăt, nu primiți, oameni buni, vă înșală !...

Și Tincuța pricepu că dacă mulțimea apucă să năvălească în aceste clipe de huiet și de nehotărîre, devastarea va începe într-o clipă și dărnicia bătrînului nu va folosi la nimic. Dar zîmbatul se nărui zadarnic în zăbrelele porții ! Drugul rămase neclintit în belciugurile lăcătuite. În afară, pe deasupra huietului, se înstăpîneau glasuri care se făceau ascultate, mulțimea se zbătea în lături pentru a face loc frunțașilor mișcării... Tincuța văzu pe zîmbat cățărîndu-se pe poartă ca o pisică, pentru că sfatul frunțașilor, luminat de fapte, strîns ca într-o pîlnie, în mijlocul masei de căciuli negre și fețe omenești, se trăsesese în partea cealaltă a gloatei, spre marginea dimpotrivă a șoselei. În ușa balconului, în spatele bătrînului, se încadră conturul puternic al lui Codin, care nu înainta însă în lumină. Vorbi de acolo, din negură :

— Cum, tată, ne dai pămîntul ?... Ne lași muritori de foame ?...

— De foame mori mai tîrziu, de foc și cuțit pe loc... bolborosi bătrînul, fără să se întoarcă. Poate că vrei să zici că n-am făcut bine ? Atunci hai să murim cu toții...

Și după o anumită într-adins tăcere :

— Dacă pogoanele fac mai mult decît copilul tău...

Codin nu răspunse. Tincuța, care rămăsese în poziția ei fandată și energică de luminătoare a acestei grave cumpene între moarte și viață, îl văzu cu capul

pleoștit pe piept, cu ochii aproape închiși de încruntare.

Bătrînul zîmbi ușor și glăsui iarăși, abia perceptibil :

— Sunteți mai proști decît țărani... Du-te în birou și deschide *Codul civil*... art. 955 și următorii... Ține minte bine : 955... Pe urmă nu mai spune nimic, nici chiar fraților tăi... ca să nu simtă vreo slugă... Și ieșiți afară, ca să deschideți poarta pentru delegația țărănilor... Și cu un zîmbet vag, imperceptibil : ...care va veni să trateze...

Manevra bătrînului a ieșit întocmai după prevederile lui. Tincuța purta acum mare grijă de lampa pe care a adus-o înăuntru în birou, la loc sigur, să nu se spargă cumva, și a făcut-o mai mică, să nu plesnească. Și bătrînul a părăsit balconul. Frații au trebuit să iasă în curte, și parlamentările au reînceput la ostrețele porții. Pe urmă, reîntoarsă în balcon, Tincuța a privit intrarea delegației : era învățătorul și nouăsprezece oameni, bătrîni și tineri. În urma lor a încercat să se strecoare zîmbatul, dar a fost apucat de braț și înbrîncit înapoi chiar de cîțiva din delegați. Și a fost primit cu haz mare, cu glume și cu ghionturi de mulțimea rămasă afară. Pentru că, potrivit învoielilor, o dată delegația intrată, porțile s-au închis înapoia ei.

În biroul bătrînului au pornit atunci tocmelile. Și după ceasuri grele de sfadă, s-a ajuns la înțeles : bătrînul nu oprea decît o sută de pogoane arabil și avea drept să se slujească de imașul comun. Frații asistau încruntați la această devastare pașnică, și neputincioși ; în orice caz, era preferabilă unei devas-

tări cu foc și vărsare de sânge. Cu toate astea, ei luau parte cu toată îndrjirea sinceră la discuție, ceea ce Tincuței i se păru că nu-i displace tatălui ei. Numai Codin găsi ea că se retrăsese prea repede, poate pentru a nu i se observa ochii nestăpînit de luminoși.

Din clipa plecării lui Codin, Tincuța simți deodată, puternică și din ce în ce mai apăsătoare, nevoia de a deschide codul de pe masă, mic, dar gros, îmbrăcat în piele roșie și cu muchia legăturii elegant curbată. *Codul civil adnotat* scria cu litere de aur pe copertă și pe muchie. Articolul 955... art. 955... și următorii...

Cifra i se întipărise adînc în minte, dar curiozitatea care o devora o făcea în același timp să tremure: cartea, mică și groasă ca un *presse-papier* mai degrabă decît ca o carte propriu-zisă, o ademenia prea zgomotos cu voioșia roșului ei aprins ca să nu i se pară că prima ei mișcare într-acolo va atrage atenția tuturor și adevărul grozav îi va da îndată pe toți de gol. Ah, zîmbetul acesta perfid de floare roșie tropicală, care strînge ca o gură mîna ce se îndreaptă înșelată spre corola ei amețitoare și carnivoră! Era doar o nebunie din partea ei această curiozitate irezistibilă; expresia lui Codin, cînd se grăbise să dispară, și seninătatea de acum a bătrînului o limpezișeră doar deplin, îi arătau și acum prin coperta ceatare și prin maldărul de pagini tăiate scobit, într-o curbă la fel de elegantă și lucioasă ca și a muchiei, că acolo, la articolul 955, trebuie să fie ceva bun, minunat și liniștitor. Și asta putea s-o asigure îndeajuns.

Bătrînul scria acum actul, căci așa pretinsese delegația, cuvînt cu cuvînt, rostind tare fiecare rînd nou; peste umărul lui se uita învățătorul. Atunci ușa se deschise ușor, de parcă ar fi împins-o o pisică, și Tincuța văzu deodată, strecurîndu-se strivită, smerită, mai mult ca o închipuire decît ca o faptură,

zîmbatul. Dispoziția de rîs a feței lui, observă acum Tincuța, era naturală, căci era alcătuită dintr-o formație specială a zigomaților. Ochiul i-erau galbeni ca la pisici, și numai din mijlocul lor două licăre negre, puțin mai accentuate de umbra căciulii țuguiate, ce-i rămăsese pe cap, săriră chiar de la început în ochii, pe fața și pe corpul ei și se înfipseră acolo ca niște insecte negre, care nu mai pot fi smulse din carne. Pe unde venise omul ăsta ?

De bună seamă sărise iar peste zid ? Oamenii de lîngă ușă chiar acum băgară de seamă prezența lui și îl priviră întrebător. El le răspunse cu semn de liniște și de cumințenie, și licăririle negre, o clipă pierite, se întoarseră iar spre ea și o împunseră ascuțite. Dar ce putea fi sub coperta roșie ? Fără să se mai poată stăpîni, Tincuța trase ușor codul spre dînsa. Învățătorul tocmai cetea cu glas tare, punctual, la timp, așa cum da exemplu de cetit la școală, contractul de cesiune. Așa-i găsiseră titlul : *de cesiune*. Cuvintele nu-i pătrundeau Tincuței după șir în auz : erau dispartate și confuze ; ea auzea vag cantități de pogoane și nume de vecinătăți : „tarlaua din vale“, „piscul Sucitului, pînă-n poalele viei lui Stancu Busuioc“. Degetele ei se înfipseră delicate, dar volnice, printre pagini. Răsfrînse codul... articolul 447, 448, 449... Întoarce un smoc întreg de file. „Despre contractul de căsătorie“, art. 1200... 1201... Reveni... Găsi.

...Dar acoperi repede cu pagina următoare și privi îngrijată în juru-i. Nimeni nu lua aminte la dînsa, afară de ochii de pisică, două linioare negre pe fond galben, două linii ascuțite ce rămăseseră definitiv agățate în luminile ei.

Deschise : Art. 955. „*Violența în contra celui ce s-a obligat este cauză de nulitate chiar cînd este exerci-*

tată de altă persoană decât aceea în folosul căreia s-a făcut convențiunea."

Tincuța simți o vie decepție în tot lăuntrul ei. Ce are a face asta cu ce se petrece aici?... Nu e nici o violență la mijloc... Bătrînul singur i-a poftit să contracteze și el a scris singur, fără nici un pumnal deasupra capului. Totuși, ceva parcă se lămură mai bine în fundul conștiinței sale, se făcea lumină, ca în fundul orizontului în ultimul ceas de noapte. Trecu cu mai mult curaj la „următorii“.

Art. 956. *„Este violență totdeauna cînd, spre a face pe o persoană a contracta, i s-a insuflat temerea, rațională după dînsa, că va fi expusă persoana sau averea sa unui rău considerabil și prezente...”*

Tincuța ceti înainte și trecu la notițele mărunte ale jurisprudențelor. Ea nu înțelegea mare lucru, dar i se părea că simte înțelesul pe deasupra rîndurilor. Totuși gîndea într-una : Bine, însă bătrînul i-a chemat, el i-a... dar deodată, în fundul conștiinței, lumina se revărsă puternică. Și atunci parcă, surprinsă de toate privirile celor prezenți, care s-au îndreptat amenințătoare asupra ei, ridică ochii. N-o privea decît o prea blîndă figură ; își aminti chipul blînd și necăjit pe care îl descoperise de dimineată, din trăsură, în alaiul care le adusese încoace. Bătrînul, acum cu capul gol, cu plete cărunte lipite de rotundul tidvei și despărțite de o dreaptă cărare, îi zîmbea cu bunătate și mulțumire. Tincuța trase ușor degetul dintre file, și scoarța codului se îndreptă, refăcînd roșul *presse-papier*, gros și îndesat. Ea nu mai privea acum pe zîmbat, deși cele două linioare negre din ochii gălbui îi stau încă strîns aninate în mijlocul vederilor. În schimb, abia acum simți privirea grea a învățătorului. Acesta se apropie de cod, îl ridică și-l deschise,

smucindu-l. Tăranii cei dârji din faţă ridicară capul îngrijaţi. Bătrînul îşi înălţă bustul în fotoliu : se făcea că nu se uită într-aci, dar Tincuţa simţi cum fi pîlpîie neliniştită înspre dînsa antena nesigură a aşteptării înfricoşate. Şi groaza şi remuşcarea o cuprinseseră, îşi feri ochii şi dădu de privirea încă înmărmurită, încă neînţelegătoare a zîmbatului. O aştepta, îngrozită, să crească de lumina triumfului şi a puterii... şi acum degetele ei se strînseseră de dunga biroului şi nădejdea supremă i se năruie de-a binelea, căci lampa salvatoare, farul mîntuitor spre care se năpusti din nou dorinţa ei de scăpare, era tocmai în partea cealaltă a biroului.

Învăţătorul răsfoia codul, ţepăn şi întunecat. Sub obrazul smolit şi osos se vedea limpede mişcarea nervoasă şi rea a muşchilor interiori. „Art. 955, art. 955 şi următorii“, licărea intermitent şi fără vreo legătură în mintea Tincuţei. Învăţătorul puse codul jos, luă contractul şi-l ceti în gînd, lung, încet, posomorît... Oamenii din primele rînduri înaintară...

— E vreo nedumerire?... se auzi de-abia glasul bătrînului Asan. Vreo scăpare, ceva ? Întrebă el piţigăiat şi mirat.

Învăţătorul nu răspunse. Încercînd să-şi nimicească zbuciumul care începea să se ridice, al pieptului, Tincuţa izbuti să-şi păstreze o faţă calmă, dar nu mai vedea nimic altceva decît un amestec de albicios şi cenuşiu ca aluatul de făină, prin care sticleau puzderie de bacili negri, ca liniile din ochii pisicilor.

— Da, contractul e bun ! se auzi sentinţa gravă a învăţătorului, cu glas şi mers pătruns de sine.

Destinderea se traduse prin urări de : „Noroc ! Într-un ceas bun ! Şi bună înţelegere pe viitor !“ Mîini bătătorite se întinseră spre boier, care le strînseseră pe toate, cu plăcere. Şi spre Tincuţa se întinseră cîteva osoase şi năclăite. Cînd ochii ei căpătară iar

puterea discernerii, văzu cușmele negre ridicându-se și îndesându-se pe capete și șuvoiul greu, cu miros pe care acum îl simți întâi, de oaie plouată, împingându-se spre ieșire. Zîmbatul dispăruse de mult, ca un vis rău. Numai figura cea blîndă și bătrînească mai căută spre ea o dată, și ea o primi cutremurîndu-se ușor, involuntar ; vroi să nu se întrebe de ce se cutremură și totuși simți învăluind-o o tristeță adîncă, grea, displăcută.

★

Armata sosi a doua zi în viul nopții, și procurorul care o însoțea făcu mare haz de dibăcia bătrînului și de actul năl prin puterea legii, cu care țării se nîndriră față de autorități.

— Mă, le strigă procurorul, actul ăsta să-l puneți în ramă ! El v-a scăpat viața la cel puțin șaptezeci dintre voi !...

Revista fundațiilor, București, an. II,
nr. 11, 1 noiembrie 1935, pp. 243—267.

ÎMPRICINAȚII¹

Țăranii plugari se așezau de obicei de-a lungul gardului de stacheți care împrejmuia curtea judecătoreiei din trei părți. Ei stau toți pe pământ, cu spatele rezemat pe gard, cu picioarele întinse ori strânse în unghi mai apropiat ori mai depărtat. Erau oameni din diferite comune și-și povesteau încet păsurile și năpastele, fiecare mai mult pentru sine, căci ascultătorul urmărea mai totdeauna în jăluirea vorbitorului povestea propriului său necaz.

În mijlocul curții se agitau zgomotos și râdeau cu încredere într-înșii, printre grupurile de tîrgoveți, „negriturile“ satelor, cîrciumari în haine de postav aspru, preoți în sutane înverzite de vechime, notari comunali numai pe jumătate negrituri, cu haină și vestă de lustrin negru ori albastru-închis, cu cămașă creață, împodobită cu flori, de borangic, peste pantaloni de pichet alb ori de aba ușoară, și la fel

¹ Povestirea de față reprezintă un capitol din romanul rămas neterminat *Vămile văzdubului*, din care autorul a publicat un prim fragment în *Familia*, nr. 4 (iulie-august), 1935, intitulat *Împricinații*. După moartea lui Gib. I. Mihăescu, revista *Gîndirea*, nr. 10 (decembrie), 1935, tipărește, sub titlul *Cel din urmă roman*, un fragment mai mare, incluzînd și partea apărută în *Familia*.

ca ei, politicianii comunelor, primari la putere și foști demnitari sătești acum în opoziție, privindu-se pe furis și sușotind cu însoțitorii, așa cum se uitau și opincarii de lângă garduri spre adversarii lor de proces, aciuiați în colțuri opuse...

Din când în când, cu pas marțial și cu fireturi de general pe tunica albastră, trecea un aghiotant de jandarmi; oamenii îl priveau pe sub sprâncene, iar soldații veniți cu „executarea mandatelor“ luau pentru onor, și dacă erau întrebați, dau raportul smirna și cu glas poticnit în schimbările brusce ale respirației.

Cu spatele înalt și drept lipit de gard, cu un picior întins, cu genunchiul celuilalt strâns pînă aproape de bărbie, moș Toma aștepta să fie strigat. Alături, mătușa Neața, voinică și înaltă ca și dînsul, cu fața mică și obraz veșted, de culoarea micșunelei, cu nas cîrn și ochi blînzi, îl dăscălea într-una cum trebuie să spună în fața judecătorului.

— Să nu uiți iar asta, că l-am găsit lepădat la marginea șanțului, în niște trențe de scutece, negre și murdărite, gata să moară dacă n-ar fi dat de el pas omenesc cu un ceas mai devreme. Abia mai scîncea și învinețise de tot, măcar că era vară, în sfîrșit...

Dar dacă s-ar fi întîmplat asta mai încolo de mijlocul toamnei, nu mai găseau ei suflet în el — n-ar mai fi găsit să mai găsească — continuă mătușa Neața, spre semnul de plictiseală al moșului, care știa toate lucrurile și urmările acestea tot așa de bine ca și mătușa vorbăreacă.

L-au luat și l-au curățit, că ce și-au zis: „Ăsta Dumnezeu ni l-a pus în cale, unde n-avem copii. D-apoi să fie ca al nostru că, doar cine să ne moștenească a bruma de avere...”

— Ba ce brumă ! tăcu moș Toma cu glas gros și vibrător. Îl pusăi eu în avere boierească, și acum vrea să mă dea afară.

— Că să spui și asta... cum de la ai noștri am moștenit-o și am întins-o... și că avem actele la noi... Să spui tare și să dai din gură și să nu te lași ca data dintîi. Acasă strigi de se-aude peste deal, și-aci abia deschideai gura...

— Apăi dacă mi-au spus să tac ; știe el avocatul ce vorbește...

— Avocatul... Ce crezi, că nu l-a atins și pe el ?... Toți sunt niște oți.

— Oț, oț, da' acum, iaca, nu mai vrea să mai zică nimic, că n-am să-i dau banii înainte...

— Zice el, n-avea grijă, s-amestecă el... He, crezi că ăle cinci pogoane cu vie pusă nu-i fac cu ochiul ? Parcă dacă-i dau cinci sute de lei acum, era mai mult ? Da' ar vrea să pună mîna și pe bani...

Moș Toma oftă adînc.

— Nu vrea vie de loc. El tot așteaptă să-i scot banii din chimir. Da' dacă nu-s, de unde să-i dau ? Nu-l rugai c-o sută ? Ca să ne mai rămînă nouă ailaltă... Nu vrea... O să-l încerc cu amîndouă... Dar, măre, de ce nu vrea el via ? I-am spus că-i dau act... Nu vrea... „mi-e frică... hm... că... hm“...

— Lasă, să zici tu acolo ce-ți zîc eu... că legea știe el judecătoru cum s-o puie... Tu să spui numai cum stă tărășenia... Și să nu mai spui iar cum a fost cu actu... Cum ne-a învățat afară ce să zicem înăuntru... cum tu în fața judecătorului ai pomenit că după moartea noastră să se întîmple asta... cum judecătorul ne-a dat atunci afară că nu scrie așa la act... și cum ei și cu avocatu lor ne-au spus și ne-au rugat că ce să mai stricăm actele, că el se jură pe copiii lui că așa va fi cum vrem noi...

Moș Toma întoarse iarăși capul plictisit. Parcă el nu le știa toate astea ? Și parcă nu i le-ar mai fi totcat de azi-dimineață numai și pînă acuma de treizeci de ori, dacă nu și mai bine...

Petre Naibă intră clătînîndu-se pe poartă. Ochii îi luceau bine, dar de bună seamă nu era beat chiar de tot. Ca și pe ceilalți martori pe care-i adusese cu dînsul, popa știuse cît să-i întărite. Pe urmă, după proces, dacă „spuneau bine“... îi ducea iar în prăvălie la Neală. E drept că Petre Naibă se cam împletecea în mers ; moș Toma, care vrea acum mai bine să se uite la el decît să-și lase auzul la sporovăiala mătușii, îl știa doar bine că-l ajunge repede rachiul. Însă pe minți tot mai putea fi stăpîn încă bună vreme. Dar lucrul ciudat : cînd își pierde mințile, i se înzdrăvenește trupul.

Se mai clătina el puțin și-atunci, dar se făcea de-o putere de țî-era teamă să stai lîngă dînsul. Ochii i se înroșeau și fruntea i se lăsa de tot peste ochi. Totuși, se ținea bine, în cîrciumă și pe drum nu căuta ceartă. Cînd ajungea acasă, era prăpădenie — vai de muieră și de feciorul lui.

Moș Toma îl cunoștea bine, îl avusese și el de martor în procesul lui, care acum ajunsese la capăt. Petre Naibă spusese atunci „bine“, deși intrase în fața judecătorului la fel de afumat ca acuma. Precum spusese toată lumea de altminteri, care știa „că ce-a fost și cum“. Pe urmă moș Toma i-a cinstit pe toți, și Petre Naibă a înnegrit de tot și s-a făcut stîncă de fier. Moș Toma își da seama atunci ce-o așteaptă pe nevastă-sa și pe fi-său. Da' ce putea face și el ? Avea nevoie de martori, și Petre Naibă. cînd ia puțin pe limbă, știe să glăsuiească mai bine decît

toți ; nu știe ce are el în glas, nu știe cu ce miere îl unge „de-l ascuți fără să te mai sature“, sau nu știu cum le tot aduce el, de nu s-a întâmplat niciodată să-i zică judecătorul, cum i-a zis bunăoară lui moș Toma : „Lasă, moșule, acum ce spui dumneata așa o fi, dar aici în proces nu-și are loc“. Adică și lui Petre Naibă i-a grăit tot așa când s-au ținut întâile înfățișeri ale cârcotii moșului, însă se cheamă că i-a grăit astfel după ce l-a ascultat d-a fir-a-cap și judecătorul părea tare mulțumit. Îl asculta și zîmbea, închinînd din cap, sau îl privea lung.

Dar acum Petre Naibă a venit pentru popa Tănăsescu, care nu te lăsa să-i zici „popa Gligore“, așa cum s-ar fi convenit creștinește și cum știu oamenii să zică, precum bunăoară lui socru-său, popa Ilie, care nu mai slujește acum, gonit din biserică de ginere. Pe popa Tănăsescu trebuie să-l chemi „domnule părinte“, și numai grangurii cei mari, ca primarul și învățătorul și cei care mai sunt în „partid“ cu dînsul, îi mai pot spune „părinte Gligore“. Dar de ce-i vin toate astea acum în cap lui moș Toma ? A, da, pentru că acum Petre Naibă a venit pentru un alt proces, un proces al popii cu un mejdinaș¹, n-a mai venit pentru procesul lui moș Toma...

La procesul lui moș Toma s-a sfîrșit cu martorii, s-a sfîrșit cu actele... Așa i-a spus încă de rîndul trecut domnu avocat Marțian, băietandru ăsta care cere banii înainte și nu mai vrea să știe de via din Curmătura Protesii, ce i-aprindea ochii ca felinarele de la *trin* când i-o făgăduise întîi. Barem să-i spuie : vrea și bani și vie, ori nu mai e nici o nădejde ?... Oh, și melița asta de Neacșa, cum îi mai umblă limba, asta nu-i d-a bună, are limpede impresia moș Toma. Mai mult ca să scape de mătușe, s-a sculat și s-a

¹ Vecin.

îndreptat spre domnu avocat Marțian. Două sute are ; zicea ca să-și păstreze una pentru drum înapoi, ca să se ducă acasă cu „trinu“. Da' iaca, s-a răzgândit ; îi dă totul, două sute, că mai mult n-are. Șarpele încălzit la sân i-a oprit toate, nici pe lucrurile casei nu le-a mai dat îngăduința să pună mîna. I-a aruncat într-o coșară șubredă, pe unde răzbate și ploaia cînd e mai aprigă, și-acum vrea să-i scoată și de-acolo. Bine, îi mai dă și suta ailaltă, da' după cîștig, și-i face și act pentru vie, pe loc. Iar acum, înainte, să facă bine domnu avocat să primească numai o singură sută...

Domnul avocat Marțian n-a vrut să audă de-un tîrg ca ăsta. Ce e dumnealui ? Negustor ? Precupeț ? Ce-i aicea ? Cîrciumă, sau judecătorie ? De lăsat, îl lasă, poftim, la două sute de lei din cinci, da' banii înainte. Și asta numai așa, pentru moș Toma. Cît privește despre vie, parcă i-ar spune bătrînul despre averea lui Papură-vodă. Întoarce capul plictisit și dă din umeri.

— Poate că nu mai e rost de cîștig, domnu avocat, de nu vă mai gîndiți la vie... Mai bine spuneți, ca să știm dinainte și noi, păcatele noastre...

— Am spus că via o iau dacă *avem cîștig* ! strigă nervos domnul avocat. Însă eu nu pot s-o apăr în ședință pe-o sută de lei. Nu e voie, moșule... Acum s-a făcut *sindicat*, reguli... Aici nu e cîrciumă.

Moșul i-a dat cele două sute și s-a întors lîngă babă. Mătușa Neacșa nu mai poate de bucurie că domnu avocat a primit banii.

— O stație, acolo, o ducem noi și pe jos, încurajează ea pe moșneag. Parcă n-am umblat-o de atîtea ori... Da' se cheamă că a primit paralele... Vezi, îți spuncam eu că nu ne lasă el așa...

Iar moșul rămîne împietrit și surd. El vede numai pe Petre Naibă, care spune ceva de rîs martorilor

celorlalți ai popii. Așa începe cheful lui, pe la mijloc e vesel, dar la urmă rămîne țeapăn și vînat ca o altă arătare.

Oasele frunții îi acopere ochii, și, întins, o ia spre sat, acasă. Și-acolo e prăpădenie de ai lui. Dacă nu cumva au apucat să se ascundă dinainte, apoi e vai și amar de ei.

Aprodul strigă o dată lung și cîntător în ușa sălii de ședințe, apoi numele e strigat din om în om prin sala de așteptare pînă la cei din curte. Oamenilor le place să stea afară, pentru că e sfîrșit de vară și frumos. Moș Toma așteaptă liniștit ; i s-a spus, procesul lui e tocmai la urmă. Acum și-a împăcat avocatul, n-are nici o grijă că nu va auzi cînd va fi strigat. Oamenii ceilalți, din curte, își au toți straja lor lîngă aprod. Cum le vine rîndul, straja alcargă și le dă de veste : „Hai, mă, hai, mă... mișcați-vă mai repede... Stane, vezi tu ce să făcu avucatu, că nu e aci... Vezi, nu e la Neală în prăvălie ?“ Aprodul strigă și numele avocatului, clar și sonor, de se-aude pînă-n prăvălia de vizavi a lui Neală. Și domnul avocat iese repede, ștergîndu-și mustăcioarele negre cu batista, înconjurat de alți oameni, cu fața luminată, pe care-i asigură, spre marea lor mulțumire : „Lăsați pe mine... știu eu cum să-l fac, de nu-l mai desface nici dracu... Ați auzit voi de vreun act de-al meu pe care l-a sfărîmat cineva ?“... Apoi se pune pe fugă prin cărarea dintre oameni, pe care o supraveghează domnul sergent de oraș, și strigă de departe, spre mulțumirea și admirația celor cu care s-a cîstit : „Pre-zzz-ceent !“ Alcargă bărbătește, cu pieptul bombat, ofensiv. Și oamenii se uită la el ca la un viteaz grozav și temut.

În urmă-și face loc într-afară o revărsare întreață de lume : sunt părți, martori, rude, care au ieșit de la procesul dezbătut mai înainte. Pe fața unora stră-

lucește soarele, pe-a celorlalți s-a coborât noaptea grea a necazului și-a urii neîmpăcate.

— Da' nu vă las nici mort ! strigă cel mai negru din tabăra întunecată. Că am câștigat și noi dreptul de apel... Până la București o să vă duc...

Interpelatul, cel mai fericit din tabăra însorită, răspunde în glumă, cu nepăsare... Și din răspuns în răspuns cearta se întetește. Cei de alături se amestecă. Și procesul începe să se depene din nou, a doua oară, aci afară, în mijlocul curioșilor, care ascultă cu mare luare-aminte și plăcere ; apoi își dau părerea, ce li se solicită, cu gravitate și suficiență. Însă nu toți judecătorii sunt de acord ; atunci cearta se reîntetește, răsună acum verbe grele și ocări, amenințări și jurăminte de răzbunare. Vorbesc toți odată, părți, martori și judecători-spectatori. Iar într-un loc, un braț încordat s-a ridicat în sus, dezgolit de căderea mîneii largi a cămeșii, un bufnet surd a răsunat și-apoi înjurături grele. Domnul sergent de oraș aleargă scurt și îndesat, făcînd zgomot mare cu bocancii țintuiți pe cimentul sălii. Iese în curte și-i îmbrîncește pe toți în mijlocul străzii. Apoi se întoarce grăbit la locul lui, lîngă aprod.

Ceata buclucașă s-a desfăcut în două spre cele două aripi ale uliței. Dar din părțile opuse apar, iarăși unul după altul, aprigii certăreți. Larma reîncepe să urce, grea și dușmană. Și botforii sergentului răsună iarăși sacadat pe cimentul sălii, spre hazul jandarmilor, care s-au dat deoparte amuzați ; nu e în „competința” lor.

— Ce, s-au apucat iară ? se trezește, lîngă gard, un impricinat din ațipeală.

— Nu, ăștia sunt alții, rîde înveselit vecinul lui. Apoi își amintește ceva deodată, sprîncenele i se lasă zburlite, mari ca niște mustăți, și, pe sub încîlceala de fire lăsate, ochii lui de oțel caută în mijlocul opus

al curții pe vrășmașu care l-a tîrît încoace, pentru o palmă de loc.¹

Procesul lui moș Toma n-a ținut mult. E acum în dosul mesei de pe estradă un alt judecător, mic, subțire, nervos. Vorbește pițigăiat, repede și neînțeles. Avocatul „șarpelui” grăiește puține vorbe. Apoi începe domnu Marțian, întîi mîeros și cu aer perfid, pe urmă se înfurie îndată, răsfoiește dosarul, îl pune la loc, îl ia iară, își trece degetul pe buze, ca să răsfoiască mai repede, și joacă nerăbdător în loc. Apoi, cînd a găsit ce-i trebuia, ochii îi sticlesc de bucurie și se aruncă iar în vorbă lungă și păsărească, dă din mîini, se lasă pe tocuri și se ridică în vîrfuri. Moș Toma nu pricepe nimic, domnul avocat vorbește în limba din legi. Tot ce pricepe moș Toma e că domnul judecător nu ascultă ; a luat dosarul și-l răsfoiește plictisit ; iar avocatul „șarpelui” privește poznaș spre adversarul lui și din cînd în cînd se-ntoarce rîzînd la judecător ori la vreun coleg de pe bancă.

Domnul Marțian însă spumegă și înalță mîinile una după alta, de parcă ar înota. Mătușa Neacșa îl urmărește cu admirație, îl aprobă din cînd în cînd cu capul și-și întoarce privirea triumfătoare la adversari. La un moment dat înaintează lîngă bară, lăsîndu-și și ridicîndu-și umerii ritmic, căci mătușa Neacșa e scurtă de un picior. Acolo atinge ușor cu degetele brațul vorbitorului tumultos și cu mîna la gură îi șoptește ceva.

— Lasă-mă, femeie ! țîșnește înfuriat domnul Marțian. Alea sunt chestiuni de fapt...

¹ Pînă aici am reprodus textul tipărit de Gib. I. Mihăescu în *Familia* (Oradea, an. II, seria a III-a, nr. 4 iulie-august 1935, pp. 9—14).

Și încurcat de întrerupere, își caută necăjit firul, pipăind parcă aerul cu antebrațele. Avocații ceilalți rid. Judecătorul cel nou se întrerupe din cetirea dosarului și sună clopoțelul. Surprinzînd pe femeie re-trăgîndu-se șchiopătînd spre locul ei, o amenință cu darea afară din sală și amendă. Apoi își reia cetirea.

Moș Toma oftează adînc, șuierător. Își trece cu mîna peste pletele argintii, strînse la spate în stof retezat din scurt. El pare că meditează adînc. Nu se uită nici măcar o clipă la dușmanul lui „șarpele“, Ioniță Badea Bondoc, cum l-a strigat domnul grefier. Ioniță Badea este numele pe care i l-a dat din fantezie primarul pînă ce avea să-l înfieceze moșul ; Bondoc era porecla. Lumea îl numea însă scurt : Badea Bondoc. Însă Badea Bondoc nu e chiar așa de scurt precum i se spune, nu e nici înalt cît moș Toma. Dar e îndesat bine, și numai văzîndu-i frînghiile gîtului cum se întăresc cînd își întoarce capul, îți dai seama cît de puternic e acest om.

Mitrița Bondoc, femeia lui, e mică, plină și roșie. Își ține ochii plecați în jos și numai din cînd în cînd îi ridică îngrijorată spre mătușa Neacșa. Privirea ofensivă și triumfătoare a acesteia o face să coboare și mai mult capul și să se roșească și mai rău. Într-o vreme, biruită de satisfacția stridentă a mătușii, caută ajutor moral în atitudinea soțului ei. Dar Badea Bondoc e fiert și negru ca pămîntul. Atît cît a vorbit avocatul lui se pare grozav de puțin. Iar impetuozitatea domnului Marțian îl înfricoșează pur și simplu. Azi e ziua hotărîtoare a procesului, „azi se rupe procesul“, i-a spus domnului Șușbei, avocatul său. Dacă Bondoc cîștigă, averea moșului e toată a lui, dacă pierde, moșul fără îndoială că-l va alunga și dezmoșteni. Pentru că Bondoc nu fusese încă înfiat de moș ; îl găsisse numai pe jumătate mort la marginea uliței, îl îngrijise și-l crescuse. Îl hrănise, îl îmbrăcase, îl

însurase și-l ținea cu baba Neacșa ca pe copilul lor. Averea de bună seamă că fără proces tot lui și nevesti-si ar fi rămas. De aceea bătrînii se gîndiseră că un legămînt trebuie să facă ; astfel, după moartea lui și-a mătușii, rudele de sînge s-ar fi sculat. Și au hotărît să porceadă cu toții la avocat, ca să afle cum trebuie să facă mai bine. Avocatul i-a sfătuit : testament ori act de înfiere. Dar moșneagul aflate el de multe testamente căzute. Și el vrea să-și știe copiii în siguranță de lacomele lui rude și ale babei. Au rămas așadar la act de înfiere, dar pentru asta trebuiau să aducă de la comună cutare și cutare hîrtie. Au plecat așadar iarăși cu toții îndărăt, ca să-i aducă domnului avocat cutare și cutare hîrtie. Iar între timp, Badea Bondoc mai dăduse o raită prin oraș la avocat ; simțise el nu știu ce în vorbele de la început ale avocatului.

„S-ar mai putea face și un act de vînzare, cu... cu...” ; Bondoc nu mai știa cum spusese aci avocatul.

— Și așa scăpați de buclucul hîrtilor de la comună ! pornise el să grăiască mai departe.

Dar moșul i-o tăiasă de-a dreptul. „Nu, act de înfiere să se facă ! Așa se cade și așa e bine. Iar pentru că de la comună se pierduseră niște registre privind vîrsta bătrînilor, Bondoc trebuia să plece tocmai la Rîmnic, în capitala județului, să scoată „istracte“ din registrele de la tribunal. Însă înainte de a pleca la Rîmnic, Bondoc și-a adus iarăși aminte de vorbele avocatului. „Și așa scăpați de buclucul hîrtilor.“ A făcut iarăși drum la tîrg, la avocat.

— Vînzare cu *clauză* ! l-a dumirit domnul Șușbei. Păi sigur, că dacă faceți asta, nu mai e nevoie de nici o hîrtie. Bătrînii vă fac averea vînzătoare și declară în fața judecătorului c-au primit prețul. Iar în act prevedeau clauză că voi, cei tineri, vă îndatorați să-i cinstiți și să-i îngrijiți pînă la sfîrșitul vieții...

Iar dacă moșul și baba au în voi toată încrederea, nu e nevoie nici de clauză...

Bondoc a băgat bine pe urechi cuvintele avocatului. „Dacă au încredere, nu e nevoie nici de clauză.” „Păi de ce să n-aibă încredere ? Adică oare... cum să vie asta... dacă au încredere ?... Care va s' zică, ori clauză, ori încredere... care va să zică, dacă e clauză de-ai-a... nu mai e nevoie de încredere... Bătrînii n-au nici o grijă pînă la sfîrșitul vieții... Dar dacă e numai încredere fără clauză... atunci... atunci... hm... bătrînii, care va s' zică, rămîn cu o grijă... Atunci eu, hm, care va s' zică, se cheamă că ei... hm...”

Pe drum înapoi acasă, Bondoc a reflectat adînc. Se cheamă atunci că nu mai sunt stăpîni ei. Și lui i se păru foarte năstrușnică această idee. „Care va s' zică, doar cu o hîrtie, doar cu un condei, și cineva nu mai e stăpîn... și e altul stăpîn, fără să-l doară nici un fir de păr”. Astfel gîndi Bondoc pe primul kilometru de drum ; pe al doilea kilometru începu să se îndoiască. „N-ar fi ele lucrurile tocmai așa... Hîrțiile sunt hîrtii, condeiul—condei, avocatul—avocat, judecătoria—judecătorie... da' averea e a moșului și-a babei din moși-strămoși. Bine, dacă vine cineva și-i numără bănet acolo, foarte bine... Se cheamă că-i dă averea asta și ia pe ea bănet... Care va s' zică, rămîne cu ceva. De asemeni, dacă înfiază ori lasă tistament... Se cheamă că rămîn moșnegii stăpîni pe avutul lor cît trăiesc și pe urmă trece la cine au dorit ei fiind încă în viață... Dar așa... Mai e de înțeles un dar, faci un dar, poți să-l faci cu toată averea... Dar atunci dăruitul nu trebuie să aibă grijă de dăruitor ? C-altfel e blestem de la Dumnezeu, și poate că și la lege scrie că trebuie să aibă, cînd dăruitorul se despoaie de tot al lui... Dar așa, cum ?... Care va s' zică, bătrînul, dacă are încredere, poate să zică : «Da, domnule judecător, am primit, care va

s' zică, banii». Și-atît !... Nu trebuie să-i primească. dar numai să spună că i-a primit... Și pe urmă nu mai merge pe lege, merge pe încredere... adică așa cum vrea omul, adică așa cum vrea cel care se închipuie că a cumpărat... Fleacuri ; pîrîciuni !" Badea Bondoc nu poate să creadă astfel de șmecherlîcuri... O hîrtie și-o vorbă să ție loc de bani și de tot...

I-a spus și nevستی-si despre „mașinăria“ asta și au rîs amîndoi cu poftă. Dar cînd au intrat bătrînii la dînșii ca să se bucure și dînșii de veselia lor, s-au oprit încurcați. Aci, lîngă moșneag, unde a avut ce i-a trebuit, Badea Bondoc nu prea lua seamă la ale judecăților. El nu știa decît să fie cu ochii în patru la mejdinele bătrînilor, ca să nu le încalece cutropitorii. Și cutropitori nu se iveau, căci erau știute din mare vechime pămînturile bătrînești. Însă la necazurile altora lua și el parte cu sufletul, după cum îl bătea capul de partea cui ar veni dreptate ; aci mai avea putere și cuvîntul moșului, care știa precum a fost drept din moși-strămoși. Și ce spunea moșul, pentru Bondoc era sfînt ; de aceea nu se dumirea el de ce, după ce oamenii plecau la judecător, se întorceau uneori cu dreptatea de partea cui nu s-ar fi cuvenit. Asta ce să însemne oare ? Că acolo la judecătorie dreptatea vine și altfel de cum e gîndul obștesc ? Și atunci el nu căuta să adîncească lucrurile acestea mai departe. Era aci lîngă bătrîni și avea tot ce-i trebuie ; de ce să se mai învenineze și el cu năpastele altora ?... Și iată acum ce-i spunea avocatul... Că se poate, care va s' zică, să apuci doar să te rostești într-un fel... să te *diclari*... „Domnule judecător, eu am primit prețul...” Și gata... Toată știința oamenilor, martori, treabă, nu mai folosește la nimic. Așa trebuie să se întîmple atunci cînd se întorc gospodarii de la judecător, cu dreptatea de zice lumea că este întoarsă...

Hm, dar dreptatea e mai mult decît poate înțelege mintea nevoiașă de țaran...

Moșneagul a întrebat pe Ioniță de ce nu mai pleacă la Rîmnic să aducă hîrțiile care trebuiesc. Iar Badea Bondoc a răspuns că s-a mai sfătuit cu avocatul și poate nu va mai fi nevoie de ele. Dacă este încredere la mijloc, ce mai [e] nevoie de hîrtii?... Dacă nu este încredere, punem clauză...

— Ce-i aia, cum zici că-i zice?

— Apăi, cum a spus avocatul, cînd ai fost și dumneata față, că noi să vă întreținem pînă la sfîrșitul vieții și vînzarea să nu fie bună; să se strice dacă nu ne-om vedea de legămînt.

Dar moș Toma nici n-a vrut s-audă de vînzare:

— Cum, băiete, ce ți-a mai venit în cap?

Însă mătușii Neacșa lucrurile nu i s-au părut de loc încîlcite. Dacă poate scuti o cheltuială la Rîmnic?

— Dar ce însemnează o cheltuială pînă la Rîmnic la toată averea mea? a strigat moșneagul. Și-a mai strigat: Ori act de înfiere, ori nimic!...

La început a strigat așa, pe urmă a vorbit mai domol, că erau trei oameni pe el să-l mai îmblînzească... Dar baba Neacșa a fost cea care a știut să-l îmblînzească.

— Dacă e clauză (ea accentua pe u), cum a spus avocatul, o fi știut el ce spune. Nu mi-a spus mie d-alde și d-alte (și aci mătușa putea însira un sfert din gospodarii satului) că actele lui Șușbei sunt tari ca fierul?...

Dar acum, în fața judecătorului, Badea Bondoc vede bine că actele lui Șușbei nu sunt tari nici ca lemnul. Iată, al lui se va frînge îndată, ca vreascurile uscate de mult. Șușbei n-a vorbit mai nimic, iar dom-

nul Marțian strigă acum mai furios decît oricînd. Iar judecătorul nu și-a luat nasul din dosar, îl ridică uneori în sus, îl întoarce într-o parte și se uită în lumină la filele cele mai mărunte. Apoi iar îl lasă pe *catedră* și umblă din aproape cu ochii pe filele mari. Ce lucruri grele și tari spune acum domnu Marțian. Iar Șusbei rîde, parcă să facă să creadă pe-ai lui că avocatul moșului turuie degeaba... Dar cine poate ști care e mai hoț din amîndoi ? Moșul a rămas împietrit, cu fața în pămînt. Dar mătușa se uită încoa' biruitoare, căci dreptatea lui Dumnezeu e cu ea. Cum a putut el, fiu găsit pe uliță, gata să-și dea sufletul, gata să-i găsească leșul cîinii rățăcitori, să-și răsplătească astfel pe binefăcătorii lui ? ! Cum a putut să creadă el că numai cu o chichiță de lege, sau cu un sfat viclean, dat de-un avocat lacom să ia parale cît mai repede pe act, să poată apuca o avere întreagă, să poată izgoni dintr-un pămînt sfințit de părinți, bunici și străbunici pe-un om ca moș Toma, mare cinste a satului și mierea lui Dumnezeu ?

Badea Bondoc se cutremură scurt și privi la Mitrița. Dar Mitrița s-a înnegrit ca un blid vechi și rostogolește în pămînt ochi înfricoșați. Bondoc ridică privirea. În fața judecătorului e o cruce de lemn, cu cele trei vîrfuri tăiate ca frunzele de trifoi. Pe ea e zugrăvit domnul Cristos zvîrcolindu-se în cuie. Iar deasupra, pe păretele din spatele judecătorului, e o poză mare cît un stat de om, zugrăvită cu mult albastru și negru și cu multe sîrme galbene, care vreau să zică fulgerele, pentru că mai jos sunt cele trei cruci, cu Dumnezeu la mijloc dîndu-și duhul între cei doi tîlhari. Fața lui Cristos e scofîlcită și ochii cît nucile s-au holbat la Bondoc. El își ascunde la rîndu-i ochii în podea, și acolo, urmărind rotocoalele de praf, linse fugar de mătură, se gîndi deodată la pace ; să întindă mîna și să nu mai fie act între ei, doar moșul

să vrea și el împăcarea, să ierte și să uite. Lui Badea Bondoc îi juca acum gândul pe buze... privea rătăcit în dreapta și stînga, la Mitrița, la Neacșa și la moș, și buzele îi jucau ca în friguri. Făcu semn lui domnu Șușbei, se apropie de el și-i șoptește :

— Eu zîc ca să ne împăcăm acum, pînă nu hotărăște domnu judecător, domnule avocat. Și ce-a fost să se uite... iar bătrînii să ne recunoască stăpîni după moartea lor...

Dar domnul avocat îl privește a rîs.

— Nu fi prost, bă Bondoc, vreau să te fac cu avere, și tu-i dai cu piciorul tocmai la mal...

Și avocatul îi întoarse spatele. Pe urmă reveni la grilajul de scînduri care despărțea pe impricinați de scaunele avocaților și-i făcu semn să se apropie :

— Cum vrei, la urma urmei ! Da' eu-ți spun că averea se cîștigă... Așa, moșul o să creadă că Marțian v-a înfricoșat și că e gata să-i cîștige procesul și o să se încapățîneze el acum...

Bondoc mișcă muștește din bărbie și se retrase la locul lui. Judecătorul ridică fruntea din dosar, ascultă puțin pe domnu Marțian ; zise ceva, și domnu Marțian tăcu deodată. Domnu Șușbei rîse, și ceilalți avocați de asemenea. Judecătorul întrebă ceva pe domnu avocat Marțian, iar domnu avocat Marțian nu mai găsi tot așa de ușor ca pînă acum vorbele la răspuns. Și pe cele care le găsea, domnului judecător nu-i plăceau, căci tot îl oprea într-una cu altă vorbă. Dar moș Toma și Bondoc nu pricepeau nimic, pentru că vorbeau în limba legilor. Numai baba Neacșa se lipise de moș Toma și-l izbea în ascuns peste șale :

— Zî mă, începi tu mă, spune cum a fost.

Domnu avocat Șușbei rîdea.

Atunci moșul se hotărî. Înghiți adînc în sec și începu. Spuse cum l-au făcut din act de înfiere să primească să facă și act de cumpărare cu *claoză*, cum

domnu avocat la urmă n-a mai pus claoza în act, cum în fața domnului judecător „ăl vechi“, cînd a fost să se întărească actele, moșul a spus că fără claoză el nu trage cu degetul, cum domnul judecător cel vechi i-a dat afară pînă s-or înțelege, cum pe urmă l-au luat din minți să *diclare* și fără claoză, ca să nu strice actele și să se refacă alte cheltuieli...

Cînd a început moșul să vorbească, domnul judecător, subțirel și neastîmpărat pe scaun, i-a aruncat o privire necăjită că-l rupea din vorbe cu domnu avocat. Dar moșul îi primise căutătura de ură cu ochi atît de dulci și de luminoși, că și ochii judecătorului se înduioșară ; îl lăsară să spună totul pînă la urmă, spre triumful mătușii Neacșa, care se întoarse biruitoare spre cei doi.

Bondoc și cu Mitrița nu-și mai ridicau ochii din pămînt ; ei simțeau totuși izbîndu-i din coastă ochii bătrînei și se strîngeau și mai mult în ei înșiși, de parcă privirile mătușii ar fi fost frigări. Bunăvoința judecătorului fu pentru Bondoc semnul hotărîtor, pierderea lui pentru totdeauna. Așa cum vorbea moșul în tribună, așa cum număra el lucrurile în șir, întocmai precum au fost, era limpede că domnul judecător îl va crede, pentru că adevărul era cu el. Și pentru a doua oară își dădu seama Bondoc de zădărnicia și scîrbovenia îndrăznelii lui. Cum putuse el să creadă pe Șușbei acesta, care și-a luat banii înainte și pe act și pe proces, că se poate cîștiga numai prin vicleșug și minciună atîta moșie și se poate lăsa pe drumuri un gospodar cu femeia lui. Gîndul împăcării se mai clăti iar pe fundul cugetului lui Bondoc. Dar acum își dădu și el bine seama, așa cum îi spusese avocatul, că moșul va fi oțărît. Privi spre Mitrița, și ochii Mitriței erau înlăcrămați.

Dacă domnul judecător ar fi zis acum : „Ia lăsați cearta, oameni buni, și împăcați-vă... Pînă la moartea

bătrânilor să trăiți în pace cu toți și după aceea cei tineri să rămână singuri stăpâni“, Bondoc ar fi oftat și ar fi mulțumit domnului judecător pentru sfatul lui luminat, iar moș Toma, când s-ar fi întors judecătorul spre el, de bună seamă că nici el nu s-ar mai fi codit, că era om bun de felul lui.

Dar după ce moș Toma isprăvi de vorbit, judecătorul se adresa astfel bătrînului :

— Bine, moșule, așa poate să fie, cum zici dumneata. Da' cu ce dovedești dumneata ce spui ? Nouă ne trebuie dovezi... Dumnealor au arătat poliță c-au ridicat bani din bancă să-ți plătească, iar dumneata la judecător ai spus c-ai primit banii...

— Asta i-a învățat cine i-o fi învățat cu polița... dar noi n-am văzut un ban... și nici n-a fost vorba de bani...

— Polița are data pe ziua actului... așa că martorii dumitale, care au mai spus ce spui dumneata acum, nu ți-au slujit la nimic... Eu cred în ce-au spus ei aici, unde am citit eu, că Bondoc a fost găsit de dumneata și de soția dumitale, că a trăit numai după dumneata și că n-ar fi avut de unde face bani ca să-ți cumpere pămîntul. Dar precum vezi, polița de la bancă arată că putea să-ți cumpere pămîntul, și-apoi a adus și el martorii care te-au auzit la băutura închinîndu-i să stăpînească sănătos. Astfel că, moșule, eu nu pot crede nici ce-mi tot spui dumneata acum și nici pe el nu-l mai cred nimic. Eu cred ce spune actul. Dacă nu ești mulțumit, ai două căi, sau să faci apel la tribunal, și pînă cînd se va judeca apelul poate mai faci rost de ceva dovezi noi, că e așa cum zici dumneata, sau să-i dai jurămînt dacă ți-a dat sau nu banii...

— Îi dau pămînt ! strigă tare moș Toma. Să jure cu lumînările aprinse...

— Cu lumînările aprinse nu mai e voie, moșule, asta a fost îndată după război, acum nu mai merge... Du-te dumneata afară, să formulezi jurământul...

Badea Bondoc și Mitrița se uitară grăbiți unul la altul, apoi se uniră greu. Domnul Șușbei veni între ei...

— E, vă dă jurământ... le spune și el cu un ton voios, care înseamnă limpede : „Atît a mai rămas“.

Dar Badea Bondoc vru să știe dacă fără jurământ nu se poate. Iar Mitrița începuse să dîrdîie. Domnul Șușbei se răsti la ei plictisit ; sigur că dacă partea vrea jurământ, asta nu i se poate „refuza“. Dar „principalul“ după dumnealui era că toate celelalte „probe“ ale moșului nu avuseseră nici o tărie. Cît despre jurământ, el nu poate nici să-i îndemne să jure, nici să nu-i îndemne. Face fiecare cum crede, după conștiința lui. Jură, îi rămîne averea ; nu jură, o pierde și bătrînii, intră în stăpînirea lor, „chiar dacă s-o dovedi mai la urmă că jurământul n-a fost drept“, le mai spuse domnul avocat, „și averea tot celor ce au jurat pe strîmb le rămîne“. Pedepsă poate să ia ei pentru așa faptă, dar averea le rămîne de veci. „Așa e legea“, întări domnul avocat Șușbei. El nu-i învăta nici așa, nici așa, dar el e dator să le spună cum glăsuiește legea. Iar ca să dovedești că un jurământ a fost strîmb, asta numai Dumnezeu știe cum poți s-o faci. Și numai moșul și baba singuri pot ¹ să reclame la procuror de strîmbătatea jurământului. Iar dacă nu dovedesc cum trebuie reclamația lor, îi așteaptă pe ei osînda celui pîrît. Asta e tot ce spune legea despre jurământ. Domnul avocat nu-i sfătuiește nici așa, nici așa, dar el e dator să le arate ce zice legea, care ne cîrmuiește pe toți...

— Stați aci pînă la sfîrșitul ședinței, le recomandă el în cele din urmă celor doi soți înfricoșați și șovăitori. Atunci se iau jurămintele !

¹ În textul de bază : *poate*.

Și el alergă repede spre cabinetul judecătorului, în fața ușii căruia alți oameni, cine știe de unde, cu colile timbrate ale cine știe cărui fel de act, îl așteptau să intre împreună cu dînșii. Și erau și de astă dată printre cei care așteptau un moș și-o babă, cu alții, tineri și femei.

Domnul avocat Marțian a ieșit repede cu moș Toma și cu mătușa Neacșa, să le redacteze jurământul. Afară l-a bătut pe umăr și l-a trimes la chioșcul de la poarta judecătoriei, să cumpere coală de 50 lei pentru jurământ.

— Pas alergător, moșule ! Să vedem o să îndrăznească să jure ? strigă cu cerbicie domnul avocat Marțian.

Dar moșul nu se urnise din loc și, la nedumerirea domnului avocat, el îi mărturisi că nu mai are nici un leu. Ultimele două sute le dăduse domnului avocat. Dar dacă domnul avocat e atât de bun să-i împrumute 50 de lei, moșul i-ar aduce, chiar mîine, înapoi. Știe el de unde să facă... (Dar mintea moșului umbla acum rătăcită prin sat și bătea zadarnic la toate porțile ; cine să-i dea 50 lei, ca să plătească avocatul, cînd averea i se dusesese pe gîrlă ?) Iar dacă se cîștigă procesul, că nici el nu-i crede că vor jura (inima lui bătrîină și descurajată îi spunea că vor jura) se știe via din...

Dar să fi văzut atunci chipul domnului avocat Marțian. Și să fi auzit ocările lui...

Va s' zică, tot el se zbate și-i susține procesul, și tot el să-i plătească moșului ! ? Dar ce-i aci ? Cîrciumă, unde se dă pe datorie ? Dar ce e el ?... Dar există un sindicat...

La urma urmei, dacă nu găsește bani, „renunță“ la jurământ și îi rămîne calea deschisă pentru apel... Numai că l-a anunțat... Hm, e greu de revenit... adică, hm, chiar așa de greu...

Și domnul avocat Marțian a plecat bolborosind, foarte încurcat, el singur nemaiamintindu-și cum vine chestia asta, dacă se mai poate reveni sau nu după ce ai anunțat jurământul. Și intră grăbit în sala avocaților, ca să consulte codul.

Moș Toma privi lung la mătușa Neacșa, și mătușa Neacșa privi lung la el.

— Să cer de la Petre Naibă ? o întrebă moșul cu fața ca varul. Da' crezi că are ? se miră tot el. Altul crezi că-mi va da ?...

— Încearcă, omule, îl îndeamnă mătușa.

Dar când moșul fu să pornească, îl opri tot ea !... Scoase un ștergar de la brâu și-l despături îndelung. Pusese d-oarte acolo 30 de lei. Ar mai fi trebuit un pol.

Moșul îi smulse banii și o certă :

— De ce nu spui, fomeie ? Iar ea răspunse :

— Ne mai rămînea și nouă pentru o pâine pe drum.

Moș Toma însă nu mai putu găsi 20 de lei. Petre Naibă n-avea un ban. Se jură pe sufletul și pe averea lui (pe copil și pe nevastă nu se jura niciodată, cu toate că-i zdrobea în bătai când era beat). Alții din sat îi mărturiseau moșului că ultimul ban au trebuit să-l dea *tocmai adineauri*, cu un minut înainte. „Nu știi dumneata cum e la judecătorie ? Toți sunt niște hoți, toți trag de tine în toate părțile.“ Iar domnul părinte Tănăsescu îi spuse că toți banii lui sunt numărați ! Niciodată nu ia cu el mai mult decît îi trebuie. Și ce i-a rămas e pus deoparte pentru martori, dacă „vor zice bine“.

Un pol îi trebuia lui moș Toma, și numai un pol. Poate cu un pol și-ar fi cîștigat toată averea. Dar nimeni din satul lui nu se găsi să i-l dea — afurisita zgîrcenie oltenească sălășluia în satul ăsta mai mare stăpîină ca oriunde. Iar moș Toma știa că fiecare îl păcălește, spunîndu-i că a dat ultimul ban *nișeluș mai*

înainte. Numai pe Petre Naibă îl credea. Petre Naibă cu siguranță n-avea dacă zicea el. Iar cei care-l aduceau de martor îl luau doar pe băutură. Toți îi știau patima lui și toți știau că e vai și amar de femeia și de copilul lui cînd Petre Naibă se va întoarce beat acasă. Și moș Toma știuse asta, și totuși îl luase și el de martor pe Naibă. Nu-i dăduse bani, ci băutură. Și se bucurase de glumele și poveștile lui, pentru că la începutul băuturii era un farmec să ascuți pe Petre Naibă. Iar acasă aștepta prigonirea și ruperea oaselor. Moș Toma oftă. Iată de ce nu găsea el acum douăzeci de lei. Atît, numai atît ar mai fi trebuit pentru bunătate de avere mare. Douăzeci de lei, d-ăștia după război, mai mici decît creșterii dinainte.

— N-ai făcut nimic, omule ? Întrebă Neacșa.

În pragul judecătoriei a apărut domnul avocat Marțian...

— Ei, ce faceți ? Hai mai repede cu coala... Acum se isprăvesc procesele...

Moș Toma se îndreaptă spre el, cu capul lăsat pe umăr, cu privire dulce și miloagă :

— Am făcut numai doar de treizeci, domnișorule... mai ne trebuie un pol... doar un pol...

— Mai caută, mai caută... îi găsești dumneata și pe-aia... cere de la popa... așteaptă-l pînă iese din ședință... e tocmai acum procesul lui...

Popa ieșea vesel nevoie mare și bătea pe umăr pe Petre Naibă. Îl bătea pe umăr, îl strîngea de braț și-l trăgea la pieptul lui ca pe-un fiu iubit, cu toate că Petre Naibă era mai vîrstnic decît popa. Popa cîștigase procesul și era cum se poate mai vesel. Era fericit. Moș Toma se apropie și puse și el pe față cea mai mare bucurie.

— Ați cîștigat, domnule părinte, să vă dea Dumnezeu noroc...

— Mulțumim, mulțumim, mulțumim, moșule... da'... dumneata ce făcuși cu jurământul ăla ?... A-ha, da... la sfârșitul procesului... Bine-bine, nu ti teme, moșule, că nu jură... e păcat mare... nu jură...

— D-apoi că mi-ar trebui polul ăla de vă spusei... Și dac-oi pierde, vă muncesc pentru el...

— Apoi că acum ce munci au mai rămas ? Porumbul l-am strâns... poate la culesul viei... dar e mult pîn-atunci, moșule, că strugurele e tot aguridă acum la începutul lunii septembrie... și mi-e...

— ...că mor, ai ?...

— ...ba că pleci cumva din sat, dac-o jura Bondoc și ți-o lua averea... Da' asta-i glumă, moșule... nu de asta nu pot să-ți dau... că doar nu sunt eu omu ăla, pentru un pol... mai ales cu dumneata, care-ai dat totdeauna un pomelnic la sfînta biserică... Dar eu, uite, nu-s mîină spartă... nu iau cu mine decît ce trebuie... Cum sunt dator să-mi cinstesc martorii. Și știi pe Petre Naibă cum gîlgîie pe gît... Apoi mă întreb : mi-o ajunge mie pentru atîtea guri ? că n-aș vrea să-mi zică martorii mei că sunt un calic... Iartă-mă, moșule, dar nu pot...

Și domnul părinte Tănăsescu nu mai stătu o clipă să asculte. Martorii toți, cu Petre Naibă în frunte, ieșiseră în ușa prăvăliei și așteptau acolo. Iar moșul, după ce fu mîngîiat și de domnul conșilier cu vorbe de mîhnire că nu poate să-l „servească“ și cu muștrări de ce nu i s-a „adresat“ cu o jumătate de ceas mai devreme, „că atîta lucru putea să-i facă — nu suntem cu toți dintr-un partid ?“, se îndreptă dîrz spre Neacșa :

— Hai, mătușă !

— Păi, jurământul ?...

— Cu ce vrei să-l facem ?... Dacă nu ți-a trecut prin al cap să pui deoparte cincizeci de lei...

— Și averea noastră ?...

— Tot jura el... Un șarpe ca ăsta jura... mai se duceau pe gîrlă și ăi triizeci de lei și polu de-l împrumutam... Așa ne mai rămîne și nouă de-o pîine... Și de cîte-o lumîinare...

— Și de cîte-o...

— Lumîinare...

Și moș Toma porni înainte, hotărît și drept. Mătușa Neacșa îl urma, înaltă și ea ca bradul și schiopătînd de-un picior. Fața de culoarea micșunelei i se făcuse acum ca șofranul. Iar ochii îi luceau mici și ageri sub cîrpa albă, adusă pînă deasupra sprîncenelor. Ea mergea astfel după moșneag, fără să mai întrebe nimic. Numai buzele mici și agere îi jucau repede în versurile rele ale unui descîntec de moarte. În curînd cotiră, și judecătoria nu se mai văzu. Iar cele două capete ale cîrpei din capul mătușii, petrecute cu mult dichis pe cap și pe sub bărbie și lăsate în falduri elegante pe spate, ca velamenul matroanelor romane, fluturau ușor în urmă-i două aripi albe, obosite.

Gîndirea, București, an. XIV, nr. 10,
decembrie 1935, pp. 495—505.

CUPRINS

DIN VOLUME (Continuare)

Scuarul	7
Examenul	21
Frigul	42

DIN PERIODICE

Cei din urmă	57
Retragerea	71
Un călător	78
Soarele	88
Singuratecii	98
Vin nou	118
Coşul cu târguieli	127
Cea din urmă noapte	138
Amurgul	150
Poarta de fier	159
Icoana	183
Jucătorul	195
Piaza	211
Deus ex machina	237
Ora bunului rămas	255

Monumentul	265
Filodor	280
Mina	290
Noaptea focurilor	300
Împričinații	333

Redactor responsabil : TIBERIU AVRAMESCU
Tehnoredactor : TRAIAN ARGETOIANU

Dat la cules 04.10.1966. Bun de tipar 04.03.1967.
Apărut 1967. Tiraj 70 160 ex. broșate. Hirtie scris
II A de 63 g/m². Format 700×920/32. Coli ed. 16,08.
Coli tipar 11,25. A nr. 12 522/1966. C.Z. pentru
bibliotecile mari § R. C.Z. pentru bibliotecile
mici § R—32.

Tiparul executat sub comanda nr. 60 810 la
Combinatul Poligrafic „Casa Științei”, Piața
Științei nr. 1, București — Republica Socialistă
România

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2025

